

**T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARIM EKONOMİSİ ANA BİLİM DALI**

TÜRKİYE FINDIK İŞLEME SANAYİNİN REKABET ANALİZİ

Doktora Tezi

Şeref KABAOĞLU

Danışman
Prof.Dr. Mehmet BOZOĞLU

SAMSUN
2023

TEZ KABUL VE ONAYI

Şeref KABAOĞLU tarafından, Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında hazırlanan “TÜRKİYE FINDIK İŞLEME SANAYİNİN REKABET ANALİZİ” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından 18.8.2023 tarihinde yapılan sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı Üniversitesi Ana Bilim/Ana Sanat Dalı	Sonuç
Başkan Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye Prof. Dr. İsmet BOZ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye Prof. Dr. Avni BİRİNCİ Atatürk Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye Prof. Dr. Osman Orkan ÖZER Adnan Menderes Üniversitesi Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret
Üye Doç. Dr. Emre DÜNDER Ondokuz Mayıs Üniversitesi İstatistik Ana Bilim Dalı	☒ Kabul ☐ Ret

Bu tez, Enstitü Yönetim Kurulunca belirlenen ve yukarıda adları yazılı jüri üyeleri tarafından uygun görülmüştür.

Prof. Dr. Ahmet TABAK
Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Doktora tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☒ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☐

... / ... / 2023
Şeref KABAOĞLU

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı: TÜRKİYE FINDIK İŞLEME SANAYİNİN REKABET ANALİZİ

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 30.04.2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 8

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

... / ... / 2023
Prof.Dr. Mehmet BOZOĞLU

ÖZET

TÜRKİYE FINDIK İŞLEME SANAYİNİN REKABET ANALİZİ

Şeref KABAOĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Ana Bilim Dalı
Doktora, Ağustos/2023
Danışman: Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Fındık, Türkiye'nin altı asırdır ihraç ettiği önemli tarım ürünlerinden biridir. Fındık üretim ve ihracatında dünyada lider olan Türkiye, fındık ihracatından yıllık ortalama 2 milyar ABD doları gelir elde etmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin fındık işleme sanayisinin rekabet analizini ortaya koymaktır. Çalışmanın materyalini Türkiye genelinde 14 il ve 48 ilçedeki fındık kırma ve işleme firmalarıyla yapılan 117 anketten elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Fındık işletme sanayisinin kümelenme ve rekabet analizinde Micheal E. Porter'in geliştirdiği Elmas Modelinden yararlanılmıştır.

Elmas Modelinin analiz sonuçları Türkiye'nin fındık işleme sanayisinin genel rekabet seviyesinin 5 puan üzerinden 2,84 (orta) olduğu tespit edilmiştir. Fındık işletme sanayisinin ana unsurlar bazında rekabet seviyeleri; girdi (faktör) koşullarında 2,64 (orta), talep koşullarında 2,93 (orta), ilgili ve destekleyici sanayi başlığında 3,11 (orta), firmanın yapısı stratejisi ve rekabet durumu başlığında 2,99 (orta) olarak belirlenmiştir. Fındık işleme sanayinin destekleyici unsurlar bazında rekabet seviyesi ise kamu başlığında 2,35 (düşük) ve şans faktöründe 3,00 (orta) olarak tespit edilmiştir.

Firmalar arasında mevcut kümelenme ve iş birliği durumu ortalaması 2,33 (düşük) bulunmuştur. Mevcutta kümenin en çok iş birliği yaptığı konuların; fındık hammaddesi temini 2,77 (orta), ürün satışı 2,75 (orta), taşıma ve lojistik hizmetleri 2,60 (orta) olduğu görülmüştür. Firmalar arasında ileride olabilecek kümelenme ve iş birliği ortalaması 3,26 (orta) olarak tespit edilmiştir. İleride fındık işleme sanayisi temsilcilerinin en çok iş birliği yapmak istediği konular; ürün satışı 3,57 (yüksek), yenilikçi yaklaşımlar ve yeni teknoloji kullanımı 3,54 (yüksek) şeklindedir. Firmaların küme içerisinde iş birliğini en çok artırmak istedikleri konular ise; araştırma geliştirme çalışmaları, yeni ürünlerin geliştirilmesi ve yenilikçi yaklaşımlar şeklindedir.

Fındık işleme sanayinin orta düzeyde olan rekabet gücünün artırılabilmesi için öncelikle en düşük ortalamaya sahip devlet (kamu) faktörü ve girdi (faktör) koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Kamu tarafından fındık işleme sanayine yönelik araştırma geliştirme çalışmalarına, yeni ürünlerin geliştirilmesi ve yenilikçi yaklaşımlara gerekli ve yeterli desteklenmelerin sağlanması sektörün rekabet gücünü olumlu yönde etkileyebilecektir.

Anahtar Sözcükler: Fındık, İşleme sanayi, Rekabet analizi, Türkiye

ABSTRACT

COMPETITION ANALYSIS OF TÜRKİYE HAZELNUT PROCESSING INDUSTRY

Şeref KABAOĞLU

Ondokuz Mayıs University

Institute of Graduate Studies

Department of Agricultural Economics Programme

Ph.D., August/2023

Supervisor: Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU

Hazelnut is one of the important agricultural crops that Türkiye has been exporting since the sixth centuries. Türkiye, as leader in hazelnut production and export in the world, earns annually an average of 2 billion USD from hazelnut exports. The aim of this study was to reveal the competition analysis of Türkiye's hazelnut processing industry. The material of the study consists of primary data obtained from 117 surveys conducted with hazelnut cracking and processing plants in 48 districts of 14 provinces in Türkiye. The Diamond Model developed by Michael E. Porter was used in the competition analysis of the hazelnut processing industry.

The results of the Diamond Model showed that the general competitiveness level of Turkey's hazelnut processing industry was 2.84 (moderate) out of 5 points. Competition levels of the hazelnut processing industry on the basis of main factors was 2.64 (medium) in input (factor) conditions, 2.93 (medium) in demand conditions, 3.11 (medium) in related and supporting sectors, 2.99 (medium) in firm's structure strategy and competitive situation. The competition level of the hazelnut processing industry on the basis of supporting factors was determined as 2.35 (low) in the public category and 3.00 (medium) in the luck factor.

The average of the existing clustering and cooperation status among the companies was found to be 2.33 (low). Currently, the most collaborative issues of the cluster were determined as 2.77 (medium) in hazelnut raw material supply, 2.75 (medium) in product sales, 2.60 (medium) in transportation and logistics services. The possible future clustering and cooperation among the companies were determined as 3.26 (moderate) on average. The topics that the representatives of the hazelnut processing industry most want to cooperate with in the future are; product sales 3.57 (high), innovative approaches and use of new technology 3.54 (high). The issues that the companies in the hazelnut processing industry want to increase the most cooperation in the future are research and development studies, development of new products and innovative approaches.

In order to increase the moderate competitiveness of the hazelnut processing industry, first of all, the state (public) factor and input (factor) conditions with the lowest average should be improved. Providing necessary and sufficient support to research and development activities, development of new products and innovative approaches for the hazelnut processing industry by the public would have a positive impact on the competitiveness of the sector.

Keywords: Hazelnut, Processing industry, Competition analysis, Türkiye

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Doktora sürecinde bilgi birikim ve tecrübelerinden faydalandığım değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU'na teşekkürlerimi borç bilirim.

Tez izleme komitesinde yer alan görüş, öneri ve eleştirilerini benimle paylaşan ve tez çalışmama ışık tutan kıymetli hocalarım Prof. Dr. İsmet BOZ ve Doç.Dr. Emre DÜNDER'e teşekkür ederim.

Tez savunma jürisinde yer alan ve çalışmama katkıda bulunan sayın hocalarım Prof.Dr. Avni BİRİNCİ ve Prof. Dr. Osman Orkan ÖZER'e teşekkür ederim.

Tez çalışması kapsamında yapmış olduğun anket saha çalışmasına katkı sunan Şube Müdürleri Serkan BULUT ve Arif KAHYA'ya, İlçe Müdürü Tuncay DEMİR'e, Ziraat Yük. Müh. Salih ÇOLAK'a, Ziraat Mühendisleri; Kahraman ÖZLÜ, Serdar KARAOĞLU, Sait AKSOY, İbrahim TELLİ, M.Nedim BUDAK, İsmail ÖZSOY, Emre SARI, Yılmaz ZEREN ve Emirhan ÖZTEN'e, Orman Mühendisi Onur ZENGİN'e, İktisatçı İsmail Hakkı KABAOĞLU'na, Tarım ve Orman Bakanlığı'nda görev yapan yönetici ve çalışanlara, anket formunu dolduran işletme sahipleri ve yöneticilerine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Tez çalışması boyunca bana manevi destekte bulunan eşim Gıda Mühendisi Işıl GÜVEN KABAOĞLU'na ve gösterdikleri anlayıştan dolayı çocuklarım Tusem Sena KABAOĞLU'na ve Kerem Oğuz KABAOĞLU'na teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi olarak bana her türlü desteği veren ve aramızdan ayrılan babam Hasan KABAOĞLU'nu, annem Havva KABAOĞLU'nu ve ablam Ayşegül KABAOĞLU ÖZKAN'ı rahmetle yâd ediyorum.

Eğitim hayatım boyunca her türlü maddi ve manevi destekte bulunan abilerim Ahmet ve İbrahim KABAOĞLU'na ve amcam Şair Mehmet KABAOĞLU'na ve KABAOĞLU ailesinin bütün bireylerine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Şeref KABAOĞLU

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI	i
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI	ii
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR TARAMASI	6
3. MATERYAL VE YÖNTEM	12
3.1. Materyal	12
3.2. Araştırmanın Varsayımları	13
3.3. Araştırmanın Soruları	13
3.4. Yöntem	15
4. DÜNYA VE TÜRKİYE FINDIK PİYASASI	21
4.1. Dünya Fındık Piyasası	21
4.1.1. Dünya Fındık Üretim Alanı	22
4.1.2. Dünya Fındık Üretim Miktarı	24
4.1.3. Dünya Fındık İhracatı	28
4.1.4. Dünya Fındık İthalatı	34
4.2. Türkiye Fındık Piyasası	36
4.2.1. Fındığın Türkiye İhracatı İçindeki Yeri	38
4.2.2. Türkiye’de Fındık Dikim Alanı	42
4.2.3. Türkiye’de Fındık Üretimi	45
4.2.4. Türkiye’de Fındık Verimi	47
4.2.5. Türkiye’nin Fındık İhracatı	49
4.2.6. Türkiye’nin Fındık İşleme Sanayisi	59
4.2.7. Türkiye’de Fındık Desteklemeleri	60
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	63
5.1. Fındık Kırma ve İşleme Sanayisi	63
5.1.1. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının İllere Göre Dağılımı ve Hukuki Statüleri	63
5.1.2. Ankete Katılan Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının İşletme Büyüklükleri, Ortak Sayıları ve Faaliyet Süreleri	66
5.1.3. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Mülkiyet, İhracat Yapma Durumları ve İhracat Yaptıkları Ülkeler	68
5.1.4. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının İl, İlçe ve Faaliyet Alanına Göre Dağılımı	70
5.1.5. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Ürettiği ve İhraç Ettiği Fındık ve Mamulleri	73
5.1.6. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Kapasite ve İstihdam Bilgileri	75
5.1.7. Ankete Katılan Firma Sahibi ya da Yetkililerinin Eğitim Seviyesi	77
5.2. Elmas Modeline Ait Araştırma Bulguları	78
5.2.1. İşletmenin Girdi (Faktör) Koşulları	78

5.2.2. İşletmenin Talep Koşulları	83
5.2.3. İşletmelerin İlgili ve Destekleyici Sanayi Koşulları	86
5.2.4. İşletmelerin Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu	92
5.2.5. Devlet (Kamu) Faktörü	97
5.2.6. Şans Faktörü	101
5.3. Fındık Kırma ve İşleme Sanayisinin Elmas Modeline Göre Değerlendirilmesi	102
5.4. Konu Bazında İş Birliği ve Kümelenme Eğilimi	112
5.4.1. Mevcut İş Birliği ve Kümelenme Eğilimi	112
5.4.2. İlerde Olabilecek İş Birliği ve Kümelenme Eğilimi	113
5.4.3. Mevcut ve İlerde Olabilecek İş Birliği ve Kümelenme Eğiliminin Karşılaştırılması	115
5.5. Coğrafi İş Birliği ve Kümelenme Eğilimi	122
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	131
6.1. Sonuçlar	131
6.1.1. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Yapısal Özelliklerine Ait Sonuçlar	131
6.1.2. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Rekabet Analizine Ait Sonuçları	132
6.1.3. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Kümelenme ve İş Birliğine Ait Sonuçları	135
6.2. Öneriler	138
6.2.1. Fındık Kırma ve İşleme Firmaları ile İlgili Genel Öneriler	138
6.2.2. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Rekabet Analizi ile İlgili Öneriler	139
6.2.3. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Kümelenme ve İş Birliği ile İlgili Öneriler	144
KAYNAKLAR	146
EKLER	149
Ek.1 Anket Formu	149
ETİK KURULU KARARI	158
ÖZ GEÇMİŞ	159

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABGD	: Alan Bazlı Gelir Desteği
AK	: Avrupa Kıtası
BKK	: Bakanlar Kurulu Kararı
BM	: Birleşmiş Milletler
CK	: Cumhurbaşkanlığı Kararı
DFİF	: Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu
DOKAP	: Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü (Food and Agricultural Organization)
FİSKOBİRLİK	: Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
GFAE	: Giresun Fındık Araştırma Enstitüsü
GKGM	: Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü
GTB	: Giresun Ticaret Borsası
İKB	: İşletme Kayıt Belgesi
KAD	: Kalkınma Ajansları Destekleri
KİB	: Karadeniz İhracatçıları Birliği
KKYDP	: Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
RG	: Resmi Gazete
RK	: Rekabet Kurumu
SS	: Standart Sapma
STB	: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı
TB	: Ticaret Bakanlığı
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TEÖ	: Telafi Edici Ödeme
TEPGE	: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü
TİM	: Türkiye İhracatçıları Meclisi
TKDK	: Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu
TKV	: Türkiye Kalkınma Vakfı
TL	: Türk Lirası
TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TOB	: Tarım ve Orman Bakanlığı
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNCOMTRADE	: Birleşmiş Milletler Ticaret Veri Tabanı
ZMO	: Ziraat Mühendisleri Odası

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Elmas Modelinin Gösterimi.....	17
Şekil 4.1. Dünyada fındık üreten ülkeler	22
Şekil 4.2. Fındık üretim alanlarının ülkelere göre dağılımı (%)	23
Şekil 4.3. Yıllara göre fındık üretim alanı (bin hektar).....	24
Şekil 4.4. Fındık üretim miktarının ülkelere göre oransal dağılımı (%)	25
Şekil 4.5. Seçilmiş yıllara göre dünya fındık üretimi (bin ton).....	26
Şekil 4.6. Seçilmiş yıllara göre dünya fındık verimi (kg/da)	26
Şekil 4.7. Yüksek verime sahip ülkelerin fındık verimi ortalamaları (kg/da).....	28
Şekil 4.8. Başlıca ülkelerin dünya fındık ihracatındaki payları (%)	30
Şekil 4.9. Yıllara göre dünya fındık ihracatındaki gelişmeler (bin ton).....	31
Şekil 4.10. Ülkelerin fındık ihracatından aldıkları paylar (%).....	32
Şekil 4.11. Yıllara göre fındık ihracat tutarı (milyon ABD Doları).....	33
Şekil 4.12. Fındık üreticisi ülkelerin fındık piyasalarındaki payları (%)	33
Şekil 4.13. Dünya fındık ithalatı (%)	35
Şekil 4.14. Yıllara göre dünya fındık ithalatındaki gelişmeler (bin ton).....	36
Şekil 4.15. Türkiye’de fındık üretimine izin verilen iller	37
Şekil 4.16. Türkiye’nin toplam ihracatı içinde sektörlerin payları (%)	39
Şekil 4.17. İhracatın alt başlıklara göre oransal dağılımı (%).....	40
Şekil 4.18. Tarım sektörü ihracatının alt sektörlere göre dağılımı (%).....	41
Şekil 4.19. Bitkisel üretimin ihracatının alt sektör bazında dağılımı (%).....	41
Şekil 4.20. Fındık ihracatının sektörlere göre payı (%)	42
Şekil 4.21. Dünya ve Türkiye’deki fındık üretim alanları (bin da).....	43
Şekil 4.22. Fındık dikim alanlarının illere göre dağılımı (%)	44
Şekil 4.23. Yıllara göre dünya ve Türkiye’nin fındık üretim miktarı (bin ton)	45
Şekil 4.24. İllere göre fındık üretim miktarları (%)	47
Şekil 4.25. Dünya ve Türkiye fındık verimi (kg/da).....	48
Şekil 4.26. İllere göre fındık verimi ve Türkiye ortalaması (kg/da)	49
Şekil 4.27. Türkiye’nin fındık ihracatının ülkelere göre dağılımı (%).....	51
Şekil 4.28. Ülkelere göre fındık ve mamulleri ihracatının oransal dağılımı (%)	53
Şekil 4.29. Dünya ve Türkiye’nin fındık ihracat tutarları (milyon ABD Doları)	53
Şekil 4.30. Türkiye’nin dünya fındık ihracatı içindeki payı (%)	54
Şekil 4.31. Fındık ihracatının illere göre dağılımı (%)	56
Şekil 4.32. Yıllara göre fındık ihracat fiyatı (ABD Doları)	56
Şekil 4.33. Fındık mamullerinin ihracat oranları (%)	57
Şekil 4.34. Aylara göre iç fındık ve işlenmiş fındık ihracatı (bin ton).....	58

Şekil 4.35. Aylara göre kabuklu fındık ve fındık yağı ihracatı (bin kg)	58
Şekil 5.1. İllere göre fındık kırma ve işleme firma sayısı (adet)	64
Şekil 5.2. İllere göre yapılan anket sayısı (adet)	66
Şekil 5.3. İllere göre işletme sayıları (adet)	70
Şekil 5.4. Faaliyet konusuna göre işletmelerin dağılımı (%)	71
Şekil 5.5. Üretilen fındık mamullerinin oransal dağılımı (%)	73
Şekil 5.6. İşlenmiş fındık mamulleri ihracatının oransal dağılımı (%)	74
Şekil 5.7. Daimî idari ve daimî teknik personelin oransal dağılımı (%)	76
Şekil 5.8. Daimî kadın ve daimî erkek çalışanların oransal dağılımı (%)	76
Şekil 5.9. Geçici personelin cinsiyete göre dağılımı (%)	77
Şekil 5.10. Ankete katılanların eğitim seviyesi	77
Şekil 5.11. Firmaların aldıkları nakdi desteklerin kurum bazında dağılımı (%)	99
Şekil 5.12. Doğu ve batı kümelerinin iş birliği isteklerinin karşılaştırılması	119
Şekil 5.13. Firmaların iş birliği isteklerinin karşılaştırılması	120
Şekil 5.14. İşletme büyüklüğüne göre iş birliği isteklerinin karşılaştırılması	121
Şekil 5.15. Faaliyet alanına göre iş birliği isteklerinin karşılaştırılması	122
Şekil 5.16. Fındık hammadde temini	123
Şekil 5.17. Ürün satışı	124
Şekil 5.18. Makine ekipman temini	125
Şekil 5.19. Yan sanayi destekleyici ürün temini	125
Şekil 5.20. Bakım ve onarım hizmeti temini	126
Şekil 5.21. Taşıma ve lojistik hizmeti temini	127
Şekil 5.22. Pazarlama ve reklam hizmetleri temini	127
Şekil 5.23. Bilişim malzemesi temini	128
Şekil 5.24. İl ve kümelerin mal veya hizmet alımı karşılama ortalamaları	129

TABLÖLER DİZİNİ

Tablo 3.1. Fındık kırma ve işleme firma ve işletme sayıları (adet)	12
Tablo 3.2. Aritmetik ortalamalarının rekabet düzeyi	20
Tablo 4.1. Dünya fındık dikim alanı (bin hektar)	23
Tablo 4.2. Dünya kabuklu fındık üretimi (bin ton)	25
Tablo 4.3. Ülkelerin ortalama fındık verimleri (kg/da).....	27
Tablo 4.4. Dünya fındık ihracatı (bin ton)	29
Tablo 4.5. Dünya fındık ihracat değeri (milyon ABD Doları).....	31
Tablo 4.6. Dünya fındık ithalatı (bin ton)	34
Tablo 4.7. Fındık üretimine izin verilen il ve ilçeler.....	38
Tablo 4.8. Türkiye'nin sektörlere göre ihracat tutarları (milyon ABD Doları)	39
Tablo 4.9. İllere göre Türkiye'deki fındık dikim alanları (bin da).....	43
Tablo 4.10. İllere göre Türkiye'nin fındık üretim miktarları (bin ton)	46
Tablo 4.11. İllere göre Türkiye'deki fındık verimi (kg/da)	48
Tablo 4.12. Türkiye'nin fındık ve mamulleri ihracat miktarları (bin ton)	50
Tablo 4.13. Türkiye'nin fındık ve mamulleri ihracat tutarları (bin ABD Doları).....	52
Tablo 4.14. İllere göre Türkiye'nin fındık ihracat tutarları (bin ABD Doları)	55
Tablo 4.15. İhraç edilen fındık ve mamullerinin alt başlıklara göre dağılımı.....	57
Tablo 4.16. Yıllara göre fındık desteklemeleri	62
Tablo 5.1. Fındık kırma ve işleme firmaları ve işletmelerinin sayıları	63
Tablo 5.2. Fındık kırma ve işleme tesislerinin hukuki statüleri	65
Tablo 5.3. Fındık kırma ve işleme tesisleri işletme büyüklükleri	67
Tablo 5.4. Fındık kırma ve işleme firmalarının mülkiyet durumu.....	68
Tablo 5.5. İllere göre ihracat yapan ve yapmayan firma sayıları.....	69
Tablo 5.6. İl ve ilçe bazında işletme sayıları.....	72
Tablo 5.7. İşletmelerin fındık ve fındık mamulleri girdi koşulları	79
Tablo 5.8. Fındık ve mamulleri talep koşulları	83
Tablo 5.9. Fındık ve mamulleri ile ilgili ve destekleyici sanayi koşulları	87
Tablo 5.10. Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu.....	93
Tablo 5.11. İşletmelerin devlet (kamu) faktörü koşulları	98
Tablo 5.12. Şans faktörünün olumlu ve olumsuz koşulları.....	102
Tablo 5.13. Elmas modeline göre firmaların rekabet düzeyleri.....	103
Tablo 5.14. İşletme sınıflarına göre firmaların rekabet düzeyleri.....	103
Tablo 5.15. Faaliyet konularına göre firmaların rekabet düzeyleri.....	104
Tablo 5.16. Firma yapısına göre rekabet düzeyleri ve ortalamaları.....	105
Tablo 5.17. İhracat durumuna göre rekabet düzeyleri ve ortalamaları	106
Tablo 5.18. Firma sahipliğine göre rekabet düzeyleri ve ortalamaları.....	107

Tablo 5.19. Firmaların nakdi destek alma durumlarına göre rekabet düzeyleri	108
Tablo 5.20. İşletme sayısına göre rekabet düzeyleri	108
Tablo 5.21. Faaliyet süresine göre firmaların rekabet seviyesi ve ortalamaları.....	109
Tablo 5.22. İllere göre rekabet seviyesi	111
Tablo 5.23. Firmalar arasında mevcut iş birliği durumu ve kümelenme eğilimi	113
Tablo 5.24. Firmalar arasında ileride olabilecek iş birliği ve kümelenme eğilimi.....	114
Tablo 5.25. Mevcut ve ileride olabilecek iş birliğinin karşılaştırılması.....	116

1. GİRİŞ

Tarım sektörü, Cumhuriyetin ilk yıllarında milli ekonominin temelini oluştururken, günümüzde ekonomide azalan oransal payına rağmen ülke nüfusunun beslemesine, milli gelir ve istihdama sağladığı katkı yanında, sanayiye sağladığı hammadde ve ihracattaki potansiyeli ile her zaman ülkenin gündeminde ön sıralarda yer alan bir sektördür. Özellikle 2019 yılında ortaya çıkan Covit-19 salgını ve 2022 yılı Şubat ayında patlak veren Rusya-Ukrayna Savaşı'ndan sonra gıda lojistiğinde yaşanan sorunların da etkisiyle hem dünyada hem de Türkiye'de tarım sektörünün stratejik önemi artmıştır. Bu süreçte tarım ürünlerine olan talebin artmasıyla da tarım ürünleri ihracatı ayrı bir önem kazanmıştır.

Dünyada yüzden fazla ülkenin ticaretini yaptığı fındık, tarım ürünleri ihracatı içerisinde önemli bir üründür. Türkiye, dünya fındık üretimi ve ihracatında lider ülke konumundadır. Türkiye 2012-2021 dönem ortalamasına göre dünya fındık ihracat miktarının %55,5'ini, ihracat gelirinin ise %59,6'sını elde etmiştir (UNCOMTRADE, 2022). Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatı içerisinde de fındığın önemli bir yeri vardır. Türkiye'nin 2017-2022 dönemdeki toplam ihracatı içerisinde tarım ürünleri ihracatının payı gelirinin %14,6, bitkisel ürünler ihracatının payı %9,6, fındık ve mamulleri ihracatının payı ise %1,1'dir. Aynı dönemde fındık ve mamulleri ihracatının tarım ürünleri ihracatı içindeki payı ise %7,4 olarak gerçekleşirken, bitkisel üretim ihracatı içindeki payı ise %11,2 olmuştur (TİM, 2023).

Karadeniz İhracatçıları Birliği (KİB) verilerine göre 2012-2021 döneminde fındık ve mamulleri ihracatından 1,6 milyar Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Doları ile 2,8 milyar ABD doları arasında değişen dönem ortalaması olarak yaklaşık 2 milyar ABD Doları ihracat geliri elde edilmiştir (KİB, 2022). Fındık, ihracatından sağladığı döviz gelirinin dışında ülke ekonomisine sağladığı katkı ve oluşturduğu istihdamla da önemli bir tarım ürünüdür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre Türkiye'de ticari olarak Karadeniz Bölgesi'nde yaklaşık 738 bin hektar alanda yetiştirilmekte ve yaklaşık 400 bin ailenin geçim kaynağını oluşturmaktadır (TÜİK, 2022). Bu yüzden devlet tarafından uzun yıllardan beri desteklenen bir üründür. TÜİK'in 2021 yılı verilerine göre Türkiye'de 41 ilde fındık yetiştirilmesine rağmen, 2014/7253 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile 16 ilde (Artvin, Bartın, Bolu, Düzce, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Kocaeli, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun,

Sinop, Tokat, Trabzon ve Zonguldak) ve bu illere bağılı 123 ilçede yasal olarak fındık yetiştiriciliğine izin verilmektedir (RG, 2015).

Fındık ekonomiye sağladığı katkının yanında eğimli arazilerde dikilen fındık ağaçları sayesinde toprak erozyonu önlenmesine de olumlu katkılar sağlamaktadır. Ayrıca fındık Karadeniz Bölgesi'nin folklorunda ve kültüründe de kendine yer edinmiş ve yöre halkı ile bütünleşen nadir tarım ürünlerinden birisidir.

Türkiye için önemli bir ihracat ürünü olan fındık, yaklaşık altı asırdır ülkemizden ihraç edilen bir tarımsal üründür. Osmanlı Devleti döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ağırlıklı olarak kabuklu olarak ihraç edilen fındık, 1970'li yıllarda %10 civarında işlenmiş fındık olarak ihraç edilirken, 2000'li yıllarda işlenmiş fındık ihracatının toplam ihracat içindeki oranı %30'lara ulaşmıştır (KİB, 2023). Fındık ve mamullerinin 2022 yılındaki ihracatında iç fındığın payı %57,3 olurken, işlenmiş fındığın payı %42,2 olarak gerçekleşmiştir (TİM, 2023). Bu artış, ülkedeki fındık işleme sanayisinin gelişmesi ile mümkün olmuştur.

Fındık işleme sanayisi sayesinde fındıktan elde edilen işlenmiş ürünler ile ülkede katma değer oluşturulmakta ve bu oluşturulan katma değer ülke ekonomisine, istihdamına ve ihracat tutarlarına da olumlu olarak yansımaktadır. İşlenmiş fındık mamulleri ihracat oranının daha da artırılması için fındık işleme sanayisinin geliştirilmesi ve daha rekabetçi bir yapıya ulaştırılması kaçınılmaz bir gerçektir. Bu araştırma kapsamında Türkiye'nin fındık işleme sanayisinin rekabet analizinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde rekabet kavramı “*Aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış*” olarak tanımlanırken (TDK, 2022), Rekabet Kurumu (RK) tarafından iktisadi anlamda rekabet, “bir piyasada satıcıların daha fazla müşteri edinerek mal ve hizmet satışlarını, dolayısıyla da karlarını artırmak için giriştikleri yarış” şeklinde tanımlanmaktadır (RK, 2022). Rekabet için en az iki taraf gerekmemekte olup, rekabet kişiler, gruplar, şirketler, kuruluşlar ve hatta ülkeler arasında olabilmektedir. RK'nın tanımında da belirtildiği gibi ekonomik rekabetin temelinde daha fazla kar elde etmek için rakiplerle girişilen yarış yatmaktadır. İşletmelerin ayakta durmaları için rekabet güçlerinin yüksek olması gerekmektedir.

Rekabet gücü ise bir sektörün diğer ülkelerin aynı sektörlerine göre daha yüksek gelir ve daha yüksek istihdam oluşturmaları şeklinde tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle,

bir ülkenin ürettiği mallar, diğer ülkelerin malları ile fiyat, kalite, tasarım, güvenilirlik ve zamanında teslim gibi faktörlerle yarışabilir seviyede olması demektir. Porter, ulusal ölçekte rekabet gücünün verimlilikle eş anlamlı olacağını ifade etmiştir (Gürpınar ve Sandıkçı, 2008). Porter (2015), rekabeti oluşturan güçleri; pazara giriş, ikame ürün riski, alıcıların pazarlık gücü, tedarikçilerin pazarlık gücü ve mevcut rakipler arasındaki rekabet olarak belirlemiştir. Bu beş gücün hepsi bir arada sektör rekabetinin ve karlılığının yoğunluğunu belirlemektedir.

Rekabetçi bir yapıya ulaşmanın bir yolu da kümelenmedir. Kümelenme kavramının ilk tanımını yapan öncü bilim insanlarından birisi de Porter'dir. Porter (1998) kümelenmeyi; "aynı iş kolunda faaliyet gösteren, aralarında ekonomik ilişkileri bulunan ama aynı zamanda rekabet içinde de olan çok sayıdaki firmanın ve bu firmalara mal ve hizmet satan tedarikçilerle birlikte üniversiteler, meslek kuruluşları ve benzer ilgili kurumların da aynı coğrafi bölgede yoğunlaşması" olarak tanımlamıştır. Bir kümenin bir şehir, bir coğrafi bölge, ülke ve hatta komşu ülkelerden oluşabileceğini belirtmiştir. Kümelenmeler genellikle, nihai ürün veya hizmet firmaları, nitelikli ve konusunda uzmanlaşmış işgücü, ara mal tedarikçileri ile hizmet sektörü, finans sektörü ve endüstrideki diğer ilgili firmalardan oluşmaktadır. Bunların yanında üniversiteler, mesleki eğitim veren kuruluşlar, devlet kurumları, birlikler, düşünce ve fikir grupları da kümelenmenin birer parçası durumundadırlar (Oğuztürk ve Sarıçoban, 2013). Porter'e göre kümelenmede firmaların aynı coğrafi bölgede bulunmaları esastır.

Kümelenme içinde bulunan şirketler arasındaki iş birliği, şirketlerin iş görmelerini kolaylaştırır, şirketlerin hızlı hareket etmesini sağlar ve şirketlerin edindiği bilgiyi daha etkin kullanmasına imkân tanır. Kümelenmeler, içinde bulunan şirketlerin rekabet gücünü; (i) işletmelerin üretkenliğini ve verimliliğini arttırarak, (ii) yenilikçiliği teşvik ederek ve geliştirerek ve (iii) ticarileştirme sürecini hızlandırarak etkiler (Çağlar, 2006).

Yukarıdaki tanımlamalar ışığında fındık işleme sanayisinde bulunan firmaların fındık kırma ve fındık işleme faaliyetlerini sürdürmesi ve küresel piyasalarda ayakta durabilmeleri için mutlaka rekabetçi bir yapıya sahip olmaları gerektiği belirtilmektedir. Rekabetçi yapıya kavuşmak için yapılacak işlemlerden bir tanesi de kümelenmedir. Kümelenme ile üretkenlik ve verimlilik artmakta, yenilik teşvik edilmektedir.

Fındık kırma ve işleme sektöründeki firmaların rekabet seviyesinin tespit edilmesi, rekabeti olumsuz etkileyen faktörlerin belirlenmesi, rekabetin geliştirilmesi için atılacak adımların ortaya çıkarılması, sektördeki mevcut kümelenme ve iş birliği durumunun ortaya çıkarılması ve gelecekteki kümelenme ve iş birliği konularının belirlenmesi, fındık ürünleri ihracatın artırılması ve sürdürülebilir kılınması için oldukça önem arz etmektedir. Fındık ve mamulleri ihracatın artması ile Türkiye'nin ihracat gelirlerinin artırılması mümkün olacak ve Türkiye ekonomisine önemli bir katkı sağlanacaktır. Bu anlamda da bu çalışmanın önemli olduğu düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında fındık işleme sanayisinin kümelenme ve rekabet analizi için Porter'in Elmas Modeli (Diamond Model) kullanılmıştır. Bu modele göre uluslararası rekabet gücünün ortaya konulmasında öne çıkan 4 ana unsur ve bu 4 unsuru destekleyen 2 ek unsur bulunmaktadır. Bunlardan ana unsurlar; (i) girdi (faktör) koşulları, (ii) talep koşulları, (iii) ilgili ve destekleyici sanayi ve (iv) firma stratejisi, yapısı ve rekabet olarak tanımlanmıştır. Bu dört unsuru destekleyen 2 ek unsur ise; (i) devlet (kamu) ve (ii) şanstır (Porter, 1990).

Bu araştırma kapsamında Porter'in yukarıda belirtilen elmas modeli bileşenleri temelinde Türkiye'nin fındık işleme sektörü ele alınarak analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı (TOB)'ndan İşletme Kayıt Belgesi (İKB) alan ve Türkiye genelinde ve özellikle Karadeniz Bölgesi'nde faaliyet gösteren 163 fındık kırma ve işleme firması ile iletişime geçilmiş ve 117 firma ile anket yapılarak elde edilen verilerin analizi sonucunda fındık kırma ve işleme sanayisinin rekabet gücü ortaya konulmuştur. Ayrıca fındık işleme sektöründe faaliyet gösteren firmaların mevcut iş birliği ve kümelenme durumu ortaya konulmuş ve gelecekte olması istenilen iş birliği ve kümelenme konu başlıkları belirlenmiştir.

Bu çalışma sonucunda ortaya çıkan sonuçların; fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren ve sektöre yeni girecek firmalara, fındık sektöründe faaliyet gösteren birlik ve kooperatifler ve diğer sivil toplum kuruluşlarına, fındık konusunda politika belirleyicilere ve karar vericilere, fındık üreticilerine ve fındık konusunda araştırma yapan araştırmacılara ışık tutacağı ve yol göstereceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye'deki fındık işleme sanayisinin kümelenme ve rekabet analizini yaparak sektörün rekabet gücünü Porter'in elmas modelindeki ana

başlıklar bazında ortaya konulmasıdır. Bunun yanında araştırmada fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren firmaların mevcut iş birliği ve kümelenme seviyesinin ortaya konulması ve bu firmaların gelecekte iş birliği ve kümelenme yapmak istedikleri konu başlıklarının belirlenmesi de amaçlamaktadır.

Araştırma altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci (Giriş) bölümünde araştırmanın kapsamı, araştırmanın önemi ve araştırmanın amacı konularına yer verilmiştir. İkinci bölümde araştırma konusu ile ilgili yerli ve yabancı literatür içindeki yeri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde araştırmanın materyali ve yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde dünyada ve Türkiye’de fındık sektörü ele alınarak detaylı bir biçimde ortaya konulmuştur. Beşinci bölümde araştırma konusunda anket yoluyla elde edilen bulgular elmas modelinde bulunan başlıklar bazında ortaya konulmuş ve tartışılmıştır. Ayrıca firmaların mevcut iş birliği ve kümelenme durumu ve gelecekte olması istenilen iş birliği ve kümelenme konuları ile bulgular ele alınarak irdelenmiştir. Altıncı bölümde ise araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar ve öneriler ortaya konulmuştur.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatı içerisinde önemli bir yeri olan fındık konusunda birçok bilimsel çalışma yapılmıştır. Fındık ile ilgili çalışmaların genel olarak fındık tarımı, fındık politikaları, fındık fiyatları, fındık desteklemeleri, fındık sektörünün mevcut durumu ve dünya fındık piyasası konularına yoğunlaştığı görülmektedir. Fındığın işleme sanayisi ile ilgili çalışmalar ise oldukça sınırlı düzeyde olduğu görülmektedir (Şimşek ve Selvi, 2017; Öztürk vd., 2017).

Bu çalışmalardan Şimşek ve Selvi (2017)'nin yaptığı “Samsun İlindeki Fındık Kırma Tesislerinin Yapısal Özellikleri ve Bazı İşletme Parametrelerine Bakış” isimli çalışmalarında; tesislerin 90-270 gün arasında çalıştıkları, çalışanların büyük kısmının vasıfsız personel olduğu, işletmelerde en az bir mühendis istihdam edildiği, işletmelerin ürünü tüccar ve üreticilerden sağladıkları tespit edilmiştir. Ayrıca işlenen ürünlerin yaklaşık %42'sinin yurt içinde başka bir firmaya satıldığı, tesislerin yaklaşık %92'sinde ürün sınıflandırma işleminin yapıldığı, fındık kırma işlemlerinde %50 üç kademeli, %25 ise dört kademeli taş silindirler kullanıldığı ve %75 oranında standartlara uyulduğu tespit edilmiştir.

Öztürk ve arkadaşları (2017)'nin “Ordu İlindeki Fındık İşleme Tesislerinin Mevcut Durum Analizi” çalışmasında; Ordu ilindeki fındık işleme tesislerinin ürün işleme, kalite güvence ve standartları ile pazarlama açısından mevcut durumları analiz edilerek ortaya konulmuştur. Araştırma sonucu elde edilen bilgilere göre fındık işleme sanayi tarafından üretilen ürünlerde ileri teknoloji kullanılmakta, üretim her aşamada fiziksel, kimyasal ve mikrobiyolojik testlerle kontrol edilmektedir. Özellikle son yıllarda daha da artan araştırma ve geliştirme çalışmalarıyla mevcut ürün çeşitlerinin gün geçtikçe arttığı belirlenmiştir.

Türkiye’de fındık sektörünün rekabet gücü ile ilgili de sınırlı çalışma bulunmaktadır. Gültekin (2017)'nin çalışmasında Türk fındığının uluslararası rekabet gücünü Porter'in Elmas Modeline göre değerlendirmiş ve girdi koşulları açısından orta düzeyde (%55), talep koşulları açısından orta alt düzeyde (%42), destekleyici ve ilgili sanayi açısından orta alt düzeyde (%40) ve firma yapısı ve rekabet açısından orta düzeyde (%53) ve devlet açısından alt düzeyde (%25) olarak rekabet gücüne sahip olduğunu tespit etmiştir. Genel olarak Türk fındığının uluslararası rekabet gücünü ise orta alt düzeyde (%44) olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 2017 yılı küresel rekabetçilik

endeksi verilerine göre Türkiye'nin küresel rekabetçilik puanının 63,14 olduğunu ve bulunduğun uluslararası rekabet gücünün ülke rekabet gücü gerisinde kaldığını vurgulamıştır.

Türkiye'de fındık sektörünün rekabet gücü ile ilgili yapılan diğer bir çalışmada Şentürk ve Kılınç (2020) Düzce İlindeki fındık sektörünün rekabet gücünü Porter'in Elmas Modeli ile ortaya koymuştur. Araştırmada ildeki fındık sektörünün girdi koşullarının orta düzeyde, talep koşullarının orta-yüksek düzeyde, firma stratejisi ve rekabet yapısı çok düşük-düşük düzeyde, ilgili ve destekleyici kuruluşlar orta düzeyde, devlet faktörü düşük-orta ve şans faktörü yüksek düzeyde rekabet gücüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Porter'in elmas modeline göre genel anlamda değerlendirildiğinde Düzce fındık sektörünün rekabet gücünün orta düzeye yakın bir seviyeye sahip olduğu belirtilmiştir. Fakat sektördeki değişken unsurların (fiyat politikası, iklim, yeni rakipler, yeni üretim alanları) etkilerine yönelik bir tedbir alınmadığı takdirde rekabet gücünün düşük düzeye doğru yönleneceğini öngörmüşlerdir.

Kümelenme ve rekabet analizinde kullanılan Elmas Modeli, Porter (1990) tarafından yayımlanan "The Competitive Advantage of Nations" kitabında ortaya konulmuştur. Porter 10 ülkeden 100'ü aşkın sektörü incelemiş ve bu inceleme sonucunda Elmas Modelini oluşturmuştur. İnceleme yaptığı ülkeler arasında ABD, Almanya, Danimarka, Güney Kore, İngiltere, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya ve Singapur yer almaktadır. Porter çalışmasında dünyadaki ihracat pazar payları temelinde her ülke için rekabet haritaları oluşturmuştur. Daha sonra seçilen sektörler örnek vaka analizi yöntemiyle detaylı olarak ele alınmıştır. Yaptığı bu rekabet araştırmaları neticesinde uluslararası rekabet gücünün ortaya konulmasında öne çıkan 4 ana unsurun olduğunu, bu 4 unsuru destekleyen 2 ek unsurun da irdelenmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Porter'in oluşturduğu Elmas Modelinin ana unsurları; girdi (faktör) koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici sanayi ve firma stratejisi, yapısı ve rekabet olarak tanımlanmıştır. Bu dört unsuru destekleyen 2 ek unsur ise devlet (kamu) ve şans olarak belirlemiştir.

Türkiye'de kümelenme ve rekabet analizi ile ilgili Bulu vd. (2007) tarafından yapılan Türk gıda sektörünün uluslararası rekabetçilik düzeyinin analizi ile ilgili çalışmada, gıda sektörünün rekabetçilik durumunu Elmas Modeli ile ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada değişkenler düşük, orta ve yüksek olarak değerlendirilmiştir. Gıda sektörün uluslararası rekabet gücü girdi koşullarında orta,

talep koşullarında yüksek, firma stratejisi ve rekabet yapısında orta, ilgili ve destekleyici kuruluşlarda orta, devlet faktöründe orta olmuştur. Gıda sektörünün genel uluslararası rekabet gücü ise orta olarak tespit edilmiştir.

Rekabetçilikle ilgili yapılan bir diğer çalışmada Gürpınar ve Sandıkçı (2008), “Uluslararası Rekabetçilik Analizinde Michael E. Porter’in Elmas Modeli Yaklaşımı: Türkiye’deki Bazı Endüstrilerdeki Uygulanabilirliğinin ve Sonuçlarının Araştırılması’dır. Bu analizlere göre Türkiye de cam, inşaat, çelik ve Ankara bilişim kümelenmesinin rekabet gücünün yüksek olduğu, deri ve giyim, otomotiv, bilişim sektörünün rekabet düzeyinin düşük düzeyde olduğu, mobilya, gıda ve elektronik sektörlerinin ise orta düzeyde rekabet düzeyine sahip olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Porter’in Elmas Modeli’nin ulusal bir sektörün uluslararası bir ticarete kazandığı rekabet gücünün arkasındaki nedenleri araştırmaya ve genel çıkarımlar yapmaya elverişli bir model olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Kümelenme gerekliliği ile ilgili Gültekin (2011) tarafından yapılan “Küreselleşme Çağında Dış Ticarete Rekabet İçin Kümelenme Stratejisi: Türkiye’nin Tarım Kümelenmesi Gerekliliği” isimli çalışmada, tarım sektöründe bulunan dağınıklık, yetersiz planlama, eksik düzenlemeler ve yönlendirme yetersizliğini gibi sorunların tarımda yeniden yapılanma ile çözülebileceğini ve bu yeniden yapılanmanın özünü kümelenmenin oluşturması gerektiğini ileri sürülmüştür. Bu çalışmaya göre Türkiye’de daha fazla rekabet avantajı elde etmek için firmalar ve destekleyici kuruluşlar arasında iş birliğine dayalı etkileşimleri teşvik eden bir kümelenme programı oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Türkiye’nin dış ticaret politikasının uygulanması oldukça zorlaşan klasik dış ticaret politikası önlemleri ile ithalatı kısıtlayıp, ihracatı teşvik ederek dengede tutmasının mümkün olmadığı ve dış ticarete daha yüksek rekabet gücü için Türkiye’nin ekonomik yapısında köklü bir dönüşüme ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur. Kümelenme kavramının da uluslararası rekabet stratejisi olarak bu yapısal dönüşümün bir parçası olarak düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir.

Porter’in Elmas Modeli ile kümelenme analizi ile ilgili Yıldız ve Alp (2014) tarafından yapılan “Bir Kümelenme Örneği Olarak Kars Kaşar Peyniri Endüstri Kümesi” isimli çalışmada, Kars İlının markalaşma potansiyeli en yüksek olan ürünlerinden kaşar peyniri endüstrisi kümesinin rekabetçilik düzeyi ortaya konulmuştur. Kaşar üretimi hakkında bilgi sahibi tedarikçi, üretici, satıcı, müşteri,

kamu ve üniversite personeli olan 60 paydaşla görülmüştür. Çalışma sonucunda kümenin rekabet gücü girdi koşullarında orta, talep koşullarında düşük, ilgili ve destekleyici endüstri başlığında düşük, firma stratejisi ve rekabet yapısı başlığında düşük, devlet desteği başlığında orta ve genel uluslararası rekabet seviyesinin ise düşük seviyede olduğu belirlenmiştir. Buna karşın, bölgenin kümelenme potansiyelinin olduğu ve bu potansiyeli arttırıcı projelerin hayata geçirilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

Rekabet analizi ile ilgili Köksoy (2018) tarafından yapılan araştırmada Porter Elmas Modeli'nden yararlanarak Konya yöresi süt ve süt ürünleri üretim işletmeleri arasındaki rekabet analiz edilmiştir. " Araştırma sonucunda Konya yöresi süt ve süt ürünleri sektörünün faktör ve koşul piyasaları açısından orta, ilgili ve destek sektörler faktörü açısından orta, firma stratejileri yerel rekabet ve iş birliği konusunda orta, talep koşulları ve talebin yapısı konusunda orta, iş birliği kurumları başlığında orta ve devlet faktörü konusunda orta düzeyde rekabet seviyesine sahip olduğunu ortaya konulmuştur.

Filiz (2019) tarafından yapılan "Sebze Tohumu Dış Ticaretinde Rekabet Analizi: Antalya İli Örneği" isimli yüksek lisans tez çalışmasında Antalya ilindeki sebze tohumu ihracatı yapan firmaları Porter'in elmas modeline göre analiz edilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda sebze tohumculuğu sektörünün dış ticaretteki rekabet düzeyi girdi koşulları orta, talep koşulları orta, firma yapısı stratejisi ve rekabeti güçlü, ilgili ve destekleyici endüstriler başlığında orta, devlet faktöründe orta, şans faktöründe orta seviyede belirlenmiştir. Sebze tohumculuğu sektörünün dış ticaretteki genel rekabet seviyesi de orta olarak tespit edilmiştir. Araştırmada ayrıca yapılan GZFT analizi sonucunda sebze tohumculuğu sektörünün en zayıf yönlerinin araştırma geliştirme faaliyetlerinin rekabet açısından düşük seviyede olması ve sektörde vasıfsız işçi varlığı olarak belirlenirken, en güçlü yönleri ise tohum üretimindeki uzmanlaşma seviyesi ve üretim süreçlerinde yapılan yenilik faaliyetleri olmuştur.

Fındık işleme sanayisinin kümelenme ve rekabet analizi ile ilgili yabancı kaynaklarda herhangi bir çalışma bulunmazken, fındık sektörü ve rekabet analizi ile değişik ülkelerde yapılan çalışmalar mevcuttur.

Akombo (2010) doktora tez çalışmasında, Kenya şeker endüstrisini Porter'in elmas modeli ile analiz etmiştir. Çalışma kapsamında birincil veriler Kenya şeker

endüstrisindeki firmaların yönetici ve birim sorumluları ile yapılan yarı yapılandırılmış anketlerden elde edilmiştir. Elde edilen veriler basit yüzdelere kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında elde edilen verilere göre Kenya şeker endüstrisinin talep koşulları ve şans faktörü oldukça güçlü iken, faktör koşullarının önemli derecede zayıf olduğu belirlenmiştir. Bu durumun, Kenya şeker endüstrisinin tek bir elmas olarak etkili bir şekilde çalışmasına izin veremeyeceği anlamına geldiğini ve zayıf olan faktör koşullarının elmasın geri kalanının da performansını düşüreceğini vurgulamıştır.

Aghdaie vd. (2012)'in çalışmada Porter'in elmas modeli kullanarak İran'da önemli bir ihraç ürünü olan safran ihracatının uluslararası pazarlarda karşılaştığı engeller ortaya çıkarılmıştır. Ankete safran ihracatı yapan firmaların yöneticileri, danışmanları ve uzmanları olmak üzere toplam 55 kişi katılmıştır. Araştırma 9'lu Likert ölçeği kullanılmış olup, hipotezler %95 güven düzeyinde analiz edilmiştir. Çalışmanın sonucunda İran'ın safran ihracatı kısıtlayan faktörlerin; talep koşulları, ilgili ve destekleyici endüstriler, firma stratejisi, yapısı ve rekabeti, devlet ve şans faktörleri olduğu belirlenmiştir. Girdi (faktör) koşullarının ise İran'ın safran ihracatında bir kısıt oluşturmadığı tespit edilmiştir.

Chavleishvili (2015) çalışmada Gürcistan fındık pazarının gelişme eğilimleri ve modern teknolojileri kullanarak uluslararası fındık pazarına girmesine yardımcı olacak rekabet avantajları analiz etmiştir. Çalışmada Gürcistan'da fındığın gelişimi ve fındık çeşitleri, fındık üretimindeki eğilimler, ihracat ve ithalattaki gelişme eğilimleri değerlendirilmiştir. Gürcü fındığının uluslararası pazarda yerini alması için potansiyel avantaj ve dezavantajları ortaya konulmuş ve fındığın ihracat ve ithalat olanakları analiz edilmiştir. Çalışma ile Gürcistan fındık pazarının gelişmesini engelleyen temel faktörler belirlenmiş ve bu faktörlere yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Maharramov ve Amirli (2018) tarafından yürütülen çalışmada Azerbaycan'da fındık sektörünün bölgesel analizi yapılarak sürdürülebilir kalkınma için gereklilikler belirlenmiştir. Çalışmada panel veri kullanılmış ve önceki literatür göz önünde bulundurulmuştur. Azerbaycan'ın dokuz ekonomik bölgesinin fındık sektörü için üretim düzeylerini belirlenmiş sonuçlarla ilgili çıkarımlar ve sektörün gelişimi için politika önerileri ortaya konulmuştur. Araştırma sonucunda arazilerin yeniden tahsisi ve çiftçilerin eğitim seviyesinin iyileştirilmesi konuları vurgulanmıştır. Ayrıca fındık bahçelerinin uzman arazi sahipleri altında birleştirilmesi ya da tüm çiftliklerin verimli

bir şekilde deneyimli fındık yetiştiricilerine yeniden tahsis edilmesi ve yeterince kullanılmayan fındık çiftliklerinin kiraya verilmesinin sektörün sürdürülebilir kalkınması için gerekli olduğu vurgulanmıştır.

Rovira et al. (2019) tarafından yapılan çalışmada ise İspanya’da fındık üretimi ve beklentileri ortaya konulmuştur. Çalışmada İspanya’nın uzun yıllar Türkiye, İtalya ve ABD’den sonra dünyanın en büyük dördüncü fındık üreticisi konumunda olduğu, fakat fındık dikim alanlarının azalması ve diğer üretici ülkelerin artan önemi gibi faktörlerle İspanya üretiminin 2017 yılı verilerine göre dünyada onuncu sıraya düştüğü belirtilmiştir. Avrupa’da ise dünya fındık üretiminin %16’sı ile ana üretici ülke İtalya (%81) iken, onu sırasıyla %6,7 ve %6,5 ile Fransa ve İspanya takip ettiği belirtilmektedir. Fındık ağacının (*Corylus avellana* L.) yabancı olarak yetiştigi İspanya’da 2017 yılı itibarıyla 12.806 hektarlık fındık bahçesi bulunduğu ve esas olarak fındık yetiştiriciliğinin Güney Katalonya’daki Tarragona’da yoğunlaştığını (%82) ve sektörün meyve işleme teknolojisine büyük yatırım yaptığı vurgulanmıştır. Ayrıca sektördeki kooperatifler, birçok Avrupa çikolata endüstrisine yarı mamul ürünler sunmakta ve kabuklu, unlu ve kavrulmuş ürünleri de üreterek doğrudan satış yaptıkları belirtilmiştir.

Gerek yerli gerekse yabancı literatürde şimdiye kadar fındık sektörü ile ilgili birçok çalışma yapılmış olmasına rağmen fındık işleme sektörü ile ilgili yapılan çalışma oldukça sınırlı kalmaktadır. Yapılan çalışmalar genel olarak il ya da bölge bazlı olup, genel olarak fındık sektörünü kapsamakta ya da fındık sektörü ile ilgili farklı konuları içermektedir. Özellikle fındık işleme sanayisinin kümelenme ve rekabet analizi ile ilgili şu ana kadar yapılan herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışmanın hem ülkesel bazda yapılması hem de bu alanda yapılan ilk ve kapsamlı çalışma olması, bu çalışmayı özgün kılmaktadır. Çünkü bu çalışma Türkiye’deki tüm fındık kırma ve işleme tesislerini kapsamaktadır. Bünyesinde iki çalışanı olan ve sadece birkaç firmaya satış yapan mikro firmalarda, iki yüz elliden fazla çalışanı olup onlarca ülkeye ihracat yapan ve Türkiye’nin ilk beş yüz sanayi kuruluşu içinde yer alan büyük firmalarda bu çalışma içinde yer almaktadır. Dünyada fındık sektöründe açık ara önde bulunan Türkiye’nin fındık işleme sanayisi ile ilgili yapılan bu çalışma, aynı zamanda dünya fındık işleme sanayisi hakkında da fikir verebilecektir. Bu durum da çalışmaya özgünlük katmaktadır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Bu çalışmanın materyalini, TOB Gıda ve Kontrol Genel Müdürlüğü (GKGM)'den 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu kapsamında 2021 yılı ve öncesinde İKB alan fındık kırma ve fındık işleme faaliyeti yapan firmalar oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamı tüm Türkiye olup, Türkiye genelinde fındık kırma ve işleme tesisi olan Ankara, Bartın, Düzce, Giresun, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Ordu, Sakarya, Samsun, Tekirdağ, Trabzon, Yalova ve Zonguldak illeri çalışma sahasını oluşturmaktadır. Bu illerde İKB alan 163 fındık kırma ve fındık işleme firması bulunmaktadır. Bu firmaların 141 adeti aktif durumda olup tam sayım yöntemi ile %83'üne denk gelen 117 tanesi ile anket yapılmıştır. Anket yapılan ve yapılamayan firma ve bunlara bağlı işletmelerin sayısı Tablo 3.1'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Fındık kırma ve işleme firma ve işletme sayıları (adet)

İller	Mevcut Firma Sayısı	Mevcut İşletme Sayısı	Anket Yapılan Firma Sayısı	Anket Yapılan İşletme Sayısı	Anket Yapılamayan Firma Sayısı	Anket Yapılamayan İşletme Sayısı
Ankara	1	1	1	2	0	0
Bartın	1	1	1	2	0	0
Düzce	8	8	5	7	3	3
Giresun	32	44	24	36	8	9
İstanbul	9	15	6	7	3	5
İzmir	1	2	1	1	0	0
Kocaeli	8	8	5	5	3	3
Konya	1	3	1	1	0	0
Ordu	37	41	28	36	9	9
Sakarya	13	14	8	15	5	5
Samsun	21	32	15	18	6	7
Tekirdağ	1	1	0	0	1	1
Trabzon	20	28	14	18	6	10
Yalova	2	2	1	1	1	1
Zonguldak	8	13	7	10	1	1
Toplam	163	213	117	159	46	54

Fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren toplam 163 firmanın %13,5'ne karşılık gelen 22 firmadan 8 tanesinin kapalı olduğu, 6 tanesinin farklı

sektörde faaliyet gösterdiği, 8 işletmenin açık olmasına rağmen son yıllarda faal olmadığı görülmüştür. Geriye kalan 141 firmanın %17'sine denk gelen 24 firma da şirket kararı gereği, iş yoğunluğu ve şirket bilgilerinin paylaşmak istenmemesi gibi nedenlerle anket çalışmasına katılmak istememişlerdir. Araştırmanın birincil verilerini sektörde faaliyette olan 141 firmanın %83'üne denk gelen 117 firmadan tam sayım yöntemi ile elde edilen veriler oluşturmaktadır.

Ankete katılan 91 firmanın tek işletmesi varken, 26 firmanın ise 2 ve daha çok işletmesi bulunmaktadır. En çok işletmesi olan firmanın ise 5 işletmesi bulunmaktadır. Birden çok ilde işletmesi olan firmaların firma merkez olarak bulunduğu il esas alınmıştır.

Anketler yüz yüze, e posta ve telefon yoluyla yapılmış olup, anketlerden elde edilen veriler çalışmanın birincil materyalini oluşturmaktadır. Anketlerden elde edilen verilerin dışında konu ile ilgili işletmelerle yapılan mülakatlar, fındık kırma ve işleme sektörü ile ilgili yayımlanan raporlar, daha önce fındık kırma ve işleme sektörü ile ilgili yapılan çalışmalar, konu ile ilgili diğer çalışmalar ikincil veri olarak faydalanılmıştır. Ayrıca TÜİK, TİM ve FAO verilerinden ikincil verilerinden de faydalanılmıştır.

3.2. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın birincil verilerinin elde edildiği firmaların yönetici ve yetkililerinin anket formunda yer alan bütün sorulara doğru, güvenilir ve eksiksiz şekilde cevap verdikleri varsayılmıştır.

Elmas modelinde yer alan destekleyici unsurlardan ikincisi olan Şans Faktörünün ilgili konjonktür dikkate alınarak alınan ortalamasının (3,00 - Orta) doğru olduğu ve B, C, D, E ve F başlıkları altında yer alan başlık ve alt başlıkların ağırlığının eşit olduğu varsayılmıştır.

Anket formunda A bölümünde yer alan ve ortalamaları hesaplanan bütün başlık ve alt başlıkların ağırlıklarının eşit olduğu varsayılmıştır.

3.3. Araştırmanın Soruları

Araştırma konusunun ortaya çıkmasında etkili olan ve bu çalışmaya yön veren sorular aşağıda sıralanmıştır.

- Fındık kırma ve işleme firmalarının girdi koşulları nasıldır?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının talep koşulları nasıldır?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının ilgili ve destekleyici sanayi koşulları nasıldır?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu nasıldır?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının devlet (kamu) faktörü koşulları nasıldır?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının genel rekabet düzeyi nedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firma faaliyet alanına göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firma hukuki yapısına göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firma faaliyet alanına göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firma ihracat yapma durumuna göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firma sahiplik yapısına göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firma işletme büyüklüğüne göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firmanın destek alıp almama durumuna göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firmanın faaliyet süresine göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firmanın bulunduğu yere göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyi firmanın bulunduğu kümeye göre nasıl değişmektedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının mevcut kümelenme ve iş birliği durumu nasıldır?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının gelecekte olabilecek kümelenme ve iş birliği durumu nasıldır?

- Fındık kırma ve işleme firmalarının mevcutta en çok iş birliği yaptığı konular nelerdir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının gelecekte en çok iş birliği yapmak istediği konular nelerdir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının il içi, küme içi ve küme dışından mal veya hizmet alımlarının oranı nedir?
- Fındık kırma ve işleme firmalarının il içi, küme içi ve küme dışından mal veya hizmet alımları oranı doğu kümesi, batı kümesi ve Türkiye geneli ortalaması nedir?

3.4. Yöntem

Porter tarafından 1990 yılında yayımlanan Ulusların Rekabet Avantajı (The Competitive Advantage of Nations) kitabında 10 ülkeden 100'ü aşkın sektörü incelemiş ve bu inceleme sonucunda Elmas Modeli'ni ortaya koymuştur. İnceleme yaptığı ülkeler arasında ABD, Almanya, Danimarka, Güney Kore, İngiltere, İsveç, İsviçre, İtalya, Japonya ve Singapur yer almaktadır. Porter (1990), çalışmasında dünyadaki ihracat pazar payları temelinde her ülke için rekabet haritaları ortaya koymuştur. Daha sonra seçilen sektörler örnek vaka analizi yöntemiyle detaylı olarak ele alınmıştır. Yaptığı bu rekabet araştırmaları neticesinde uluslararası rekabet gücünün ortaya konulmasında öne çıkan 4 ana unsurun olduğunu belirlemiştir. Ayrıca bu 4 unsuru destekleyen 2 ek unsurun da irdelenmesi gerektiğini belirtmiştir. Porter'in oluşturduğu elmas modelinin ana unsurları; (i) Girdi (Faktör) Koşulları, (ii) Talep Koşulları, (iii) İlgili ve Destekleyici Sanayi, (iv) Firma Stratejisi ve Yapısı ve Rekabet olarak tanımlanmıştır. Bu dört unsuru destekleyen 2 ek unsur ise (i) Devlet (Kamu) ve (ii) Şans olarak belirlemiştir. Bu unsurların açıklamaları maddeler halinde aşağıda verilmiştir (Porter, 1990).

(i). Girdi (Faktör) Koşulları: Girdi koşulları içerisinde insan kaynakları ve bilgi kaynakları en önemli konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında ayrıca sermaye yapısı, mevcut fiziki altyapı ve diğer altyapı gibi unsurlar öne çıkmaktadır. Girdi koşulları çalışma kapsamında oluşturulan anket formunda 11 başlıkta ele alınmıştır.

(ii). Talep Koşulları: Talep koşulları içerisinde iç ve dış talep önem arz etmektedir. Ayrıca talebin nitelik yapısı, müşterilerin öncelikleri, büyüyen ve

genişleyen pazarlar öne çıkan unsurlardır. Talep koşulları çalışma kapsamında 8 başlıkta ele alınmıştır.

(iii). İlgili ve Destekleyen Sanayi Koşulları: Sektörde faaliyet gösteren ve rekabetçi avantaja sahip tedarikçilerin ve diğer sektörle ilgili firmaların bulunmasıdır. Bu ilgili firmalar; makine ve ekipman tedarikçileri, hammadde sağlayıcıları, yarı mamul ürün sağlayıcıları ambalaj malzemesi üreticileri veya üretim için gerekli olan ara ürün tedarikçileridir. İlgili ve destekleyen sanayi koşulları çalışma kapsamında oluşturulan anket formunda 11 başlıkta ele alınmıştır.

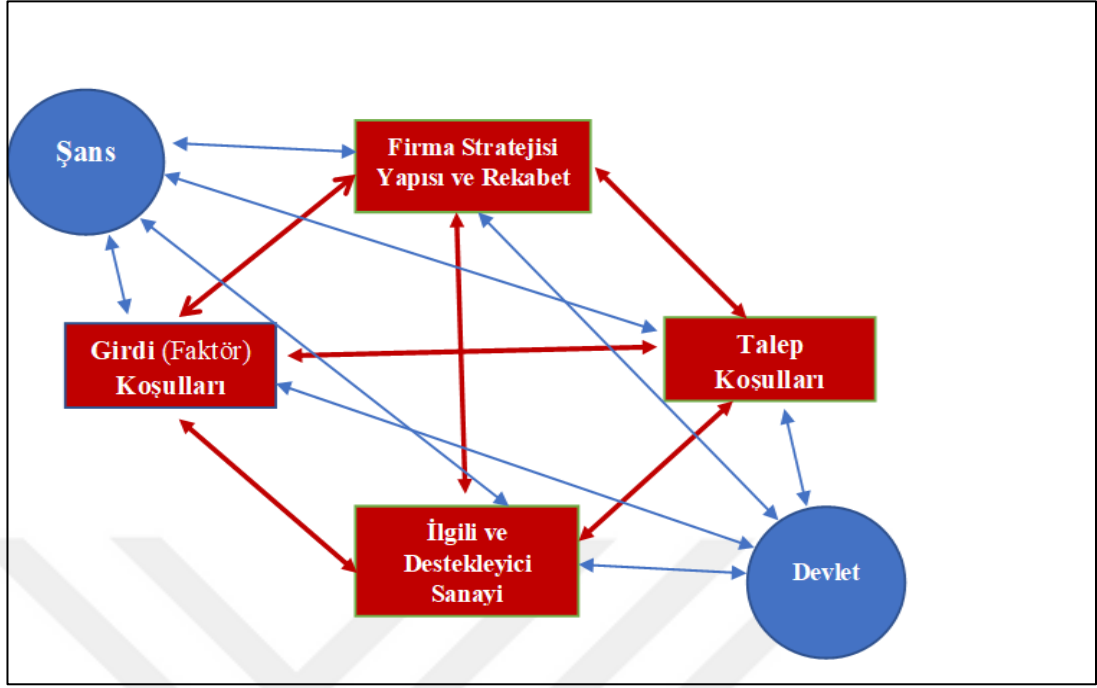
(iv). Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu: Bu başlıkta firmaların faaliyette bulundukları yerdeki yerel ve bölgesel şartlar, firmaların kurulma nedenleri ve firmaların amaçları, faaliyette bulundukları yerde rekabet olup-olmadığı ve faaliyette bulundukları sektörde faaliyet gösteren diğer firmaların yapısı yer almaktadır. Çalışma kapsamında oluşturan anket formunda firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu koşulları 12 başlıkta ele alınmıştır.

Burada belirtilen Porter'in Elmas Modelinin sistematik özelliği vardır. Buna göre rekabet gücünü ortaya koyan bu dört ana unsur birbirlerini iki yönlü olarak etkilemektedirler. Elmas modelindeki destekleyici unsurlar maddeler halinde aşağıdaki gibi özetlenebilir.

(i). Devlet (Kamu): Porter'e göre büyük bir güç sahibi olarak devlet, birçok sektörde alıcı ve tedarikçi konumunda olduğu için uyguladığı politikalar ile rekabet koşullarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Bu etkiyi uyguladığı destekleme politikaları, ihracat ve ithalat politikaları, ticari ve finansal politikalar, makro ve mikro politikalar aracılığıyla yapar. Bu çalışma kapsamında devlet (kamu) faktörü, oluşturulan anket formunda 10 başlık hâkinde ele alınmıştır.

(ii). Şans: Porter'e göre şans faktörü firmaların ve genellikle de hükümetlerin kontrolü dışında vuku bulan olaylardır. Savaşlar, krizler, buluşlar, yeni teknolojik gelişmeler şans faktörü için örnek gösterilebilir. Şans faktörü firmaların rekabet avantajını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilir. Çalışma kapsamında şans faktörü ile ilgili anket formuna herhangi bir başlık eklenmemiş, içinde bulunulan durum ve şartlara göre araştırmacı tarafından olumlu ve olumsuz şans faktörleri ele alınmıştır.

Porter'in elmas modeline göre ana unsurlar ve destekleyici unsurlar arasındaki iki yönlü ilişki Şekil 3.1'de gösterilmektedir (Porter, 1990).

Şekil 3.1. Elmas Modelinin Gösterimi

Çalışma kapsamında oluşturulan anket formundaki değerlendirmeler 5'li Likert Ölçeği'ne göre 1, 2, 3, 4 ve 5 şeklinde ölçeklendirilmiştir. Anket sonucunda firmaların değerlendirmelerinin aritmetik ortalamaları, frekansları, frekans yüzdeleri ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca aritmetik ortalama değerine göre başlıklar ve ana unsurlar çok düşük, düşük, orta, yüksek ve çok yüksek olarak değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında ilk olarak Porter'in Elmas Modeli çerçevesinde fındık kırma ve fındık işleme sektöründe faaliyet gösteren firmalar ile yapılan mülakatlar ve ikincil veriler kullanılarak anket formu oluşturulmuştur. Anket formu A, B, C, D, E ve F olmak üzere 6 bölümde oluşturulmuştur. Oluşturulan anket formundaki bölümleri kısaca şu şekilde açıklanabilir.

A Bölümünde işletme ile ilgili firma ismi, firma adresi, hukuki statüsü, çalışan sayısı, ürettiği ürünler varsa ihraç ettiği ürünler, varsa ihracat yaptığı ülkeler, işletme sınıfı, ilişkili olduğu kurum ve kuruluşlar, firmaların ürün sattığı temel hizmetleri satın aldığı iller, mevcutta iş birliği yaptığı konu başlıkları ve gelecekte iş birliği yapabileceği konu başlıkları gibi konular yer almaktadır. Bu başlıktaki soru sayısı 42 adettir. Soruların bir kısmı açık uçlu sorular, bir kısmı ise Beşli Likert ölçeğinde oluşturulmuştur.

B Bölümünde Porter'in Elmas Modeli'ndeki ana unsurlardan birincisi olan girdi koşullarına yönelik oluşturulan başlıklar bulunmaktadır. Burada fındık kırma ve işleme firmalarının insan kaynağı varlığı, sermaye varlığı, nitelikli işgücü varlığı, uygun enerji ve makine ekipmana ulaşım ve diğer konu başlıkları bulunmaktadır. Girdi koşulları toplam 11 başlıkta ele alınmış olup, tamamı Beşli Likert ölçeğine göre oluşturulmuştur.

C Bölümünde Porter'in Elmas Modelindeki ana unsurlardan ikincisi olan talep koşullarına yönelik sorular bulunmaktadır. Burada fındık kırma ve işleme tesislerinin talep koşulları kapsamında iç talep, iç talep çeşitliliği, dış talep, dış talep çeşitliliği gibi konular bulunmaktadır. Talep Koşulları 8 başlıktan oluşturulmuş ve tamamı Beşli Likert ölçeğine göre oluşturulmuştur.

D bölümünde Porter'in Elmas Modelindeki ana unsurlardan üçüncüsü olan ilgili ve destekleyici sanayi koşullarına yönelik oluşturulan başlıklardan oluşmaktadır. Bu başlıkta fındık kırma ve işleme tesislerinin hammaddeye ulaşımı, kamu kurum kuruluşlarının bölgede varlığı, ilgili tedarikçi firmaların bölgede varlığı, diğer sanayi kuruluşlarının bölgede varlığı ve diğer firmalarla ortak hareket etme durumuna gibi konu başlıkları bulunmaktadır. İlgili ve destekleyici sanayi 11 başlıktan ele alınmış ve soruların tamamı Beşli Likert ölçeğine göre oluşturulmuştur.

E bölümünde Porter'in Elmas Modelindeki ana unsurlardan dördüncüsü olan firmanın yapısı, stratejisi ve rekabet durumu başlığına yönelik oluşturulan sorular bulunmaktadır. Bu başlıkta firmaların yapısı, öz sermaye durumu, stratejik bir plana göre yönetilme durumu yönetici ve firma sahiplerinin eğitim durumu, ürettiği ürünler ve iş birliği ağı gibi konular bulunmaktadır. Firmanın yapısı, stratejisi ve rekabet durumu 12 başlıkta ele alınmış olup, soruların tamamı Beşli Likert ölçeğine göre oluşturulmuştur.

F bölümünde Porter'in Elmas Modelindeki destekleyici unsurlardan birincisi olan devlet faktörü başlığına yönelik sorulardan oluşmuştur. Devlet faktörü başlığında firmaların devlet desteklerinden faydalanma durumu, devlet desteklerinin firmalarda oluşturduğu değişimler, uygulanan fındık politikaların firmaya etkisi gibi konular bulunmaktadır. Devlet faktörü toplam 12 başlıkta ele alınmış olup, soruların tamamı Beşli Likert ölçeğine göre oluşturulmuştur.

Anket formunda yukarıda açıklanan başlıklarda toplam 94 soru bulunmakta olup, Porter'in Elmas Modelinde destekleyici unsurların ikincisi olan şans faktörüne yönelik soru bulunmamaktadır. Şans faktörüne yönelik ortalama değer, araştırmacı tarafından güncel ve konjonktürel durum göz önüne alınarak ortaya konulmuştur.

Anket çalışması tam sayım yöntemi ile yapılmıştır. Anket saha çalışması yüz yüze, e-posta ve telefon yoluyla yapılmış olup, anketler tamamlandıktan sonra veri tabanı oluşturulmuştur. Veri tabanından Beşli Likert ölçeğine göre cevaplanan kısımlarının aritmetik ortalamaları ve standart sapma değerleri Microsoft Excel ve Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) yardımıyla hesaplanmıştır. Standart sapma değerleri aşağıdaki formül ile hesaplanmıştır.

$$s = \sqrt{\frac{\sum(x-\bar{x})^2}{n-1}} \quad (3.1)$$

s : Standart sapma

x : Ölçek değerleri

$\bar{x}$: Ölçek değerlerinin ortalaması

n :Örnek sayısı

Anket formlarında Beşli Likert ölçeğinden elde edilen verilerin değerlendirme aralıklarını oluşturmak için puan aralığı aşağıdaki formül ile hesaplanmıştır.

$$Puan\ Aralığı = \frac{En\ yüksek\ değer - En\ düşük\ değer}{Ölçek\ sayısı} \quad (3.2)$$

$En\ yüksek\ değer = 5$

$En\ düşük\ değer = 1$

$Ölçek\ sayısı = 5$

Yukarıdaki formüle göre puan aralığı 0,80 olarak hesaplanmıştır. Beşli Likert ölçeğindeki puan aralıkları eşit olarak kabul edilmiş ve aritmetik ortalamaların değerlendirmesi aşağıdaki gibi oluşmuştur (Tablo 3.2).

Tablo 3.2. Aritmetik ortalamalarının rekabet düzeyi

Aritmetik Ortalama	Rekabet Düzeyi (Seviyesi)
1,00-1,79	Çok düşük
1,80-2,59	Düşük
2,60-3,39	Orta
3,40-4,19	Yüksek
4,20-5,00	Çok yüksek

Anket formundaki başlıklara göre hesaplanan aritmetik ortalamalar yukarıdaki değerlendirme tablosundaki aralıklara göre belirlenmiş, firmaların ana unsurlar ve destekleyici unsurlar (şans faktörü hariç) ve diğer başlıklarda değerlendirmeleri ilgili tabloya göre yapılmıştır.

Kümelenme ve iş birliği başlığında karşılaştırmalar ileride olabilecek başlığındaki ortalama ile mevcut durumdaki ortalama arasındaki fark esas alınarak yapılmıştır. Doğu kümesi; Giresun, Ordu, Samsun ve Trabzon illerinden oluşurken, batı kümesi Ankara, Bartın, Düzce, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Sakarya, Yalova ve Zonguldak illerinden oluşmaktadır. Batı kümesi içinde bulunan ve firma sayısı 1 (Bir) adet olan Ankara, Bartın, İzmir, Konya ve Yalova illeri, diğer batı iller olarak ele alınmıştır.

Firmaların mal veya hizmet alımlarındaki il içi, küme içi ve küme dışı oranları hesaplanırken; anket formunda yer alan A21, A22, A23, A24, A25, A26, A27 ve A28 numaralı sorulara konu başlığına göre anketi cevaplayan firmaların belirttiği il sayısının tekrarlanma oranı esas alınmıştır.

Araştırmada resmi kurum kayıtları, ilgili literatür de ikincil veriler olarak kullanılmıştır. Verilerin analizinde basit tanımlayıcı istatistiklerden (frekans, oran ve ortalama) yararlanılarak araştırma bulguları özet tablolar ve şekiller aracılığıyla sunulmuş, önemli bulgular analitik olarak yorumlanmıştır.

4. DÜNYA VE TÜRKİYE FINDIK PİYASASI

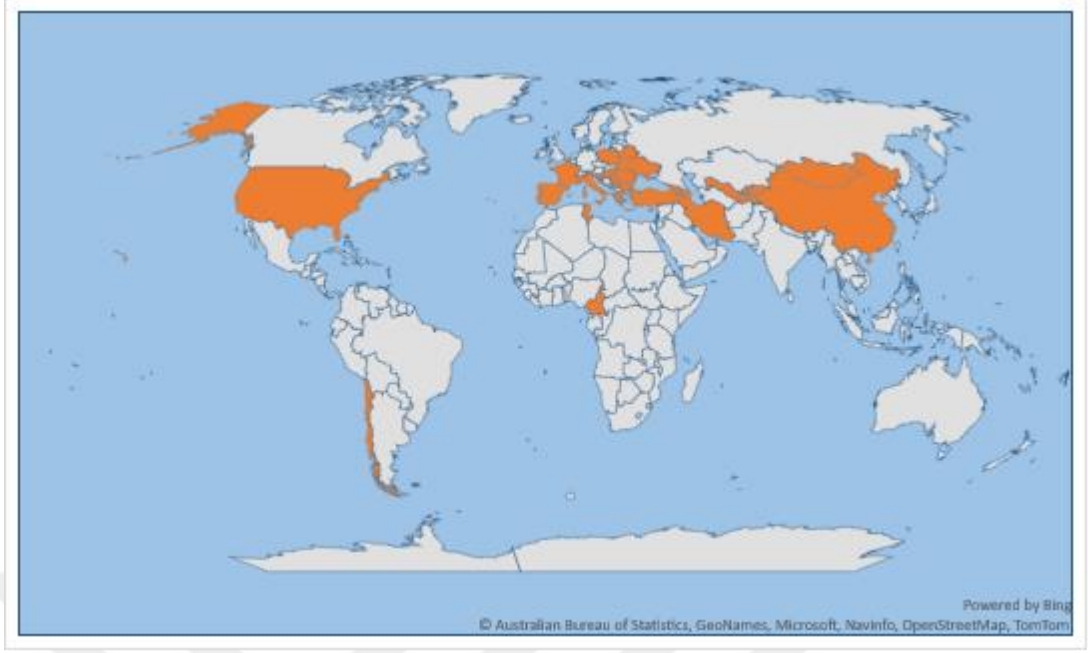
4.1. Dünya Fındık Piyasası

Fındık, dünyada bademden sonra yetiştiriciliği en yaygın yapılan sert kabuklu meyvedir (TMO, 2020). Fagales takımının Betulaceae familyasının Coryleae alt familyasının *Corylus* cinsini oluşturan fındık, çalı ve ağaç formundadır. Meyvecilikte kültürü yapılan ve önemli olan türleri Türk fındığı (*Corylus colurna* L.), Adi fındık (*Corylus avellane* L.) ve Lambert fındığı (*Corylus maxima* Mill.)'dır (TB, 2019).

Fındık; meyvesi, kabuğu, yağı, yaprağı ve zuru ile çok çeşitli alanlarda kullanılabilen bir tarım ürünüdür (ZMO, 2018). Fındığın %70'i çikolata sanayinde, %20'si pastane ve bisküvi mamullerinde, %10'u ise kuru yemiş ve yağ sanayinde ham madde olarak kullanılmaktadır (TKV, 2022). Fındık meyvesinde %55-60 civarında yağ, %14-16 civarında protein, %11-12 civarında karbonhidrat, %4,5- 5 civarında su, %2 civarında kül bulunmaktadır. Fındık meyvesi bileşiminde bulunan mineral maddeler ise fosfor, kalsiyum, magnezyum, mangan, çinko, demir ve sodyumdur. Ayrıca fındık meyvesi B1, B2 ve E vitamini de içermektedir (ZMO, 2018).

Fındık, içerisinde bulunan doymamış yağ asitleri sayesinde kalp sağlığı açısından da önemli bir tarım ürünüdür. Günlük dengeli beslenmede önemli bir besin ve katkı maddesidir. Fındık, dünyada belirli bölge ve coğrafi alanların yaşam tarzıyla özdeşleşen, o bölgelerde yaşayan insanların kültürü, sosyal ve ekonomik yapısı üzerinde derin izler oluşturan nadir ürünlerden birisidir (TB, 2019).

Birleşmiş Milletler (BM) Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)'nın verilerine göre yıllara göre değişmekle birlikte dünyada yüzden fazla ülke tarafından ithal edilen bir tarım ürünüdür. FAO'nun verilerine göre dünyada 32 ülkede fındığın kültür çeşitleri yetiştirilmektedir. En fazla fındık üretim alanı Türkiye, İtalya ve Azerbaycan, İran, ABD, Gürcistan, Şili, İspanya ve Çin'de bulunmaktadır. Diğer üretim yapılan ülkeler ise Fransa, Polonya, Sırbistan, Kırgızistan, Özbekistan, Hırvatistan, Yunanistan, Belarus, Tacikistan, Bulgaristan, Romanya, Ermenistan, Moldova, Moğolistan, Portekiz, Macaristan, Kamerun, Slovenya, Litvanya, Ukrayna, Kıbrıs ve Tunus'tur. Genel olarak kuzey yarım kürede yetiştirilmesine rağmen güney yarımkürede bulunan Şili ve Kamerun'da da yetiştiriciliği yapılmaktadır. FAO verilerine göre dünyada 2021 yılında fındık üretimi yapılan ülkeler Şekil 4.1'de dünya haritası üzerinde turuncu renk ile gösterilmektedir (FAO, 2022).

Şekil 4.1. Dünyada fındık üreten ülkeler

4.1.1. Dünya Fındık Üretim Alanı

Dünyada en yaygın yetiştiriciliği yapılan sert kabuklu meyvelerden olan fındığın FAO verilerine göre 2021 yılı dikim alanı yaklaşık 1 milyon 39 bin hektardır. Dünyada en çok dikim alanına sahip ülke 739 bin hektar alan ile Türkiye’dir. FAO’nun son 10 yıllık (2012-2021) verilerine bakıldığında dünya fındık dikim alanının %71,5’i Türkiye’de bulunmaktadır. Geride kalan %24,3’ü İtalya, Azerbaycan, İran, ABD, Gürcistan, Şili, İspanya ve Çin’de bulunurken, %4,2’lik kısmının bulunduğu ülkeler ise Fransa, Polonya, Sırbistan, Kırgızistan, Özbekistan, Hırvatistan, Yunanistan, Belarus, Tacikistan, Bulgaristan, Romanya, Ermenistan, Moldova, Moğolistan, Portekiz, Macaristan, Kamerun, Slovenya, Litvanya, Ukrayna, Kıbrıs ve Tunus’tur. Dünyada en çok fındık dikim alanına sahip ülkeler, son 10 yıllık dikim alanları ve oranları Tablo 4.1.’de verilmiştir.

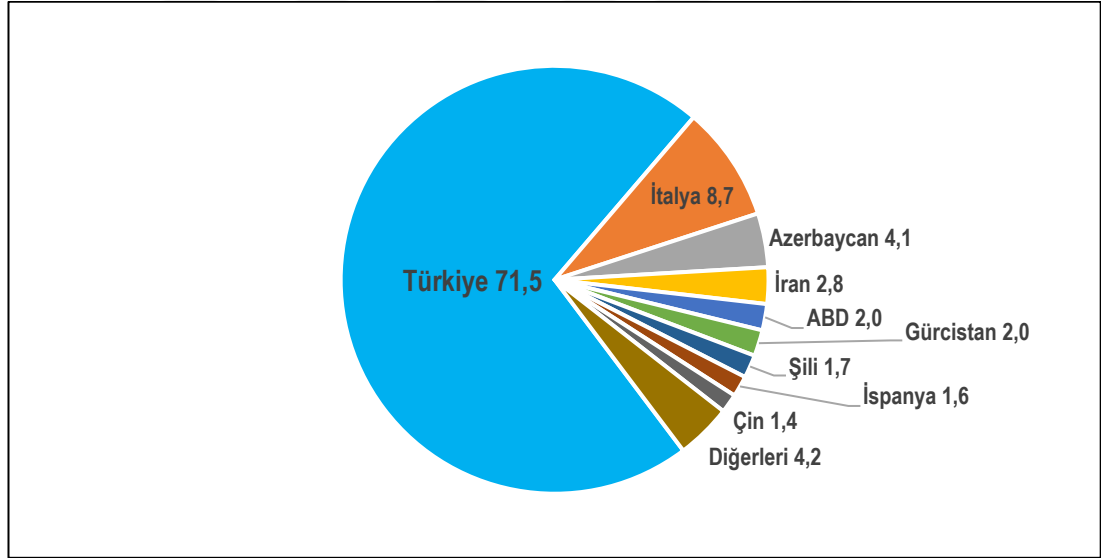
Dünyada 2012 yılında 602 bin hektar olan fındık dikim alanı %72,6 artarak 2021 yılında yaklaşık 1 milyon 39 bin hektara ulaşmıştır. En fazla üretimin yapıldığı Türkiye 2012 yılında toplam dikim alanının %70,3’üne sahip iken, 2021 yılında %0,8 oranında bir artış ile toplam dikim alanının %71,1 sahip olmuştur. İkinci sırada yer alan İtalya ise 2012 yılında toplam dikim alanının %9,6’sına sahip iken 2021 yılında %1,6 oranında bir düşüşle %8’ine sahip olmuştur.

Tablo 4.1. Dünya fındık dikim alanı (bin hektar)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Türkiye	423	423	423	434	705	707	728	734	735	739	605	71,5
İtalya	58	71	72	72	69	74	79	79	80	83	74	8,7
Azerbaycan	24	25	25	27	32	36	39	43	45	49	35	4,1
İran	14	20	21	31	24	24	25	24	24	26	23	2,8
ABD	12	12	12	14	15	16	18	20	24	25	17	2,0
Gürcistan	14	22	19	18	16	12	9	13	18	26	17	2,0
Şili	9	9	9	9	13	13	13	24	24	24	15	1,7
İspanya	14	14	14	13	13	13	14	13	13	13	13	1,6
Çin	12	12	12	12	12	12	12	12	12	13	12	1,4
Diğerleri	22	25	56	32	32	33	37	40	42	41	35	4,2
Dünya	602	633	663	662	931	940	974	1.002	1.017	1.039	846	100,0

Kaynak: FAO, 2022

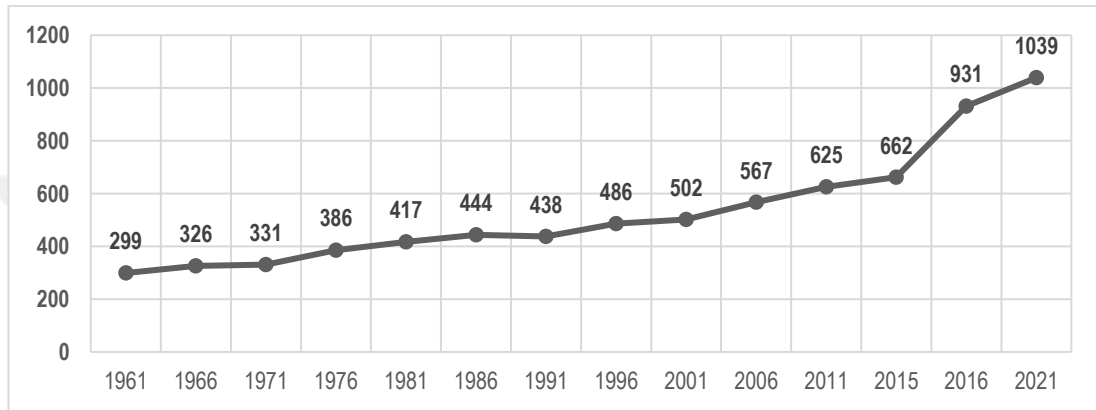
Ele alınan 2012 ila 2021 yılları arasında İspanya ve Çin'deki fındık dikim alanlarında düşüş görülmüşken, Azerbaycan, İran, ABD, Gürcistan ve Şili'nin fındık dikim alanları ve oranlarında artış yaşanmıştır. Son on yıllık ortalamaya göre fındık dikim alanlarının ülkelere göre oransal (%) dağılımı Şekil 4.2'de verilmiştir.

Şekil 4.2. Fındık üretim alanlarının ülkelere göre dağılımı (%)

FAO'nun 2012-2021 yılları arasındaki verilerine göre dünya fındık dikim alanlarının %71,5'i Türkiye, %8,7'si İtalya, %4,1'i Azerbaycan, %2,8'i İran, %2'si ABD, %2'si Gürcistan, 1,7'si Şili, %1,6'sı İspanya, %1,4'ü Çin, %4,2'si diğer ülkelerde bulunmaktadır.

Dünya fındık dikim alanının uzun yıllar değişimine bakıldığında FAO verilerine göre 1961 yılında 299 bin hektar olan fındık dikim alanı, yıllar itibariyle 740 bin hektar artarak 2021 yılında 1.039 bin hektara yükselmiştir. Burada 60 yılda fındık dikim alanlarının artış oranı %247,5 olmuştur. Dünyada 1961-2021 döneminde fındık üretim alanlarındaki en yüksek oranda artış %40,6 ile 2016 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye’deki 2016 yılında fındık üretim alanlarındaki artış ise %62,4 olmuştur. FAO (2022) verilerine göre seçilen yıllara göre fındık üretim alanları Şekil 4.3’te verilmiştir.

Şekil 4.3. Yıllara göre fındık üretim alanı (bin hektar)

Dünya fındık dikim alanı 1961-1991 yılları arasında kapsayan 30 yılda %46,5 artarken, 1991-2021 yıllarının kapsayan 30 yıllık dilimde ise %136,2 artmıştır. Son 30 yıldaki artış oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Bu artışta ülkemizdeki destekleme politikalarının katkısı olduğu değerlendirilmektedir.

4.1.2. Dünya Fındık Üretim Miktarı

Dünya kabuklu fındık üretimi 2012 yılında 924 bin ton iken, 2021 yılında 1 milyon 77 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Yıllara ve en çok üreten ülkelere göre üretim miktarları ve oranları Tablo 4.2’de verilmiştir.

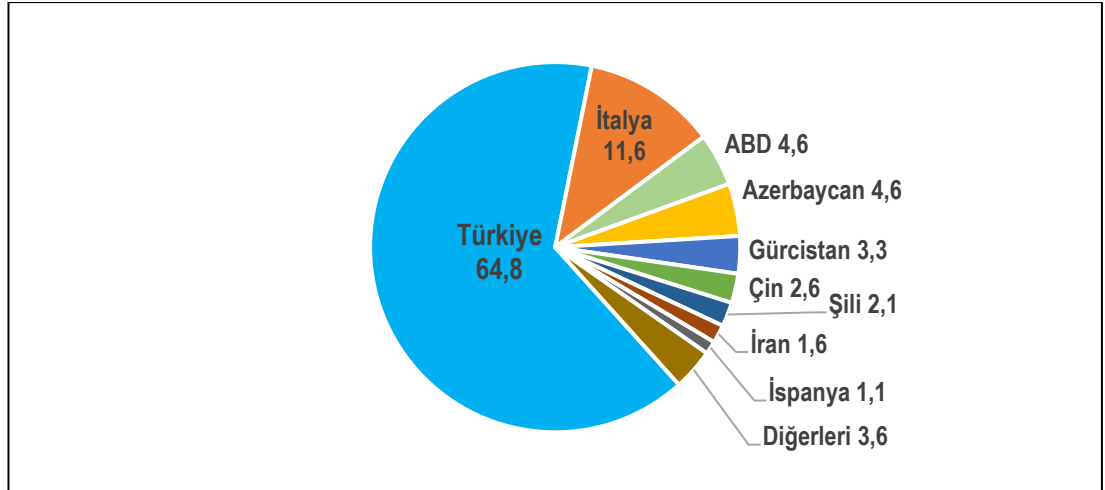
Dünya fındık üretim miktarında 2012-2021 yılları arasında en yüksek üretim miktarı 1 milyon 122 bin ton ile 2019 yılında gerçekleşirken, en düşük üretim miktarı 711 bin ton ile 2014 yılında gerçekleşmiştir. Son 10 yılın üretim miktarı ortalaması ise 933 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4.2. Dünya kabuklu fındık üretimi (bin ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Türkiye	660	549	450	646	420	675	515	776	665	684	604	64,8
İtalya	85	113	75	102	121	131	133	99	141	85	109	11,6
ABD	36	41	33	28	40	29	46	44	64	70	43	4,6
Azerbaycan	30	31	30	32	34	46	52	54	50	68	43	4,6
Gürcistan	25	40	34	35	30	21	17	24	33	46	31	3,3
Çin	23	23	24	25	24	24	24	24	24	24	24	2,6
Şili	6	10	12	9	14	17	20	40	34	35	20	2,1
İran	20	21	10	14	15	13	14	14	13	14	15	1,6
İspanya	14	15	14	11	10	10	8	12	5	8	11	1,1
Diğerleri	25	27	29	34	35	36	44	35	38	43	34	3,6
Dünya	924	870	711	936	743	1.002	873	1.122	1.067	1.077	933	100,0

Kaynak: FAO, 2022

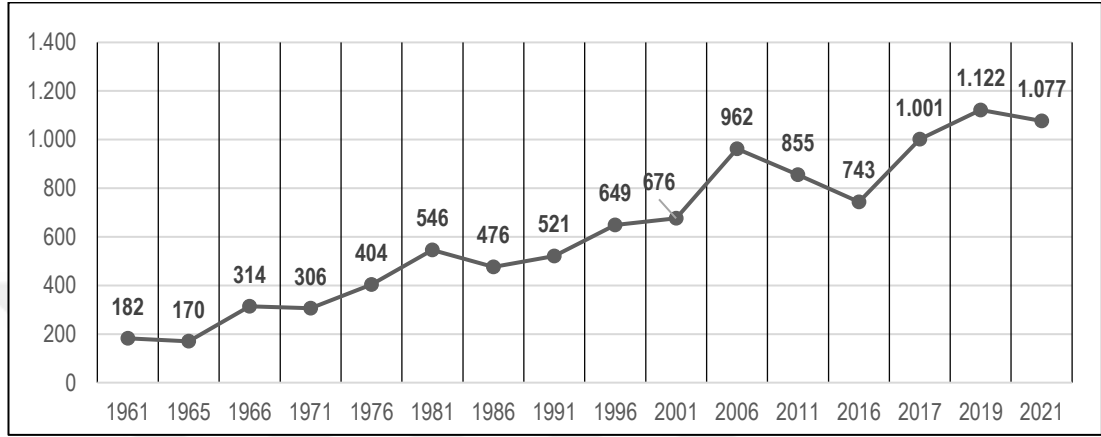
Dünya fındık üretiminde ilk sırada yer alan Türkiye'nin 2012-2021 yılları arasındaki üretim ortalaması 604 bin ton, ikinci sırada yer alan İtalya'nın ise 109 bin ton, üçüncü ve dördüncü sırada yer alan ABD ve Azerbaycan'ın 43 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye 2012-2021 yılları arasındaki üretim miktarı ortalamasına göre dünya fındık üretiminin %64,8'ini, İtalya %11,6'sını, ABD %4,6'sını, Azerbaycan %4,6'sını, Gürcistan %3,3'ünü, Çin %2,6'sını Şili %2,1'ini, İran %1,6'sını ve İspanya %1,1'ini gerçekleştirmiştir. Dünyada en çok üretim yapan ülkelerin 2012-2021 yılları arasındaki ortalama üretim değerlerinin oransal dağılımı Şekil 4.4'te verilmiştir.

Şekil 4.4. Fındık üretim miktarının ülkelere göre oransal dağılımı (%)

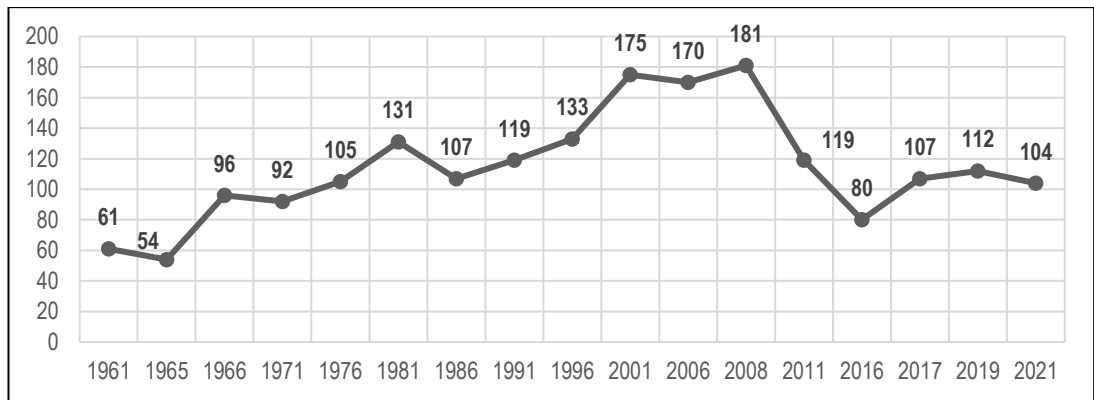
Türkiye 2012 yılında dünya fındığının %71,4'ünü üretirken 2021 yılında %63,5'ini üretmiştir. İtalya ise 2012 yılında %9,2'sini üretirken 2021 yılında %7,9'unu üretmiştir. Ele alınan dönemde Çin, İspanya ve İran'ın üretim oranları düşerken ABD, Azerbaycan Gürcistan ve Şili'nin üretim oranları yükselmiştir.

Dünya fındık üretiminde 1961-2021 dönemindeki gelişmeler incelendiğinde; 1961 yılında 182 bin ton olan üretimin %491,8 artarak 2021 yılında 1 milyon 77 bin tona ulaştığı görülmektedir. FAO (2022) verilerine göre seçilmiş yıllara göre dünya fındık üretimi Şekil 4.5'te verilmiştir.

Şekil 4.5. Seçilmiş yıllara göre dünya fındık üretimi (bin ton)

En düşük üretim ise 170 bin ton ile 1965 yılında gerçekleşirken en yüksek üretim 1 milyon 122 bin ton ile 2019 yılında gerçekleşmiştir. Dünyada fındık üretim alanları 1961-2021 yılları arasında %247,5 artarken, aynı yıllarda fındık üretim miktarı %491,8 artmıştır. Buradan dünya fındık üretim miktarında yaşanan artışın yarı yarıya dikim alanı ve verim artışından kaynaklandığı ifade edilebilir. FAO (2022) verilerine göre seçilmiş yıllardaki dünya fındık verimi ortalamaları Şekil 4.6'da verilmiştir.

Şekil 4.6. Seçilmiş yıllara göre dünya fındık verimi (kg/da)

Dünya dekara ortalama fındık verimi 1961 yılında 61 kg iken 2021 yılında 104 kg olarak gerçekleşmiştir. En yüksek ortalama verim 181 kg/da ile 2008 yılında olurken, en düşük ortalama verim 54 kg/da ile 1965 yılında gerçekleşmiştir.

Dünyada fındık üreten ülkelerin 2012-2021 yılları arasındaki ortalama verimleri karşılaştırıldığında en yüksek verimin 254 kg/da ile ABD’de olduğu görülmektedir. ABD’yi 221 kg/da ile Yunanistan takip ederken, Türkiye 106 kg/da ile onuncu sırada yer almıştır. En yüksek verime sahip ülkeler ve yıllara göre ortalama verimleri Tablo 4.3.’te verilmiştir.

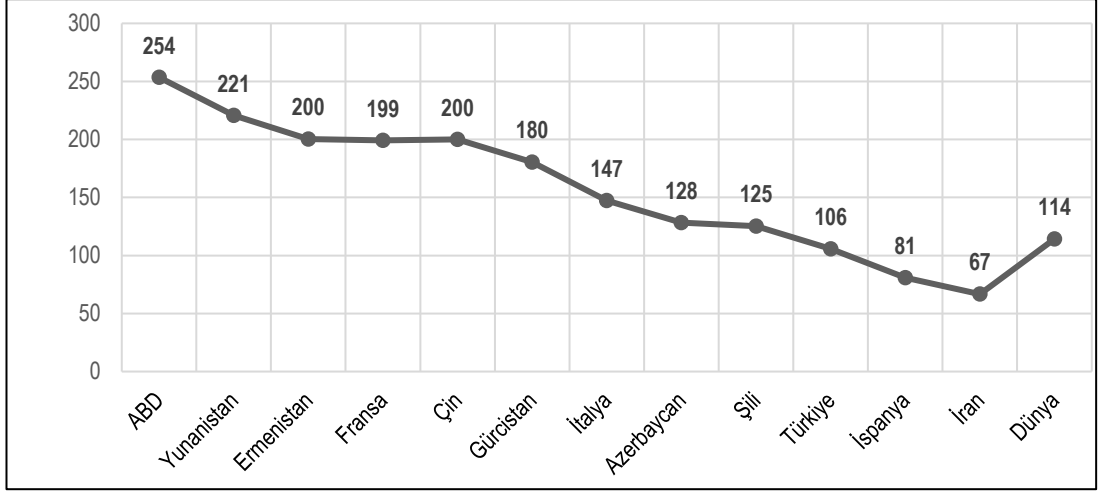
Türkiye, toplam dünya fındık dikim alanlarının %71,5’inde üretimin %64,8’ini üretirken, İtalya fındık dikim alanlarının %8,7’inde üretimin %11,6’sını, ABD ise dünya fındık dikim alanlarının %4,1’inde üretimin %4,6’sını gerçekleştirmiştir.

Tablo 4.3. Ülkelerin ortalama fındık verimleri (kg/da)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama
ABD	302	336	269	204	267	179	260	202	231	285	254
Yunanistan	254	297	248	229	181	143	193	212	202	248	221
Ermenistan	161	168	99	357	223	246	178	201	189	182	200
Fransa	233	173	221	173	215	178	234	225	175	164	199
Çin	200	200	199	202	200	200	201	201	201	195	200
Gürcistan	180	179	181	181	182	181	180	180	180	180	180
İtalya	147	158	105	141	174	178	169	124	175	103	147
Azerbaycan	125	126	119	118	108	127	188	124	111	138	128
Şili	73	109	132	100	109	128	155	163	139	144	125
Türkiye	156	130	106	149	60	96	71	106	91	93	106
İspanya	104	111	100	86	72	82	59	95	42	59	81
İran	143	101	49	44	61	53	55	55	53	53	67
Dünya	154	137	112	141	80	107	90	112	106	104	114

Kaynak: FAO, 2022

Dünya fındık verimi ortalaması 2012 yılında 154 kg/da iken 2021 yılında 104 kg/da olmuştur. En düşük verim ortalaması 42 kg/da ile 2020 yılında İspanya’da gerçekleşirken, en yüksek verim ortalaması 357 kg/da ile 2015 yılında Ermenistan’da gerçekleşmiştir. Yüksek verime sahip ülkelerin 2012-2021 yılları arasındaki fındık verimi ortalamaları Şekil 4.7’de verilmiştir (FAO, 2022).

Şekil 4.7. Yüksek verime sahip ülkelerin fındık verimi ortalamaları (kg/da)

Dünya fındık verimi ortalaması 2012-2021 yılları arasında 114 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda fındık verimi ortalaması Türkiye’de 106 kg/da, İspanya’da 81 kg/da ve İran’da 67 kg/da olarak dünya ortalama veriminin altında gerçekleşmiştir. Dünya ortalama verimi üzerinde ortalaması olan ülkeler sırasıyla ABD, Yunanistan, Ermenistan, Fransa, Çin, Gürcistan, İtalya, Azerbaycan ve Şili’dir.

4.1.3. Dünya Fındık İhracatı

Fındık, uzun yıllardan beri dünya tarım ürünleri ticaretinde yer alan bir üründür. Milattan Önce (M.Ö.) 10.000 yılından beri yetiştiriciliği bilinen fındığın uluslararası ticareti ile ilgili ilk resmi kayıt 1403 yılına rastlamaktadır. Bu tarihte İspanya Kralı olan III. Henry’nin Timur’a gönderdiği elçi, görüşmeden sonra Trabzon’dan İstanbul’a dönerken seyahat ettiği Cenevizlilere ait geminin fındık yüklü olduğunu seyahatnamesinde belirtmiştir. Bu bilgiye göre fındık ihracatının ilk olarak Doğu Karadeniz Bölgesi’nde bulunan Trabzon’dan yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra Osmanlı Devleti zamanında ise 1737 yılında Sultan II. Mahmut döneminde yapılan ticaret antlaşması ile Fransa’ya satılan ürünler arasında fındık ürünü de yer aldığı bilinmektedir. Türk fındığının Avrupa ülkelerince tanınması ise 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra gerçekleşmiştir. Türk fındıklarının ihracatı daha sonra 1782 yılında Rusya’ya, 1792 yılında Romanya’ya ve 1875 yılında Belçika’ya yapıldığı belirtilmektedir. Bu tarihlerden sonra sırasıyla 1906 yılında Sırbistan’a, 1907 yılında Almanya’ya, 1909 yılında Fransa’ya ve 1912 yılında ABD’ye fındık ihracatı başlamıştır. İç fındığın ilk ihracatı 1879 yılında gerçekleşirken, 1900’lü yılların

başında fındığın tek üreticisi ve ihracatçısının Türkiye olduğu bildirilmektedir (GTB, 2022).

Tablo 4.4'te yıllara göre ülkelerin kabuklu ve iç fındık olarak fındık ihracat miktarları verilmiştir (UN Comtrade, 2022). Dünya fındık ihracatı 2012 yılında 285 bin ton iken %27,7 artışla 2021 yılında 364 bin tona ulaşmıştır. Belirtilen dönemdeki ortalama ihracat miktarı 293 bin ton olarak gerçekleşmiştir. En fazla ihracat yapan Türkiye'nin 2012 yılında 163 bin ton olan ihracatı %25,2 artarak 2021 yılında 204 bin tona yükselmiştir. Türkiye'nin 2012-2021 yılları arasındaki ortalama ihracat miktarı 163 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'den sonra aynı dönem ortalamasına göre sırasıyla ABD 28 bin ton, İtalya 24 bin ton, Gürcistan 17 bin ton, Azerbaycan 16 bin ton, Şili ise 10 bin ton fındık ihraç etmişlerdir.

Tablo 4.4. Dünya fındık ihracatı (bin ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Türkiye	163	164	148	143	134	160	162	194	157	204	163	55,5
ABD	33	29	36	40	23	25	19	23	22	25	28	9,4
İtalya	15	18	19	19	25	29	29	26	26	37	24	8,3
Gürcistan	14	28	19	18	25	14	10	10	13	16	17	5,7
Azerbaycan	10	10	12	12	15	21	19	23	19	19	16	5,5
Şili	6	9	11	6	7	8	10	12	18	17	10	3,5
Almanya	5	5	6	5	6	5	5	6	6	7	6	1,9
Fransa	4	4	5	3	4	4	5	4	5	4	4	1,4
İspanya	3	3	3	2	2	2	2	4	4	4	3	1,0
Diğerleri	32	26	17	16	19	19	20	22	26	31	23	7,8
Dünya	285	296	276	264	260	287	281	324	296	364	293	100,0

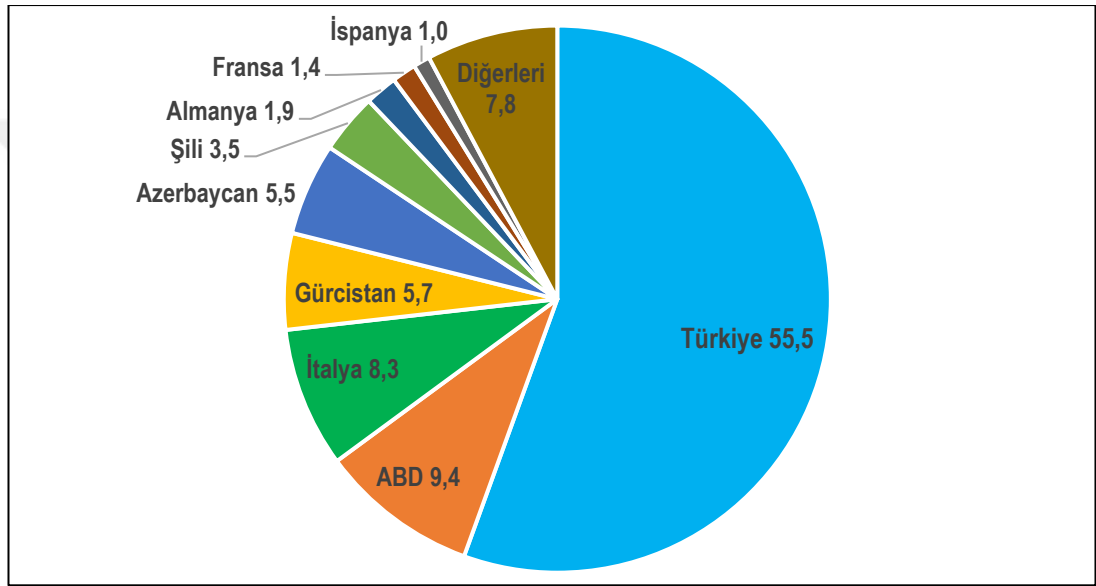
Kaynak:UN Comtrade, 2022

Dünya fındık ihracatında 2012-2021 döneminde İtalya, Azerbaycan, Şili ve Almanya'nın ihracattaki payı artarken Türkiye, ABD, Gürcistan, Fransa ve İspanya'nın payının düştüğü görülmektedir.

Türkiye dünya fındık dikim alanları ve üretiminde olduğu gibi fındık ihracatında da açık ara önde yer almaktadır. Türkiye, dünya fındık dikim alanlarının %71,5'ine sahip olmasına karşın, dünya fındığının %64,8'ini üretmekte ve fındık ihracatının (kabuklu ve iç fındık) ise %55,5'ini karşılamaktadır. Bu oranlardan da anlaşılacağı gibi Türkiye'nin fındık üretiminde verimi düşük olduğu için üretim alanı ile kıyaslandığında daha az oranda fındık üretmektedir. Aynı şekilde ürettiği fındık

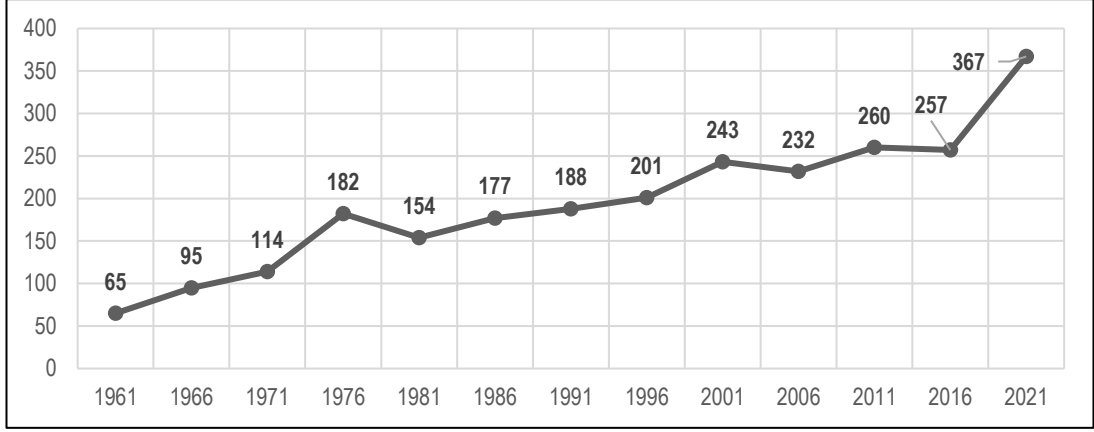
miktarı ile fındık ihracatı karşılaştırıldığında da ihracat miktarın daha düşük oranda gerçekleştiği görülmektedir.

Başlıca ülkelerin 2012-2021 dönemi ortalamasına göre kabuklu ve iç fındık ihracatındaki payları, Şekil 4.8’de verilmiştir (UN Comtrade, 2022). Dünya fındık ihracatında ikinci sırada yer alan ABD’nin payı %9,4, üçüncü sırada yer alan İtalya’nın payı ise %8,3 olurken dördüncü sırada yer alan Gürcistan’ın payı %5,7 ve beşinci sırada yer alan Azerbaycan’ın payı %5,5 olarak gerçekleşmiştir. Altıncı sırada yer alan Şili’nin ise payı %3,5 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 4.8. Başlıca ülkelerin dünya fındık ihracatındaki payları (%)

Yıllara göre dünya fındık ve mamulleri ihracatındaki gelişmeler Şekil 4.9’da verilmektedir (FAO, 2022). Dünya fındık ve mamulleri ihracatı 1961 yılında 65 bin ton iken %464,7 artış ile 2021 yılında 367 bin tona ulaşmıştır. Dünya ihracatında 1961-1991 döneminde %189 artış olmuşken, 1991-2021 dönemindeki artış oranı %95,2 olmuştur. Dünya fındık ihracatı miktarında son yıllardaki en yüksek artış %42,8 ile 2016-2021 yılları arasında gerçekleşmiştir. Yıllara göre düşüşler görülse de dünya fındık ihracatı yıllar itibariyle artış eğiliminde olduğu görülmektedir.

Şekil 4.9. Yıllara göre dünya fındık ihracatındaki gelişmeler (bin ton)

Yıllara göre ülkelerin fındık ihracat tutarları Tablo 4.5’de verilmiştir (UN Comtrade, 2022). Dünya fındık ihracatının toplam tutarı 2012 yılında 1 milyar 628 milyon ABD Doları iken %47,2 artarak 2021 yılında 2 milyar 396 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.

Tablo 4.5. Dünya fındık ihracat değeri (milyon ABD Doları)

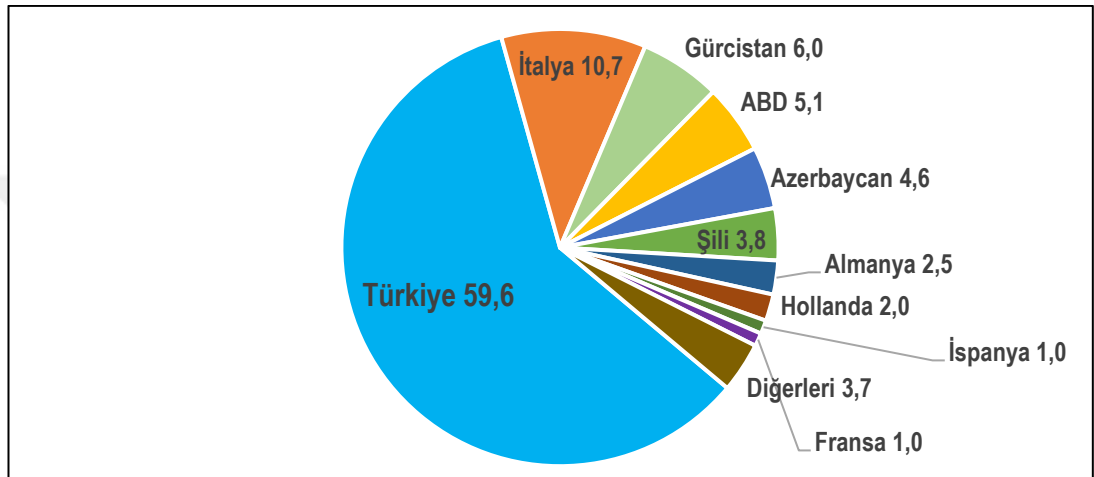
Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Türkiye	1.059	1.028	1.346	1.646	1.166	1.071	938	1.248	1.113	1.299	1.191	59,6
İtalya	108	122	188	209	238	249	259	201	224	345	214	10,7
Gürcistan	84	167	183	176	179	82	57	64	91	115	120	6,0
ABD	118	104	104	118	84	95	69	93	98	145	103	5,1
Azerbaycan	46	45	69	90	105	115	94	126	116	112	92	4,6
Şili	23	30	36	57	80	76	73	87	154	154	77	3,8
Almanya	41	42	60	60	57	45	41	44	55	57	50	2,5
Hollanda	22	19	30	42	35	52	43	51	51	50	40	2,0
İspanya	17	16	24	19	13	11	16	30	27	28	20	1,0
Fransa	18	18	26	18	21	20	17	18	21	18	20	1,0
Hong Kong	53	36	13	5	8	7	5	10	6	1	14	0,7
Çekya	7	11	16	16	14	11	8	11	18	12	12	0,6
Slovakya	4	6	13	11	10	4	4	3	2	4	6	0,3
Diğerleri	28	36	46	44	42	43	38	32	47	56	41	2,1
Dünya	1.628	1.680	2.154	2.511	2.052	1.881	1.662	2.018	2.023	2.396	2.001	100,0

Kaynak: UN Comtrade, 2022

Dönem içinde en yüksek ihracat tutarı 2 milyar 511 milyon ABD Doları ile 2015 yılında gerçekleşirken, 10 yılın ortalama dünya fındık ihracat tutarı 2 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

Fındık ihracatı yapan ülkelerin 2012-2021 yılları arasındaki ortalama ihracat tutarına göre dünya fındık ihracatından aldıkları paylar, Şekil 4.10’da verilmiştir (UN

Comtrade, 2022). On yıllık ortalama göre en yüksek ihracatı yapan ülke 1 milyar 191 milyon ABD Doları ortalama ile Türkiye olurken, ikinci sırada 214 milyon ABD Doları ile İtalya ve üçüncü sırada 120 milyon ABD Doları ile Gürcistan yer almaktadır. Fındık üretimi olmayan ya da çok sınırlı olan Almanya, Hollanda, İspanya, Fransa, Hong Kong, Çekya, Slovakya ve diğer ülkelerin on yıl içindeki ortalama ihracat tutarları 203 milyon ABD Doları olurken, toplam içindeki payları da %10,2 olarak gerçekleşmiştir.

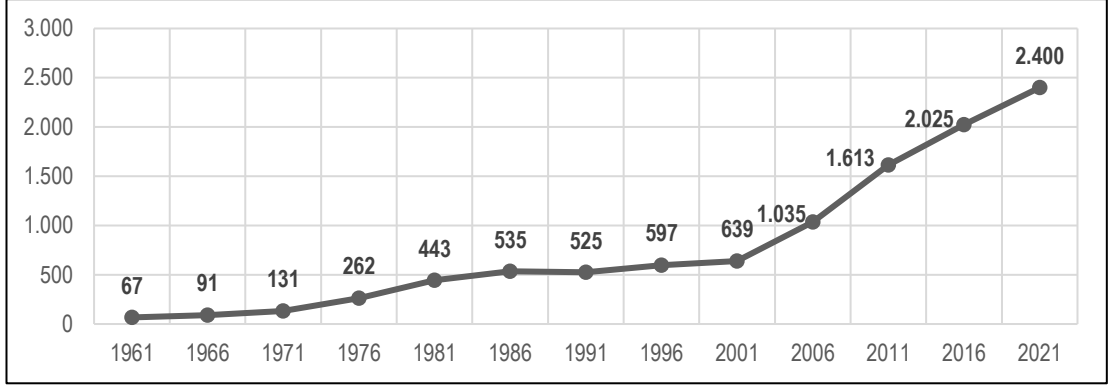

Şekil 4.10. Ülkelerin fındık ihracatından aldıkları paylar (%)

Türkiye, dünya fındık ihracatında rakiplerine göre açık ara önde bulunmaktadır. Dünyada 2012-2021 döneminde fındık ihracatından sağlanan gelirin %59,6'sını Türkiye, %10,7'sini İtalya, %6'sını Gürcistan, %5,1'ini ABD, %4,6'sını Azerbaycan ve %3,8'ini Şili elde etmiştir.

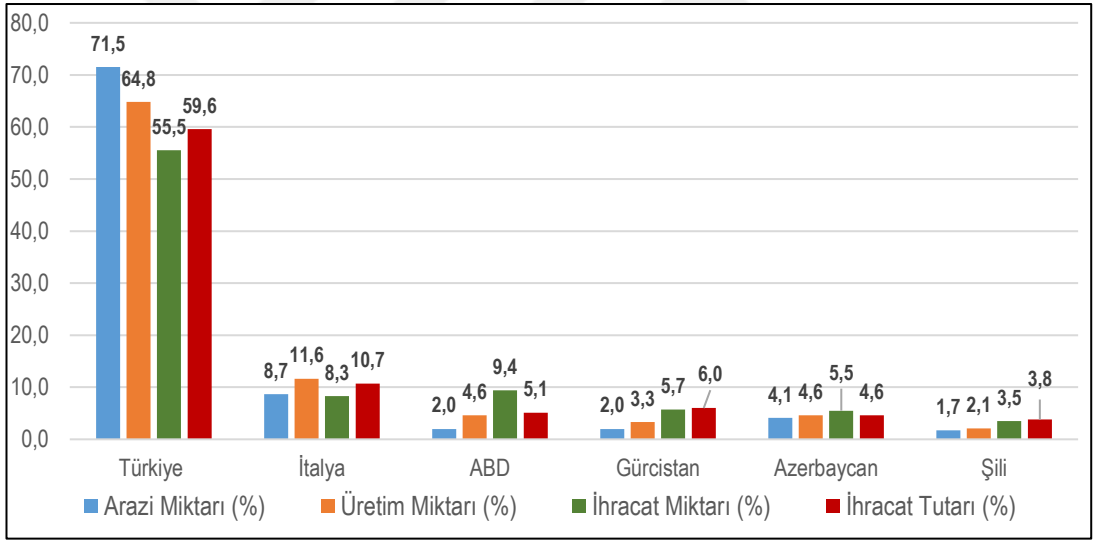
Türkiye 2012 yılında dünya fındık ihracatı gelirinden aldığı pay %65, 2017 yılında aldığı pay %56,9 ve 2021 yılında aldığı pay %54,2 olmuştur. İkinci sırada yer alan İtalya'nın ise 2012 yılında aldığı pay %6,6, 2017 yılında aldığı pay %13,2 ve 2021 yılında aldığı pay %14,4 olmuştur. Türkiye'nin aldığı pay düşerken, İtalya'nın aldığı pay yükselmiştir. Diğer dünya fındık ihracat tutarından aldığı pay düşen fındık üreticisi ülkeler ABD ve Gürcistan olurken, yükselen ülkeler Azerbaycan ve Şili olmuştur.

Yıllara göre dünya fındık ihracat tutarları Şekil 4.11'de verilmiştir (FAO, 2022). Dünya fındık ihracat tutarı 1961 yılında 67 milyon ABD Doları iken %683,5 artarak 1991 yılında 525 milyon ABD Dolarına, 1991 yılına göre %357,1 artarak 2021 yılında 2 milyar 400 milyon ABD Dolarına ulaşmıştır.

Şekil 4.11. Yıllara göre fındık ihracat tutarı (milyon ABD Doları)

Dünyada 2012-2021 yılları arasında en çok fındık ihraç eden Türkiye, İtalya, ABD, Gürcistan, Azerbaycan ve Şili'nin fındık arazi miktarı, ürettikleri fındık miktarı, ihraç ettikleri fındık miktarı ve ihracat tutarındaki payları, Şekil 4.12'de verilmiştir (FAO, 2022; UN Comtrade, 2022).

Şekil 4.12. Fındık üreticisi ülkelerin fındık piyasalarındaki payları (%)

Türkiye dünya fındık dikim alanlarının %71,5'ine sahip iken üretimin %64,8'ini, ihracat miktarının %55,5'ini karşılamakta, dünya fındık ihracat gelirinin ise %59,6'sını elde etmektedir. İtalya dünya fındık arazilerinin %8,7'sine, toplam fındık üretiminin %11,6'sına, toplam fındık ihracat miktarının %8,3'üne ve dünya fındık ihracat gelirinin %10,7'sini elde etmektedir. ABD dünya fındık dikim alanlarının %2,0'sine sahipken, üretimin %4,6'sına, ihracat miktarının %9,4'ünü karşılamakta, dünya fındık ihracat gelirinin ise %5,1'ini sağlamaktadır. Gürcistan dünya fındık

dikim alanlarının %2,0'ına sahip iken, fındık üretiminin %3,3'ünü, ihracat miktarının %5,7'sini karşılamakta, dünya fındık ihracat gelirinin ise %6,0'ını elde etmektedir. Azerbaycan dünya fındık dikim alanlarının %4,1'ine sahip iken, fındık üretiminin %4,6'sını, ihracat miktarının %5,5'ini karşılamakta, dünya fındık ihracat gelirinin ise %4,6'sını elde etmektedir. Şili dünya fındık dikim alanlarının %1,7'sine sahip iken, fındık üretiminin %2,1'ini, ihracat miktarının %3,5'ini karşılamakta, dünya fındık ihracat gelirinin ise %3,8'ini elde etmektedir.

4.1.4. Dünya Fındık İthalatı

Yirminci yüzyılın başlarında belirli ülkeler tarafından ithal edilen fındık günümüzde yüzden fazla ülke tarafından ithal edilen ve ticareti yapılan bir önemli bir tarım ürünü haline gelmiştir. Tablo 4.6'da 2012-2021 dönemindeki dünya fındık ithalat miktarları (bin ton) verilmiştir (UN Comtrade, 2022).

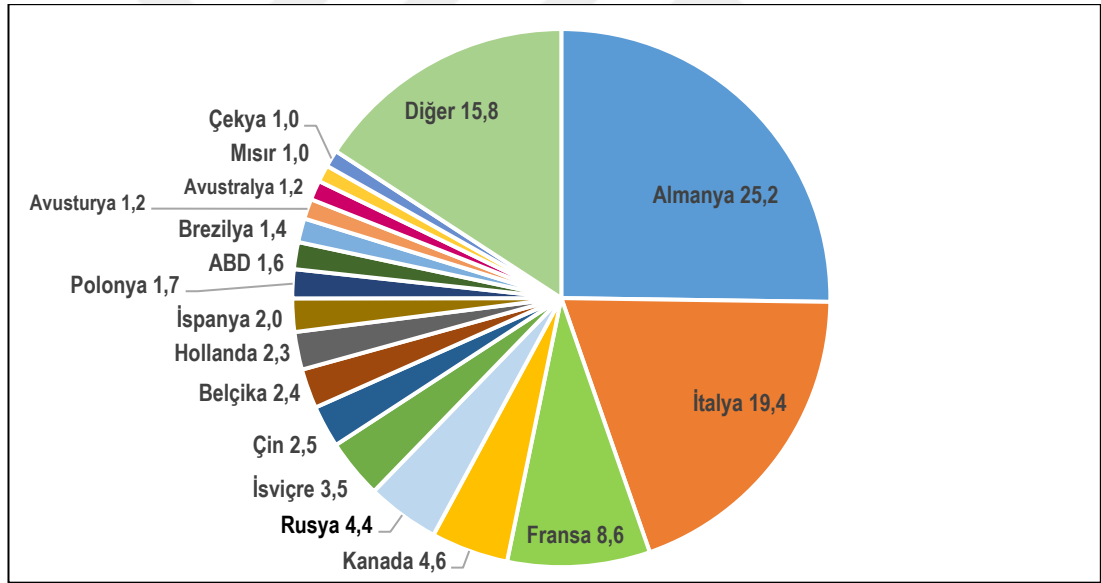
Tablo 4.6. Dünya fındık ithalatı (bin ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Almanya	56	68	60	66	64	68	67	69	71	79	67	25,2
İtalya	32	44	47	47	48	46	52	64	68	67	52	19,4
Fransa	20	21	21	20	22	24	29	24	23	23	23	8,6
Kanada	14	12	13	13	13	0	14	13	15	16	12	4,6
Rusya	13	9	11	7	8	9	14	15	16	14	12	4,4
İsviçre	9	10	10	9	9	10	10	9	9	9	9	3,5
Çin	1	1	1	1	3	4	8	20	11	17	7	2,5
Belçika	11	11	9	11	5	4	3	3	3	3	6	2,4
Hollanda	4	2	6	5	5	8	8	9	7	7	6	2,3
İspanya	6	7	5	4	4	4	5	6	5	7	5	2,0
Polonya	2	2	2	2	3	4	14	6	5	6	5	1,7
ABD	5	6	4	3	3	3	6	6	4	3	4	1,6
Brezilya	3	3	3	3	3	3	4	4	5	7	4	1,4
Avusturya	3	3	3	3	2	3	3	4	4	4	3	1,2
Avustralya	3	3	3	3	3	3	3	3	3	4	3	1,2
Mısır	3	2	0	4	3	2	3	3	4	3	3	1,0
Çekya	2	3	3	2	3	3	2	3	3	3	3	1,0
Birleşik Krallık	2	2	2	2	2	2	2	2	2	3	2	0,8
Yunanistan	2	2	2	1	1	1	2	2	2	4	2	0,7
Romanya	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	0,6
Danimarka	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	0,5
İsrail	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	0,4
Diğer	48	52	35	23	26	29	33	32	29	32	34	12,8
Dünya	242	267	244	233	234	234	286	301	293	315	265	100,0

Kaynak: UN Comtrade, 2022

Dünyada 2012-2021 döneminde en fazla fındık ithalatı yapan ülke 67 bin ton ortalama ile Almanya olurken, ikinci sırada 52 bin ton ile İtalya, üçüncü sırada ise 23 bin ton ortalama ile Fransa yer almaktadır. Dördüncü sırada yer alan Kanada ve beşinci sırada yer alan Rusya'nın ortalamaları ise 12 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

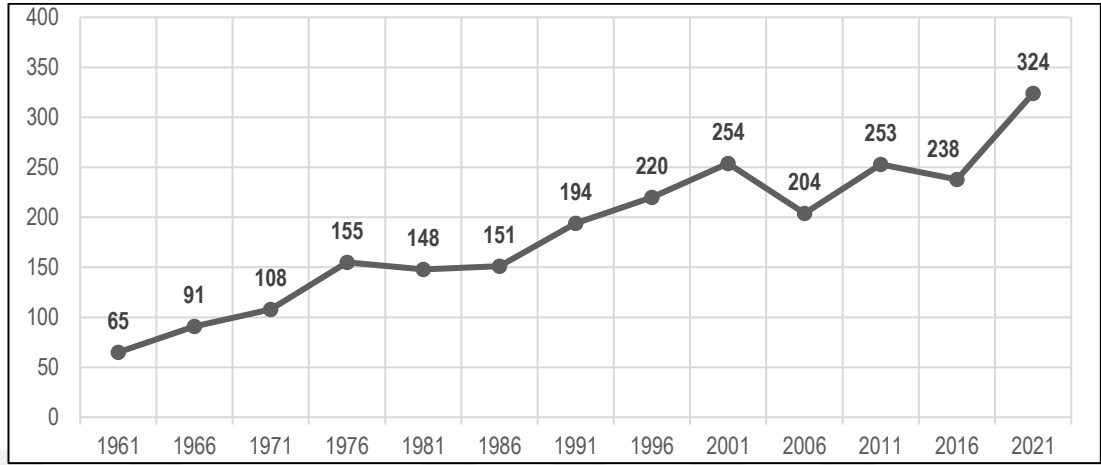
En fazla ithalat yapan ilk beş ülkenin 2012 ve 2021 yıllarındaki ithalatları karşılaştırıldığında Kanada'nın ithalatının %12,1 civarında ve Rusya'nın %10,8 civarında düştüğü görülmüştür. İtalya, Almanya ve Fransa'nın ithalat miktarları ise artış göstermiştir. En fazla artış %60,9 ile İtalya'da olurken onu %19,3 ile Almanya ve %13,5 ile Fransa takip etmiştir. Dünya fındık ithalatı toplamı 2012 yılında 242 bin ton iken, %30,2 artarak 2022 yılında 315 bin tona ulaşmıştır. 2012-2021 yılları arası ortalaması ise 265 bin ton olarak gerçekleşmiştir. 2012-2021 yılları arasında en çok fındık ithalatı yapan ülkelerin dünya fındık ithalatı içindeki payları, Şekil 4.13'de verilmiştir (UN Comtrade, 2022).

Şekil 4.13. Dünya fındık ithalatı (%)

Şekil 4.14'te seçilmiş yıllara göre fındık ithalat miktarlarındaki (bin ton) gelişmeler verilmiştir (FAO, 2022). Dünya fındık ithalatının da ilk sırada yer alan Almanya 2012-2021 yılları arasındaki toplam ithalatın %25,2'ini gerçekleştirirken ikinci sırada yer alan İtalya %19,4'ini gerçekleştirmiştir. Üçüncü sırada yer alan Fransa ise toplam ithalatın %8,6'sini gerçekleştirmiştir. İthalatın %84,2'si 17 ülke tarafından gerçekleştirilirken, %15,8'i yüz civarında ülke tarafından gerçekleştirilmiştir. Dünya

findık ithalat miktarı 1961 yılında 65 bin ton civarında iken 60 yılda %398,5 artarak 2021 yılında 324 bin tona ulaşmıştır.

Şekil 4.14. Yıllara göre dünya fındık ithalatındaki gelişmeler (bin ton)

Fındık ithalatında 1961-1991 yıllarını kapsayan birinci otuz yılda artış %198,5 olurken, 1991-2021 arasını kapsayan ikinci otuz yılda ise artış %67 olarak gerçekleşmiştir. Yıllara göre bazen düşüşler görülse de genel olarak fındık ithalatının yükseliş eğiliminde olduğu görülmektedir.

4.2. Türkiye Fındık Piyasası

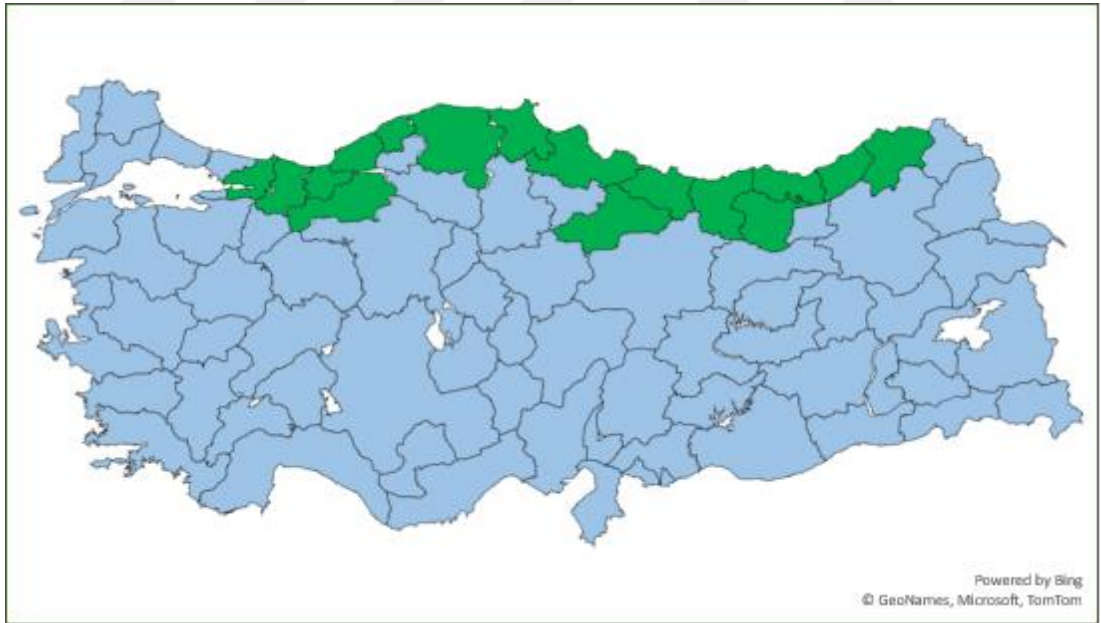
Fındık, tarihi belgelere göre yaklaşık 2300 yıldır Türkiye'nin kuzeyinde Karadeniz kıyılarında üretilmektedir. Türk fındığı son 6 yüzyıldan beri Türkiye'den diğer ülkelere ihraç edilmektedir. Türkiye'nin Karadeniz Bölgesindeki sahil kesimlerinde yoğun olarak yer alan fındık bahçeleri, sahilden içeriye doğru yaklaşık 30 Km kadar uzanmakta ve 1.000 metre rakıma kadar çıkmaktadır (KİB, 2023).

Türkiye'de fındığın kültüre alınmış çeşitleri, ilk olarak Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yetiştirilmiştir. Karadeniz Bölgesinin iklim özellikleri, fındık bitkisi için ideal bir ortam sunmaktadır. Türkiye'de kültürü yapılan fındık türleri, 5-6 metre boylanabilen adi fındık (*Corylus avellana* L.) ve Lambert fındığının (*Corylus maxima* Mill.) melezleridir. Türkiye'de yetiştirilen fındıklar, kalite bakımından Giresun ve Levant olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. Giresun kalite fındık, tadı ve içerdiği yağ oranı ile dünyanın en üstün vasıflı fındığıdır. Giresun fındığının yetiştirildiği bölgeler,

Giresun İli ile Trabzon İlinin Akçaabat, Beşikdüzü, Çarşıbaşı ve Vakfıkebir İlçeleridir. Trabzon'un bir bölümü ile Ordu, Samsun, Bolu, Sakarya, Zonguldak ve Bartın illerinde yetiştirilen Levant kalite fındık, Giresun kalite fındıklardan daha az yağ oranı içermektedir. Levant fındıklar Giresun fındığına göre daha az yağ içermesine rağmen diğer ülkelerde yetiştirilen fındıklardan genellikle daha yüksek yağ oranına sahiptirler ve tat bakımından da daha üstün niteliktedirler (TOB, 2022).

Fındık, TÜİK'in 2022 yılı verilerine göre ülkemizin 41 ilinde yetiştirildiği bilinmesine rağmen 2014/7253 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ile 16 ilde ve bu illere bağlı 123 ilçede yasal olarak üretimine izin verilmiştir. Şekil 4.15'te Fındık üretimine izin verilen iller, Türkiye haritası üzerinde yeşil renk ile gösterilmektedir (RG, 2015).

Fındık üretimi 07.02.2015 Tarih ve 29260 Sayılı Resmi Gazete (RG)'de yayımlanan karar 2014/7253 Sayılı BKK ile Artvin, Bartın, Bolu, Düzce, Giresun, Gümüşhane, Kastamonu, Kocaeli, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Tokat, Trabzon ve Zonguldak illeri ve bu illerin belirtilen ilçeleri ile sınırlandırılmıştır.

Şekil 4.15. Türkiye’de fındık üretimine izin verilen iller

Yasal olarak Bartın, Ordu, Trabzon ve Zonguldak'ta tüm ilçelerde fındık üretimine izin verilmiş iken, Gümüşhane İlinin Kürtün ilçesinde, Kocaeli İlinin Kandıra İlçesinde ve Tokat İlinin Erbaa ilçesi, Bolu İlinin Göynük ve Mudurnu

ilçelerinde, Rize İlinin Ardeşen, Fındıklı ve Pazar ilçelerinde, Artvin İlinin Arhavi, Borçka, Hopa ve Murgul ilçelerinde müsaade edilmiştir. Tablo 4.7’de BKK ile illere göre ekonomik olarak fındık yetiştirilmesine izin verilen iller ve ilçeleri verilmiştir.

Tablo 4.7. Fındık üretimine izin verilen il ve ilçeler

Sıra No	İller	Fındık Üretimine İzin Verilen İlçeler
1	Artvin	Arhavi, Borçka, Hopa, Murgul
2	Bartın	Bütün ilçeler
3	Bolu	Göynük ve Mudurnu
4	Düzce	Merkez, Akçakoca, Cumayeri, Çilimli, Gölyaka, Gümüşova, Kaynaşlı, Yığılca
5	Giresun	Merkez, Bulancak, Çanakçı, Dereli, Doğankent, Espiye, Eynesil, Görele, Güce, Keşap, Piraziz, Tirebolu, Yağlıdere
6	Gümüşhane	Kürtün
7	Kastamonu	Abana, Bozkurt, Cide, Çatalzeytin, Doğanyurt, İnebolu
8	Kocaeli	Kandıra
9	Ordu	Bütün İlçeler
10	Rize	Ardeşen, Fındıklı, Pazar
11	Sakarya	Adapazarı, Akyazı, Arifiye, Erenler, Ferizli, Geyve Hendek, Karapürçek, Karasu, Kaynarca, Kocaali, Pamukova, Sapanca, Serdivan, Söğütli, Taraklı
12	Samsun	Alaçam, Asarcık, Atakum, Ayvacık, Bafra, Canik, Çarşamba, İlkadım, Ondokuzmayıs, Salıpazarı, Tekkeköy, Terme, Yakakent
13	Sinop	Merkez, Ayancık, Dikmen, Erfelek, Gerze, Türkeli
14	Tokat	Erbaa
15	Trabzon	Bütün ilçeler
16	Zonguldak	Bütün ilçeler

Kaynak: RG, 2015

4.2.1. Fındığın Türkiye İhracatı İçindeki Yeri

Türkiye’nin fındık sektöründe dünya lideri olması, ihracat rakamlarında da kendini göstermektedir. Tablo 4.8’de sektörlerle göre Türkiye’nin 2017-2022 yılları arasındaki ihracat rakamları (Milyon ABD Doları) ve ortalamaları verilmiştir (TİM, 2023).

TİM 2017-2022 yılları arasındaki ortalama verilere göre tarım ürünleri ihracatı toplam ihracatın %14,6’sını oluştururken, bitkisel üretim %9,6’sını, fındık ve mamulleri ihracatı toplam ihracatın %1,1’ini oluşturmuştur.

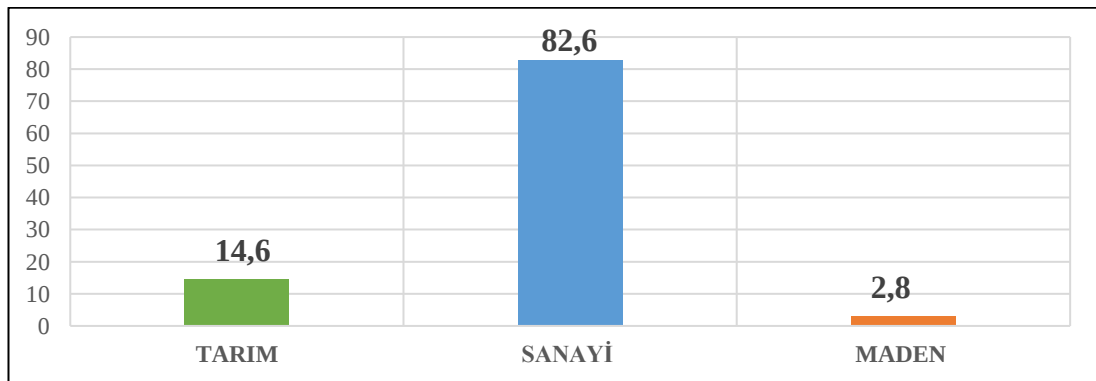
Türkiye’nin 2022 yılındaki ihracatı 254 milyar ABD Doları olarak gerçekleşirken, tarım ürünleri ihracatı 34 milyar ABD Doları ve bitkisel üretim ihracatı yaklaşık 22 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 4.8. Türkiye'nin sektörlere göre ihracat tutarları (milyon ABD Doları)

Sektör	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Ortalama
I-TARIM	21.235	22.624	23.395	24.344	29.705	34.246	25.925
A-Bitkisel Üretim	14.528	15.099	15.349	16.330	19.318	21.739	17.061
Hub.Bak.Yağ.Toh.Mam.	6.373	6.679	6.788	7.292	9.147	11.474	7.959
Yaş Meyve ve Sebze	2.231	2.326	2.261	2.730	3.080	2.954	2.597
Meyve Sebze Mam.	1.417	1.565	1.549	1.683	2.027	2.525	1.794
Kuru Mey.Mam.	1.282	1.385	1.419	1.398	1.569	1.573	1.438
Fındık ve Mamulleri	1.868	1.633	2.033	1.940	2.256	1.751	1.914
Zeytin ve Zeytinyağı	323	400	283	271	309	496	347
Tütün	949	1.012	909	910	782	829	899
Süs Bitkileri Mam.	85	99	107	106	148	137	114
B-Hayvansal Üretim	2.261	2.511	2.514	2.450	3.398	4.066	2.867
C-Ağaç ve Orman Ür.	4.446	5.014	5.532	5.564	6.989	8.441	5.998
II-SANAYİ	121.392	136.206	138.254	127.529	170.800	185.881	146.677
A-Tarım Day.İşl.Ür.	11.786	12.406	12.122	11.218	15.052	15.171	12.959
B-Kimyevi Mad.	16.042	17.348	20.571	18.256	25.424	33.525	21.861
C-Sanayi Mam.	93.564	106.452	105.561	98.055	130.324	137.185	111.857
III-MADENCİLİK	4.688	4.561	4.312	4.270	5.928	6.469	5.038
Ara Toplam	147.315	163.391	165.961	156.143	206.433	226.596	177.640
Muaf Tutar	9.467	13.470	14.507	13.494	18.781	27.613	16.222
TOPLAM	156.782	176.861	180.468	169.637	225.214	254.209	193.862

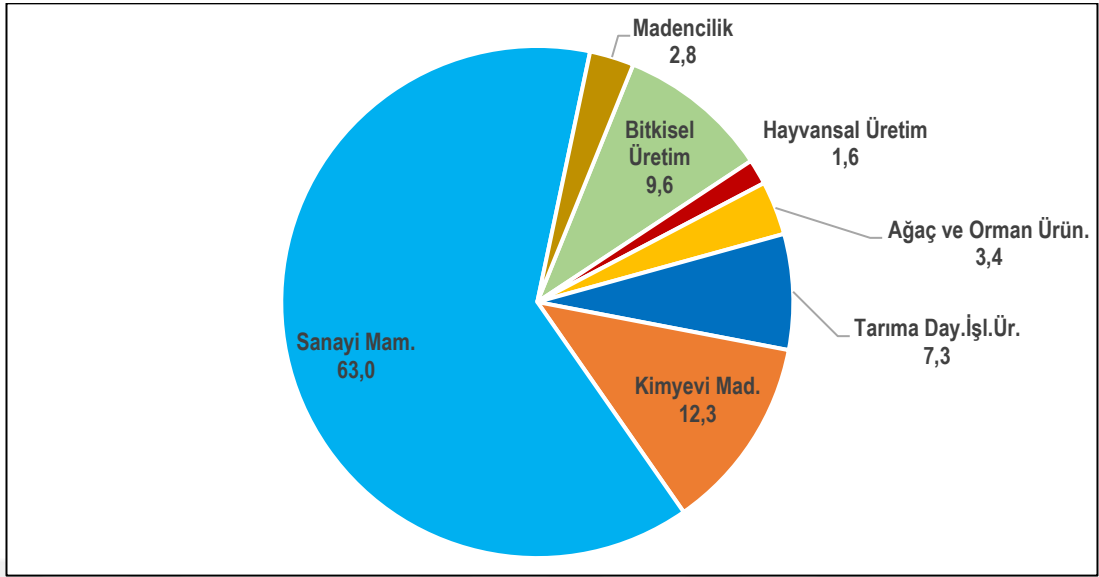
Kaynak: TİM,2023

Türkiye'nin 2017-2022 yılları içindeki ihracat ortalamalarına göre en yüksek payı %82,6 ile sanayi alırken, tarımın aldığı pay %14,6, madenciliğin pay ise %2,8'dir (Şekil 4.16.).

Şekil 4.16. Türkiye'nin toplam ihracatı içinde sektörlerin payları (%)

Türkiye'nin 2017-2022 dönemi ortalama ihracatında en yüksek payı %63,0 ile sanayi mamulleri almışken, ikinci sırada %12,3 ile kimyevi maddeler, üçüncü sırada %9,6 ile bitkisel üretim yer almıştır (Şekil 4.17.).

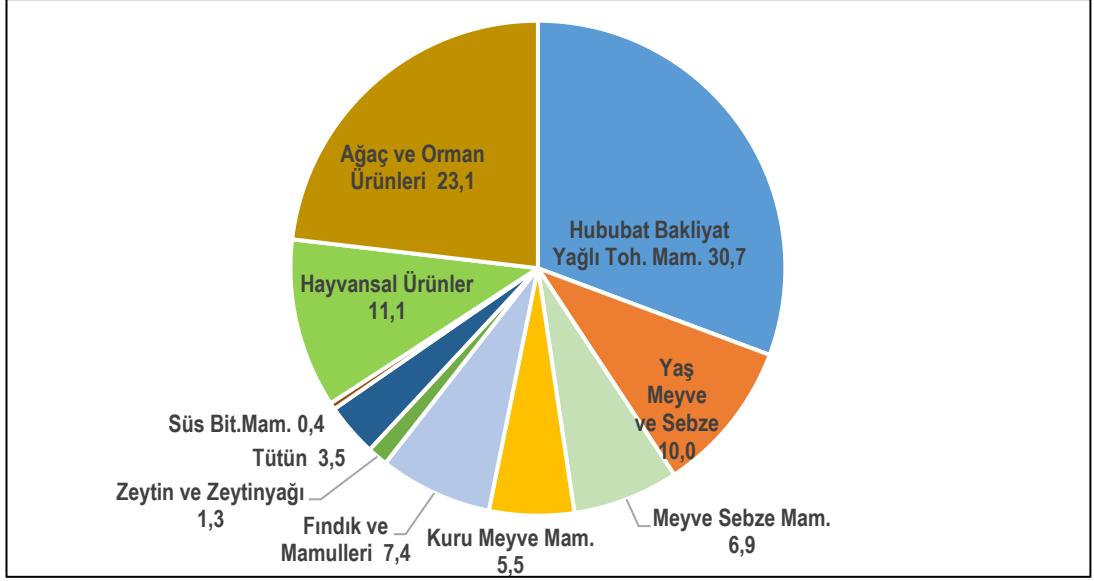

Şekil 4.17. İhracatın alt başlıklara göre oransal dağılımı (%)

Türkiye'nin toplam ihracatı içinde hayvansal üretimin payı % 1,6, ağaç ve orman ürünlerinin payı %2,4, tarıma dayalı işlenmiş ürünlerin payı ise %7,3 olarak gerçekleşmiştir. Tarıma dayalı işlenmiş ürünler eklendiğinde, tarım sektörünün ihracat içindeki toplam payı %21,9'a ulaşmaktadır.

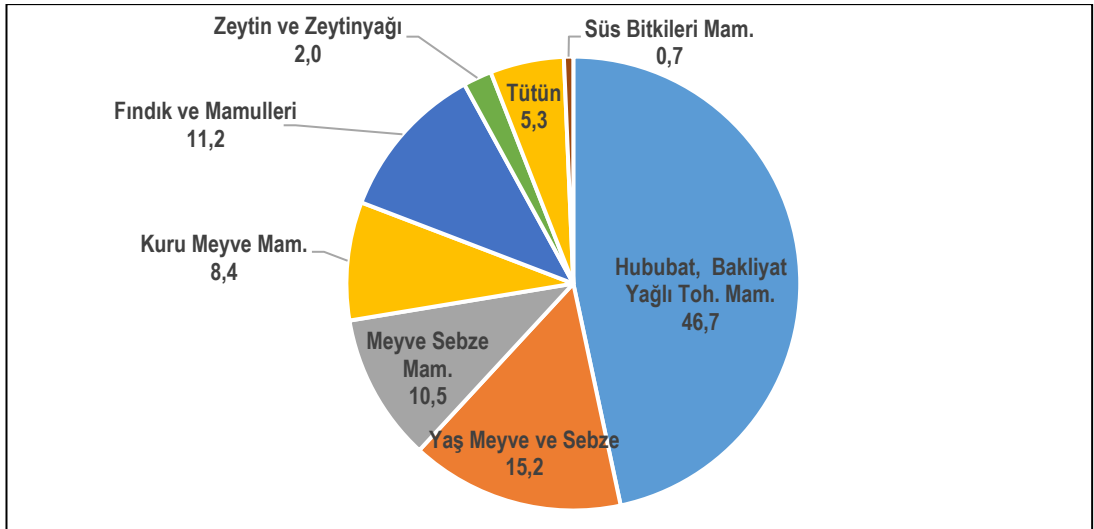
Türkiye'nin tarım sektörü ihracatı 2017 yılında 21 milyar ABD Doları iken %61 artarak 2022 yılında 34 milyar ABD Dolarına ulaşmış, 2017-2022 dönemi ortalaması ise yaklaşık 26 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. İki bin yirmi iki yılında bitkisel üretim ihracatı yaklaşık 22 milyar ABD Doları, hayvansal üretim 4 milyar ABD Doları ve ağaç ve orman ürünleri 8 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.18).

Tarım sektörü içerisinde en yüksek oran %31 ile hububat, bakliyat, yağlı tohumlar ve mamulleri başlığında olurken, ikinci sırada %23 ile ağaç ve orman ürünleri, üçüncü sırada %10 ile yaş meyve ve sebzeler gelirken dördüncü sırada %7,4 ile fındık ve fındık mamulleri gelmektedir. Meyve ve sebze mamulleri %6,9, kuru meyve mamulleri %5,5, tütün %3,5, zeytinyağı ve zeytin sektörü %1,3, süs bitkisi mamulleri ise ihracatın %0,4'ünü oluşturmaktadır.

Şekil 4.18. Tarım sektörü ihracatının alt sektörlere göre dağılımı (%)

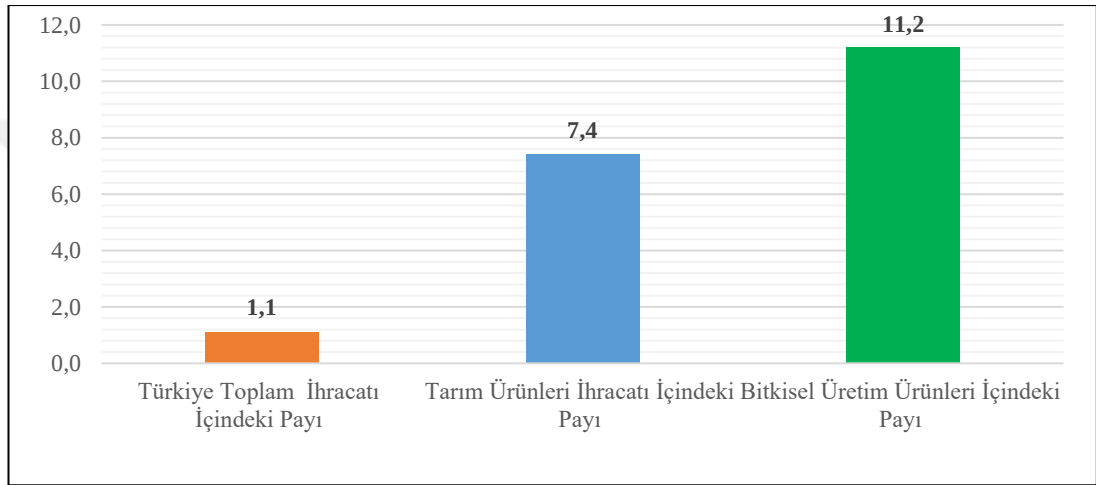
Türkiye'nin 2017-2022 yılları arasındaki ihracat verilerine göre tarım alt sektörü olan bitkisel üretim içinde en yüksek pay %47 ile hububat, bakliyat ve yağlı tohumlar ve mamulleri başlığında, ikinci sırada %15 ile yaş meyve ve sebze sektörü yer alırken üçüncü sırada %11,2 ile fındık ve mamulleri sektörü yer almıştır. Bitkisel üretim içerisinde yer alan diğer alt sektörlerden kuru meyve mamullerinin bitkisel üretim ihracatı içindeki payı %8,4, tütünün payı %5,3, zeytin ve zeytinyağının payı %2,0, süs bitkilerinin payı ise %0,4 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.19).

Şekil 4.19. Bitkisel üretimin ihracatının alt sektör bazında dağılımı (%)

Fındık mamulleri ihracatı ise 2017 yılında 1,87 milyar ABD Doları iken 2022 yılında 1,75 milyar ABD Doları olarak gerçekleşmiş, 2017-2022 yılları arasındaki ortalaması ise 1,91 milyar ABD Doları olmuştur. En yüksek ihracat değeri 2,26 Milyar ABD Doları ile 2021 yılında gerçekleşirken, en düşük ihracat 1,6 milyar ABD Doları ile 2018 yılında gerçekleşmiştir.

Fındığın Türkiye toplam ihracatı içindeki payı %1,1 iken tarım ürünleri ihracatı içindeki payı %7,4, bitkisel üretim ürünleri içindeki payı ise %11,2 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.20.).

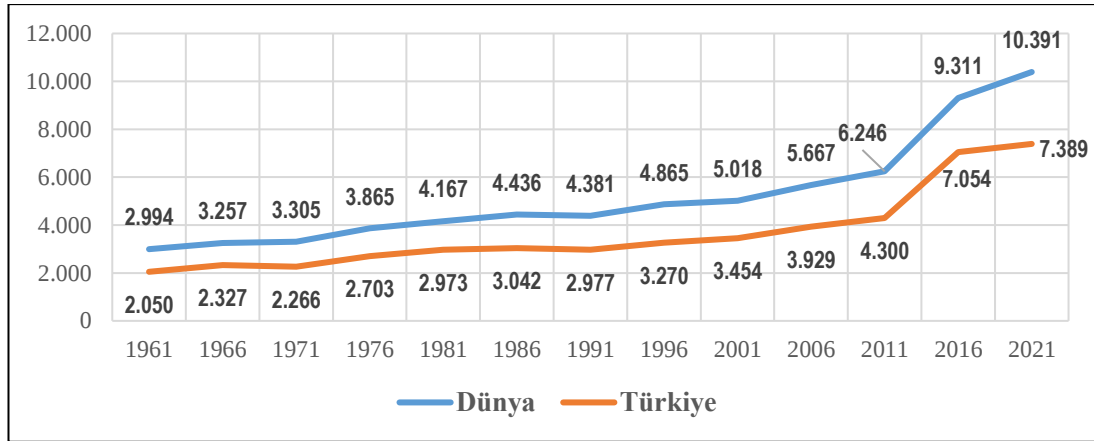

Şekil 4.20. Fındık ihracatının sektörlere göre payı (%)

4.2.2. Türkiye’de Fındık Dikim Alanı

Fındığın dikim alanları dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yıllar itibariyle artış eğilimi göstermektedir (FAO, 2022). FAO verilerine göre Türkiye’de 1961 yılında 205 bin ha olan dikim alanı 1991 yılında 298 bin ha’a, 2021 yılında ise 740 bin ha’a ulaşmıştır. Dünya ve Türkiye’deki fındık dikim alanları özellikle 2011-2016 yıllarında daha fazla artış göstermiştir. Türkiye’deki fındık dikim alanlarındaki artış hızı 2016 yılından sonra kısmen azalmasına rağmen, dünyadaki artış hızı artmaya devam etmektedir (Şekil 4.21).

Türkiye’nin fındık dikim alanları TÜİK verilerine 2012 yılında 701 bin ha iken % 5,4 artarak 2021 yılında 739 bin ha’a yükselmiştir (TÜİK, 2022).

Şekil 4.21. Dünya ve Türkiye’deki fındık üretim alanları (bin da)

Türkiye’deki 2012-2021 dönemi ortalamasına göre en çok fındık dikim alanının bulunduğu il Ordu iken, ikinci sırada Giresun, üçüncü sırada Samsun, dördüncü sırada Sakarya, beşinci sırada ise Trabzon illeri yer almıştır (Tablo 4.9). Diğer önemli miktarda üretim olan iller sırasıyla Düzce, Zonguldak, Artvin, Kocaeli ve Kastamonu illeri olmuştur.

Tablo 4.9. İllere göre Türkiye’deki fındık dikim alanları (bin da)

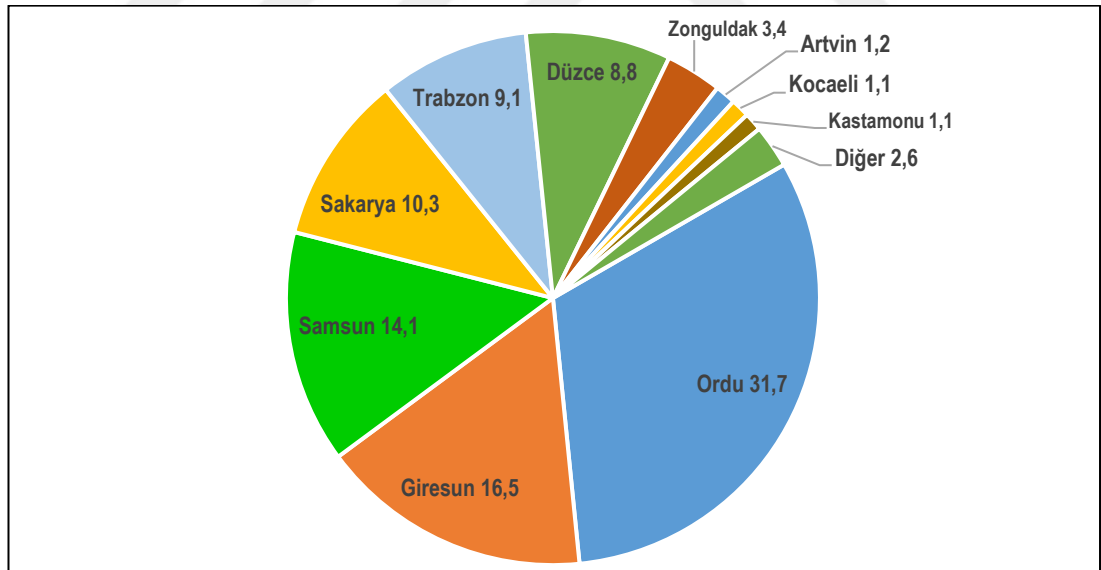
İller	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Ordu	2.271	2.272	2.272	2.272	2.271	2.271	2.271	2.273	2.272	2.272	2.272	31,7
Giresun	1.218	1.177	1.171	1.171	1.172	1.171	1.172	1.178	1.178	1.176	1.178	16,5
Samsun	883	896	896	906	936	936	1.145	1.164	1.166	1.168	1.010	14,1
Sakarya	691	722	722	726	728	731	734	743	751	795	734	10,3
Trabzon	645	655	654	653	656	656	655	655	656	653	654	9,1
Düzce	627	627	627	627	627	631	632	632	632	632	629	8,8
Zonguldak	234	236	236	236	236	238	240	258	259	265	244	3,4
Artvin	113	88	87	87	87	88	88	90	82	82	89	1,2
Kocaeli	84	80	80	81	80	80	80	82	83	83	81	1,1
Kastamonu	75	75	75	75	82	84	84	82	83	78	79	1,1
Bartın	41	60	60	60	59	59	62	62	62	64	59	0,8
Tokat	26	28	28	28	28	28	28	28	29	29	28	0,4
Rize	36	36	36	36	25	24	23	24	18	18	28	0,4
İstanbul	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	22	0,3
Sinop	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17	17	0,2
Bolu	11	11	11	11	12	12	13	14	14	14	12	0,2
Gümüşhane	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	0,1
Diğer	12	11	9	10	8	11	10	12	13	13	11	0,2
Türkiye	7.014	7.021	7.011	7.026	7.054	7.067	7.284	7.344	7.345	7.389	7.156	100,0

Kaynak: TÜİK, 2022

Türkiye’deki 2012-2021 dönemindeki en çok fındık dikim alanının bulunduğu iller kıyaslandığında; Giresun ilindeki üretim alanlarının %3,5 azaldığı, diğer illerdekilerin ise arttığı görülmüştür. En yüksek artış %32,3 ile Samsun ilinde olurken, ikinci sırada %15,0 ile Sakarya ili ve üçüncü sırada 1,4 ile Trabzon ili yer almıştır. Düzce ve Ordu illerinde artış %1’in altında gerçekleşmiştir. Diğer üretim yapılan illerden Rize ilinde %50,0 ve Artvin ilinde %27,4 fındık üretim alanında düşüş görülürken, Bartın ilinde %56,1, Bolu ilinde %27,3, Zonguldak ilinde %13,3 ve Tokat ilinde %11,5 artış görülmüştür.

İstanbul İli 2014/7253 sayılı BKK ile ekonomik olarak fındık üretimine izin verilen illerden olmamasına rağmen, izin verilen iller listesindeki Sinop, Bolu ve Gümüşhane’den daha fazla üretim alanına sahip olduğu görülmektedir.

TÜİK (2022) verileri göre, Türkiye’de 2012-2021 yılları arasındaki ortalamaya göre en çok dikim alanına sahip il Ordu’dur. Ordu ili fındık dikim alanlarının %31,7’sine sahipken, Giresun %16,5’ine, Samsun %14,1’ine, Sakarya %10,3’üne, Trabzon %9,1’ine ve Düzce %8,8’ine sahiptir (Şekil 4.22).

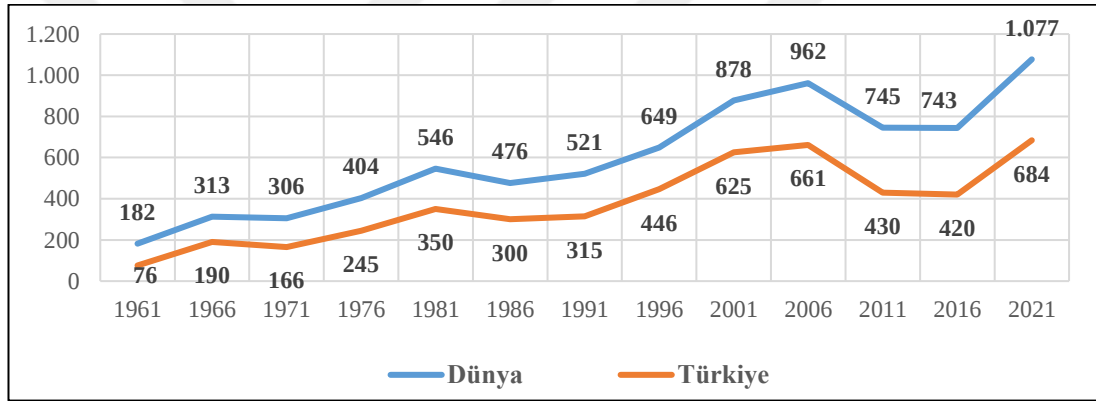

Şekil 4.22. Fındık dikim alanlarının illere göre dağılımı (%)

Türkiye’de en çok fındık dikim alanlarına sahip Ordu, Giresun, Samsun, Sakarya, Trabzon ve Düzce illeri toplam fındık dikim alanının %90,5’ini oluşturmaktadır. Diğer illerin toplam fındık dikim alanı içindeki payı ise sadece %9,5 olarak gerçekleşmiştir.

4.2.3. Türkiye’de Fındık Üretimi

Dünya ve Türkiye’de fındık üretim miktarında yıllar itibariyle yaşanan dalgalanmalarla birlikte yükseliş eğilimi devam etmektedir (FAO,2022). Türkiye’de 1961 yılında 76 bin ton olan fındık üretimi 1991 yılında 315 bin tona, 2021 yılında ise 684 bin tona yükselmiştir. Dünya fındık üretiminde 1961-1991 döneminde yaşanan artış oranları Türkiye’de %314,5 iken dünyada %186,3 olarak gerçekleşmiştir. 1991-2021 döneminde ise Türkiye’de %117,1 olan artış dünya da %106,7 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.23).

Şekil 4.23. Yıllara göre dünya ve Türkiye’nin fındık üretim miktarı (bin ton)

Türkiye 1961 yılında dünya fındık üretiminin %41,8’ini karşılarken 1991 yılında %60,5’ini 2021 yılında ise %63,5’ini karşılamıştır. Türkiye’de 2012-2021 yılları ortalamasına göre en çok fındık üretimi 168 bin ton ortalama ile Ordu, 93 bin ton ile Samsun, 89 bin ton ile Sakarya, 75 bin ton ile Giresun, 67 bin ton ile Düzce ve 42 bin ton ile Trabzon illerinde yapılmaktadır (Tablo 4.10). Zonguldak ilinin belirtilen yıllar arasındaki fındık üretimi ortalaması 30 bin ton, Kocaeli ilinin 11 bin ton, Artvin ilinin 7 bin ton, Kastamonu ve Bartın illerinin ise 6 bin ton üretimi bulunmaktadır.

En çok fındık üretim alanına sahip 6 il ile en çok üretim yapan altı il aynı olmasına rağmen, sıralama değişmiştir. Giresun fındık üretim alanında ikinci sırada olmasına rağmen fındık üretiminde dördüncü sıraya, Trabzon ili fındık üretim alanında beşinci sırada iken fındık üretiminde altıncı sıraya gerilemiştir. Buna karşılık fındık

üretim alanına göre üçüncü sırada yer alan Samsun fındık üretiminde ikinci sıraya, dördüncü sırada yer alan Sakarya üçüncü sıraya ve altıncı sırada yer alan Düzce fındık üretim miktarında beşinci sıraya yükselmiştir.

Tablo 4.10. İllere göre Türkiye'nin fındık üretim miktarları (bin ton)

İller	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Ordu	145	178	85	201	93	214	180	217	197	167	168	27,8
Samsun	88	69	74	91	68	96	66	138	124	117	93	15,4
Sakarya	118	65	95	83	77	89	78	102	91	96	89	14,8
Giresun	102	81	32	105	38	93	46	85	84	83	75	12,4
Düzce	81	48	70	69	54	74	53	86	57	76	67	11,1
Trabzon	59	45	31	39	29	42	34	54	40	44	42	6,9
Zonguldak	26	19	30	23	28	31	19	45	23	53	30	4,9
Kocaeli	11	9	7	8	7	12	13	13	14	12	11	1,7
Artvin	9	14	9	6	5	4	6	5	4	5	7	1,1
Kastamonu	5	5	4	5	6	6	6	8	10	7	6	1,0
Bartın	7	6	7	7	7	6	3	6	6	6	6	1,0
Tokat	2	3	1	4	2	2	2	3	3	3	2	0,4
İstanbul	1	1	1	1	1	1	3	5	4	4	2	0,4
Rize	2	1	1	1	1	1	2	3	1	3	2	0,3
Sinop	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	0,2
Gümüşhane	1	1	1	1	0	1	1	1	1	1	1	0,1
Bolu	0	0	0	0	0	0	1	1	1	2	1	0,1
Diğer	2	2	2	2	2	2	1	2	2	1	2	0,3
Türkiye	660	549	450	646	420	675	515	776	665	684	604	100,0

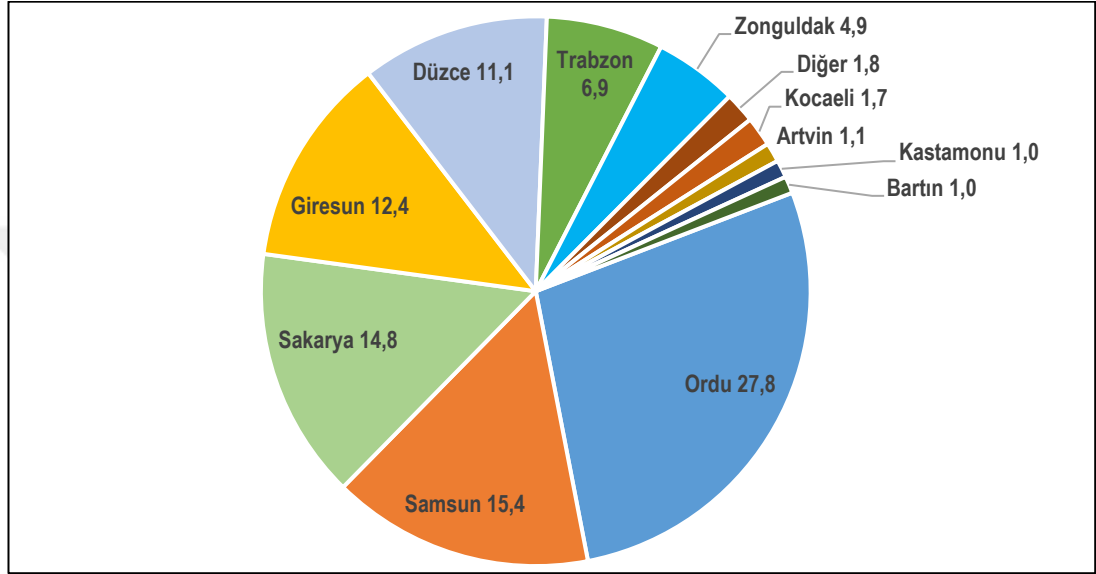
Kaynak: TÜİK, 2022

Fındık dikim alanı ve üretim miktarı sıralamasının farklılaşması, Samsun, Sakarya ve Düzce illerinin fındık verimliliğinin yüksek olmasıyla açıklanabilir. İstanbul ili 2014/7253 sayılı BKK ile fındık üretimine izin verilen illerden olmamasına rağmen izin verilen iller listesinde bulunan Rize, Sinop, Gümüşhane ve Bolu illerinden daha fazla fındık üretimi gerçekleştirmiştir.

Türkiye’de 2012-2021 döneminde Samsun ilindeki fındık üretim miktarı %32,1 artmışken, Ordu ilinde %15,2, Trabzon ilinde %25,0, Sakarya ilinde %18,5, Giresun ilinde %17,8 ve Düzce ilinde %6,9 azalış yaşanmıştır. Aynı dönemde Zonguldak, Kocaeli, Tokat, İstanbul, Rize, Sinop Gümüşhane ve Bolu illerindeki fındık üretim miktarında artış olurken, Artvin ve Bartın illerinde azalış olmuştur.

Türkiye genelindeki fındık üretiminde 2012 yılında 660 bin ton olan fındık üretimi %3,6 artarak 2021 yılında 684 bin tona ulaşmış, dönem ortalaması fındık üretimi ise 604 bin ton olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de 2012-2021 dönemi ortalamasına göre, en çok fındık üretimi yapılan Ordu, Samsun, Sakarya, Giresun, Düzce ve Trabzon illeri Türkiye fındık üretiminin %88,4’ünü karşılamışlardır (TÜİK,2022). Türkiye’de 2012-2021 yılları arasındaki fındık üretim miktarı ortalamasına göre Ordu ili fındık üretiminin %27,8’ini, Samsun ili %15,4’ünü, Sakarya ili %14,8’ini, Giresun ili %12,4’ünü, Düzce ili %11,1’ini ve Trabzon ili %6,9’unu üretmektedir (Şekil 4.24)

Şekil 4.24. İllere göre fındık üretim miktarları (%)

4.2.4. Türkiye’de Fındık Verimi

Türkiye’de dekara fındık verimi 2012 yılında 94 Kg iken 2021 yılında 93 Kg ve 2012-2021 dönem ortalaması ise 84 Kg olarak gerçekleşmiştir. Ele alınan dönem ortalamasına göre dekara en yüksek verim 129 Kg ile Kocaeli ilinde gerçekleşirken, ikinci sırada 122 Kg ile Sakarya, üçüncü sırada 121 Kg ile Zonguldak ilidir. Dekara en düşük fındık verimin alındığı iller ise 60 Kg ile Bolu, 63 Kg ile Giresun ve 64 Kg ile Trabzon’dur (Tablo 4.11).

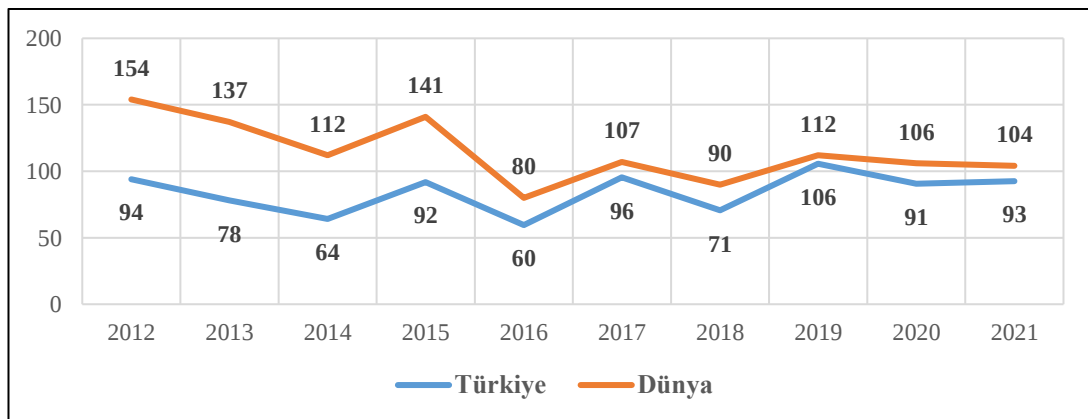
Dünya fındık verimi ile Türkiye fındık verimi karşılaştırıldığında Türkiye’nin veriminin dünya veriminin altında kaldığı görülmektedir. Dünya fındık verimi 2012 yılında 154 Kg/da iken 50 Kg/da azalarak 2021 yılında 104 Kg/da olmuştur. Türkiye’nin 2012 yılındaki ortalaması 94 Kg/da iken 1 Kg/da azalışla 2021 yılında 93 Kg/da olmuştur.

Tablo 4.11. İllere göre Türkiye’deki fındık verimi (kg/da)

İller	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama
Kocaeli	125	106	92	93	88	149	157	164	171	148	129
Sakarya	171	89	131	114	106	122	107	137	122	121	122
Zonguldak	111	81	128	96	120	130	77	175	89	200	121
Düzce	130	77	111	111	87	118	83	136	91	120	106
Bartın	171	95	111	113	120	101	50	98	94	95	105
Gümüşhane	110	105	107	90	60	62	86	106	153	140	102
İstanbul	50	49	45	45	38	36	120	226	198	203	101
Samsun	100	77	82	100	72	103	58	118	106	100	92
Tokat	76	106	18	125	68	66	83	93	113	117	87
Kastamonu	67	68	57	70	70	74	74	96	117	91	78
Artvin	83	163	108	73	58	47	66	59	46	63	76
Ordu	64	79	37	88	41	94	79	96	87	74	74
Sinop	62	66	64	69	63	65	47	123	85	94	74
Rize	46	38	31	36	35	55	73	123	76	145	66
Trabzon	91	68	47	60	44	63	52	82	61	68	64
Giresun	83	69	27	90	32	80	40	72	71	71	63
Bolu	27	27	33	34	19	18	86	98	90	168	60
Türkiye	94	78	64	92	60	96	71	106	91	93	84

Kaynak: TÜİK, 2022

Yıllara göre dünya fındık verimi ortalaması (FAO,2022) ile Türkiye fındık verimi ortalaması (TÜİK,2022) arasındaki fark 2012 yılında 60 Kg iken 2021 yılında sadece 11 Kg olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.25).

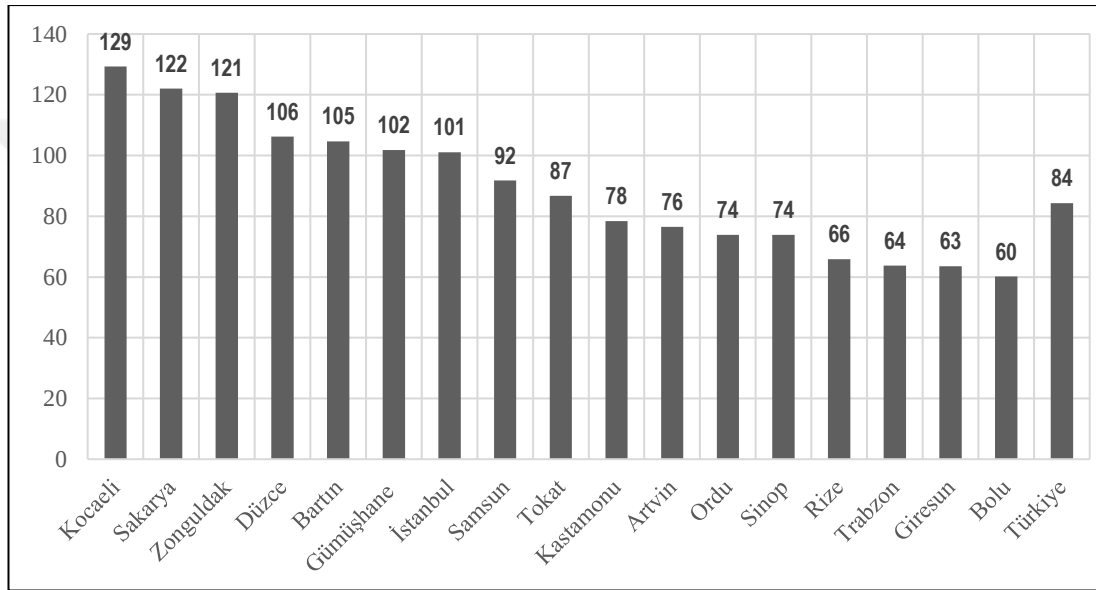

Şekil 4.25. Dünya ve Türkiye fındık verimi (kg/da)

Dünya fındık verimi 2012 yılında 154 Kg/da iken 2021 yılında 104 Kg/da olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’nin 2012 yılındaki fındık verimi 94 Kg/da iken 2021 yılında

93 Kg/da olarak gerçekleşmiştir. Yıllar itibariyle dünya fındık veriminde düşüş eğilimi varken, Türkiye'nin fındık veriminin yıllar itibariyle dalgalanan yatay bir seyir yaşanmaktadır.

TÜİK (2022) verilere göre Türkiye'de 2012-2021 yılları arasındaki fındık verimi ortalaması Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Düzce, Bartın, Gümüşhane, İstanbul ve Samsun illerinde Türkiye fındık verimi ortalamasının üzerinde iken, Kastamonu, Artvin, Ordu, Sinop, Rize, Trabzon, Giresun ve Bolu illerinde ise fındık verimi ortalaması Türkiye ortalamasının altındadır (Şekil.4.26).

Şekil 4.26. İllere göre fındık verimi ve Türkiye ortalaması (kg/da)

Fındık üretiminin en çok yapıldığı illerden Sakarya, Düzce ve Samsun illeri Türkiye ortalamasının üzerinde iken, Ordu, Giresun ve Trabzon illeri Türkiye ortalamasının altında kalmıştır. Fındık üretimine yasal olarak izin verilmeyen İstanbul ilindeki fındık verimi ortalaması da Türkiye ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

4.2.5. Türkiye'nin Fındık İhracatı

KİB (2022) verilerine göre Türkiye'nin fındık ve fındık mamulleri ihracatı 2012 yılında 266 bin ton iken, %29,3 artarak 2021 yılında 344 bin tona yükselmiş, dönem ortalaması ise 275 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Tablo 4.12).

Tablo 4.12. Türkiye'nin fındık ve mamulleri ihracat miktarları (bin ton)

Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Almanya	56	61	58	61	50	64	71	73	67	83	64	23,4
İtalya	50	53	59	51	51	54	51	84	56	77	59	21,3
Fransa	32	30	22	24	22	23	18	23	19	24	24	8,6
Polonya	11	9	8	11	9	10	9	12	12	15	11	3,9
Avusturya	10	11	11	9	9	9	8	9	10	11	10	3,5
İsviçre	9	9	9	9	9	10	10	9	9	10	9	3,4
Hollanda	7	8	7	7	8	10	11	11	11	12	9	3,3
Kanada	10	9	9	9	11	11	9	9	8	5	9	3,3
Belçika	9	8	9	9	7	9	9	7	8	8	8	3,0
İspanya	5	6	5	4	4	6	7	8	7	8	6	2,2
Çin	2	2	2	4	4	7	7	11	7	11	6	2,1
İngiltere	5	5	5	4	5	5	5	5	5	5	5	1,8
ABD	5	5	3	2	3	5	7	6	5	5	5	1,7
Rusya	6	8	6	3	2	3	4	4	4	4	4	1,6
Mısır	5	4	3	3	3	2	4	4	6	7	4	1,5
Ukrayna	7	7	4	1	1	2	3	3	4	4	4	1,3
Avustralya	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	3	1,2
Brezilya	2	2	3	3	2	3	4	4	4	5	3	1,2
Yunanistan	3	2	2	2	1	2	3	3	3	4	3	0,9
Diğer	29	25	25	21	24	32	36	31	32	42	30	10,8
Dünya	266	267	253	240	228	270	279	320	281	344	275	100,0

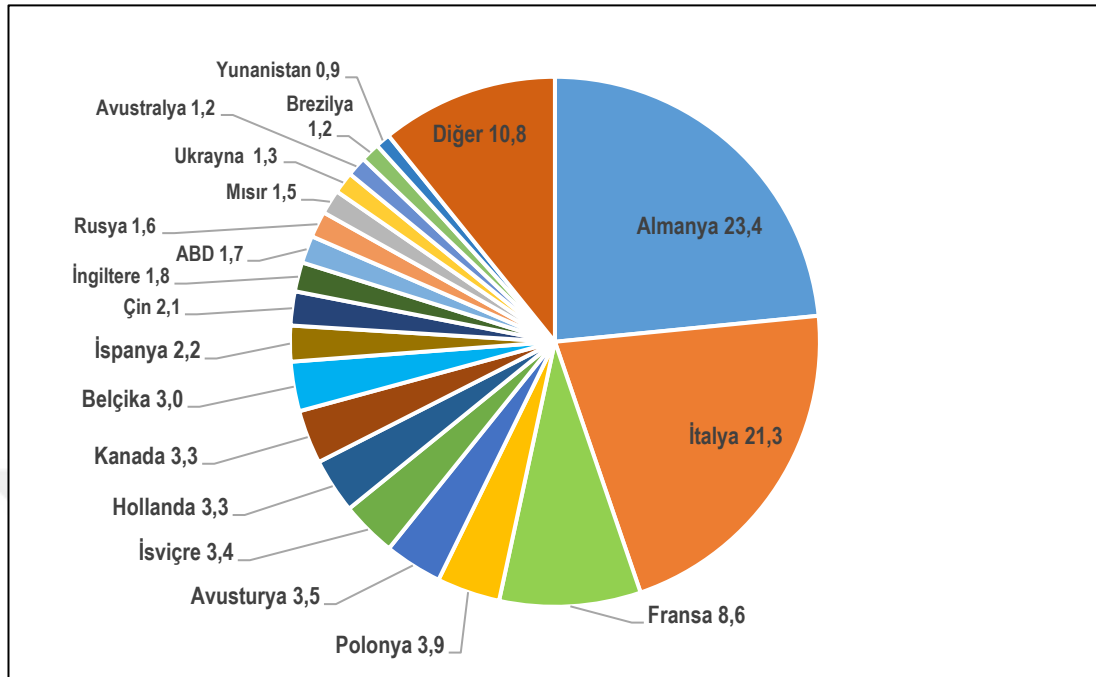
Kaynak: KİB, 2022

En yüksek ihracat 344 bin ton ile 2021 yılında gerçekleşmişken, en düşük ihracat 228 bin ton ile 2016 yılında gerçekleşmiştir. Türkiye 2012 yılında 103 ülkeye ihracat yaparken 2021 yılında 122 ülkeye ihracat yapmıştır. Türkiye'nin 2012-2021 yılları arasında en fazla fındık ve fındık mamulleri ihracatı yaptığı ülkelerin başında 64 bin ton ortalama ile Almanya yer alırken, ikinci sırada 59 bin ton ortalama ile İtalya ve üçüncü sırada 24 bin ton ortalama ile Fransa yer almaktadır.

İlk on ülkenin 2012 ile 2021 yılındaki fındık ihracat miktarları mukayese edildiğinde; en yüksek ihracat artışı gerçekleştiren ülkeler sırasıyla; Hollanda (%71,4), İspanya (%60,0), İtalya (%54,0), Almanya (%48,2), İsviçre (%11,2) ve Avusturya (%10,0) olmuştur. En çok düşüş olan ülkeler ise sırasıyla; Kanada (%50,0), Fransa (%25) ve Belçika (%11,1) olarak tespit edilmiştir.

Türkiye'nin fındık ve mamulleri ihracatında ülkelerin payları sırasıyla; Almanya %23,4, İtalya %21,3, Fransa %8,6, Polonya %3,9, Avusturya %3,5 olmak

üzere ilk dört ülkenin toplam fındık ihracatındaki payı %57,2, ilk sekiz ülkenin payı ise %70,7’dir (Şekil 4.27).

Şekil 4.27. Türkiye’nin fındık ihracatının ülkelere göre dağılımı (%)

İlk on ülkeye yapılan ihracat ise toplam ihracatın %76,0’ını oluşturmakta ve bu ülkeler içinde Avrupa Birliği (AB) ve Avrupa Kıtası (AK) dışında sadece Kanada yer almaktadır. Kanada’ya yapılan ihracatın da yıllar itibariyle düşüş eğiliminde olduğu görülmüştür.

Türkiye 2012 yılında yaptığı ihracatın tutarı yaklaşık 1,8 milyar ABD Doları iken 2021 yılında yaptığı ihracatın tutarı %25,4 artarak yaklaşık 2,3 milyar ABD Dolarına ulaşmış, dönem ortalaması ihracat tutarı ise yaklaşık 2 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda en yüksek ihracat tutarı 2,8 milyar ABD Doları ile 2015 yılında, en düşük tutar 1,6 milyar ABD Doları ile 2018 yılında gerçekleşmiştir. Ülkelere göre fındık ihracat tutarları (bin ABD Doları) tablo 4.13’te verilmiştir.

Fındık ve mamulleri ihracatı tutarı en fazla olan ülke Almanya olurken, Almanya’yı sırasıyla İtalya, Fransa, Polonya ve Avusturya izlemiştir. Ülkelere göre 2012-2021 dönemi ortalamasına göre ihracat tutarları; Almanya’ya 472 milyon ABD Doları, İtalya’ya 438 milyon ABD Doları, Fransa’ya 180 milyon ABD Doları, Polonya’ya 82 milyon ABD Doları ve Avusturya’ya 71 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir. Bu ülkeleri takip eden ilk on içerisindeki diğer ülkeler sırasıyla; Kanada, İsviçre, Hollanda, Belçika ve Çin olmuştur.

Tablo 4.13. Türkiye'nin fındık ve mamulleri ihracat tutarları (bin ABD Doları)

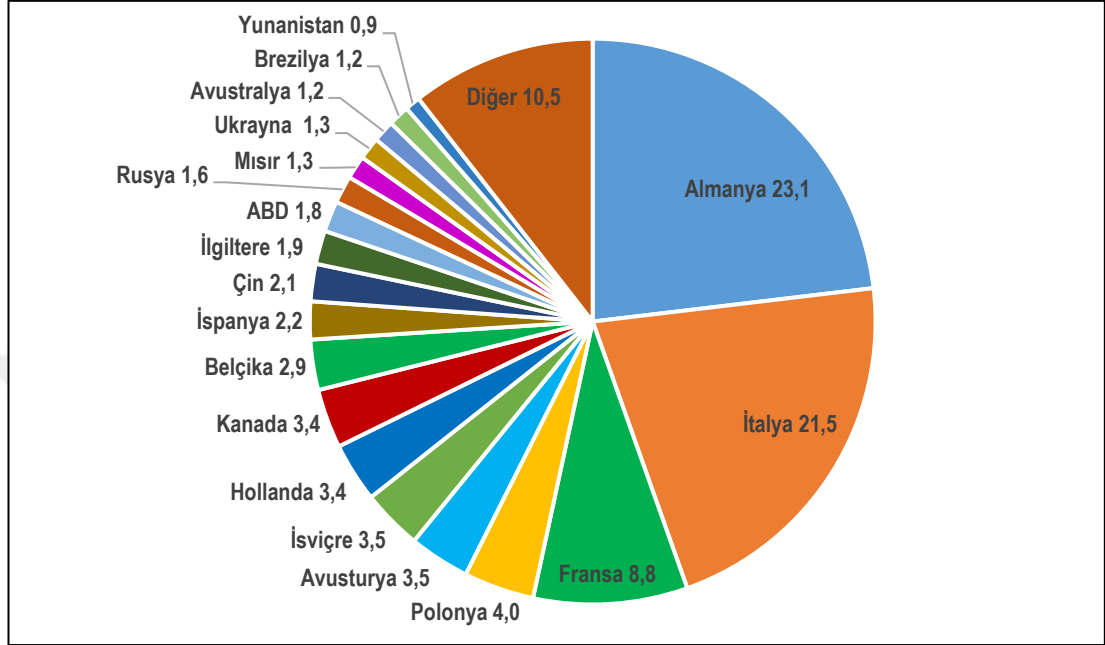
Ülkeler	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Ortalama	%
Almanya	381	403	538	713	439	438	397	435	441	536	472	23,1
İtalya	326	338	577	572	453	365	303	547	405	498	438	21,5
Fransa	222	192	193	289	191	159	108	147	136	163	180	8,8
Polonya	76	57	67	141	78	74	53	81	90	106	82	4,0
Avusturya	69	69	89	105	72	65	47	52	68	72	71	3,5
Kanada	74	58	70	108	97	79	59	61	65	35	71	3,5
İsviçre	62	56	77	109	77	71	57	55	64	65	69	3,4
Hollanda	50	51	70	79	68	72	67	70	79	84	69	3,4
Belçika	60	50	74	102	59	59	49	39	46	50	59	2,9
Çin	14	13	15	43	37	55	45	87	53	80	44	2,2
İspanya	32	36	45	47	38	39	43	48	51	56	44	2,1
İngiltere	34	33	46	56	43	38	33	33	37	38	39	1,9
ABD	34	36	34	28	30	37	45	41	39	36	36	1,8
Rusya	42	48	52	41	17	24	26	21	25	24	32	1,6
Mısır	29	25	25	31	21	16	22	23	37	42	27	1,3
Ukrayna	47	51	33	16	13	13	18	19	25	27	26	1,3
Avustralya	23	21	27	34	26	22	20	25	31	25	25	1,2
Brezilya	19	14	26	31	17	18	24	30	32	35	25	1,2
Yunanistan	17	15	21	18	11	15	16	19	21	25	18	0,9
Diğer	191	201	235	264	194	208	203	196	200	263	216	10,5
Dünya	1.802	1.767	2.314	2.827	1.981	1.867	1.635	2.029	1.945	2.260	2.043	100,0

Kaynak: KİB, 2022

Fındık ve mamulleri ihracatında ilk on içerisinde yer alan ülkelerde 2012 ve 2022 yılları ihracat tutarları karşılaştırıldığında en fazla artışın %471,4 ile Çin'e yapılan ihracatta gerçekleştiği görülmüştür. Çin'i sırasıyla %68,0 ile Hollanda, %52,8 ile İtalya, %40,7 ile Almanya, %39,5 ile Polonya, %4,8 ile İsviçre ve %4,3 ile Avusturya takip etmiştir. İhracatta ilk on içinde yer alan ülkelere düşüş olan ülkeler ise %52,7 ile Kanada, %26,6 ile Fransa ve %16,7 ile Belçika olmuştur. İlk on ülke dışında kalan ülkelere dikkat çeken artışlar Brezilya, İspanya ve Mısır'da görülürken, dikkat çeken düşüşler Rusya ve Ukrayna'da yaşanmıştır.

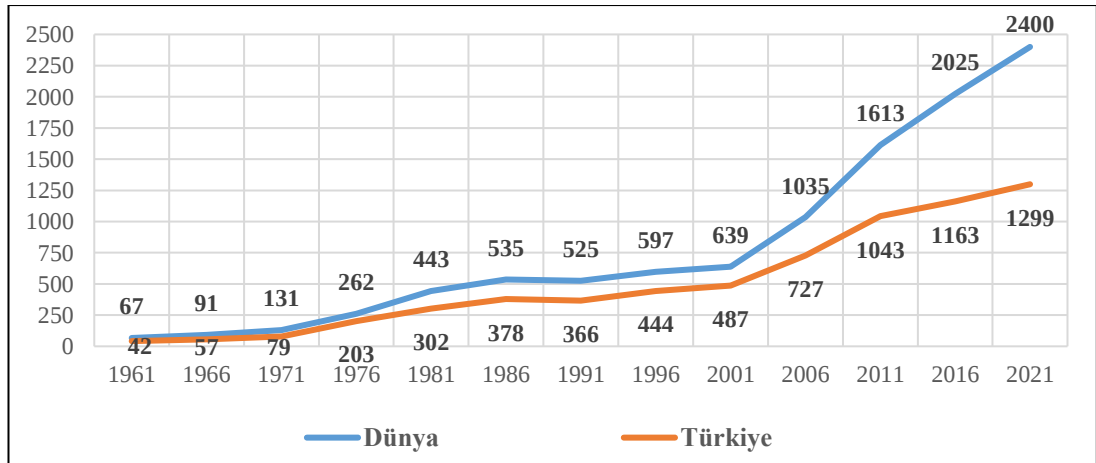
Türkiye'nin 2012-2021 yılları arasında en çok fındık ve fındık mamulü ihraç ettiği Almanya'nın toplam ihracat içindeki payı %23,1 olarak gerçekleşmiştir. Almanya'yı %21,5 ile İtalya, %8,8 ile Fransa, %4,0 ile Polonya ve %3,5 ile Avusturya takip etmektedir. Türkiye fındık ve mamulleri ihracatında 2012-2021 yılları arasında ilk dört sırada yer alan Almanya, İtalya ve Fransa toplam ihracatın %57,4'ünü

karşılarken, ilk sekiz ülke %71,2'sini karşılamaktadır. En çok ihracat yapılan ilk on ülke ise toplam ihracatın %76,1'ini karşılamaktadır. Bu yıllar arasında ortalama 112 ülkeye ihracat yapıldığına göre geride kalan 102 ülkenin ihracat içindeki payı ise %23,9 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.28).

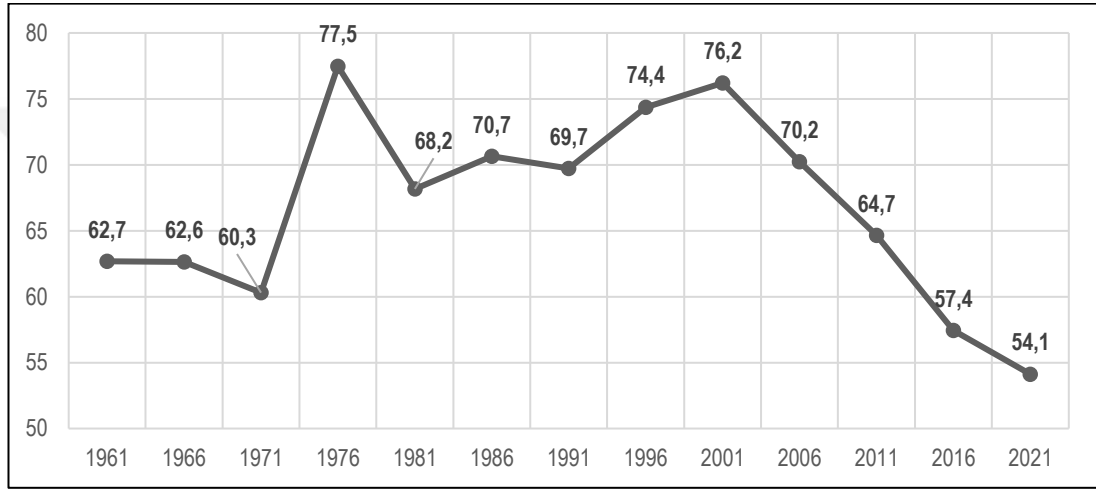
Şekil 4.28. Ünelere göre fındık ve mamulleri ihracatının oransal dağılımı (%)

FAO (2022) verilerinden Türkiye'nin uzun yıllara göre fındık ihracatı değerlendirildiğinde; 1961 yılında 42 milyon ABD Doları olan fındık ve fındık mamulleri ihracatının 1991 yılında 366 milyon ABD Dolarına, 2021 yılında ise 1.299 milyon ABD Dolarına yükseldiği anlaşılmaktadır (Şekil 4.29).

Şekil 4.29. Dünya ve Türkiye'nin fındık ihracat tutarları (milyon ABD Doları)

Dünya ve Türkiye fındık ve mamulleri ihracatı kıyaslandığında 1961 yılından 2001 yılına kadar Türkiye lehine ya da paralel oranda arttığı görülürken 2001 yılından itibaren ve özellikle 2011 yılı itibariyle aradaki farkın Türkiye aleyhine açıldığı görülmektedir. Yani; Türkiye'nin ihracatının dünya ihracatı içindeki payı 2001 yılı itibariyle azalma eğilimine girdiği görülmektedir. Bu durumun daha da iyi görülebilmesi için Türkiye fındık ve mamulleri ihracatının dünya fındık ve mamulleri ihracatına oranı esas alınarak elde edilen veriler Şekil 4.30'da verilmiştir (FAO, 2022).

Şekil 4.30. Türkiye'nin dünya fındık ihracatı içindeki payı (%)

Türkiye 1961 yılında dünya fındık ve mamulleri ihracatının %62,7'sini karşılarken, bu oran 2001 yılında %76,2'ye çıkmış, 2011 yılında %64,7'ye, 2021 yılında ise %54,1'e düşmüştür. Türkiye'nin dünya fındık ve fındık mamulleri ihracatı içindeki payının seçilmiş yıllarda en yüksek olduğu yıl %77,5 ile 1976 yılı olurken en düşük olduğu yıl %54,1 ile 2021 yılı olmuştur.

Son 45 yıldaki dünya fındık ihracat payında azalış oranı ise %23,4 olarak gerçekleşmiştir. Düşüşün başladığı 2001 ile 2021 yılları arasındaki son 20 yıldaki düşüş ise %22,1 olarak gerçekleşmiştir. Yani 2001 sonrası Türkiye'nin dünya fındık ihracat payındaki yıllık ortalama azalış oranı %1,1 olarak gerçekleşmiştir. Sürecin böyle devam etmesi halinde 2026 yılında Türkiye'nin dünya fındık ihracatından aldığı pay %50'nin altına düşmesi beklenmektedir.

Türkiye'de fındık ve fındık mamullerinin 2018-2022 yılları arasındaki ihracat tutarları il bazında ele alındığında en çok ihracat yapılan iller sırasıyla Trabzon,

İstanbul, Giresun, Ordu ve İzmir illeri olduğu görülmektedir. Bu yıllarda yapılan ortalama ihracat tutarları Trabzon'dan 702 milyon ABD Doları, İstanbul'dan 621 milyon ABD Doları, Giresun'dan 228 milyon ABD Doları, Ordu'dan 163 milyon ABD Doları ve İzmir'den 51 milyon ABD Doları olarak gerçekleşmiştir (Tablo 4.14.).

Tablo 4.14. İllere göre Türkiye'nin fındık ihracat tutarları (bin ABD Doları)

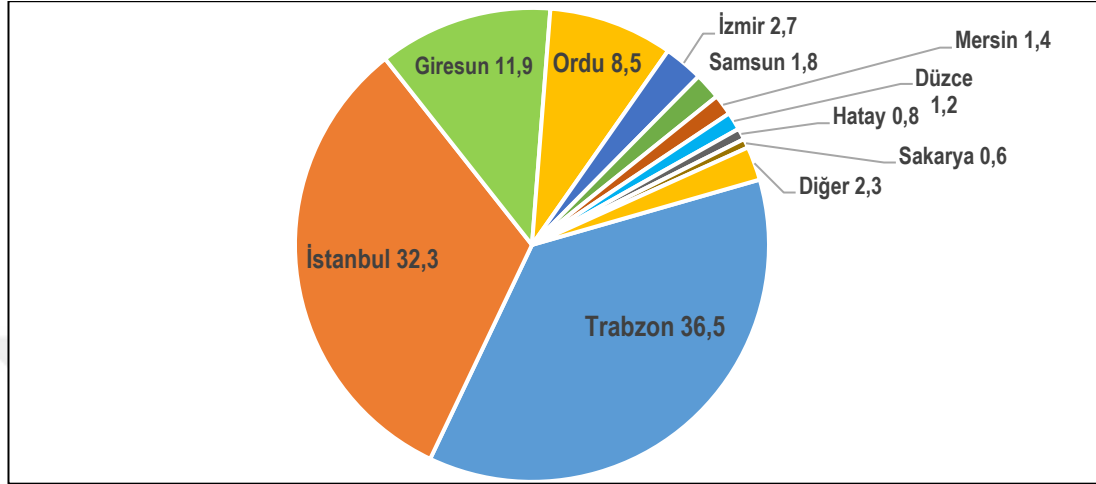
İller	2018	2019	2020	2021	2022	Ortalama	%
Trabzon	630.957	851.558	694.979	781.220	551.256	701.994	36,5
İstanbul	572.311	610.751	622.830	715.568	583.562	621.004	32,3
Giresun	114.699	200.429	226.601	304.227	295.358	228.263	11,9
Ordu	151.568	180.171	159.671	185.634	139.551	163.319	8,5
İzmir	37.571	39.626	60.481	69.642	49.931	51.450	2,7
Samsun	41.670	28.690	26.969	46.474	30.727	34.906	1,8
Mersin	19.354	22.771	24.842	46.205	22.735	27.181	1,4
Düzce	1.714	25.969	65.045	10.297	13.717	23.348	1,2
Hatay	19.354	17.093	11.911	17.583	8.952	14.979	0,8
Sakarya	11.722	11.145	9.194	14.268	13.468	11.960	0,6
Diğer	36.019	40.182	44.464	64.717	41.799	45.436	2,4
Toplam	1.636.941	2.028.384	1.946.988	2.255.835	1.751.055	1.923.841	100,0

Kaynak: TİM, 2023

Fındık üretiminin ekonomik olarak yapılmadığı ve BKK ile fındık üretim ili olarak belirlenmeyen İstanbul, İzmir, Mersin ve Hatay illeri de birçok fındık üretimi yapılan ili geride bırakarak üst sıralara yerleşmiştir. Bu durumun en büyük sebebi bu illerdeki firmaların diğer illerden ürün alarak ihraç etmesi veya firma merkezlerinin bu illerde olmasıdır. Fındık ve mamulleri ihraç edilen illerin 2018 ve 2022 yılları karşılaştırıldığında ihracat tutarı en fazla artan iller %700,2 ile Düzce, %157 ile Giresun, %32,5 ile İzmir illeri olurken, en fazla azalan iller %53,7 ile Hatay, %26,3 ile Samsun ve %12,6 ile Trabzon illeri olmuştur.

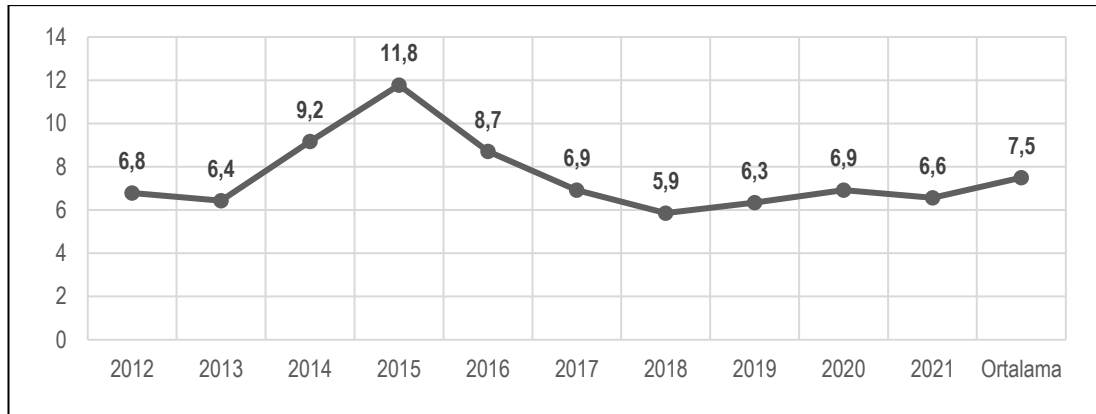
Fındık ve fındık mamullerinin en çok ihraç edildiği illerin toplam ihracat içerisindeki payı ilk sırada yer alan Trabzon ilinde %36,5 iken, bu ili sırasıyla %32,3 ile İstanbul, %11,9 ile Giresun, %8,5 ile Ordu ve %2,7 ile İzmir takip etmektedir. En çok fındık ve fındık mamulleri ihracatı yapan Trabzon, İstanbul ve Giresun illeri toplam ihracatın %80,6'sını oluştururken Ordu ve İzmir illeri eklenerek oluşan ilk beş il ise ihracatın %91,8'ini oluşturmaktadır. İlk iki sırada yer alan Trabzon ve İstanbul illeri ise toplam ihracatın %68,8'ini oluşturmaktadır. Ekonomik olarak fındık yetiştiriciliği yapılmayan İzmir, Hatay, Mersin ve diğer illerin toplam ihracat içindeki

payı ise %7,2 olmuştur. Türkiye’den 2018-2022 yılları arasında yapılan fındık ve mamulleri ihracatında, ekonomik olarak fındık yetiştiriciliği yapılan Artvin, Bartın, Bolu, Gümüşhane Kastamonu, Kocaeli, Rize, Sinop, Tokat ve Zonguldak gibi illerden kayda değer bir ihracat yapılmamıştır (Şekil 4.31).

Şekil 4.31. Fındık ihracatının illere göre dağılımı (%)

KİB (2022) verilerine göre Türkiye’den 2012-2021 yılları arasında yapılan fındık ve mamulleri ihracatında iç cinsinde ortalama fındık fiyatı 7,5 ABD Doları gerçekleşmişken, en düşük fiyat 5,9 ABD Doları ile 2018 yılında, en yüksek fiyat ise 11,8 ABD Doları ile 2015 yılında gerçekleşmiştir (Şekil 4.32).

Şekil 4.32. Yıllara göre fındık ihracat fiyatı (ABD Doları)

Türkiye’den ihraç edilen fındık ve fındık mamulleri TİM (2023) verilerine göre iç fındık, işlenmiş fındık, kabuklu fındık ve fındık yağı olarak kayıt altına alınmaktadır. İhraç edilen ortalama ürün miktarı 2017-2022 dönem ortalamasına göre

yaklaşık 309 bin ton olarak gerçekleşmiştir. En fazla ihraç edilen fındık mamulü 178 bin ton ortalama ile iç fındık olurken, ikinci sırada 129 bin ton ortalama ile işlenmiş fındık, son sırada ise bin ton ile kabuklu fındık ve fındık yağı olmuştur (Tablo 4.15).

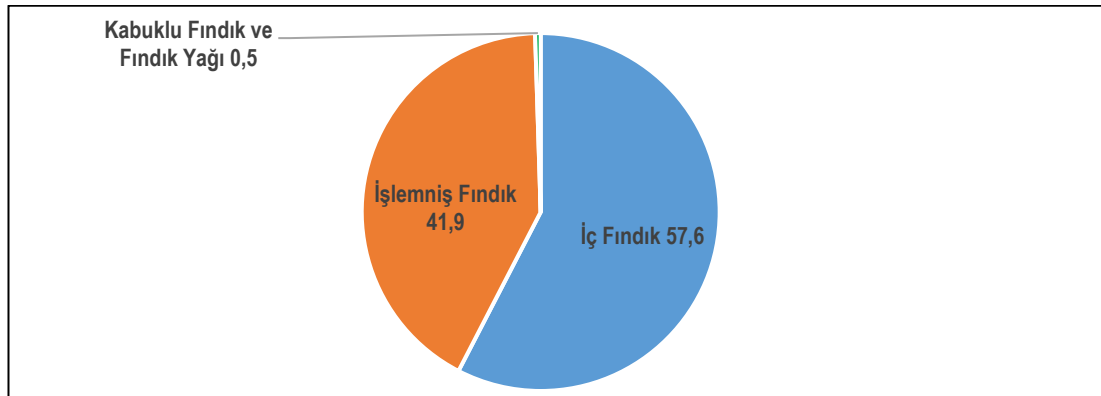
Tablo 4.15. İhraç edilen fındık ve mamullerinin alt başlıklara göre dağılımı

Yıllar	İç Fındık		İşlenmiş Fındık		Kabuklu Fındık		Fındık Yağı		Toplam
	Miktar (ton)	%	Miktar (ton)	%	Miktar (ton)	%	Miktar (ton)	%	Miktar (ton)
2017	165.605	58,8	115.041	40,9	696	0,2	158	0,1	281.500
2018	161.249	57,0	119.901	42,4	1.174	0,4	360	0,1	282.684
2019	192.752	59,8	128.399	39,8	711	0,2	639	0,2	322.501
2020	156.155	55,7	123.451	44,0	354	0,1	326	0,1	280.286
2021	201.062	58,2	142.335	41,2	1.993	0,6	90	0,03	345.480
2022	179.721	57,3	132.389	42,2	920	0,3	538	0,2	313.568
Ortalama	178.188	57,6	129.295	41,9	1.030	0,3	391	0,2	308.904

Kaynak: TİM, 2023

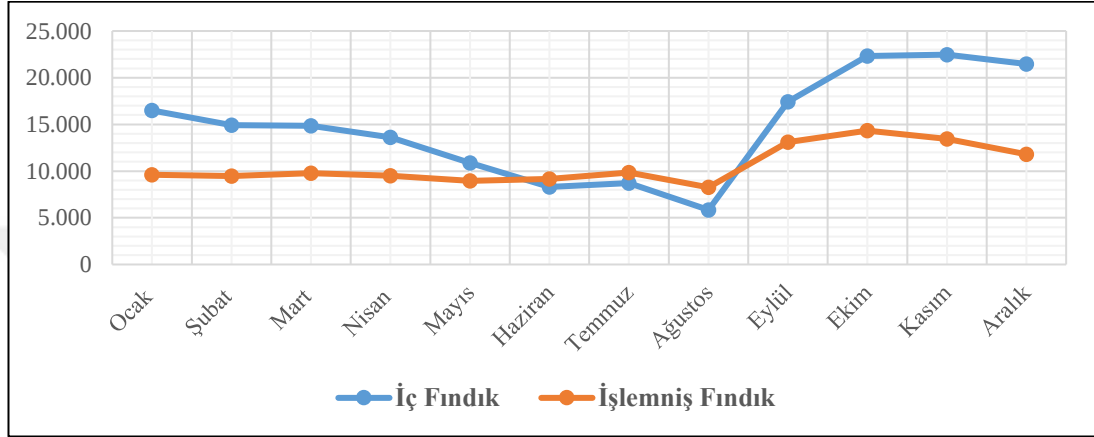
İç fındığın en yüksek oranda ihraç edildiği yıl %59,8 ile 2019 yılı olurken en düşük ihraç edildiği yıl 55,7 ile 2020 yılı olmuştur. İşlenmiş fındık ise en yüksek oranda %44,0 ile 2020 yılında ihraç edilirken, en düşük ihracatı %39,8 ile 2019 yılında gerçekleşmiştir. Kabuklu fındık en yüksek %0,6 ile 2021 yılında ihraç edilirken, en düşük ihracat %0,1 ile 2020 yılında olmuştur. Fındık yağının ise en yüksek ihracatı %0,2 ile 2019 yılında olurken en düşük ihracatı %0,03 ile 2021 yılında olmuştur.

İhraç edilen fındık mamullerinin 2017-2022 dönemi ortalamasına göre %57,6'sını iç fındıklar, %41,9'ını işlenmiş fındıklar, %0,5'ini ise kabuklu fındıklar ve fındık yağı oluşturmuştur (Şekil 4.33).

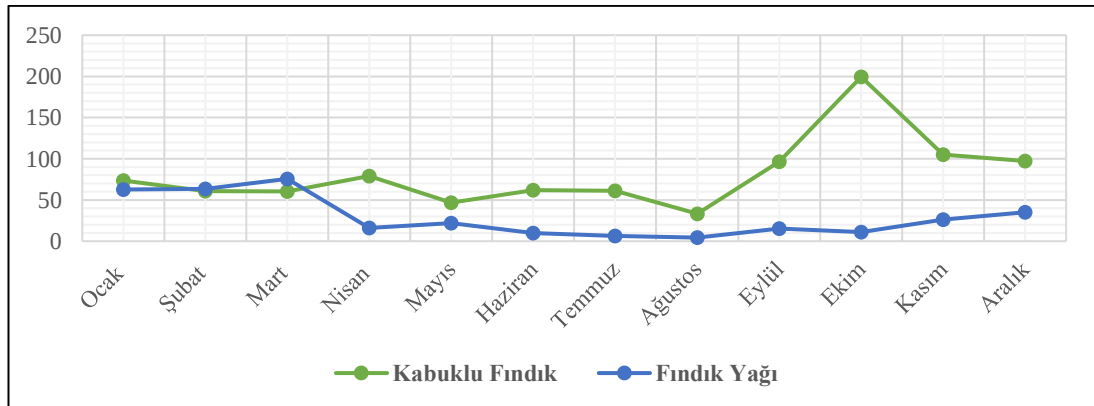
Şekil 4.33. Fındık mamullerinin ihracat oranları (%)

Fındık ve mamullerinin ihraç edildiği aylara göre miktarları da değişiklik göstermektedir. TİM (2023) verilerine göre iç fındık en fazla Ekim, Kasım, Aralık ve Eylül aylarında ihraç edilirken, en az ihraç edildiği aylar Ağustos, Temmuz ve Haziran olmuştur. İşlenmiş fındığın en çok ihraç edildiği aylar Ekim, Kasım, Eylül ve Aralık ayları olurken, en düşük olduğu aylar Ağustos, Mayıs ve Haziran olmuştur (Şekil 4.34).

Şekil 4.34. Aylara göre iç fındık ve işlenmiş fındık ihracatı (bin ton)

Kabuklu fındık en çok Ekim, Kasım, Aralık ve Eylül aylarında ihraç edilirken en az Ağustos ve Mayıs aylarında ihraç edilmiştir. Fındık yağı ise en fazla Mart, Şubat ve Ocak aylarında ihraç edilirken en az Ağustos, Temmuz ve Haziran aylarında ihraç edilmiştir (Şekil 4.35).

Şekil 4.35. Aylara göre kabuklu fındık ve fındık yağı ihracatı (bin kg)

4.2.6. Türkiye'nin Fındık İşleme Sanayisi

Türkiye için önemli bir ihraç ürünü olan fındığın yaklaşık altı asırdır ihracatı yapılmaktadır. Osmanlı Devleti döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında ağırlıklı olarak kabuklu fındık olarak ihraç edilmiştir. Fındığın 1970'li yıllarda yaklaşık %10'u işlenmiş fındık olarak ihraç edilirken 2000'li yıllarda işlenmiş fındık ihracatının toplam ihracat içindeki oranı %30 civarlarına ulaşmış (KİB, 2023), 2022 yılında ise iç fındığın payı %57,3' işlenmiş fındığın payı ise %42,2'ye çıkmıştır (TİM, 2023). Bu artışın gerçekleşmesi ülkedeki fındık işleme sanayisinin gelişmesi ile mümkün olmuştur. Fındık işleme sanayisinin gelişmesi, katma değerli ürün ihracatının artmasına olumlu katkı sağlamıştır.

Fındık işleme sanayisi içerisinde fındık kırma, fındık işleme, fındık kırma ve işleme ile fındık ve diğer ürün işleme tesisleri yer almaktadır. Fındık kırma tesislerinde kurutulmuş kabuklu fındığın boylanması, fındığın kabuğunun kırılması, fındık kabuğunun ayrılması, iç fındığın elde edilmesi, iç fındığın boylanması ve seçilmesi ile iç fındığın depolanması gibi işlemleri yapılmaktadır. Fındık işleme sanayisinde işletme sayısı en fazla olan tesisler fındık kırma tesisleridir. Fındık işleme tesisleri iç fındığın, kavrulması, zarının atılması, istenilen ebatlarda kıyılması, öğütülmesi, ezilmesi, seçilmesi, paketlenmesi ve depolanması gibi işlemlerin yapıldığı tesislerdir. Genelde ihtisaslaşmış ve büyük tesislerdir. Fındık kırma ve işleme tesisleri ise hem fındık kırma hem de fındık işleme işlemlerinin yapıldığı tesislerdir. Bu tesisler daha büyük çapta bulunmakla birlikte fındık kırma tesislerinden sonra sayıca en fazla olan tesislerdir. Fındık ve diğer ürün işleme tesisleri ise fındıkla birlikte fıstık, badem, ceviz ve diğer kuru ürünlerin işlendiği tesislerdir. Genelde daha küçük çaplı aile işletmeleri şeklinde olan ve son zamanlarda sayıları artan işletmelerdir.

İç fındığın ham madde olarak değerlendirilmesiyle elde edilen mamuller, ara mamuller ve doğrudan tüketiciye hitap eden ürünler olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Bunlardan birincisi olan ara mamuller daha çok sanayici ve ithalatçılar için hazırlanan, ambalaj dışında mamulün bünyesine başka ham maddenin girmediği ve tamamen fındıktan elde edilen ürünlerdir. Bu ürünler; iç fındık, beyazlatılmış fındık, kavrulmuş fındık ve bu fındıklardan elde edilen kıyılmış fındık, dilinmiş fındıklar, fındık unu ve fındık füresi olarak sıralanabilir. Bu ürünler, diğer ürünlerle birlikte çikolata, dondurma, pastacılık ve bisküvi sanayiinde kullanılmaktadırlar.

Ayrıca bu ürünler gerek yurt içinde ve gerekse yurt dışında tüketicilere direkt olarak arz edilen ürünlerdir. Doğrudan tüketiciye hitap eden ürünler ise fındığın başka ham maddelerde birlikte kullanılarak tüketiciye sunulduğu ürünlerdir. Çikolata, pasta, nugat, kek ve krema gibi mamullerin içinde sunulan fındık, çeşni maddesi özelliğinde olduğu belirtilmektedir (DPT, 2001).

Ticaret Bakanlığı (TB) tanımına göre fındık işleme sanayinin ürünleri üç gruba ayrılmaktadır. Birinci nesil ürünler kavrulmuş, beyazlatılmış, kıyılmış, dilinmiş, toz ve ezme fındık çeşitlerinden oluşurken, ikinci nesil ürünler fındık fûreleri, krokanlar ve nugatlardan oluşmakta ve üçüncü nesil ürünler ise fındık filipsleri, fındık drajeleri, araştırmaları süren diğer ürünlerden oluşmaktadır (TB, 2022).

4.2.7. Türkiye’de Fındık Desteklemeleri

Devlet, özellikle yüksek kalitede fındığın yetiştirildiği ve tek ürün olarak fındık yetiştiriciliğine bağımlı bulunan Giresun, Ordu ve Trabzon illerinde fındık tarımının teşvik edilmesi, geçimini sadece fındık tarımı ile sağlayan ailelerin gelir düzeyinin artırılması ve eğimli arazi yapısına sahip bölgelerde fındık yetiştiriciliği ile yağmur erozyonunun önüne geçilmesi amacıyla, 1964 yılında fındıkta destekleme alımlarına başlamıştır. Destekleme alım görevi de 1938 yılında kurulan Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği (FİSKOBİRLİK)’ne verilmiştir (DPT, 2001).

Fiskobirlik ve bağlı kooperatifler, 1964-1994 yılları arasında hazine adına fındık alımları gerçekleştirilmiştir. Fındık 1994 yılında ise destekleme kapsamından çıkarılmıştır. Ancak 1994-2000 yılları arasında Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonu (DFİF)’ndan kredi kullanılarak fındık alımı gerçekleştirilmiştir. Fiskobirlik, 2002 yılında BKK ile Hazine adına fındık alımı yapmıştır. Fiskobirlik 2003-2006 döneminde ise kendi adına alım yapmış, 2006-2009 döneminde hem Fiskobirlik hem de TMO fındık alımı gerçekleştirmiştir. Fındık desteklemeleri, 2009-2014 dönemlerinde Telafi Edici Ödeme (TEÖ) şeklinde yürütülmüş olup, 2009 yılından itibaren ise Alan Bazlı Gelir Desteği (ABGD) şeklinde devam etmektedir (TEPGE, 2021).

Fındık desteklemeleri 15 Temmuz 2009 tarih ve 27289 sayılı RG’de yayımlanan 2009/15201 sayılı BKK ile ruhsatlı alanlarda üretim yapan fındık üreticilerine ABGD ödemesi yapılması, ruhsatsız alanlarda fındık üretimi yapan çiftçilere ise alternatif ürünleri tercih etmeleri halinde TEÖ yapılmasına kararı ile başlamıştır. Bu karar ile

findık üreticilerine 2009, 2010 ve 2011 yıllarında yılda bir kez ve her yıl için 150 TL/da alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılması kararlaştırılmıştır. Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar hükümlerine göre belirtilen alanlar dışında üretim yapan çiftçilerin fındık bahçelerini sökmeleri ve alternatif ürüne geçmeleri halinde 2009-2010 döneminde başvuranlara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci ve üçüncü yıllar için 150 TL/da olmak üzere 3 yılda toplam 600 TL/da, 2010-2011 döneminde başvuranlara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere 2 yılda toplam 450 TL/da, 2011-2012 döneminde başvuranlara 300 TL/da telafi edici ödeme yapılmasına karar verilmiştir (RG, 2009).

Daha sonra 30/01/2013 tarihli ve 28544 sayılı RG’de yayımlanarak yürürlüğe giren 2013/4245 sayılı BKK ile Fındık Üreticilerine Alan Bazlı Gelir Desteği ve Alternatif Ürüne Geçen Üreticilere Telafi Edici Ödeme Yapılmasına Dair Karar ile destekleme ödemelerine devam edilmiştir. Bu kapsamda ruhsat verilen sahalarda fındık yetiştiriciliği yapan ve fındık üretici belgesine sahip gerçek ve tüzel kişilere 2012 yılı için 150 TL/da, 2013 yılı için 160 TL/da ve 2014 yılı için 170 TL/da alan bazlı gelir desteği ödemesi yapılmasına karar verilmiştir. Fındık Alanlarının Tespitine Dair Karar ile ruhsat verilen il ve ilçelerdeki birinci sınıf, ikinci sınıf ve %6’dan daha az eğimli üçüncü sınıf tarım arazilerinde ruhsatsız fındık bahçelerini sökerek alternatif ürüne geçen gerçek ve tüzel kişilere, telafi edici ödeme desteği ödemesi yapılmasına karar verilmiştir. Telafi edici ödemeler 2012 yılı için başvuranlara, ilk yıl için 300 TL/da, ikinci ve üçüncü yıllarda ise her bir yıl için 150 TL/da olmak üzere üç yılda toplam 600 TL/da olarak, 2013 yılı için başvuranlara ilk yıl için 300 TL/da, ikinci yıl için 150 TL/da olmak üzere iki yılda toplam 450 TL/da olarak, 2014 yılı için başvuranlara ise 300 TL/da olarak belirlenmiştir (RG, 2013).

Bundan sonra 2015-2022 yılları arasında fındık üreticilerine yapılan desteklemelerde TEÖ sonlandırılmış olmasına rağmen, ABGD ödemelerine devam edilmiştir. Fındık üreticilerine yapılan ABGD ödemelerinde 2015 sonrasındaki yıllarda herhangi bir artış yapılmamıştır.

Fındık desteklemeleri kapsamında 2016 yılında ödenen mazot ve gübre desteği birlikte 11 TL/da olarak belirlenmiştir. Fındık alan bazlı gelir desteği 2009 yılında 150 TL/da iken, sadece %13,3 artarak 2022 yılında 170 TL/da olarak uygulanmıştır. Mazot desteği ise 2009 yılında 3,25 TL/da iken %1807,6 oranında artarak 2022 yılında 62 TL/da olmuştur.

Gübre desteği ise 2009 yılında 4,25 TL/da iken %394,1 artarak 2022 yılında 21 TL/da olmuştur. Aynı tarihlerdeki toplam destek tutarındaki artış ise %60,6 olarak gerçekleşmiştir. Artışlar arasında aşırı fark olduğu görülmektedir. Özellikle ABGD ödemelerinde artışın çok yetersiz olduğu görülmektedir. Bu destekte 2014 yılından itibaren de herhangi bir artış olmamıştır.

Fındık destekleme ödemelerine başlanıldığı 2009 yılından itibaren günümüze kadar yapılan ödemelerin yayımlandığı RG tarih ve sayısı ile BKK veya Cumhurbaşkanlığı Kararı (CK) numaraları ve yapılan destekleme ödemeleri tutarları Tablo 4.16’da verilmiştir.

Tablo 4.16. Yıllara göre fındık desteklemeleri

Yıllar	Yayımlandığı Resmi Gazete Tarih ve Sayısı	Bakanlar Kurulu Kararı (BKK) ya da Cumhurbaşkanlığı Kararı (CK) Numarası	Alan Bazlı Gelir Desteği (TL)	Mazot Desteği (TL)	Gübre Desteği (TL)	Toplam Destek Tutarı (TL)
2009	15.07.2009-27289 11.11.2009-27403	2009/15201-15537 Sayılı BKK	150,00	3,25	4,25	157,50
2010	15.07.2009-27290 26.01.2010-27505	2009/15201 ve 2010/118 Sayılı BKK	150,00	3,25	4,25	157,50
2011	15.07.2009-27289 24.02.2011-27856	2009/15201 ve 2011/1430 Sayılı BKK	150,00	3,75	4,75	158,50
2012	07.05.2012-28285 30.01.2013-28544	2012/3106 ve 2013/4245 Sayılı BKK	150,00	4,00	5,00	159,00
2013	30.01.2013-28545 08.04.2013-28612	2013/4245-4463 Sayılı BKK	160,00	4,30	5,50	169,80
2014	30.01.2013-28546 12.04.2014-28970	2013/4245 ve 2014/6091 Sayılı BKK	170,00	4,60	6,00	180,60
2015	08.04.2015-29320 18.11.2015-29536	2015/7495-8215 Sayılı BKK	170,00	4,85	6,60	181,45
2016	05.05.2016-29703 09.09.2016-29826	2016/8791-9150 Sayılı BKK	170,00		11,00	181,00
2017	17.08.2017-30158	2017/10465 Sayılı BKK	170,00	9,00	4,00	183,00
2018	26.02.2018-30344	2018/11460 Sayılı BKK	170,00	10,00	4,00	184,00
2019	24.10.2019-30928	1691 Sayılı CK	170,00	17,00	4,00	191,00
2020	05.11.2020-31295	3190 Sayılı CK	170,00	17,00	4,00	191,00
2021	10.11.2021-31656	4760 Sayılı CK	170,00	18,00	8,00	196,00
2022	20.10.2022-31989	6244 Sayılı CK	170,00	62,00	21,00	253,00

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1. Fındık Kırma ve İşleme Sanayisi

Bu bölümde Türkiye genelinde faaliyet gösteren fındık kırma ve işleme firmalarının tamamı hakkında genel bilgiler ve ankete katılan firmalar hakkında; işletme büyüklükleri, illere göre dağılımları, faaliyet alanına göre sınıflandırılmaları, ihracat durumuna göre sınıflandırılmaları, ürettikleri ve ihraç ettikleri ürünler gibi konularda bilgi verilecektir.

5.1.1. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının İllere Göre Dağılımı ve Hukuki Statüleri

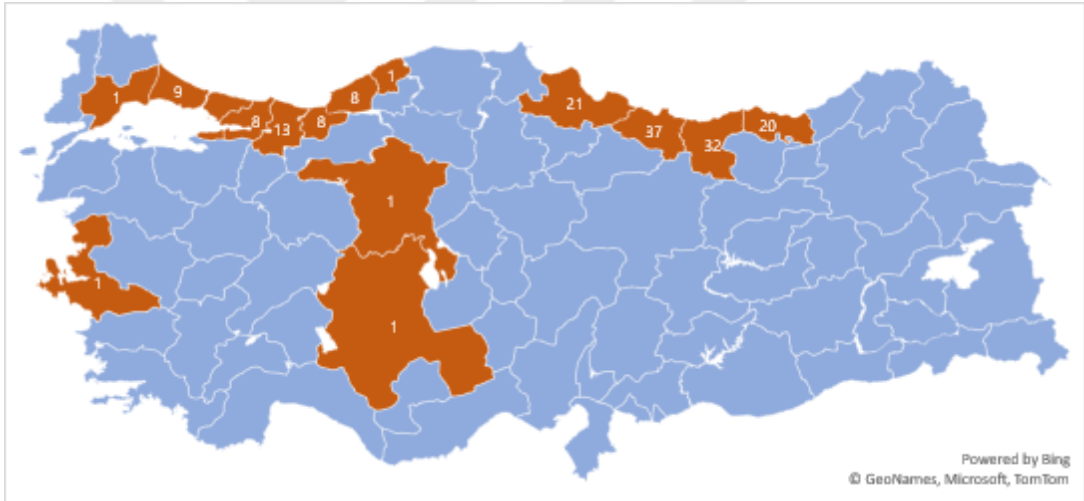
Araştırma kapsamında TOB'dan 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu kapsamında İKB alan ve fındık kırma ve fındık işleme konusunda faaliyet gösteren firmalar incelenmiştir. Ülkemizde fındık kırma ve işleme sektöründe İKB alan 163 firma bulunmaktadır. Araştırma kapsamında iletişime geçilen bu firmalardan 117'si ile anket yapılmıştır. Anket yapılan ve yapılmayan firmalara ait bilgiler aşağıda verilmiştir (Tablo 5.1).

Tablo 5.1. Fındık kırma ve işleme firmaları ve işletmelerinin sayıları

İller	Mevcut Firma Sayısı (Adet)	Anket Yapılan Firma Sayısı (Adet)	Mevcut İşletme Sayısı (Adet)	Anket Yapılan İşletme Sayısı (Adet)
Ankara	1	1	1	2
Bartın	1	1	1	2
Düzce	8	5	8	7
Giresun	32	24	44	36
İstanbul	9	6	15	7
İzmir	1	1	2	1
Kocaeli	8	5	8	5
Konya	1	1	3	1
Ordu	37	28	41	36
Sakarya	13	8	14	15
Samsun	21	15	32	18
Tekirdağ	1	0	1	0
Trabzon	20	14	28	18
Yalova	2	1	2	1
Zonguldak	8	7	13	10
Toplam	163	117	213	159

Türkiye genelinde 15 ile ve bu illere bağlı 56 ilçede faaliyet gösteren 163 fındık kırma ve fındık işleme firmasının toplam 213 adet işletmesi bulunmaktadır. Firmalara ait işletme sayısı ortalaması 1,3 olurken, en çok işletmesi bulunan firmanın ise toplam 5 işletmesi bulunmaktadır. En çok firma Ordu ve Giresun illerinde bulunduğu ve en çok anket bu illerde yapılmıştır. Anket yapılan 117 firmaya ait işletme sayısı ise 159'dur.

Türkiye genelindeki fındık kırma ve işleme firmaları Ordu (37), Giresun (32), Samsun (21) Trabzon (20), Sakarya (13), İstanbul (9), Düzce (8), Kocaeli (8), Zonguldak (8), Yalova (2), Ankara (1), Bartın (1), İzmir (1), Konya (1) ve Tekirdağ (1) illerinde bulunmaktadır. Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Tekirdağ ve Yalova illeri ekonomik olarak fındık yetiştiriciliği yapılmayan iller olmalarına rağmen bu illerde de az sayıda fındık kırma ve işleme firmaları bulunmaktadır (Şekil 5.1).

Şekil 5.1. İllere göre fındık kırma ve işleme firma sayısı (adet)

Fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren toplam 163 firmanın %13,5'i (22 firma) ile faal olmamaları ya da farklı sektörlerde faaliyet göstermeleri nedeniyle anket yapılamamıştır. Bu firmalardan 8 tanesinin kapalı olduğu, 6 tanesinin farklı sektörde faaliyet gösterdiği, 8 işletmenin açık olmasına rağmen son yıllarda faal olmadığı tespit edilmiştir. Sektörde faal olarak çalışan 141 firmanın %17'si (24 firma) ile de şirket kararı, iş yoğunluğu ve şirket bilgilerinin paylaşmak istenmemesi gibi nedenlerle anket yapılamamıştır. Sektörde faal olan firmaların %83'ü (117 firma) 117 firma ile anket yapılmıştır.

Fındık kırma ve işleme firmalarının hukuki statülerine bakıldığında; 163 adet firmanın %52,8'inin limited şirket, %28,2'sinin anonim şirket, %11,7'sinin gerçek kişi, %4,9'unun şahıs şirketi ve %2,5'inin kooperatif şirket olarak faaliyet gösterdiği tespit edilmiştir. (Tablo 5.2). Bozoğlu (1999)'nun Ordu ve Giresun İlindeki araştırmasında fındık kırma ve işleme firmalarının %65'inin anonim şirket, %32,5'inin limited şirket ve %2,5'unun ise şahıs işletmesi olduğu belirtilmiştir.

Tablo 5.2. Fındık kırma ve işleme firmalarının hukuki statüleri

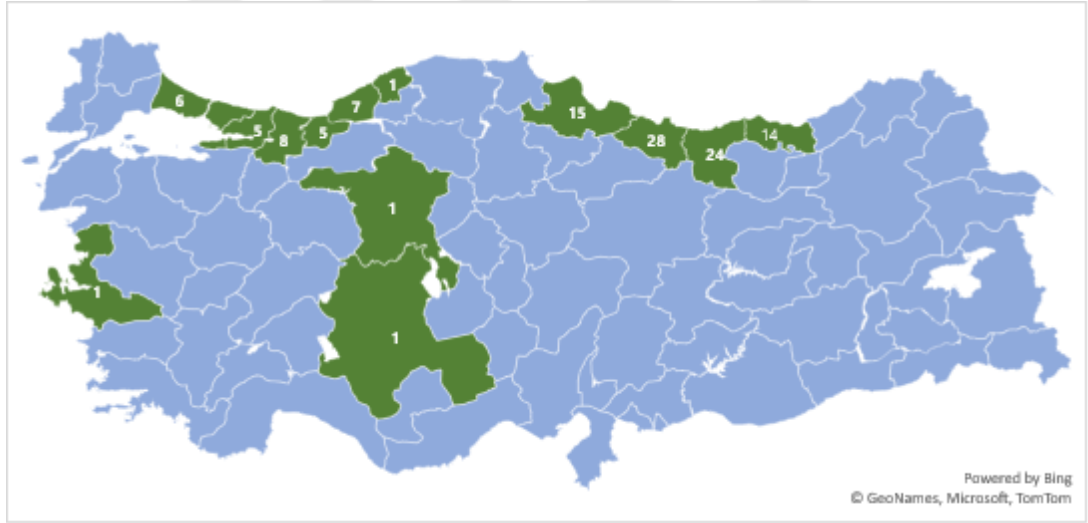
İller	Anonim Şirket (Adet)	Limited Şirket (Adet)	Şahıs Şirketi (Adet)	Gerçek Kişi (Adet)	Kooperatif Şirket (Adet)
Ankara	0	1	0	0	0
Bartın	0	0	0	1	0
Düzce	4	3	0	1	0
Giresun	7	17	2	5	1
İstanbul	6	3	0	0	0
İzmir	1	0	0	0	0
Kocaeli	3	2	2	1	0
Konya	1	0	0	0	0
Ordu	8	23	1	4	1
Sakarya	3	7	0	1	2
Samsun	6	14	0	1	0
Tekirdağ	1	0	0	0	0
Trabzon	4	10	2	4	0
Yalova	0	1	1	0	0
Zonguldak	2	5	0	1	0
Toplam	46	86	8	19	4
Oran (%)	28,2	52,8	4,9	11,6	2,5

Kooperatif şirketlerin 2 tanesi Sakarya İlinde bulunurken 1 tanesi Ordu ilinde 1 tanesi de Giresun ilinde bulunmaktadır. Limited şirket sayısının fazla olmasına rağmen kooperatif şirket sayısının düşük olması ve sadece üç ilde kooperatif şirket olması, Türkiye'deki tarımsal örgüt yapısının fındık kırma ve işleme sektöründeki durumunu da ortaya koymaktadır. Tarımsal örgütlenmenin fındık kırma ve işleme sektöründe de oldukça zayıf olduğu görülmektedir.

5.1.2. Ankete Katılan Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının İşletme Büyüklükleri, Ortak Sayıları ve Faaliyet Süreleri

Araştırma kapsamında Türkiye genelinde 14 ilde faaliyet gösteren 117 fındık kırma ve işleme firması ile anket yapılmıştır. Anket yapılan 117 firmaya ait toplam 159 işletme bulunmaktadır. Anket yapılan firmaların işletme sayıları 1 ile 5 arasında değişmekte olup, beş tane işletmesi olan yalnızca 1 firma bulunmaktadır. Birden çok işletmesi olan firmaların bulunduğu il, firma merkezinin bulunduğu il olarak kabul edilmiştir.

Türkiye genelinde en çok anket yapılan il, 28 anket ile Ordu ili olurken onu sırasıyla 24 anket ile Giresun, 15 anket ile Samsun, 14 anket ile Trabzon ve 8 anket ile Sakarya illeri takip etmiştir. 1 anket iller ise Ankara, Bartın, İzmir, Konya ve Yalova'dır. Bunların dışında Zonguldak ilinde 7, İstanbul ilinde 6, Düzce ve Kocaeli illerinde 5 anket yapılmıştır (Şekil 5.2).

Şekil 5.2. İllere göre yapılan anket sayısı (adet)

Ankete katılan firmalar işletme büyüklüklerine göre ele alındığında; 117 firmanın %44,4'ünün orta büyüklükte işletme, %25,6'sının büyük işletme, %17,9'unun küçük işletme ve %12'sinin mikro işletme olduğu görülmüştür.

Orta ve büyük işletme sayısının toplam işletme sayısı içindeki oranının %70 olması, sektördeki firma ölçeğinin iyi olduğunu ortaya koymaktadır. En çok büyük firma Samsun ilinde bulunurken, en çok orta büyüklükte firma Ordu ilinde

bulunmaktadır. Mikro işletme en çok Trabzon ilinde bulunurken, küçük işletmeler ise en çok Giresun ilinde bulunmaktadır. İstanbul, İzmir ve Konya illerinde bulunan işletmeler orta ve büyük işletme sınıfında iken Ankara, Bartın ve Yalova da bulunan işletmeler ise mikro işletme sınıfında yer almaktadır.

En çok firmanın bulunduğu Ordu, Samsun, Sakarya ve İstanbul illerindeki işletmelerin çoğu orta ve büyük işletme sınıfında yer alırken, Giresun ve Zonguldak illerindeki işletmeler ağırlıklı olarak küçük ve orta işletme sınıfında, Trabzon ilindekiler genellikle mikro ve büyük işletme, Kocaeli ilindekiler ise mikro ve küçük işletme sınıfında yer almaktadır (Tablo 5.3).

Tablo 5.3. Fındık kırma ve işleme firmalarının işletme büyüklükleri

İller	Mikro İşletme Sayısı (Adet)	Küçük İşletme Sayısı (Adet)	Orta Büyüklükte İşletme Sayısı (Adet)	Büyük İşletme Sayısı (Adet)	Toplam Firma Sayısı (Adet)
Ankara	1	0	0	0	1
Bartın	1	0	0	0	1
Düzce	0	2	2	1	5
Giresun	2	9	8	5	24
İstanbul	0	0	4	2	6
İzmir	0	0	0	1	1
Kocaeli	2	2	1	0	5
Konya	0	0	1	0	1
Ordu	2	2	19	5	28
Sakarya	0	1	5	2	8
Samsun	0	1	5	9	15
Trabzon	5	2	2	5	14
Yalova	1	0	0	0	1
Zonguldak	0	2	5	0	7
Toplam	14	21	52	30	117
Oran (%)	11,0	17,0	44,4	25,6	100,0

Firmaların ortak sayılarına bakıldığında; gerçek kişi ve şahıs şirketlerinde ortalama 1 ortak bulunurken, anonim şirketlerde 3,7 ortak, limited şirketlerde 2,3 ortak ve kooperatif şirketlerde ise ortalama 4.513 olduğu tespit edilmiştir. Kooperatif şirketler çıkartıldığında ise firmaların ortak sayısı ortalaması 2,4 olarak bulunmuştur. Toplam ortak sayısı ise 18.325 olurken genel ortak sayısı ortalaması 156,6 olmuştur.

Firmaların faaliyet süreleri 1 yıl ile 92 yıl arasında değişiklik göstermekle birlikte, ortalama firma faaliyet süresi 21,9 yıldır. Otuz yıl üzerinde faaliyet gösteren firmaların sayısı 29 olurken, 50 ve daha fazla yıl faaliyet gösteren firmaların sayısı 9, 5 ve daha az yıldır faaliyet gösteren firma sayısı ise 17'dir. Bu firmaların bir kısmı da

diğer firma sahipleri tarafından kurulan firmalar olduğu görülmüştür. Sektörde faaliyet gösteren firmaların köklü bir yapıya ve fındık işleme sektöründe uzmanlığa sahip oldukları görülmektedir.

5.1.3. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Mülkiyet, İhracat Yapma Durumları ve İhracat Yaptıkları Ülkeler

Firmaların mülkiyet durumu Tablo 5.4'ten incelendiğinde 117 işletmenin %60,7'sinin aile şirketi %26,5'inin şahıs işletmesi, %12'sinin çok ortaklı yerli şirket %0,8'inin ise yerli ve yabancı ortaklı şirket oldukları anlaşılmıştır. Anket çalışmasına katılmayan firmaların bir kısmının da yabancı ortaklı olduğu bilinmektedir. Yabancı ortaklı firma sayısı düşük olması rağmen, etkinliklerinin sektörde yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5.4. Fındık kırma ve işleme firmalarının mülkiyet durumu

İller	Aile Şirketi (Adet)	Çok Ortaklı Yerli Şirket (Adet)	Şahıs İşletmesi (Adet)	Yerli ve Yabancı Ortaklı Şirket (Adet)
Ankara	1	0	0	0
Bartın	0	0	1	0
Düzce	4	0	1	0
Giresun	15	3	5	1
İstanbul	4	1	1	0
İzmir	1	0	0	0
Kocaeli	1	0	4	0
Konya	1	0	0	0
Ordu	20	2	6	0
Sakarya	3	4	1	0
Samsun	12	1	2	0
Trabzon	5	2	7	0
Yalova	0	0	1	0
Zonguldak	4	1	2	0
Toplam	71	14	31	1
Oran (%)	60,7	12,0	26,5	0,8

Araştırma kapsamında görüşülen 117 firmanın %39,3'ü ihracat yaparken, %60,7'si ihracat yapmamaktadır. En çok ihracat yapan firma sayısı 11 firma ile Giresun ve Ordu illerinde bulunurken, bu illeri 6 firma ile Samsun ve 5 firma ile

Trabzon takip etmektedir. Bartın ve Yalova illerinde fındık kırma veya işleme tesisi bulunmasına rağmen bu tesisler tarafından bu illerden ihracat yapılmamaktadır. Birden fazla firma olan illerde oran olarak en yüksek ihracat oranına sahip iller ise İstanbul ve Giresun olarak bulunmuştur. İstanbul ilinde fındık üretimi yapılmamasına rağmen fındık ihracatı yapması, ildeki firmaların güçlü yapıya sahip olduğunu göstermektedir (Tablo 5.5).

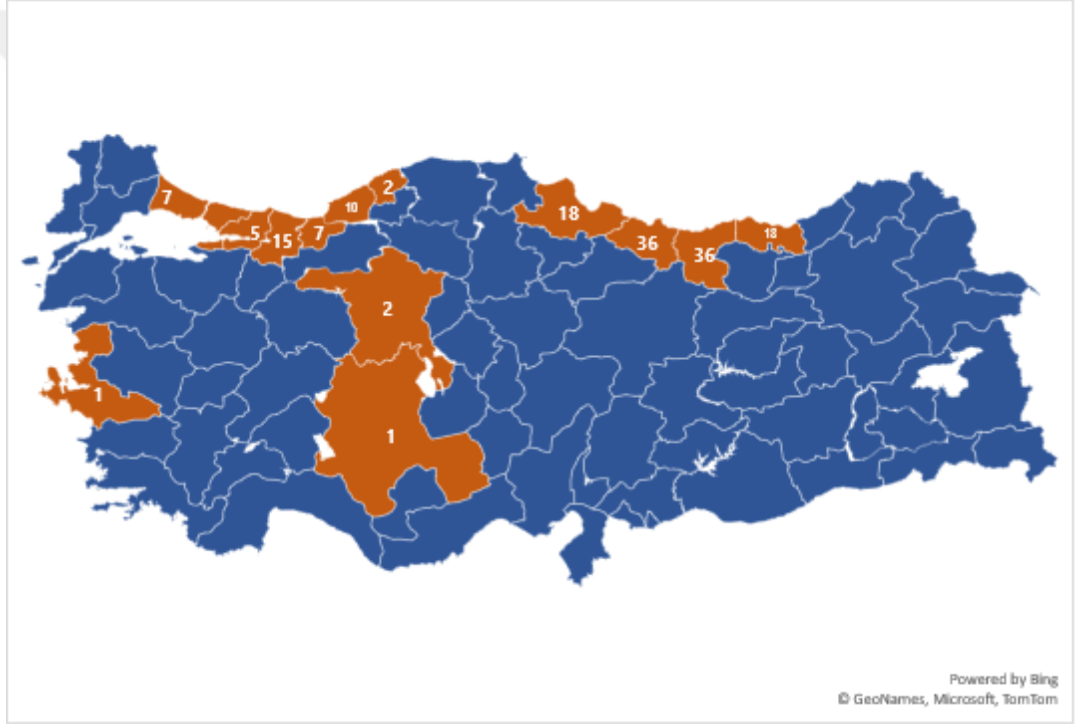
Anket sonuçlarına göre işletmelerin en çok ihracat yapılan ülkeler; Almanya, İtalya, Hollanda, İngiltere, ABD, İspanya, Çin, Ukrayna ve Rusya olmuştur. İhracat yapan 46 firmaların %50'si 6 ve daha fazla ülkeye ihracat yaparken, %15,2'si ise sadece 1 ülkeye ihracat yapmaktadır.

Tablo 5.5. İllere göre ihracat yapan ve yapmayan firma sayıları

İller	İhracat Yapan Firma Sayısı (Adet)	İhracat Yapan Firmaların Oranı %	İhracat Yapmayan Firma Sayısı (Adet)	İhracat Yapmayan Firmaların Oranı (%)	Toplam (Adet)
Ankara	1	100	0	0,0	1
Bartın	0	0	1	100,0	1
Düzce	2	40,0	3	60,0	5
Giresun	11	45,8	13	54,2	24
İstanbul	3	50,0	3	50,0	6
İzmir	1	100,0	0	0,0	1
Kocaeli	1	20,0	4	80,0	5
Konya	1	100,0	0	0,0	1
Ordu	11	39,3	17	60,7	28
Sakarya	2	25,0	6	75,0	8
Samsun	6	40,0	9	60,0	15
Trabzon	5	35,7	9	64,3	14
Yalova	0	0	1	100,0	1
Zonguldak	2	28,6	5	71,4	7
Toplam	46	39,3	71	60,7	117

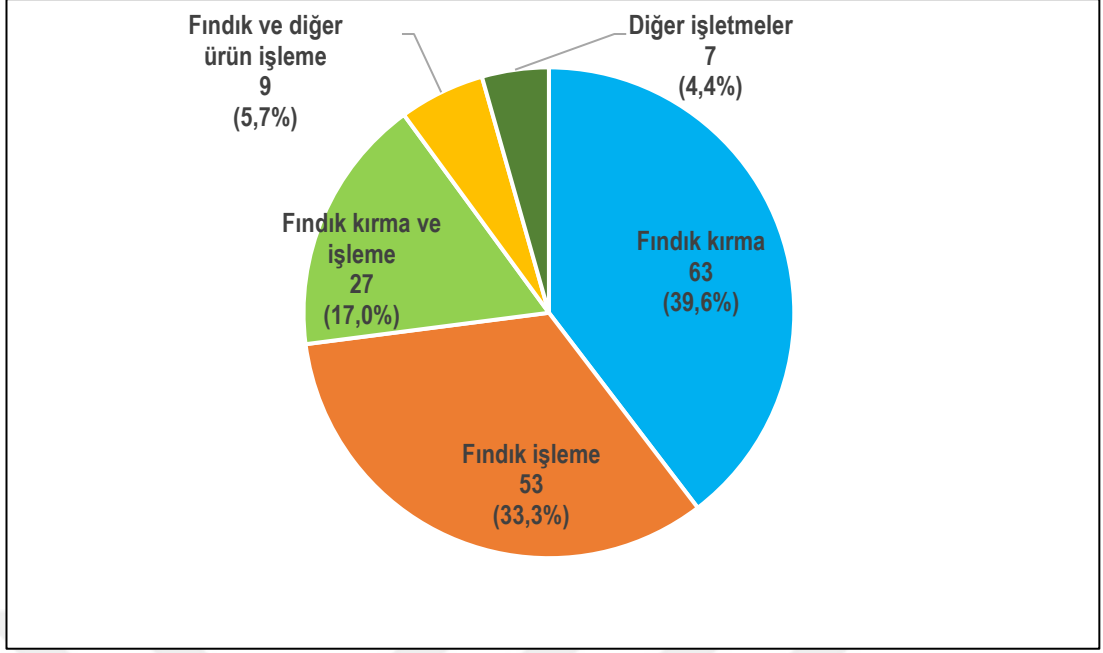
5.1.4. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının İl, İlçe ve Faaliyet Alanına Göre Dağılımı

Anket sonuçlarına göre fındık kırma ve işleme sektöründeki faaliyet gösteren 117 firmanın toplam 159 işletmesi bulunmaktadır. Giresun ve Ordu illerindeki işletme sayısı 36, Trabzon ve Samsun illerindeki işletme sayısı ise 18 olarak tespit edilmiştir. Bunların dışında Sakarya ilinde 15, Zonguldak ilinde 10, Düzce ve İstanbul'da 7'ser, Kocaeli'nde 5, Ankara ve Bartın'da 2'ser, İzmir ve Konya'da ise 1'er işletme bulunmaktadır (Şekil 5.3).

Şekil 5.3. İllere göre işletme sayıları (adet)

Bu fındık işletmelerinin 63 tanesi fındık kırma, 53 tanesi fındık kırma ve işleme, 27 tanesi fındık işleme, 9 tanesi fındık ve diğer ürün işleme, 7 tanesi ise diğer işletme sınıfındadır (Şekil 5.4).

Şekil 5.4. Faaliyet konusuna göre işletmelerin dağılımı (%)

Fındık kırma işletmesinin en çok olduğu il 13 işletme ile Ordu olurken, 12 işletme ile Giresun ikinci sırada yer almıştır. Fındık işleme tesislerinde de 9 işletme ile Ordu İli birinci sırada yer alırken, Giresun 8 işletme ile ikinci sırada yer almıştır. Fındık kırma ve işleme tesislerinde ise 16 işletme ile Giresun ilk sırada yer alırken Ordu ili 14 işletme ile ikinci sırada yer almıştır.

Fındık ve diğer ürün işlemede ise 3'er işletme ile Trabzon ve Kocaeli illeri ilk sırada yer almaktadır. Diğer işletmelerin en çok bulunduğu il ise 4 işletme ile İstanbul ili olmuştur. İstanbul'dan sonra 1'er işletme ile Ankara, Konya ve Trabzon illeri gelmektedir. Bu durum bazı firmaların büyük illerde irtibat ve satış ofisleri açtığını göstermektedir.

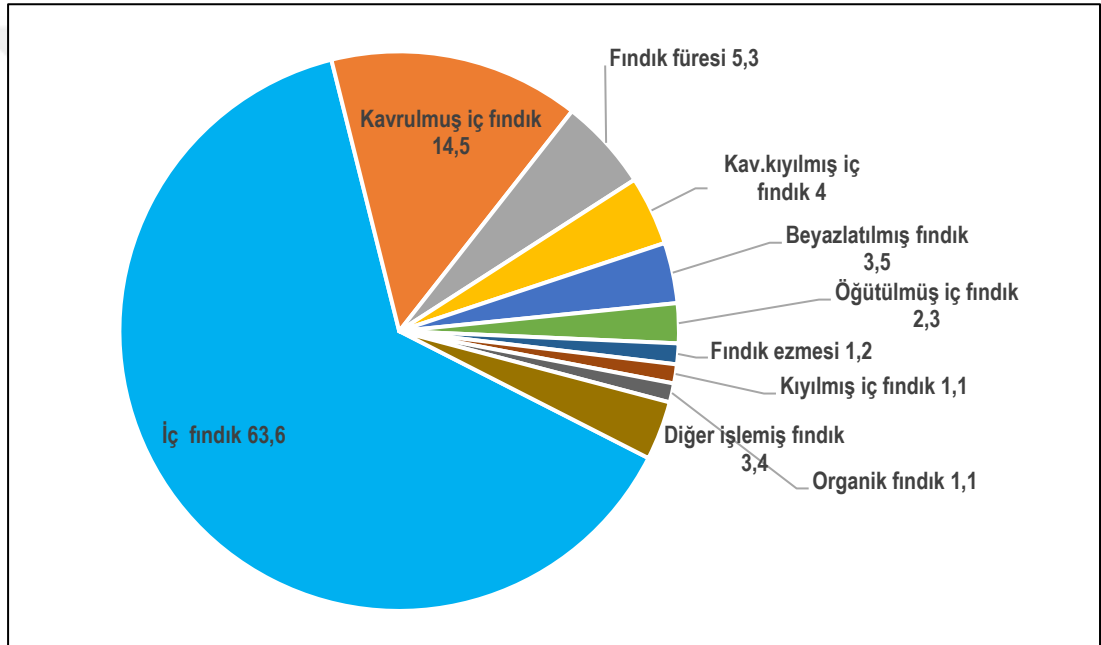
İlçe bazında en çok işletme 14 işletme ile Altınordu ilçesinde bulunurken, 11'er işletme ile Terme ve Ünye İlçeleri ikinci sırada yer almaktadır. Bu ilçelerin ardından ise 8'er işletme ile Alaplı ve Tirebolu ilçeleri üçüncü sırada gelmektedir. Giresun ilinin 8 ilçesinde işletme yer alırken İstanbul, Ordu ve Trabzon illerinin ise 6 ilçesinde işletme bulunmaktadır (Tablo 5.6).

Tablo 5.6. İl ve ilçe bazında işletme sayıları

İller	İlçe	Fındık Kırma (Adet)	Fındık İşleme (Adet)	Fındık Kırma ve İşleme (Adet)	Fındık ve Diğer Ürün İşleme (Adet)	Diğer İşletme (Adet)	Toplam İşletme Sayısı (Adet)
Ankara	Yenimahalle	0	1	0	0	1	2
Bartın	Merkez	1	0	1	0	0	2
Düzce	Merkez	1	0	0	0	0	1
	Çilimli	2	0	0	0	0	2
	Cumayeri	1	0	1	1	0	3
	Gümüşova	1	0	0	0	0	1
Giresun	Merkez	0	2	5	0	0	7
	Bulancağ	3	0	3	0	0	6
	Espiye	2	2	1	0	0	5
	Görele	1	1	0	0	0	2
	Keşap	2	0	2	0	0	4
	Piraziz	0	2	0	0	0	2
	Tirebolu	2	1	5	0	0	8
	Yağlıdere	2	0	0	0	0	2
İstanbul	Arnavutköy	0	1	0	0	0	1
	Bayrampaşa	0	0	0	0	1	1
	Bağcılar	0	0	0	0	1	1
	Beykoz	0	0	0	1	1	2
	Sultanbeyli	0	1	0	0	0	1
	Zeytinburnu	0	0	0	0	1	1
İzmir	Kemalpaşa	0	0	0	1	0	1
Kocaeli	Başiskele	0	0	0	2	0	2
	Kandıra	1	0	1	0	0	2
	Kartepe	0	0	0	1	0	1
Konya	Selçuklu	0	0	0	0	1	1
Ordu	Altınordu	8	4	6	0	0	18
	Fatsa	0	0	2	0	0	2
	Kumru	1	1	0	0	0	2
	Perşembe	0	0	2	0	0	2
	Ulubey	0	0	1	0	0	1
	Ünye	4	4	3	0	0	11
Sakarya	Akyazı	1	0	0	0	0	1
	Ferizli	2	0	0	0	0	2
	Hendek	4	0	3	0	0	7
	Karasu	1	0	1	0	0	2
	Kocaali	0	0	3	0	0	3
Samsun	Çarşamba	4	1	1	0	0	6
	Salıpazarı	0	0	1	0	0	1
	Terme	8	0	3	0	0	11
Trabzon	Ortahisar	0	2	1	2	1	6
	Araklı	2	0	1	0	0	3
	Arsin	2	2	2	0	0	6
	Çarşıbaşı	0	0	1	0	0	1
	Of	0	0	0	1	0	1
	Yomra	0	1	0	0	0	1
Yalova	Çiftlikköy	0	1	0	0	0	1
Zonguldak	Alaplı	6	0	2	0	0	8
	Ereğli	1	0	1	0	0	2
Toplam		63	27	53	9	7	159
Oran (%)		39,6	17,0	33,3	5,7	4,4	100,0

5.1.5. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Ürettiği ve İhrac Ettiği Fındık ve Mamulleri

Çalışma kapsamında görüşülen işletmelerde 2020-2021 döneminde 659.262 ton fındığın işlendiği belirlenmiştir. Bu işlenen fındığın %63,6'sı iç fındık, %14,5'i kavrulmuş fındık, %5,3'ü fındık füresi, %4'ü kavrulmuş kıyılmış iç fındık, %3,5'i beyazlatılmış fındık, %2,3'ü öğütülmüş iç fındık (fındık unu), %1,2'si fındık ezmesi, %1,1'i organik fındık, %1,1'i kıyılmış iç fındık, %3,4 ise diğer ürünlerden (kavrulmuş kabuklu fındık, dilinmiş iç fındık, yağda kavrulmuş veya tuzlanmış iç fındık, fındık kreması, fındık yağı) oluşmaktadır (Şekil 5.5).

Şekil 5.5. Üretilen fındık mamullerinin oransal dağılımı (%)

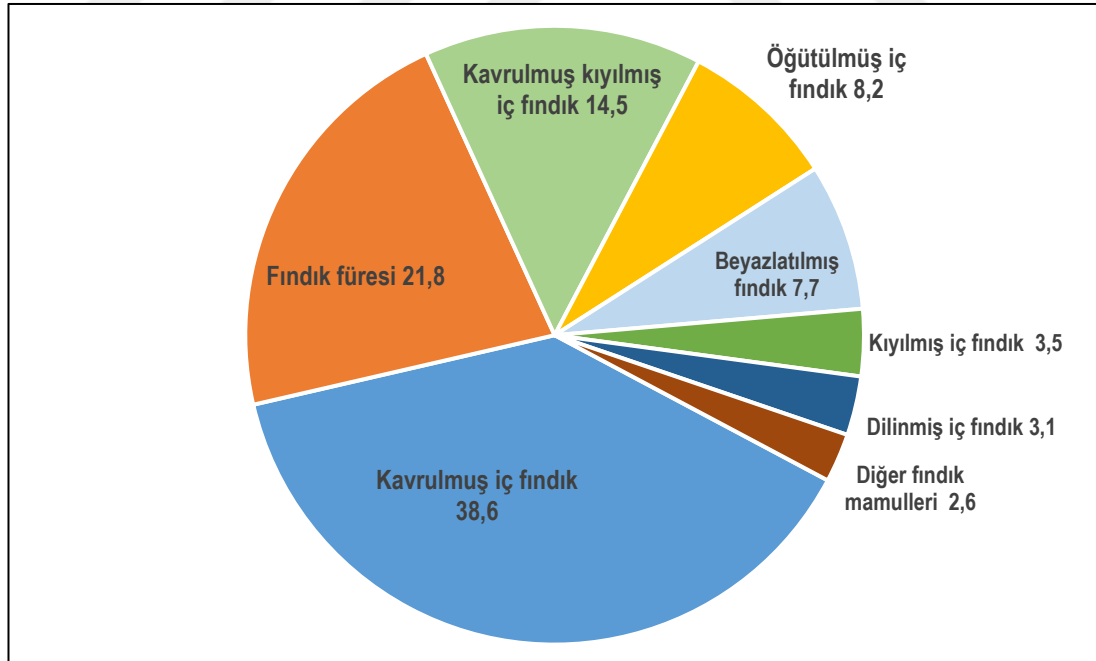
Yukarıda belirtilen sonuçlardan da görüldüğü gibi işleme tesislerinde en çok iç fındık ve kavrulmuş iç fındık üretimi yapılmaktadır. Yani fındık sadece kabuğu kırılarak veya kavrularak piyasaya sürülmektedir. İhracat yapan firmaların fındık ürünleri ihracat oranları da üretim miktarlarına benzemektedir. İhracatta da en çok çiğ fındık ihrac edilirken, ikinci sırada kavrulmuş iç fındık gelmektedir. İşlenmiş ürünlerin ihracat oranı ise düşüktür.

Firmaların ürettikleri ürün çeşitliliği de üretim ve ihracat aşamasında da birbirine benzemektedir. Anket formunda 14 çeşit fındık ürünü yer almasına rağmen, üretim aşamasında üretilen ürün çeşidi her bir firma için 3,7 olarak gerçekleşirken, ihracat

aşamasında firma başına ihraç edilen ürün çeşidi 4,2 olarak gerçekleşmiştir. En fazla ürün çeşidi üreten firma 13 çeşit ürün üretirken, en fazla çeşit ihraç eden firma 12 çeşit ürün ihraç etmiştir. Hem üretim aşamasında hem de ihracat aşamasında ürün çeşitliliğinin artırılması ve katma değerli ürünlerin üretilmesi hem ülke ekonomisine hem de firmaların mali yapısını olumlu etkileyecektir.

Araştırma kapsamında anketlerden elde edilen verilere göre işlenmiş fındık mamullerinin ağırlıklı olarak kavrulmuş iç fındık, kıyılmış iç fındık, kavrulmuş kıyılmış iç fındık, beyazlatılmış iç fındık, dilinmiş iç fındık, öğütülmüş iç fındık (fındık unu), fındık füresi ve diğer fındıklar olarak ihraç edildiği görülmüştür.

Anket çalışması kapsamında elde edilen verilere göre 2021-2022 dönemini kapsayan ihracat sezonunda en fazla ihraç edilen işlenmiş fındık mamulü %38,6 ile kavrulmuş iç fındık olurken, onu sırasıyla %21,8 ile fındık füresi, %14,5 ile kavrulmuş kıyılmış iç fındık, %8,2 ile öğütülmüş iç fındık, %7,7 ile beyazlatılmış fındık, %3,5 ile kıyılmış iç fındık, %3,1 dilinmiş iç fındık takip etmiş, %2,6'yı oluşturan diğer işlenmiş fındıklar içinde ise fındık ezmesi, yağda kavrulmuş fındık, tuzlanmış iç fındık ve fındık kreması oluşturmaktadır (Şekil 5.6).

Şekil 5.6. İşlenmiş fındık mamulleri ihracatının oransal dağılımı (%)

Çalışma kapsamında toplam fındık ve mamulleri ihracatının %42,2 si işlenmiş fındık olarak ihraç edildiği tespit edilmiştir. Bozoğlu vd. (2019) yaptıkları çalışmada fındık ihracatının %56,7'sinin iç fındık, %16,8'inin işlenmiş fındık, %26,5'inin ileri

düzeyde işlenmiş fındığın oluşturduğunu ortaya koymuşlardır. Benzer şekilde işlenmiş fındığın toplam fındık ihracatı içindeki payı %43,3 olarak tespit edilmiştir.

TB'nin tanımına göre fındık mamulleri ihracatı büyük oranda birinci nesil ürünlerden oluşmaktadır. İkinci nesil ürünlerden sadece fındık füresi bulunmakta iken üçüncü nesil ürünlerden hiç ürün bulunmamaktadır. Bu durum işleme sanayisinde yıllar itibariyle ilerleme kaydedilse de geliştirilmesi gereken büyük bir potansiyelin olduğunu göstermektedir.

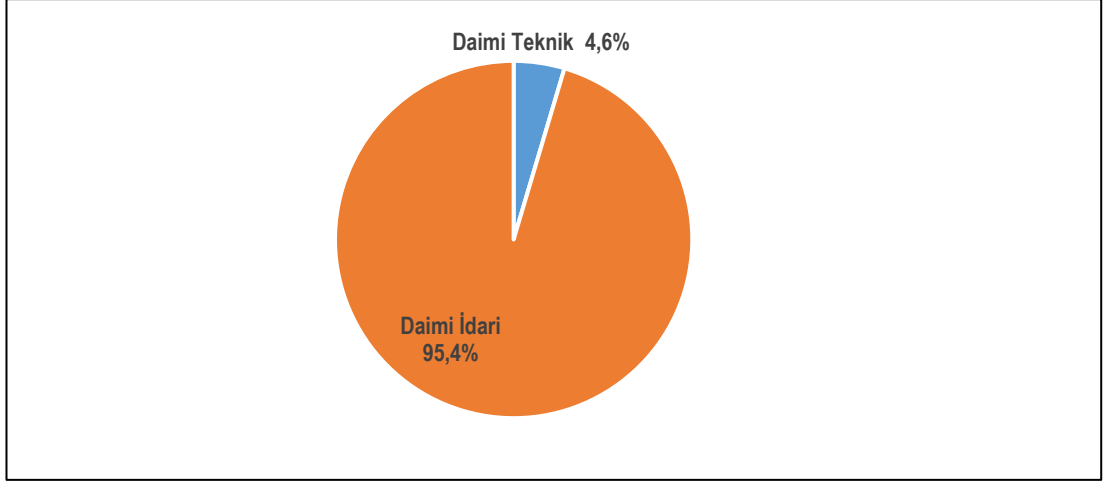
5.1.6. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Kapasite ve İstihdam Bilgileri

Ankete katılan işletmelerin toplam fındık kırma kapasitesi 1.474.027 ton, fındık işleme kapasitesi 920.326 ton, toplam kurulu güç fındık kırma tesislerinde 35.410 Beygir Gücü, fındık işleme tesislerinde ise 32.120 Beygir Gücü olarak tespit edilmiştir. Fındık kırma kapasitesinin yüksek olduğu iller Giresun, Ordu, Samsun olurken, fındık işleme kapasitesinin en yüksek olduğu iller Ordu, Giresun ve Trabzon olmuştur.

Fındık kırma işletmelerinde genel kapasite kullanım oranı %57,9 olurken, fındık işleme tesislerinde bu oran %54,6 olarak belirlenmiştir. Bozoğlu (1999)'nun çalışmasında ise fındık kırma ve işleme fabrikalarının kapasite kullanım oranı %45,5 olarak belirlenmiştir. Fındık kırma tesislerinde kapasite kullanım oranının en yüksek olduğu iller Giresun (%73,7), Sakarya (%70,3), ve Trabzon (%67,7) olurken, fındık işleme sektöründe ise Trabzon (%77,3), Sakarya (%76,8) ve Giresun (%66) olmuştur.

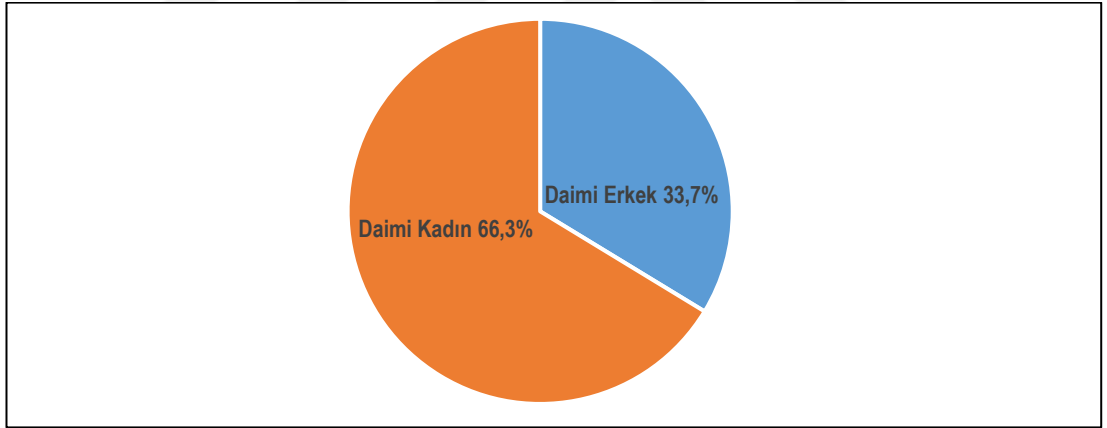
Ankete katılan fındık kırma ve işleme tesislerinde istihdam edilen çalışan sayısı 7.016 daimî ve 3.409 geçici olmak üzere toplam 10.425 olarak belirlenmiştir. Toplam daimî çalışanın %4,6'sı (326) teknik eleman (mühendis, kimyager, tekniker teknisyen, makinist vb.) iken, %95,4'ü (6.690) idari personeldir (Şekil 5.7.)

Teknik elemanın en fazla çalıştığı iller Ordu, Giresun Samsun ve Trabzon olurken, idari personelin en fazla çalıştığı iller Ordu Giresun, Sakarya ve Samsun'dur.

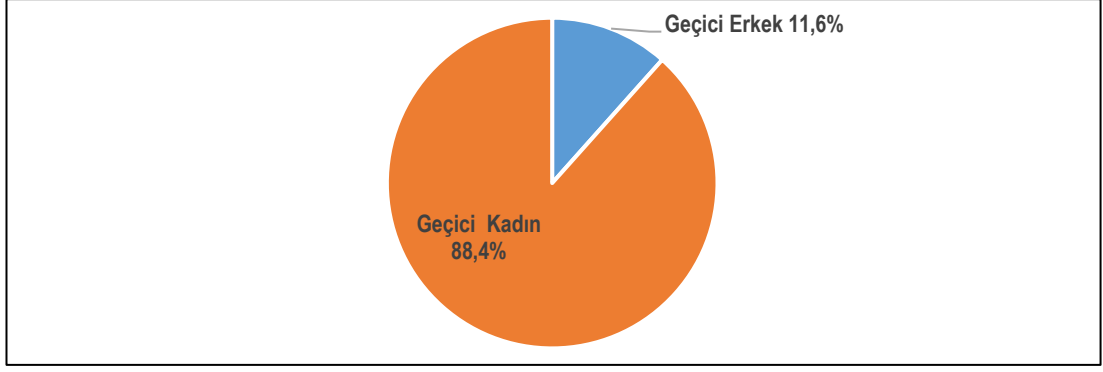
Şekil 5.7. Daimî idari ve daimî teknik personelin oransal dağılımı (%)

Daimî çalışan kadın personelin sayısı 4.654 iken, daimî çalışan erkek personelin sayısı 2.362 olarak tespit edilmiştir. En çok kadın istihdamı Ordu, Giresun, Sakarya ve Trabzon illerinde olurken, en çok erkek istihdamı Ordu, Giresun, Samsun ve Trabzon illerinde olmuştur (Şekil 5.8).

Şekil 5.8. Daimî kadın ve daimî erkek çalışanların oransal dağılımı (%)

Ankete katılan fındık kırma ve işleme tesislerinde geçici istihdam edilen personelin sayısı 3.509 olarak tespit edilmiştir. Geçici olarak çalışan kadın personelin sayısı 3.013 iken, geçici olarak çalışan erkek personelin sayısı 396 olmuştur (Şekil 5.9).

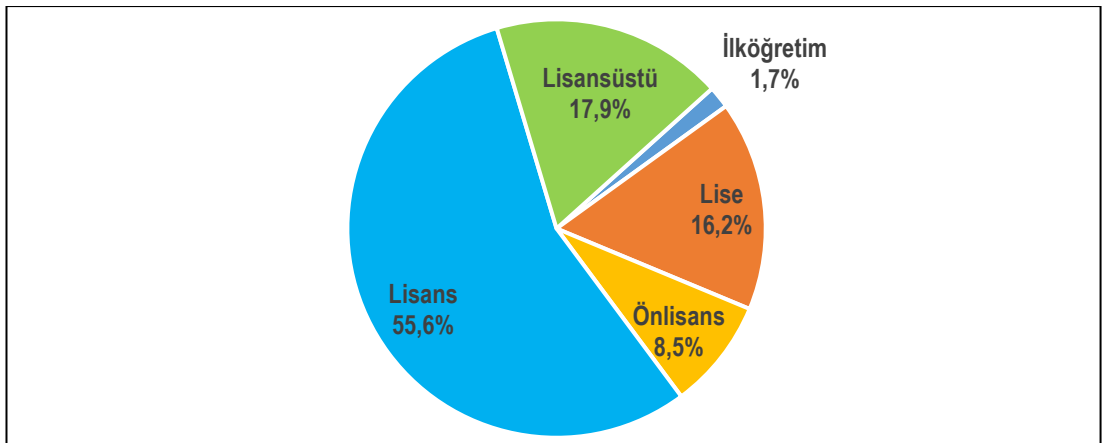

Şekil 5.9. Geçici personelin cinsiyete göre dağılımı (%)

En çok geçici kadın personel Samsun, Ordu, Giresun ve Sakarya illerinde istihdam edilirken, en çok erkek geçici personel Samsun, Ordu, Zonguldak ve Trabzon illerinde istihdam edilmiştir. Toplam çalışan sayısının en fazla olduğu iller ise Ordu, Giresun, Samsun, Sakarya ve Trabzon'dur. Fındık kırma ve işleme tesislerinde kadın istihdamının fazla olduğu, teknik eleman istihdamının ise az olduğu görülmüştür.

5.1.7. Ankete Katılan Firma Sahibi ya da Yetkililerinin Eğitim Seviyesi

Ankete katılan firmalarda anket formunu cevaplayan firma görevlilerin eğitim seviyeleri incelendiğinde 65 kişinin lisans, 21 kişinin lisansüstü, 19 kişinin lise, 10 kişinin ön lisans ve 2 kişinin ilköğretim mezunu olduğu görülmektedir (Şekil 5.10).

Şekil 5.10. Ankete katılanların eğitim seviyesi

Ankete cevap veren kişilerin eğitim seviyelerinde en yüksek oran %55,6 ile lisans mezunlarına ait iken, lisansüstü mezunların oranı %17,9, lise mezunlarının oranı %16,2, ön lisans mezunlarının oranı %8,5, İlköğretim mezunlarının oranı ise %1,7 olarak gerçekleşmiştir.

5.2. Elmas Modeline Ait Araştırma Bulguları

Bu bölümde Porter'in Elmas Modeline göre ana unsurlar; girdi koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici sanayi ve firma stratejisi, yapısı ve rekabet koşulları ile destekleyici unsurlar olan devlet (kamu) ve şans faktörü bazında elde edilen bulgular üzerinde durulacaktır. Çalışma kapsamında oluşturulan anket formundaki değerlendirmeler 5'li Likert Ölçeği'ne göre 1 (çok düşük), 2 (düşük), 3 (orta), 4 (yüksek) ve 5 (çok yüksek) şeklinde ölçeklendirilmiştir.

Anket sonucunda firmaların değerlendirmelerinin aritmetik ortalamaları, frekansları, frekans yüzdeleri ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Ayrıca aritmetik ortalama değerine göre başlıklar ve ana unsurlar çok düşük, düşük, orta, yüksek ve yüksek çok yüksek olarak değerlendirilmiştir.

5.2.1. İşletmenin Girdi (Faktör) Koşulları

Elmas Modeli'ne göre ana unsurların birincisi girdi koşullarıdır. Fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren firmaların girdi (faktör) koşulları 11 başlık altında oluşturulmuştur. Oluşturulan bu başlıklardan B1, B3, B4, B5, B6, B7 ve B8 numaralı başlıklar anket formunda maliyet olarak yazılmış ve puanlanmış fakat değerlendirme aşamasında uygun maliyetle erişim olarak yazılmış ve ters değerlendirilmiştir. Yapılan anket sonucunda toplam 11 başlıkta elde edilen veriler; ölçek değerlerinin frekansları, frekans yüzdeleri, aritmetik ortalamaları, genel ortalama, standart sapma değerleri ve standart sapma değeri ortalaması Tablo 5.7'de verilmiştir.

Fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren firmaların girdi koşulları incelendiğinde, en yüksek ortalama değeri yüksek (3,58) ile fındık kırma ve işleme ile ilgi teknik altyapı varlığında olduğu görülmektedir. En yüksek ikinci değer ise yüksek (3,46) ortalama ile insan kaynağı ve yetişmiş işgücü varlığındadır. En yüksek üçüncü değer yüksek (3,44) ortalama ile firmaların sermaye varlığında olduğu görülmektedir. Yani firmaların fındık işleme konusunda teknik altyapı varlığı, insan kaynağı varlığı

ve sermaye varlığı rekabet açısından yüksek düzeyde olup, rekabet yapısını olumlu yönde etkilemektedir.

Tablo 5.7. İşletmelerin fındık ve fındık mamulleri girdi koşulları

İşletmenin Fındık ve Mamulleri Girdi Koşulları		Ölçek Değeri					Ortalama	Standart Sapma	Rekabet Düzeyi
		1	2	3	4	5			
Fındık kırma ve işleme ile ilgili teknik altyapı varlığı	Frekans	4	7	37	55	14	3,58	0,90	Yüksek
	%	3,4	6,0	31,6	47,0	12,0			
İnsan kaynağı ve yetişmiş iş gücü varlığı	Frekans	4	16	32	52	13	3,46	0,97	Yüksek
	%	3,4	13,7	27,4	44,4	11,1			
Firmanın sermaye varlığı	Frekans	3	6	62	29	17	3,44	0,89	Yüksek
	%	2,6	5,1	53,0	24,8	14,5			
Diğer girdi koşulları	Frekans	7	7	67	25	11	3,22	0,92	Orta
	%	6,0	6,0	57,3	21,4	9,4			
Uygun maliyetli pazarlama ve satışa erişim	Frekans	10	48	38	9	12	2,70	1,07	Orta
	%	8,5	41,0	32,5	7,7	10,3			
Uygun maliyetli iş gücüne erişim	Frekans	12	62	35	6	2	2,35	0,80	Düşük
	%	10,3	53,0	29,9	5,1	1,7			
Uygun fındık hammaddesine erişim	Frekans	16	46	54	1	0	2,34	0,72	Düşük
	%	13,7	39,3	46,2	0,9	0,0			
Uygun maliyetli ulaştırma ve lojistiğe erişim	Frekans	29	47	27	11	3	2,25	1,01	Düşük
	%	24,8	40,2	23,1	9,4	2,6			
Uygun maliyetli makine-ekipmana erişim	Frekans	37	49	27	4	0	1,98	0,83	Düşük
	%	31,6	41,9	23,1	3,4	0,0			
Uygun maliyetli fındık işleme tesisi yatırımına erişim	Frekans	48	37	29	2	1	1,90	0,89	Düşük
	%	41,0	31,6	24,8	1,7	0,9			
Uygun maliyetli enerjiye erişim	Frekans	49	44	23	1	0	1,79	0,78	Çok düşük
	%	41,9	37,6	19,7	0,9	0,0			
Ortalama	Frekans	219	369	431	195	73	2,64	0,89	Orta
	%	17,0	28,7	33,5	15,2	5,7			

(1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek)

Firmaların girdi koşulları içerisinde en düşük ortalama çok düşük (1,79) ile uygun maliyetli enerjiye erişim başlığında olmuştur. En düşük ikinci ortalama düşük (1,90) ile uygun fındık işleme tesisi yatırım maliyetine erişimde olurken, üçüncü en düşük ortalama düşük (1,98) ile işletmenin uygun makine-ekipman maliyetlerine erişim başlığında olmuştur.

Firmaların uygun maliyetli işgücüne erişimi başlığında ortalama düşük (2,35) olurken, standart sapma 0,80 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta çok yüksek ve yüksek olarak değerlendirilmede bulunan firmaların oranı %6,8 olmuştur. Düşük ve çok düşük

olarak belirten firmaların oranı ise %60,3 olmuştur. Firmaların uygun maliyetli işgücüne erişimi başlığındaki ortalama değer “düşük” olarak bulunmuştur.

İnsan kaynağı ve yetişmiş işgücü varlığı başlığında ortalama yüksek (3,46) olurken standart sapma değeri 0,97 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta çok yüksek ve yüksek olarak değerlendirmede bulunan firmaların oranı %55,5 olmuştur. Düşük ve çok düşük olarak belirten firmaların oranı ise %17,1 olmuştur. Firmaların insan kaynağı ve yetişmiş işgücü varlığı ortalaması “yüksek” seviyede olmuştur. Bu ortalamanın yüksek düzeyde olmasına rağmen uygun maliyetli iş gücüne erişim başlığında ortalamanın düşük düzeyde olması, son zamanlarda yüksek enflasyonla birlikte artan iş gücü maliyetlerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

Firmaların uygun maliyetli fındık hammaddesine erişim başlığında ortalama düşük (2,34) standart sapma değeri ise 0,72 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta çok yüksek değerlendirmede bulunan firma bulunmazken, yüksek olarak değerlendirmede bulunan firma oranı %0,9 olmuştur. Düşük ve çok düşük olarak belirten firmaların oranı ise %53,0 olmuştur. Firmaların uygun hammaddeye erişim başlığında ortalama düzeyi “düşük” olarak gerçekleşmiştir. Üreticiler fındık hammaddesinin fiyatını düşük bulurken, fındık sanayicileri bu fiyatı yüksek olarak değerlendirmektedir.

Firmaların uygun maliyetli enerjiye erişimi başlığında ortalama çok düşük (1,79), standart sapma değeri ise 0,78 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta çok düşük ve düşük değerlendirmede bulunan firmaların oranı %79,5 olmuştur. Çok yüksek değerlendirmede bulunan firma bulunmazken, yüksek olarak değerlendirmede bulunan firma oranı ise %0,9 olmuştur. İkibinyirmiiki yılı Şubat ayında patlak veren Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle ortaya çıkan enerji krizinin bu maliyeti daha da artırmıştır. Uygun maliyetle enerjiye erişim başlığında rekabet seviyesi “çok düşük” olarak gerçekleşmiştir.

Uygun maliyetli makine ekipmana erişim başlığında ise ortalama düşük (1,98) standart sapma 0,83 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta çok düşük ve düşük değerlendirmede bulunan firmaların oranı %73,5 olmuştur. Çok yüksek değerlendirmede bulunan firma bulunmazken, yüksek olarak değerlendirmede bulunan firmaların oranı %3,4 olmuştur. Ankete katılan 117 firmanın %49,5’i 1 kurumdan, %10,2’si 2 kurumdan hibe aldığı belirlenmiştir. Buna rağmen işletmelerin

makine ekipman desteğine ihtiyaç duydukları görülmektedir. Uygun maliyetli makine ekipmana erişim başlığında rekabet düzeyi “düşük” seviyede olmuştur.

Firmaların uygun maliyetle ulaştırma ve lojistik hizmetlerine erişimi başlığında ortalama düşük (2,25), standart sapma değeri 1,01 olarak gerçekleşmiştir. Çok yüksek ve yüksek olarak değerlendirmede bulunan firmaların oranı %12,0 olmuştur. Bu başlıkta çok düşük ve düşük değerlendirmede bulunan firmaların oranı ise %65,0 olmuştur. İkibinyirmibir yılında ortaya çıkan ve 2022 yılında devam eden konteynır krizine bağlı olarak navlun fiyatlarının artması, özellikle ihracat yapan firmaların taşıma ve lojistik maliyetlerini artırmak suretiyle rekabet yapısını olumsuz yönde etkilemiştir. Öte yandan Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle ortaya çıkan enerji krizinden dolayı akaryakıt fiyatlarının da artmış olması, ihracat yapan ve yapmayan firmaların taşıma ve lojistik hizmetleri masraflarını artırmış ve rekabet yapısını olumsuz etkilemiştir. Firmaların uygun maliyetle ulaştırma ve lojistik hizmetlerine erişimi başlığında rekabet düzeyi “düşük” olmuştur.

Firmaların uygun maliyetli fındık işleme tesisi yatırımına erişimde ortalama düşük (1,90), standart sapma değeri ise 0,89 olmuştur. Çok yüksek ve yüksek olarak değerlendirmede bulunan firmaların oranı %2,6 olmuştur. Bu başlıkta çok düşük ve düşük değerlendirmede bulunan firmaların oranı ise %72,6 olmuştur. Ankete katılan 117 firmanın %49,5’ü (58 firma) 1 kurumdan, %10,2’si (12 firma) ise 2 kurumdan hibe almış olmasına rağmen, firmaların yatırım desteğine ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Firmaların uygun maliyetli fındık işleme tesisi yatırımına erişimi başlığında rekabet düzeyi “düşük” olarak gerçekleşmiştir.

Uygun maliyetli pazarlama ve satışa erişim başlığında ortalama orta (2,70), standart sapma ise 1,07 olarak gerçekleşmiştir. Çok yüksek ve yüksek olarak değerlendirmede bulunan firmaların oranı %18,0 olmuştur. Bu başlıkta çok düşük ve düşük değerlendirmede bulunan firmaların oranı ise %49,5 olarak gerçekleşmiştir. Uygun maliyetli pazarlama ve satışa erişim başlığında rekabet düzeyi “orta” seviyede gerçekleşmiştir.

Fındık kırma ve işleme ile ilgili teknik altyapı başlığında ortalama yüksek (3,58), standart sapma 0,90 olmuştur. Çok yüksek ve yüksek olan firmaların oranı %59,0 olmuştur. Bu başlıkta çok düşük ve düşük olan firmaların oranı ise %9,4’tür. Fındık

kırma ve işleme ile ilgili teknik altyapı başlığı ortalaması, girdi koşulları içerisindeki en yüksek değer ile rekabet düzeyi “yüksek” seviyede gerçekleşmiştir.

Firmaların sermaye varlığı başlığında ortalama yüksek (3,44) iken, standart sapma değeri 0,89 olmuştur. Çok yüksek ve yüksek olan firmaların oranı %39,3 iken, çok düşük ve düşük olan firmaların oranı %7,7 olmuştur. Sermaye varlığı konusunda da firmaların rekabet düzeyi “yüksek” seviyede gerçekleşmiştir.

Firmaların diğer girdi koşullarında ortalama orta (3,22), standart sapma değeri ise 0,92 olarak gerçekleşmiştir. Çok yüksek ve yüksek olan firmaların oranı %0,8 iken, çok düşük ve düşük olan firmaların oranı %12,0 olmuştur. Diğer girdi koşulları başlığında rekabet düzeyi “orta” seviyede gerçekleşmiştir.

İşletmelerin girdi koşullarındaki standart sapma değerleri ele alındığında en düşük değerin 0,72 ile uygun maliyetli ham fındığa erişim başlığında olduğu görülmektedir. İkinci en düşük değer ise 0,78 ile uygun maliyetli enerjiye erişim başlığında gerçekleşmiştir. En yüksek standart sapma değeri 1,07 ile uygun maliyetli pazarlama ve satış başlığında olmuştur. Bu başlıklarda ihracat yapan ve yapmayan firmalar arasında enerji maliyetleri, pazarlama ve satış maliyetleri açısından fark olduğu görülmektedir. Standart sapma değeri 11 başlıktan sadece ikisinde 1’den yüksek olup, diğer bütün başlıklarda 1’in altındadır. Girdi koşulları başlığında yer alan 11 başlığın standart sapma ortalaması ise 0,89 olarak gerçekleşmiştir.

Girdi koşullarında yer alan teknik altyapı varlığı, yetişmiş iş gücü varlığı ve sermaye varlığı başlıklarında firmaların “yüksek” düzeyde rekabet gücüne sahip oldukları belirlenmiştir. Fakat uygun maliyetli enerjiye erişim, uygun maliyetli makine ekipman erişim, uygun tesis yatırım maliyetleri ve uygun taşıma, lojistik maliyetlerine erişim başlıklarında rekabet düzeylerinin “düşük” seviyede olduğu görülmüştür. Bu düşük seviyenin ortaya çıkmasında devam eden Rusya-Ukrayna savaşının olumsuz yönde etkisi olduğu değerlendirilmektedir. Bu durum, Porter’in Elmas Modeli’ndeki şans faktörünün girdi koşullarına olumsuz etkisi şeklinde de değerlendirilebilir.

İhracat yapan firmalarda girdi koşulları ortalaması 2,57 (düşük) olurken, ihracat yapmayan firmalarda 2,68 (orta) olarak gerçekleşmiştir. İhracat yapan firmalarda ortalamanın kısmen daha düşük olması enerji, makine-ekipman, taşıma ve lojistik gibi maliyetlerin daha yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Girdi koşulları ana unsurunda genel rekabet düzeyi 2,64 ortalama ile “orta” seviyede gerçekleşmiştir.

5.2.2. İşletmenin Talep Koşulları

Porter'in Elmas Modeli'nde ana unsurlardan ikincisi işletmenin talep koşullarıdır. Fındık kırma ve işleme konusunda faaliyet gösteren işletmelerin fındık ve fındık mamulleri talep koşulları anket formunda 8 başlık halinde oluşturulmuştur. Talep koşullarının iç talep ve diğer talep koşulları ile ilgili C1 ve C2 başlıklarında ankete katılan 117 firmanın değerlendirmeleri dikkate alınırken, dış taleple ilgili C3, C4, C5, C6, C7 ve C8 başlıklarında sadece ihracat yapan 46 firmanın değerlendirmeleri dikkate alınmıştır (Tablo 5.8.).

Tablo 5.8. Fındık ve mamulleri talep koşulları

İşletmenin Fındık ve Mamulleri Talep Koşulları		Ölçek Değeri					Ortalama	Standart Sapma	Rekabet Düzeyi
		1	2	3	4	5			
Dış talep	Frekans	0	6	20	15	5	3,41	0,85	Yüksek
	%	0,0	13,0	43,5	32,6	10,9			
İç talep	Frekans	2	15	48	50	2	3,30	0,78	Orta
	%	1,7	12,8	41,0	42,7	1,7			
İç talep çeşitliliği	Frekans	3	22	58	33	1	3,06	0,78	Orta
	%	2,6	18,8	49,6	28,2	0,9			
Dış talep çeşitliliği	Frekans	3	8	21	12	2	3,04	0,93	Orta
	%	6,5	17,4	45,7	26,1	4,3			
Dış pazar ülke çeşitliliği	Frekans	3	11	17	11	4	3,04	1,04	Orta
	%	6,5	23,9	37,0	23,9	8,7			
Dış pazarın katma değerli işlenmiş ürün talep miktarı	Frekans	8	10	17	8	3	2,74	1,13	Orta
	%	17,4	21,7	37,0	17,4	6,5			
Diğer talep koşulları	Frekans	8	17	14	7	0	2,43	0,95	Düşük
	%	17,4	37,0	30,4	15,2	0,0			
Dış pazarın markalı ürün talep miktarı	Frekans	9	18	12	6	1	2,39	1,01	Düşük
	%	19,6	39,1	26,1	13,0	2,2			
Ortalama	Frekans	36	107	207	142	18	2,93	0,93	Orta
	%	7,1	21,0	40,6	27,8	3,5			

(1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek)

Yukarıda belirtilen yaklaşıma göre talep koşulları değerlendirildiğinde; en yüksek ortalama yüksek (3,41) ile fındık ve fındık ürünleri dış talebinde olduğu görülmektedir. İkinci en yüksek değerin ise orta (3,30) ortalama ile fındık ve fındık ürünleri iç talebinde olurken, üçüncü en yüksek değerinin orta (3,06) ile iç talep çeşitliliğinde gerçekleşmiştir. En düşük ortalama düşük (2,39) ile dış pazarın markalı ürün talebinde olurken, ikinci en düşük ortalama değer ise düşük (2,44) ile diğer talep

koşullarında, üçüncü en düşük ortalama orta (2,74) ile dış pazarın katma değerli işlenmiş ürün başlığında gerçekleşmiştir.

Fındık ve fındık mamulleri iç talep koşulları başlığının rekabet düzeyi ortalaması orta (3,30), standart sapma 0,78 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta çok yeterli ve yeterli olarak değerlendirmede bulunan firmaların oranı %44,4 olurken, yetersiz ve çok yetersiz olarak değerlendirmede bulunan firmaların oranı ise %14,5 olarak gerçekleşmiştir.

İhracat yapan firmalarda ortalama rekabet düzeyi 3,43 (yüksek) iken, ihracat yapmayan firmalarda ise 3,21 (orta) bulunmuştur. Yani ihracat yapmayan firmalar ihracat yapan firmalarla iç pazar talebi konusunda aynı kategoride olmalarına rağmen, ortalamaları değer olarak daha düşüktür. Burada ihracat yapan firmaların büyük bir kısmının iç piyasa tarafından da tercih edildikleri görülmektedir. İç talep konusunda en çok ürün satışı yapılan firmaların bulunduğu 3 il sorusuna firmalar 29 farklı il belirtilmiştir. En çok ürün satışı yapılan iller arasında sırasıyla Giresun, Trabzon, Ordu, İstanbul, Samsun, Ankara, Sakarya, Düzce, Kocaeli, İzmir, Konya Antalya ve Bursa yer almaktadır. Fındık ve mamulleri iç talep başlığının rekabet düzeyi “orta” seviyede gerçekleşmiştir.

Fındık ve fındık mamulleri iç talep çeşitliliğinde ortalama rekabet düzeyi orta (3,09) standart sapma değeri 0,78 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta çok yeterli ve yeterli olarak belirten firmaların oranı %29,1 iken, yetersiz ve çok yetersiz olarak belirten firmaların oranı ise %21,4 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta ihracat yapan firmaların ortalaması 3,13 (orta) olurken, ihracat yapmayan firmaların ortalaması 3,01 (orta)’dır. Bu başlıkta da ihracat yapan firmaların iç piyasada da daha çok tercih edildikleri görülmektedir. Firmaların ürettikleri ürün çeşidi ortalaması 3,7’dir. Bu başlığın rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Fındık ve fındık ürünleri dış talebinde ihracat yapan firmaların ortalaması yüksek (3,41), standart sapma değeri ise 0,85 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta çok yeterli ve yeterli olan firmaların oranı %43,5 olmuştur. Çok yetersiz olarak değerlendirmede bulunan firma bulunmazken, yetersiz olan firmaların oranı ise %13,0 olarak gerçekleşmiştir. Fındık ve fındık ürünleri başlığında rekabet düzeyi “yüksek” olarak gerçekleşmiştir.

Fındık ve fındık ürünleri dış talep çeşitliliğinde ortalama rekabet düzeyi 3,04 (orta), standart sapma değeri 0,93 olarak bulunmuştur. Bu başlıkta çok yeterli ve yeterli olan firmaların oranı %30,4 olmuştur. Çok yetersiz ve yetersiz olan firmaların oranı ise %23,9 olarak gerçekleşmiştir. Anket formunda 14 çeşit ürün olmasına rağmen, üretimde ürün çeşitliliği ortalaması 3,7, ihracat edilen ortalama ürün çeşitliliği ise 4,2 bulunmuştur. En çok ihraç edilen ürünler iç fındık, kavrulmuş iç fındık, kavrulmuş kıyılmış iç fındık ve fındık furesi olmuştur. TİM verilerine göre 2022 yılında ihraç edilen fındık ürünlerinin %57,3'ünü iç fındıklar oluşturmaktadır (TİM, 2023). Ülkenin fındık ihracatının halen yarısından fazlası katma değeri düşük iç fındık (ham madde) şeklinde yapılmaktadır. Bu başlıkta rekabet düzeyi “orta” seviyede gerçekleşmiştir.

Fındık ve fındık ürünleri dış pazar ülke çeşitliliğinde ortalama rekabet düzeyi 3,04 (orta), standart sapma değeri 1,04 bulunmuştur. Bu başlıkta çok yüksek ve yüksek olan firmaların oranı %32,6 olmuştur. Yetersiz ve çok yetersiz olan firmaların oranı ise %30,4 olarak gerçekleşmiştir. Bunun en büyük sebebi, firmalar arasında ihracat yapılan ülke sayına göre farklılık olmasıdır. Anket kapsamında elde edilen verilere göre 6 ve daha üzeri ülkeye ihracat yapan firmaların sayısı 23 olmuştur. Bu toplam ihracat yapan firmaların yarısına tekabül etmektedir. Sadece bir ülkeye ihracat yapan firmaların sayısı 7, oranı ise %15,2 olmuştur. Anket kapsamında en çok ihracat yapılan 6 ülke sorulduğunda 44 ülke belirtilmiş olmasına rağmen Almanya, İtalya, Fransa, Hollanda, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin gibi ülkelerde yoğunlaşma olduğu görülmektedir. Karadeniz İhracatçıları Birliği (2022) verilerine göre ise 2021 yılında 127 ülkeye ihracat yapılmış olmasına rağmen, toplam ihracatın %70'i Almanya, İtalya, Fransa, Polonya, Hollanda, Çin, Avusturya ve İsviçre'ye yapılmıştır. Buradan fındık ihraç edilen ülke çeşitliliğinin AB'nin sınırlı sayıdaki ülkesiyle kaldığı ve geliştirilmesi gereken büyük bir potansiyelin bulunduğu anlaşılmaktadır. Dış pazar ülke çeşitliliği başlığında rekabet düzeyi “orta” seviyede gerçekleşmiştir.

Dış pazarın katma değerli işlenmiş ürün talebinde ortalama rekabet düzeyi 2,74 (orta) bulunmuştur. Bu başlıkta rekabet düzeyi çok yeterli ve yeterli olan firmaların oranı %23,9, yetersiz ve çok yetersiz olan firmaların oranı ise %39,1 olarak gerçekleşmiştir. Ankete katılan firmalarda işlenmiş ürünlerin toplam ihracat içindeki oranı %35,9 olup, bu oran 2022 yılı TİM (2023) verilerine (%42,2) yakındır. Bu

başlıkta da işlenmiş ürün ihracatının artırılması için büyük bir potansiyel olduğu görülmektedir. Bu başlıkta rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Dış pazarın markalı ürün talep miktarında ortalama rekabet düzeyi 2,39 (düşük), standart sapma değeri 1,01 olarak bulunmuştur. Talep koşulları içerisinde en düşük ortalama bu başlıkta gerçekleşmiştir. Bu başlıkta rekabet düzeyi çok yeterli ve yeterli olan firmaların oranı %15,2, çok yetersiz ve yetersiz olan firmaların oranı ise %58,7 olarak gerçekleşmiştir. Yani ihracat yapan firmaların %58,7’si yetersiz miktarda markalı ürün ihraç ettiklerini belirtmişlerdir. Markalı ürün ihracatı başlığında rekabet düzeyi “düşük” olarak gerçekleşmiştir.

Diğer talep koşulları başlığında da firmaların belirtilen talep koşulların dışında kalan talep koşullarının değerlendirilmesi yapılmıştır. Diğer talep koşulları açısından ortalama rekabet düzeyi 2,43 (düşük), standart sapma değeri ise 0,95 bulunmuştur. Burada diğer talep koşulları açısından rekabet düzeyinin çok yeterli olduğunu belirten hiçbir firma bulunmazken, yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %15,2, çok yeterli ve yeterli olarak belirten firmaların oranı ise %54,3 olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta rekabet düzeyi “düşük” seviyede gerçekleşmiştir.

Fındık kırma ve işleme firmalarının talep koşulları ile ilgili rekabet düzeyleri dış talepte yüksek, iç talep, iç talep çeşitliliği, dış talep çeşitliliği ve dış pazarın katma değerli ürün talebinde “orta” seviyede olmasına rağmen, bu konularda geliştirilecek önemli bir potansiyeli olduğu değerlendirilmektedir. Dış pazarın markalı ürün talebindeki düşüklüğün, devlet tarafından markalı ürün üretimine sağlayacağı teşviklerle orta ve yüksek seviyelere taşınmasının mümkün olacağı değerlendirilmektedir.

Elmas Modeline göre genel talep koşullarının rekabet düzeyi orta (2,93) olurken, standart sapma ise 0,93 bulunmuştur.

5.2.3. İşletmelerin İlgili ve Destekleyici Sanayi Koşulları

Elmas Modelinin ana unsurlarından üçüncüsü, firmalar ile ilgili ve destekleyici sanayi koşullarıdır. Bu koşullar anket formunda toplam 11 başlıkta ele alınmıştır. Ele alınan 11 başlık ankete katılan 117 firmanın tamamı tarafından değerlendirilmiş ve veri analizi de tamamı üzerinden yapılmıştır (Tablo 5.9.).

Tablo 5.9. Fındık ve mamulleri ile ilgili ve destekleyici sanayi koşulları

İşletmenin Fındık ve Mamulleri İlgili ve Destekleyici Sanayi Koşulları		Ölçek Değeri					Ortalama	Standart Sapma	Rekabet Düzeyi
		1	2	3	4	5			
Fındık hammaddesi bölgede varlığı	Frekans	2	3	19	52	41	4,09	0,87	Yüksek
	%	1,7	2,6	16,2	44,4	35,0			
Fındık hammaddesi tedarik eden firmaların varlığı	Frekans	1	4	29	65	18	3,81	0,76	Yüksek
	%	0,9	3,4	24,8	55,6	15,4			
Fındık işleme sektöründeki diğer firmaların bölgede varlığı	Frekans	1	11	45	50	10	3,49	0,81	Yüksek
	%	0,9	9,4	38,5	42,7	8,5			
Taşıma ve lojistik firmalarının bölgede varlığı	Frekans	5	23	44	34	11	3,20	0,99	Orta
	%	4,3	19,7	37,6	29,1	9,4			
Fındıkla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının bölgede varlığı	Frekans	8	18	43	45	3	3,15	0,95	Orta
	%	6,8	15,4	36,8	38,5	2,6			
Diğer ilgili sanayi kuruluşlarının bölgede varlığı	Frekans	3	33	49	28	4	2,97	0,87	Orta
	%	2,6	28,2	41,9	23,9	3,4			
Fındık işleme makine ve ekipmanı üreten firmaların bölgede varlığı	Frekans	8	31	43	34	1	2,91	0,92	Orta
	%	6,8	26,5	36,8	29,1	0,9			
Fındık işleme sanayinde kullanılan dest. san. ürünleri üreten firmalarının bölgede varlığı	Frekans	16	36	29	31	5	2,77	1,11	Orta
	%	13,7	30,8	24,8	26,5	4,3			
Bakım onarım firmalarının bölgede varlığı	Frekans	11	41	36	28	1	2,72	0,96	Orta
	%	9,4	35,0	30,8	23,9	0,9			
Diğer Fındık işleme firmaları ile ortak hareket etme durumu	Frekans	11	45	44	14	3	2,59	0,91	Düşük
	%	9,4	38,5	37,6	12,0	2,6			
Fındıkla ilgili araştırma kuruluşlarının bölgede varlığı	Frekans	18	41	36	20	2	2,55	0,99	Düşük
	%	15,4	35,0	30,8	17,1	1,7			
Ortalama	Frekans	84	286	417	401	99	3,11	0,92	Orta
	%	6,5	22,2	32,4	31,2	7,7			

(1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek)

İlgili ve destekleyici sanayi koşullarında en yüksek rekabet düzeyi yüksek (4,09) ile fındık ham maddesinin bölgede varlığı başlığında olmuştur. İkinci en yüksek rekabet düzeyi yüksek (3,81) düzey ile fındık hammaddesi tedarik eden firmaların varlığında, üçüncü en yüksek rekabet düzeyi ise yine yüksek (3,49) düzey ile fındık işleme sektöründeki firmaların bölgede varlığı başlığında olmuştur.

İlgili ve destekleyici sanayi koşullarında en düşük ortalama düşük (2,55) düzey ile fındıkla ilgili araştırma kuruluşlarının bölgede varlığı başlığında, ikinci en düşük ortalama düşük (2,59) düzey ile diğer fındık işleme firmaları ile ortak hareket etme

durumunda olurken, üçüncü en düşük ortalama ise orta (2,72) düzey ile bakım ve onarım firmalarının bölgede varlığı başlığında olmuştur.

Bu başlıkta değerlendirmeler bölgesel olarak da ele alınarak değerlendirmeler yapılmıştır. Trabzon, Giresun, Ordu ve Samsun illerinde bulunan işletmeler Doğu Kümesi, Ankara, Bartın, Düzce, Sakarya, Zonguldak, Kocaeli, Yalova, Konya, İzmir ve İstanbul illerinde bulunan işletmeler Batı Kümesi olarak ele alınmıştır. Birden fazla ilde işletmesi bulunan firmaların firma merkezi esas alınarak bulunduğu il tespit edilmiştir. Doğu kümesinde bulunan firma sayısı 81 ve oranı %69,2 iken, batı kümesindeki firma sayısı 36, oranı %30,8'dir.

Bölgede fındık ham maddesinin varlığı başlığında ortalama rekabet düzeyi yüksek (4,09), standart sapma değeri ise 0,87 bulunmuştur. Bu başlıkta fındık ham maddesinin bölgede çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %79,4 olup, yetersiz ve çok yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı ise %4,3'dür. Trabzon, Giresun, Ordu ve Samsun illerinin bulunduğu doğu kümesinde ortalama rekabet düzeyi çok yüksek (4,23) iken, batı kümesinde ortalama rekabet düzeyi yüksek (3,75)'dir. Buradan doğu illerinin fındık hammaddesi varlığı konusunda batı illerine göre daha avantajlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum istatistikler ile de doğrulanmaktadır. Nitekim ülkemizde 2021 yılı içerisinde üretilen 684 bin ton fındığın %24,5'i Ordu ilinde, %17,1'i Samsun ilinde, %12,2'si Giresun ilinde üretilirken, %6,4'ü ise Trabzon ilinde üretilmiştir (TÜİK, 2022). Yani doğu illerinde üretilen fındık toplam fındık üretiminin %60,2'sini oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında görüşülen işletmelerin en çok fındık ham maddesi temin ettikleri iller doğu kümesindeki Ordu, Giresun, Samsun ve Trabzon'dur. Doğu illerindeki firmaların en çok hammadde aldıkları batı kümesindeki iller Düzce, Sakarya ve Zonguldak olmuştur. Batı kümesindeki firmaların en çok hammadde temin ettikleri iller Düzce, Sakarya, Zonguldak, Bartın ve Kocaeli olmuştur. Batı kümesindeki firmaların hammadde temin ettikleri doğu kümesindeki illeri ise Ordu, Giresun ve Trabzon olmuştur. Bölgeler arası geçiş fazla olmakla birlikte fındık alışverişi doğudan batıya doğru daha fazla olmaktadır. Fındık ham maddesinin bölgede varlığı başlığında rekabet düzeyi "yüksek" olarak gerçekleşmiştir.

Fındık ham maddesi tedarik eden firmaların bölgedeki varlığı başlığında ortalama rekabet düzeyi yüksek (3,80), standart sapma değeri ise 0,76 olarak

bulunmuştur. Bölgesinde fındık ham maddesi tedarik eden firmaların çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %71,0 olup, yetersiz ve çok yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %4,3'dür. Bu başlıkta ortalama doğu kümesinde 3,86 (yüksek) iken, batı kümesinde 3,69 (yüksek)'dir. Bölgeler arası fark olsa da değerlerin birbirine ve ortalamaya yakın oldukları görülmektedir. Bu başlıkta rekabet düzeyi “yüksek” olarak gerçekleşmiştir.

Fındıkla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının bölgede varlığı başlığında ortalama rekabet düzeyi orta (3,15), standart sapma değeri ise 0,95 bulunmuştur. Bölgede fındıkla ilgili kurum ve kuruluşların varlığının çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %41,1 iken, düşük ve çok düşük olduğunu belirtenlerin oranı %22,2'dir. Fındıkla ilgili kurum ve kuruluşların varlığına dair ortalama rekabet düzeyi doğu kümesinde orta (3,23), batı kümesinde orta (2,94) olarak gerçekleşmiştir. Ankete katılan firmaların %59,8'inin en az bir kamu kurumuyla iş birliği yaptığı, %40,2'sinin ise hiçbir kamu kurumuyla iş birliğinin olmadığı belirlenmiştir. İki kurum ile iş birliği olan firmaların oranı %42,7 iken, 3 ve daha fazla kurum ile iş birliği içinde olan firmaların oranı %23,9'dur. Fındıkla ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının bölgede varlığı başlığında rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Fındıkla ilgili araştırma kuruluşlarının varlığı başlığında ortalama düşük (2,55), standart sapma 0,99 olarak belirlenmiştir. Firmaların %50,4'ü fındıkla ilgili araştırma kuruluşlarının varlığının çok yetersiz ve yetersiz olduğunu, firmaların %18,8'i ise çok yeterli ve yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Fındıkla ilgili araştırma kuruluşlarının varlığına dair ortalama rekabet düzeyi doğu kümesinde düşük (2,65) ve batı kümesinde düşük (2,31) olarak gerçekleşmiştir. Fındığın ağırlıklı olarak yetiştirildiği ve işlendiği Giresun ilinde Fındık Araştırma Enstitüsü, Ordu, Samsun, Düzce ve Kocaeli illerinde Ziraat Fakültesi bulunurken, Trabzon, Zonguldak, Bartın, Sakarya, Yalova gibi illerde fındıkla ilgili herhangi bir araştırma kuruluşu bulunmamaktadır. Bu başlıkta rekabet düzeyi “düşük” olarak gerçekleşmiştir.

Fındık işleme sektöründeki diğer firmaların bölgede varlığının ortalama rekabet düzeyi yüksek (3,49), standart sapması ise 0,81 bulunmuştur. Bölgede fındık işleme sektörüyle ilgili diğer firmaların varlığının çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %51,2 iken, yetersiz ve çok yetersiz olduğunu düşünen firmaların oranı %10,3'tür. Bu başlığa ait ortalama doğu kümesinde orta (3,56), batı kümesinde orta (3,33) olmuştur. Yalova, Bartın, Ankara, İzmir, İstanbul ve Konya illerinde diğer

firmaların çok az iken bunların dışındaki Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Düzce, Sakarya, Kocaeli ve Zonguldak illerinde diğer firmaların varlığı oldukça yeterli düzeydedir. Bu başlıkta rekabet düzeyi “yüksek” seviyededir.

Fındık işleme makine ve ekipmanı üreten işletmelerin bölgedeki varlığına ait ortalama rekabet düzeyi orta (2,90), standart sapması ise 0,92 olmuştur. Doğu kümesinde ortalama orta (2,96), batı kümesinde ise orta (2,78) olmuştur. Fındık işleme makine ve ekipmanı üreten işletmelerin bölgedeki varlığının çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %30,0 olurken, yetersiz ve çok yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %33,4 olmuştur. Doğu kümesinde en çok makine ekipman temin edilen iller sırasıyla Ordu, Giresun, Samsun olurken, batı kümesinde en çok makine ekipman talep edilen iller İstanbul, Ankara ve Sakarya olmuştur. Doğu kümesindeki işletmelere makine ekipman temini en çok batı kümesindeki İstanbul, Sakarya ve Düzce illerinden olurken, batı kümesindeki işletmelere en çok makine ekipman temini doğu kümesindeki Ordu, Giresun ve Samsun illerinden yapılmıştır. Makine ekipman temininde Türkiye genelinde sırasıyla İstanbul, Ordu ve Giresun illeri ilk sıralarda yer almaktadır. Bu başlığın rekabet düzeyi “orta” olarak belirlenmiştir.

Fındık işleme sanayinde kullanılan destekleyici sanayi ürünlerini (her türlü yedek parça, kâğıt ve plastik ambalaj malzemeleri, ahşap palet gibi sanayi ürünleri) tedarik eden firmalarının bölgede varlığı başlığında ortalama rekabet düzeyi orta (2,77), standart sapma ise 1,11’dir. Bölgede fındık işleme sanayinde kullanılan destekleyici sanayi ürünlerini tedarik eden firmaların varlığının çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %30,8, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı ise %44,5’dir. Batı kümesindeki firmalar bölgede fındık işleme sanayinde kullanılan destekleyici sanayi ürünlerini tedarik eden firmaların “orta” (3,03) düzeyde olduğunu, Doğu kümesindeki firmalar ise “düşük” (2,65) olduğunu belirtmişlerdir. Genel anlamda batı illerinde sanayinin gelişmiş olmasının bunda etkili olduğu düşünülmektedir. Doğu kümesinde en çok destekleyici sanayi ürünleri Ordu, Giresun ve Trabzon illerinden temin edilirken, batı kümesinden İstanbul, Sakarya ve Kocaeli illerinden temin edilmektedir. Destekleyici sanayi ürünlerinde Türkiye genelinde öne çıkan iller ise Ordu, Giresun ve İstanbul olmuştur. Bu başlıkta rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Bakım ve onarım firmalarının bölgede varlığı başlığında ortalama rekabet düzeyi orta (2,72), standart sapma ise 0,96 olarak gerçekleşmiştir. Bölgede bakım ve onarım firmalarının varlığının çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %24,8 iken, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %44,5'dir. Doğu (2,71) ve batı (2,72) kümesindeki firmalara göre de bölgelerindeki bakım ve onarım firmalarının varlığı orta düzeydedir. Doğu kümesinde bakım onarım hizmeti alınan firmalar en çok Ordu, Giresun ve Samsun illerindeyken, batı kümesinde Sakarya, İstanbul ve Kocaeli illerindedir. Türkiye genelinde ise en çok bakım ve onarım hizmeti satın alınan firmalar Ordu, Giresun ve İstanbul illerinde bulunmaktadır. Bu başlıkta rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Firmaların geneline göre bölgelerindeki taşıma ve lojistik firmalarının varlığı ortalaması orta (3,20), standart sapma değeri ise 0,99'dur. Bölgelerindeki taşıma ve lojistik firmalarının varlığının çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %38,5, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı ise %24,0'dür. Doğu (3,12) ve batı (3,36) kümesindeki firma gruplarına göre de bölgelerindeki taşıma ve lojistik firmalarının varlığı “orta” düzeydedir. Bu başlıkta en çok hizmet satın alınan firmaların bulunduğu iller doğu kümesinde Ordu, Giresun ve Samsun iken, batı kümesinde Sakarya, Zonguldak ve İstanbul illeri, Türkiye geneline ise Ordu, Giresun ve Sakarya illeridir. Bu başlıkta rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Firmaların geneline göre bölgelerinde diğer ilgili (findık sektörünü destekleyen yedek parça, ambalaj, ahşap vb) sanayi kuruluşlarının varlığı orta (2,97), standart sapma değeri ise 0,87 olarak tespit edilmiştir. Bölgelerinde diğer ilgili sanayi kuruluşlarının varlığının çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %27,3 olup, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirtenlerin oranı %30,8'dir. Doğu (2,86) ve batı (3,22) kümelerindeki firmalara göre de bölgelerinde diğer ilgili sanayi kuruluşlarının varlığı “orta” düzeydedir. Bununla birlikte, batı kümesinde diğer ilgili sanayilerde mevcut sanayiye paralel daha yüksek bir gelişmenin olduğu ifade edilebilir. Bu başlıkta rekabet seviyesi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Firmalar geneline göre diğer findık kırma ve işleme firmaları ile ortak hareket etme durumu ortalaması düşük (2,59), standart sapması 0,91'dir. Diğer findık kırma ve işleme firmaları ile ortak hareket etme durumunun çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %14,6, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı ise %47,9'dur. Yani firmaların yarısına yakının diğer firmalarla düşük iş birliği

içinde olduğu görülmektedir. Diğer fındık kırma ve işleme firmaları ile ortak hareket etme durumu doğu (2,63) ve batı (2,53) kümesindeki firmalarda da “düşük” düzeydedir. En çok iş birliği yapılan konu başlıkları, fındık hammadde temini, ürün satışı ve bakım-onarım ve hizmet alımları olmuştur. En az iş birliği yapılan konular ise pazarlama ve reklam hizmetleri, araştırma-geliştirme çalışmaları ve yeni ürünlerin geliştirilmesi başlıklarında olmuştur. Bu başlıkta rekabet düzeyi “düşük” olmuştur.

İlgili ve destekleyici sanayi koşulları, fındık hammaddesinin bölgede varlığı, fındık hammaddesi tedarik eden firmaların varlığı ve ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının bölgede varlığı başlıklarında rekabet düzeyi “orta” seviyede olmasına rağmen, firmaların ortak hareket etme durumu ve araştırma kuruluşlarının bölgede varlığı konusunda rekabet düzeyi “düşük” seviyede olmuştur. Fındık ile ilgili araştırma kuruluşlarının artırılması ve ortak hareket etme konusunda kümelenmenin teşvik edilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

İlgili ve destekleyici sanayi koşulları başlığında genel ortalama 3,11 olurken rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta standart sapma ise 0,92’dir.

5.2.4. İşletmelerin Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu

Elmas Modeli’nin ana unsurlarından dördüncüsü firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu koşullarıdır. Bu koşullar hazırlanan anket formunda toplam 12 başlıkta ele alınmış ve ele alınan 12 başlıkta ankete katılan 117 firmanın tamamı tarafından değerlendirilmiştir (Tablo 5.10).

Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu koşulları başlığı altında en yüksek ortalama değeri çok yüksek (4,22) düzey olarak firma yöneticilerinin eğitim seviyesi almış olup, ikinci en yüksek ortalama değeri yüksek (3,97) düzey olarak firma sahiplerinin eğitim seviyesi, üçüncü en yüksek ortalama değeri ise orta (3,32) düzey olarak firmanın stratejik bir plana göre yönetilme durumu almıştır.

Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu koşullarında en düşük ortalama değeri düşük (2,13) düzey ile firmaların araştırma kuruluşlarıyla iş birliği almış, bunu sırasıyla; düşük (2,18) düzey ile firmanın sivil toplum ve diğer kuruluşlarla iş birliği durumu ve düşük (2,23) düzey ile firmanın araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ayırdığı bütçe miktarı takip etmiştir.

Tablo 5.10. Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu

İşletmenin Fındık ve Mamulleri Firma Yapısı, Stratejisi ve Rekabet Durumu		Ölçek Değeri					Ortalama	Standart Sapma	Rekabet Düzeyi
		1	2	3	4	5			
Firma yöneticisi / yöneticilerinin eğitim seviyesi	Frekans	1	2	27	27	60	4,22	0,92	Çok Yüksek
	%	0,9	1,7	23,1	23,1	51,3			
Firma sahibi / sahiplerinin eğitim seviyesi	Frekans	1	7	34	28	47	3,97	1,00	Yüksek
	%	0,9	6,0	29,1	23,9	40,2			
Firmanın stratejik bir plana göre yönetilme durumu	Frekans	3	10	56	42	6	3,32	0,80	Orta
	%	2,6	8,5	47,9	35,9	5,1			
Firmanın tedarik zinciri kapasitesi	Frekans	4	17	45	43	8	3,29	0,92	Orta
	%	3,4	14,5	38,5	36,8	6,8			
Firmanın öz sermaye miktarı	Frekans	4	15	58	36	4	3,18	0,82	Orta
	%	3,4	12,8	49,6	30,8	3,4			
Firmanın yeni teknoloji kullanımı	Frekans	6	23	48	32	8	3,11	0,97	Orta
	%	5,1	19,7	41,0	27,4	6,8			
Firmanın ürettiği ürün çeşitliliği	Frekans	13	26	37	37	4	2,94	1,06	Orta
	%	11,1	22,2	31,6	31,6	3,4			
Firmanın kamu kurumlarıyla iş birliği durumu	Frekans	15	27	45	29	1	2,78	0,99	Orta
	%	12,8	23,1	38,5	24,8	0,9			
Firmanın markalı ürün satış tutarı	Frekans	23	32	34	25	3	2,59	1,10	Düşük
	%	19,7	27,4	29,1	21,4	2,6			
Firmanın Ar-Ge çalışmalarına ayırdığı bütçe miktarı	Frekans	26	48	33	10	0	2,23	0,89	Düşük
	%	22,2	41,0	28,2	8,5	0,0			
Firmanın sivil toplum ve diğer kuruluş. ile iş birliği durumu	Frekans	36	43	22	13	3	2,17	1,07	Düşük
	%	30,8	36,8	18,8	11,1	2,6			
Firmanın araştırma kuruluşları ile iş birliği durumu	Frekans	37	43	22	15	0	2,13	1,00	Düşük
	%	31,6	36,8	18,8	12,8	0,0			
Ortalama	Frekans	169	293	461	337	144	2,99	0,96	Orta
	%	12,0	20,9	32,8	24,0	10,3			

(1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek)

Firmanın öz sermaye miktarı başlığında ortalama firmaların genelinde orta (3,18) standart sapma değeri 0,82'dir. Bu başlıkta ortalama ihracat yapan firmalarda orta (3,39) ve ihracat yapmayan firmalarda orta (3,04) olarak gerçekleşmiştir. Sermaye tutarı yetersiz ve çok yetersiz olan firmaların oranı %16,2 iken, sermaye tutarı yeterli ve çok yeterli olan firmaların oranı ise %34,2'dir. Firmanın öz sermaye miktarı başlığında rekabet düzeyi "orta" olarak gerçekleşmiştir.

Firmaların stratejik bir plana göre yönetilmesi başlığında ortalama firmaların genelinde orta (3,32), standart sapma değeri 0,80 olarak gerçekleşmiştir. İhracat yapan firmalarda ortalama yüksek (3,50) olurken, ihracat yapmayan firmalarda ise orta (3,21) olarak gerçekleşmiştir Firmaların stratejik bir plana göre yönetilmesinin çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %11,1 iken, yeterli ve çok yeterli olduğunu belirten firmaların oranı ise %41,0'dır. Firmaların stratejik bir plana göre yönetilmesi başlığında rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Firma yöneticilerinin eğitim seviyeleri başlığında ortalama çok yüksek (4,22), standart sapma değeri 0,92 olmuştur. İhracat yapan firmalarda ortalama çok yüksek (4,46), ihracat yapmayan firmalarda ise yüksek (4,07) bulunmuştur. Yöneticilerinin eğitim seviyesi çok yetersiz (İlkokul) ve yetersiz (Ortaokul) olan firmaların oranı %2,5 iken, yeterli (Ön lisans) ve çok yeterli (Lisans ve üzeri) olan firmaların oranı %74,4'dir. Firma yöneticilerinin eğitim seviyeleri başlığında rekabet düzeyi “çok yüksek” olarak gerçekleşmiştir.

Firma sahiplerinin eğitim seviyeleri başlığında ortalama yüksek (3,97), standart sapma değeri 1,00 olarak tespit edilmiştir. İhracat yapan firmalarda ortalama yüksek (4,17) ve ihracat yapmayan firmalarda ortalama yüksek (3,83) olmuştur. Firma sahiplerinin eğitim seviyeleri çok yetersiz (İlkokul) ve yetersiz (Ortaokul) olan firmaların oranı %6,8 iken, yeterli (Ön lisans) ve çok yeterli (Lisans ve üzeri) olan firmaların oranı %64,1'dir. Firma sahiplerinin eğitim seviyeleri başlığında rekabet düzeyi “yüksek” olarak belirlenmiştir.

Araştırma-geliştirme çalışmalarına ayrılan bütçe miktarı başlığında ortalama düşük (2,23), standart sapma değeri 0,89 değeri olarak gerçekleşmiştir. İhracat yapan firmalarda rekabet düzeyi düşük (2,59) olurken, ihracat yapmayan firmalarda rekabet düzeyi düşük (2,00) olarak bulunmuştur Araştırma-geliştirmeye ayrılan bütçe miktarının çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %63,2 iken, yeterli bütçe ayrıldığını belirten firmaların oranı %36,8 olmuştur. Bu oran ihracat yapan işletmelerde %21,7'dir. Araştırma-geliştirme çalışmalarına ayrılan bütçe miktarı başlığında rekabet düzeyi “düşük” olarak belirlenmiştir.

Firmaların markalı ürün satış tutarı başlığında ortalama düşük (2,59), standart sapma değeri 1,10 olmuştur. İhracat yapmayan firmalarda markalı ürün satış tutarı ortalaması düşük (2,31) iken, ihracat yapan firmalarda orta (3,04) olarak bulunmuştur.

Markalı ürün satışının yeterli ve çok yeterli olduğu belirten firmaların oranı %23,9 iken, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %47,1'dir. Firmaların markalı ürün satış tutarı başlığında rekabet düzeyi “düşük” olarak belirlenmiştir.

Firmaların ürettiği ürün çeşitliliği başlığında ortalama firmaların genelinde orta (2,94), standart sapma değeri 1,06 olmuştur. İhracat yapan firmalarda üretilen ürün çeşitliliği ortalaması yüksek (3,48) iken, ihracat yapmayan firmalarda düşük (2,59) olarak bulunmuştur. Firmaların ürettiği ürün çeşitliliği yeterli ve çok yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %35,0 iken, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %33,3'dir. Üretilen ortalama ürün çeşidi firmaların genelinde 3,7 iken, ihracat yapan firmalarda 5,7 ve ihracat yapmayan firmalarda 4,2 olarak tespit edilmiştir. Firmaların ürettiği ürün çeşitliliği başlığında rekabet düzeyi “orta” olarak bulunmuştur.

Firmanın yeni teknoloji kullanımı başlığında rekabet seviyesi orta (3,11), standart sapma değeri 0,97 olarak tespit edilmiştir. İhracat yapan firmalarda yeni teknoloji kullanımı ortalaması orta (3,39), ihracat yapmayan firmalarda orta (2,93) olarak bulunmuştur. Yeni teknoloji kullanımının çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %34,2 iken, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %24,8'dir. Yeni teknoloji kullanımı rekabet düzeyi kamu kurum ve kuruluşlarından bir kez destek alan firmalarda orta (3,24), destek almayan firmalarda orta (2,98) iken, iki kez destek alan firmalarda yüksek (3,42) olarak bulunmuştur. Buradan verilen desteklerin firmaların teknoloji yenilemesi yoluyla rekabet güçlerini artırmada etkili olduğu anlaşılmaktadır. Firmanın yeni teknoloji kullanımı başlığında rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Firmaların tedarik zinciri kapasitesi başlığında rekabet düzeyi firmaların genelinde orta (3,29), standart sapma değeri 0,92 olarak tespit edilmiştir. İhracat yapmayan firmalarda tedarik zinciri kapasitesi orta (3,08) iken, ihracat yapan firmalarda yüksek (3,61) olarak bulunmuştur. Tedarik zinciri kapasitesini çok yeterli ve yeterli olarak belirten firmaların oranı %43,6 iken, çok yetersiz ve yetersiz olarak belirten firmaların oranı %17,9 olmuştur. Firmaların tedarik zinciri kapasitesi başlığında rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Kamu kurumlarıyla iş birliği durumu başlığındaki ortalama rekabet düzeyi firmaların genelinde orta (2,78), standart sapma değeri 0,99 olarak bulunmuştur. Kamu

kurumlarıyla iş birliği durumunu çok yeterli ve yeterli olarak belirten firmaların oranı %25,2 iken, çok yetersiz ve yetersiz olarak belirten firmaların oranı %35,9 olmuştur. Firmaların %59,8'inin en az bir kamu kurumuyla iş birliği yapmışken, iki kurum ile iş birliği olan firmaların oranı %42,7, 3 ve daha fazla kurum ile iş birliği içinde olan firmaların oranı %23,9, kamu kurumuyla hiçbir iş birliği olmayan firmaların oranı ise %40,2'dir. İş birliği yapılan kamu kurumlar arasında en çok belirtilen kurumlar sırasıyla Ticaret Borsaları, Tarım Orman İl Müdürlükleri ve Fındık İhracatçıları Birlikleri olmuştur. Bu kurumların yanında Ticaret ve Sanayi Odaları, İşkur, Toprak Mahsulleri Ofisi ve Sosyal Güvenlik Kurumu gibi kurumlarla da iş birliği yapılmıştır. Kamu kurumlarıyla en çok iş birliği içinde bulunan firmaların bulunduğu iller Giresun, Ordu, Samsun ve Trabzon olmuştur. Kurumlarla gerçekleşen iş birlikleri ise çoğunlukla kurumlardan yasal belgeler veya destekler alınması şeklinde gerçekleşmiştir. Kamu kurumlarıyla iş birliği durumu başlığındaki rekabet düzeyi “orta” olarak gerçekleşmiştir.

Firmaların araştırma kuruluşları ile iş birliği durumu başlığında ortalama düşük (2,13) iken, standart sapma değeri 1,00 olmuştur. İhracat yapan firmalarda ortalama düşük (2,63) ve yapmayan firmalarda (1,80) düşük olarak gerçekleşmiştir. Firmanın yapısı, stratejisi ve rekabet durumu başlığında en düşük rekabet değerleri bu başlık altında bulunmuştur. Araştırma kuruluşları ile çok yetersiz ve yetersiz iş birliği içinde olan firmaların oranı %68,4, yeterli düzeyde ilişkide olan firmaların oranı ise %12,8'dir. Firmaların sadece %16,2'si bir araştırma kuruluşu ile iş birliğinde bulunduğunu, birden fazla araştırma kuruluşu ile iş birliğinde bulunan kuruluşların oranı ise %3,4'dir. İşbirliğinde yapılan araştırma kuruluşları içerisinde Giresun Fındık Araştırma Enstitüsü (GFAE), Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Ordu Üniversitesi ve Düzce Üniversitesi öne çıkmaktadır. Bunların yanında TÜİK, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi de iş birliği yapılan araştırma kuruluşları içinde yer almıştır. Araştırma kuruluşları ile en çok iş birliği içinde bulunan firmaların bulunduğu iller ise Giresun, Ordu, Düzce ve Zonguldak olmuştur. Firmaların araştırma kuruluşları ile iş birliği durumu başlığında rekabet düzeyi “düşük” seviyede gerçekleşmiştir.

Sivil toplum ve diğer kuruluşlar ile iş birliği durumu başlığında ortalama düşük (2,18) olurken, standart sapma değeri 1,07 olarak gerçekleşmiştir. Sivil toplum ve diğer kuruluşlar ile iş birliği ihracat yapan (2,63) ve yapmayan firmalarda (1,89) düşük

olarak bulunmuştur. Sivil toplum ve diğer kuruluşlar ile iş birliğinin çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %13,7 iken, çok yetersiz ve yetersiz olan firmaların oranı %67,6'dır. Firmaların %29,0'unun bir sivil toplum kuruluşu ile ilişkisinin olduğu belirtilmiştir. En çok ilişkide bulunulan sivil toplum ve diğer kuruluşlar arasında Fındık Tanıtım Grubu, Ulusal Fındık Konseyi, Fındık Üreticileri Birliği, Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği ve Ziraat Odaları ön plana çıkmaktadır. İlişkili olan firmaların en çok bulunduğu iller içinde Giresun, Ordu ve Samsun'dur. Sivil toplum ve diğer kuruluşlar ile iş birliği durumu başlığında rekabet düzeyi "düşük" olarak gerçekleşmiştir.

İşletmelerin firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu başlığındaki genel ortalama 2,99 olurken rekabet düzeyi "orta" seviye olarak tespit edilmiştir. Bu başlıkta ortalama standart sapma değeri ise 0,96 olmuştur.

5.2.5. Devlet (Kamu) Faktörü

Elmas Modeli'nde ana unsurların yanında bulunan destekleyici iki unsurun birincisi Devlet (Kamu) faktörüdür. Anket formunda devlet faktörü 10 başlık halinde ele alınmış ve veri analizi araştırmaya katılan 117 firmanın değerlendirmelerine göre yapılmıştır (Tablo 5.11).

Fındık kırma ve işleme firmalarının genel olarak devlet (kamu) faktörü ile ilgili ortalama rekabet düzeyi "düşük" (2,35) olarak belirlenmiştir. Alt kırılımlar şeklinde firmaların rekabet güçleri değerlendirildiğinde; fındık kırma ve işleme firmalarının devletin aynı desteklerinden faydalanması konusundaki rekabet düzeyleri "orta" (2,71) iken, devletin nakdi desteklerinden faydalanmaları (2,52), devlet desteklerinin rekabet yapılarına etkisi (2,49), teknoloji yenilemelerine etkisi (2,46), fındık politikasının firmaların rekabet güçlerine etkisi (2,46), devlet desteklerinin firmaların kaliteli hammadde teminine etkisi (2,43), nitelikli işgücü istihdamlarına etkisi (2,32), ürün çeşitliliğine etkisi (2,27) ve markalı ürün üretimlerine (2,20) konularında "düşük" düzeyde rekabet gücüne sahip oldukları belirlenmiştir. Buna karşın firmaların devletin yer tahsisinden faydalanmaları ile ilgili rekabet düzeyleri (1,58) ise "çok düşük" olarak belirlenmiştir. Standart sapma değeri firmanın devletin yer tahsisinden faydalanma durumu başlığında 1,31 olarak gerçekleşirken, diğer bütün başlıklarda 1 (Bir) değerinin altında gerçekleşmiştir.

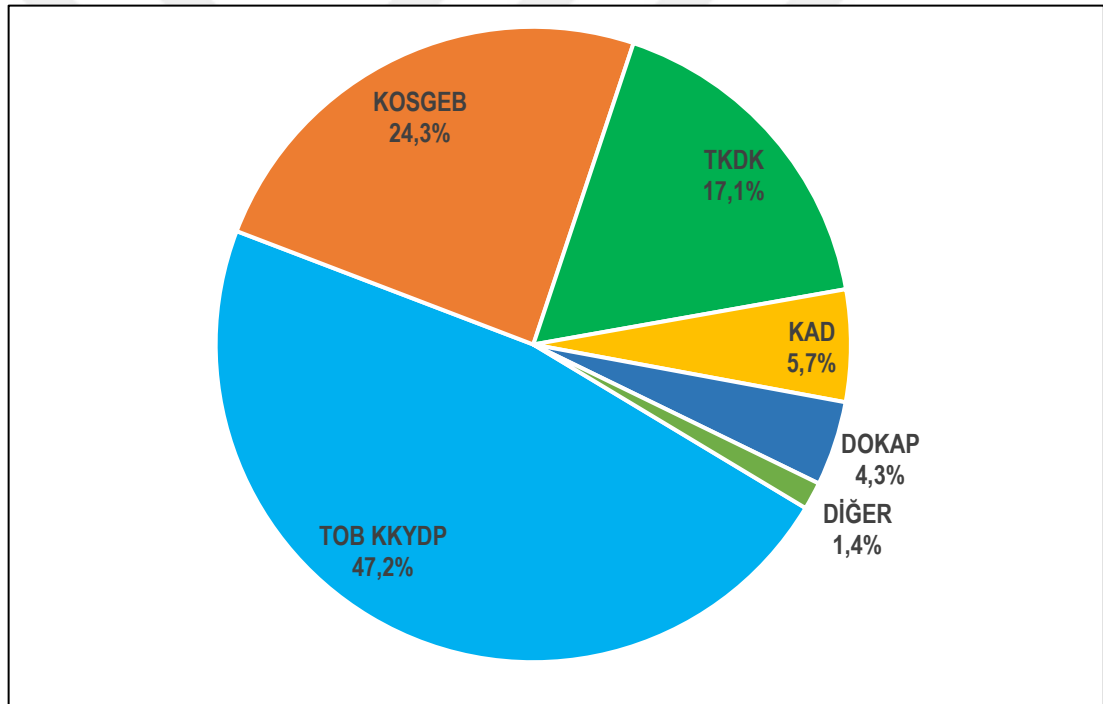
Tablo 5.11. İşletmelerin devlet (kamu) faktörü koşulları

Devlet (Kamu) Faktörü		Ölçek Değeri					Ortalama	Standart Sapma	Rekabet Düzeyi
		1	2	3	4	5			
Firmanın devletin aynı desteklerinden faydalanma durumu	Frekans	15	25	54	21	2	2,74	0,95	Orta
	%	12,8	21,4	46,2	17,9	1,7			
Firmanın devletin nakdi desteklerinden faydalanma durumu	Frekans	19	39	39	19	1	2,52	0,97	Düşük
	%	16,2	33,3	33,3	16,2	0,9			
Devlet desteklerinin firmanın rekabet yapısına olumlu etkisi	Frekans	18	40	44	14	1	2,49	0,92	Düşük
	%	15,4	34,2	37,6	12,0	0,9			
Devlet desteklerinin firma teknoloji yenilenmesine etkisi	Frekans	21	37	43	16	0	2,46	0,94	Düşük
	%	17,9	31,6	36,8	13,7	0,0			
Uygulanan fındık politikalarının firma rekabet yapısına etkisi	Frekans	20	36	48	13	0	2,46	0,90	Düşük
	%	17,1	30,8	41,0	11,1	0,0			
Fındık üretimine verilen devlet desteklerinin kaliteli hammadde teminine etkisi	Frekans	22	37	45	12	1	2,43	0,94	Düşük
	%	18,8	31,6	38,5	10,3	0,9			
Devlet desteklerinin firmanın nitelikli işgücü istihdamına etkisi	Frekans	26	43	33	15	0	2,32	0,96	Düşük
	%	22,2	36,8	28,2	12,8	0,0			
Devlet desteklerinin firmanın ürettiği ürün çeşitliliğine etkisi	Frekans	25	51	26	14	1	2,27	0,96	Düşük
	%	21,4	43,6	22,2	12,0	0,9			
Devlet desteklerinin firmanın markalı ürün üretmesine etkisi	Frekans	30	45	31	11	0	2,20	0,93	Düşük
	%	25,6	38,5	26,5	9,4	0,0			
Firmanın devletin yer tahsisinden faydalanma durumu (Org.San.Böl. vb.)	Frekans	95	4	2	4	12	1,58	1,31	Çok düşük
	%	81,2	3,4	1,7	3,4	10,3			
Ortalama	Frekans	291	357	365	139	18	2,35	0,98	Düşük
	%	24,9	30,5	31,2	11,9	1,5			

(1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek)

Nakdi devlet desteklerinden (belli şartlar altında geri ödemesiz ve nakit olarak ödenen destekleri) faydalanmanın çok yeterli ve yeterli düzeyde yararlandığını belirten firmaların oranı %17,1 iken, çok yetersiz ve yetersiz oranda faydalandığını belirten firmaların oranı ise %49,5'dir. Nakdi devlet desteklerinden faydalanma ihracat yapan firmalarda orta (2,89), ihracat yapmayan firmalarda düşük (2,28) düzeydedir.

Araştırma bulgularına göre en çok destek alınan kurumların başında TOB'nın Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı (KKYDP), gelmektedir. İkinci olarak Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın (STB) Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) destekleri, Doğu Karadeniz Projesi Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı (DOKAP) destekleri ve Kalkınma Ajansları Destekleri (KAD) gelmektedir. Üçüncü en çok hibe veren kuruluş ise Tarım ve Orman Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) olmuştur. Firmalar en çok TOB'un KKYDP kapsamında nakdi destek almışlardır. Bu programdan destek alanların oranı %47,2 olarak gerçekleşmiştir. İkinci olarak en çok nakdi destek alınan kurum ise %24,3 ile KOSGEB olurken onu %17,1 ile TKDK takip etmiştir (Şekil 5.11).

Şekil 5.11. Firmaların aldıkları nakdi desteklerin kurum bazında dağılımı (%)

Ankete katılan ve herhangi bir kuruluştan nakdi destek alanların toplam içindeki payı %49,5 olmuştur. Birden fazla kurumdan destek alan firmaların oranı ise %10,3 olmuştur. Aynı desteklerden (vergi indirimi, sosyal güvenlik primi indirimi gibi) faydalanmanın çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %19,6, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı ise %34,2'dir. Aynı

desteklerden faydalanma ihracat yapan firmalar (3,02) ve ihracat yapmayan firmalarda (2,56) orta düzeydedir.

Fındık üretimine verilen devlet desteklerinin (alan bazlı destek, mazot desteği, gübre desteği ve organik tarım desteği gibi) kaliteli hammadde teminine etkisinin çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %11,1, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %50,4'dir. Fındık üretimine verilen devlet desteklerinin kaliteli hammadde teminine etkisi, ihracat yapan firmalarda orta (2,65) iken, ihracat yapmayan firmalarda düşük (2,28) olarak belirlenmiştir.

Devlet desteklerinin firmanın rekabet yapısına etkisinin çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %12,9, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %49,5'dir. Devlet desteklerinin firmanın rekabet yapısına etkisi nakdi destek alan firmalarda orta (2,67) iken, nakdi destek almayan firmalarda düşük (2,31) olarak belirlenmiştir.

Devlet desteklerinin firma teknolojisinin yenilenmesine etkisinin çok yeterli olduğunu belirten firma bulunmazken, yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %13,7, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı ise %49,5'dir. Devlet desteklerinin firma teknolojisinin yenilenmesine etkisi nakdi destek alan firmalarda orta (2,74) iken, nakdi destek almayan firmalarda düşük (2,19) olarak belirlenmiştir.

Devlet desteklerinin firmanın ürettiği ürün çeşitliliğine olan etkisinin çok yeterli ve yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %12,9, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %47,9'dır. Devlet desteklerinin firmanın ürettiği ürün çeşitliliğine olan etkisi nakdi destek alan firmalar (2,43) ve nakdi destek almayan firmalarda (2,12) düşük düzeydedir. Nakdi destek alan firmaların ürettiği ortalama ürün çeşitliliği 4,2 iken, destek almayan firmalarda 3,2'dir.

Devlet desteklerinin firmanın markalı ürün üretmesine olan etkisinin çok yeterli olduğunu belirten firma bulunmazken, yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %9,4, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %64,1'dir. Nakdi destek alan firmalar (2,34) ve nakdi destek almayan firmalarda (2,05) devlet desteklerinin markalı ürün üretimine etkisi düşük olarak tespit edilmiştir.

Devlet desteklerinin firma nitelikli işgücü (usta, teknisyen, tekniker, mühendis vb teknik elemanlar) istihdamına olan etkisinin çok yeterli olduğunu belirten firma

bulunmazken, yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %12,8, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %59,0'dır. Nakdi destek alan firmalar (2,52) ve nakdi destek almayan firmalarda (2,12) devlet desteklerinin firmaların nitelikli işgücü istihdamlarına etkileri düşük olarak belirlenmiştir. Destek alan firmalarda istihdam edilen teknik eleman sayısının toplama oranı %5,3 iken, destek almayan firmalarda %4,1'dir. Nakdi desteklerin nitelikli işgücü istihdamına olumlu bir katkısı olmasına rağmen, bu katkının düşük düzeyde olduğu görülmektedir.

Uygulanan fındık politikalarının firma rekabet yapısına etkisinin çok yeterli olduğunu belirten firma bulunmazken, yeterli olduğunu belirten firmaların oranı %11,1, çok yetersiz ve yetersiz olduğunu belirten firmaların oranı %47,9'dır.

Ankete katılan firmaların %81,2'si devletin yer tahsisinden faydalanmadığı görülmüştür. Organize sanayi bölgesi ve ihtisas bölgesi içerisinde bulunan ve yer tahsisinden faydalanan firmaların oranı ise %18,8 olmuştur.

Fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren firmaların büyük bir kısmı aynı desteklerden, yarısına yakını nakdi desteklerden faydalanmasına rağmen devlet desteklerinin yetersiz kaldığı görülmektedir. Geliştirilecek politikaların üretim aşamasında kaliteli fındık üretimini desteklerken, fındık işleme ve ihracat aşamasında da markalı ürün ve katma değerli ürün ihracatını desteklemelidir.

5.2.6. Şans Faktörü

Elmas Modeli'nde destekleyici unsurların ikincisi olan şans faktörü, genellikle hükümetlerin ve firmaların kontrolü dışında vuku bulan olaylar olduğundan araştırmacı tarafından ilgili konjonktür dikkate alınarak firmaların rekabet yapısını olumlu ve olumsuz yönde etkileyen faktörler Tablo 5.12'de ortaya konulmuştur.

Şans faktörü fındık kırma ve işleme sektörü açısından ele alınıp günümüz konjonktürüne göre değerlendirildiğinde olumlu ve olumsuz şartların sektör açısından birbirine yakın olduğu görülmektedir. Buna göre şans faktörü ortalaması orta (3,00) olarak belirlenmiştir.

Tablo 5.12. Şans faktörünün olumlu ve olumsuz koşulları

Olumlu Koşullar	Olumsuz Koşullar
- İklim koşullarının son yıllarda fındık üretimi için uygun seyretmesi - Fındık üretimine yönelik çiftçilere verilen desteklerin devam etmesi - Hükümetin ihracata yönelik uyguladığı politikalar ve desteklerinin devam etmesi - Fındık kırma ve işleme sektörüne yönelik ayni ve nakdi desteklerin devam etmesi - Dünyada yaşanan pandemi nedeniyle kuru ürünlere ve özellikle fındığa olan dış talebin artması	- Ülkemizde enflasyonun yüksek olması nedeniyle girdi fiyatlarının sürekli artması - Ülkemizde enflasyonun yüksek olması nedeniyle nitelikli işgücü istihdamının maliyetinin sürekli artması - Fındık üretimine yönelik devlet desteklerinin varlığına rağmen desteğin yetersiz olması - Devletin genel tarımsal desteklerinin devam etmesine rağmen yetersiz kalması - Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle enerji ve akaryakıt fiyatlarının artması

5.3. Fındık Kırma ve İşleme Sanayisinin Elmas Modeline Göre Değerlendirilmesi

Fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren ve ankete katılan firmalardan elde edilen verilerin Elmas Modeline göre yapılan analiz sonucunda fındık kırma ve işleme sanayisinin rekabet düzeyi ortalamaları; girdi koşullarında orta (2,64), talep koşullarında orta (2,93), ilgili ve destekleyici sanayi koşullarında orta (3,11), firma yapısı, stratejisi ve rekabet koşullarında orta (2,99) devlet faktöründe düşük (2,35) ve şans faktöründe orta (3,00), genel olarak ise orta (2,84) düzeyde rekabet gücüne sahip oldukları tespit edilmiştir. En yüksek rekabet değeri 3,11 (orta) ile ilgili ve destekleyici sanayi başlığında iken, en düşük rekabet değeri düşük (2,35) rekabet düzeyi ile devlet faktöründe olmuştur. Devlet faktöründe rekabet düzeyi düşük seviyede iken, geri kalan diğer başlıklarda orta düzeydedir (Tablo 5.13).

Tablo 5.13. Elmas modeline göre firmaların rekabet düzeyleri

Fındık İşleme Sanayisi Genel	Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı, Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

Fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet seviyeleri işletme büyüklüklerine göre Tablo 5.14’den incelendiğinde; büyük işletmeler, orta büyüklükteki işletmeler ile küçük işletmelerde rekabet düzeyi orta olurken, mikro işletmelerde rekabet düzeyi düşük olarak gerçekleşmiştir.

Büyük işletmelerde firmanın yapısı, stratejisi ve rekabet durumu ortalaması orta (3,38) düzeyde olmasına rağmen yüksek düzey olan 3,40 ve üzerine çok yakındır. Mikro işletmelerde talep koşulları ve devlet faktörünün rekabet düzeyi “çok düşük” düzeydedir.

Tablo 5.14. İşletme sınıflarına göre firmaların rekabet düzeyleri

İşletme Büyüklüğü		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
Büyük İşletmeler	Ortalama	2,61	3,17	3,14	3,38	2,72	3,00	3,00
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Orta Büyüklükte İşletmeler	Ortalama	2,69	2,69	3,16	2,92	2,40	3,00	2,81
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Orta ve Büyük İşletmeler	Ortalama	2,66	2,97	3,16	3,09	2,51	3,00	2,90
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Küçük İşletmeler	Ortalama	2,59	2,98	3,20	2,97	2,08	3,00	2,80
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Mikro İşletmeler	Ortalama	2,57	1,58	2,73	2,51	1,77	3,00	2,36
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Çok Düşük	Orta	Düşük	Çok Düşük	Orta	Düşük
Küçük ve Mikro İşletmeler	Ortalama	2,59	2,79	3,01	2,78	1,95	3,00	2,69
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Genel	Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

İşletmeler orta ve büyük işletmeler ile küçük ve mikro işletmeler olarak sınıflandırıldığında ise, her iki grupta da rekabetçilik düzeyinin orta seviyede olduğu görülmektedir. Fındık kırma ve işleme sanayisi ile genel rekabet düzeyi karşılaştırıldığında ise sadece büyük işletmeler ile orta ve büyük işletmelerin genel rekabet düzeyine göre daha yüksek bir değerde olduğu görülmektedir.

Fındık kırma ve işleme sanayisinde faaliyet gösteren firmalar faaliyet konularına göre ele alındıklarında; fındık kırma, fındık işleme, fındık kırma ve işleme firmalarının tamamının orta seviyede rekabetçi olduğu görülmüştür. Fındık işleme firmalarının ortalaması genel ortalama ile aynı olurken, fındık kırma firmalarının ortalaması genel ortalamadan düşük, fındık kırma ve işleme firmalarının ortalaması ise genel ortalamadan daha yüksek olmuştur (Tablo 5.15).

Tablo 5.15. Faaliyet konularına göre firmaların rekabet düzeyleri

Faaliyet Konusu		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
Fındık Kırma İşletmeleri	Ortalama	2,76	2,63	3,11	2,71	2,30	3,00	2,75
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Fındık İşleme İşletmeleri	Ortalama	2,38	2,52	3,24	3,28	2,65	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Düşük	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Fındık Kırma ve İşleme İşletmeleri	Ortalama	2,63	3,10	3,09	3,09	2,31	3,00	2,87
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Genel	Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

Fındık kırma ve işleme firmalarının hukuki durumuna göre rekabet düzeyleri değerlendirildiğinde; anonim şirketler, limited şirketler, şahıs işletmeleri, kooperatif şirketler ve gerçek kişi işletmelerinin tamamının rekabet düzeyinin orta seviyede olduğu anlaşılmaktadır. En yüksek rekabet değeri anonim şirketlerde iken, en düşük rekabet değeri kooperatif şirketlerdedir.

Fındık işleme sanayisi genel ortalama ile firma yapısına göre işletmeler kıyaslandığında ise anonim ve limited şirketlerin genel ortalamadan daha yüksek, diğerlerinin ise genel ortalamadan daha düşük değerde oldukları görülmektedir.

Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu, anonim şirketlerde en yüksek değerini alırken, kooperatif şirketlerde en düşük değerini almıştır. Bunun kooperatif şirketlerin yönetsel yapısının zayıf olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Girdi koşullarının rekabet gücü ortalaması en yüksek gerçek kişilerde olurken, en düşük anonim şirketlerde olmuştur. Burada ise en önemli faktör anonim şirketlerde girdi maliyetleri yüksek iken gerçek kişilerde düşük olmasıdır. Devlet faktörünün en düşük değerini gerçek kişilerde alırken, en yüksek değerini limited şirketlerde almıştır. Talep koşullarında ise en yüksek değer şahıs şirketlerinde olurken en düşük değer kooperatif şirketlerde olmuştur (Tablo 5.16).

Tablo 5.16. Firma yapısına göre rekabet düzeyleri ve ortalamaları

Firma Yapısı Göre		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
Anonim Şirket	Ortalama	2,49	2,91	3,20	3,23	2,43	3,00	2,88
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Limited Şirket	Ortalama	2,67	2,96	3,15	3,01	2,44	3,00	2,87
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Şahıs Şirketi	Ortalama	2,66	3,00	2,97	2,73	2,09	3,00	2,74
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Gerçek Kişi	Ortalama	2,74	2,94	2,76	2,69	1,86	3,00	2,67
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Kooperatif Şirket	Ortalama	2,64	2,63	3,05	2,46	1,98	3,00	2,63
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Düşük	Düşük	Orta	Orta
Genel	Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

Firmalar ihracat yapma durumlarına göre değerlendirildiklerinde; ihracat yapan firmaların ortalaması, genel fındık kırma ve işleme sanayisi ortalamasından yüksek olurken, ihracat yapmayan firmaların ortalaması daha düşük olmuştur. İhracat yapan

firmaların girdi koşullarının ortalaması genel ortalamadan düşük olmuştur. Buna etkili olan en önemli faktörün son zamanlardaki maliyet artışları olduğu değerlendirilmektedir.

İhracat yapılan ülke sayısı üç ve daha fazla olan firmalar ve ihraç edilen ürün sayısı üç ve daha fazla olan firmaların ortalamalarının da genel ortalamadan ve ihracat yapan bütün firma ortalamasından oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu firmalarda firmanın yapısı stratejisi ve rekabet durumu başlığında ortalamasının yüksek seviyede olması ve devlet faktöründe seviyenin orta olması oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca üç ve daha fazla ürün ihraç eden firmaların ortalamasının, üç ve daha fazla ülkeye ihracat yapan firmalardan yüksek olması, katma değerli işlenmiş ürün ihraç eden firmaların daha rekabetçi yapıya sahip olduklarının göstergesi olduğu düşünülmektedir (Tablo 5.17).

Tablo 5.17. İhracat durumuna göre rekabet düzeyleri ve ortalamaları

İhracat Durumuna Göre		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
İhracat Yapmayan	Ortalama	2,68	3,11	3,09	2,77	2,18	3,00	2,81
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
İhracat Yapan	Ortalama	2,57	2,95	3,14	3,35	2,60	3,00	2,94
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
İhracat Yapan (3 ve daha fazla ülke)	Ortalama	2,56	3,09	3,12	3,46	2,74	3,00	3,00
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Orta
İhracat Yapan (3 ve daha fazla ürün)	Ortalama	2,63	3,15	3,15	3,65	2,75	3,00	3,06
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Orta
Genel	Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

Fındık kırma ve işleme işletmeleri firma sahipliğine göre ele alındığında; aile işletmelerinin rekabet gücünün daha yüksek olduğu görülmüştür. İkinci sırada çok ortaklı şirketler gelirken, son sırada şahıs işletmeleri gelmektedir (Tablo 5.18.).

Tablo 5.18. Firma sahipliğine göre rekabet düzeyleri ve ortalamaları

Firma Sahipliğine Göre		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
Aile Şirketi	Ortalama	2,64	2,97	3,23	3,12	2,53	3,00	2,92
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Çok Ortaklı Şirketler	Ortalama	2,61	2,85	3,09	2,90	2,19	3,00	2,78
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Şahıs İşletmeleri	Ortalama	2,65	2,97	2,87	2,75	2,00	3,00	2,71
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Genel	Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

Aile şirketlerinin rekabet seviyesi genel rekabet seviyesinden yüksek olurken, çok ortaklı ve şahıs işletmelerinin rekabet seviyesi genel rekabet seviyesinden düşük olarak gerçekleşmiştir. Bu başlıkta rekabet seviyeleri genel olarak orta seviyelerde gerçekleşmiştir.

Fındık kırma ve işleme sanayisinde faaliyet gösteren firmaların nakdi destek alma durumlarına göre rekabet seviyeleri Tablo 5.19 aşağıda gösterilmiştir. Firmalar kamu kurumlarından nakdi destek alma durumlarına göre incelendiklerinde; destek alan firmaların rekabet düzeyinin, genel rekabet düzeyi ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür. Destek almayan firmaların rekabet düzeyi ise genel ortalamadan daha düşük olarak gerçekleşmiştir. Kamu kurumlarından iki kez ve daha fazla nakdi destek alan firmaların ortalaması genel rekabet ortalamasından daha yüksek olmuştur. Burada devlet faktörü dahil tüm başlıklarda rekabet seviyesi orta seviyede gerçekleşmiştir. Nakdi desteklerin firma rekabet düzeyinin gelişmesinde olumlu bir etki yaptığı görülse de iki kez ve daha fazla destek alan firmalarda seviyenin orta olması, desteklerin yetersiz olduğu sonucunu ortaya koymaktadır.

Tablo 5.19. Firmaların nakdi destek alma durumlarına göre rekabet düzeyleri

Destek Alma Durumuna Göre		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
Destek Almayan	Ortalama Rekabet Düzeyi	2,64	2,96	3,08	2,91	2,15	3,00	2,79
		Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Destek Alan	Ortalama Rekabet Düzeyi	2,63	2,92	3,15	3,08	2,54	3,00	2,89
		Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Destek Alan (2 ve daha fazla)	Ortalama Rekabet Düzeyi	2,61	2,97	3,18	3,27	2,66	3,00	2,95
		Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Genel	Ortalama Rekabet Düzeyi	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
		Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

İşletme sayılarına göre fındık kırma ve işleme firmaları ele alındığında; sadece bir işletmesi olan firmaların rekabet düzeyi ortalaması genel rekabet düzeyi ortalamasından düşük olmuştur. (Tablo 5.20).

Tablo 5.20. İşletme sayısına göre rekabet düzeyleri

İşletme Sayısına Göre		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
İşletme Sayısı 1	Ortalama	2,61	2,81	3,11	2,95	2,33	3,00	2,80
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
İşletme Sayısı 2	Ortalama	2,92	3,21	3,21	3,09	2,43	3,00	2,98
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
İşletme Sayısı 3	Ortalama	2,53	3,00	3,18	3,14	2,39	3,00	2,87
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
İşletme Sayısı 4-5	Ortalama	2,36	3,06	2,77	3,35	2,48	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Genel	Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

En yüksek ortalama iki işletmesi olan işletmelerde olurken onu üç işletmesi olan firmalar izlemiştir. İki ve üç işletmesi olan firmaların rekabet düzeyi genel ortalamadan yüksek olurken, işletme sayısı dört ve beş olan firmaların rekabet düzeyi ortalaması genel ortalamaya eşit olmuştur. Mevcut işletme sayısına göre fındık kırma ve işlem sanayisinde en rekabetçi firmalar, iki işletmesi olan firmalar olmuştur.

Firmaların faaliyet türlerine göre rekabet düzeyleri ele alındığında; en yüksek rekabet seviyesi 41 yıl ve üzeri faaliyet gösteren firmalarda olurken, bu ortalama genel rekabet ortalamasından yüksek olmuştur. En düşük rekabet seviyesi 1-5 yıl arası faaliyet gösteren firmalarda olurken, rekabet seviyesi de genel rekabet seviyesi ortalamasının altında gerçekleşmiştir (Tablo 5.21).

Tablo 5.21. Faaliyet süresine göre firmaların rekabet seviyesi ve ortalamaları

Faaliyet Süresine Göre İşletmeler		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
1-5 Yıllık İşletmeler	Ortalama	2,64	3,11	2,84	2,85	2,06	3,00	2,75
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
6-15 Yıllık İşletmeler	Ortalama	2,71	2,98	3,09	2,90	2,23	3,00	2,82
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
16-25 Yıllık İşletmeler	Ortalama	2,63	2,79	3,20	3,00	2,38	3,00	2,83
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
26-40 Yıllık İşletmeler	Ortalama	2,52	2,80	3,14	3,06	2,47	3,00	2,83
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
41 ve Üzeri Yıllık İşletmeler	Ortalama	2,69	3,42	3,40	3,36	2,80	3,00	3,11
	Rekabet Düzeyi	Orta	Yüksek	Yüksek	Orta	Orta	Orta	Orta
İşletmelerin Geneli	Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

Faaliyet süresi 6-15 yıl, 16-25 yıl ve 26-40 yıl olan firmaların rekabet seviyeleri işletmeler genelinin rekabet seviyesinin altındadır. Bütün kategorilerde rekabet

seviyesi, orta düzeydedir. Faaliyet süresi 41 yıl ve üzeri olan 11 firmanın diğer firmalardan farklı olarak talep koşullarında ve ilgili ve destekleyici sanayi başlığında rekabet seviyesi yüksek olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca devlet faktörü rekabet seviyesi diğer firmalarda düşük seviyede iken, bu firmalarda orta seviye olarak gerçekleşmiştir. Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu başlığında ise rekabet seviyesi orta olmasına rağmen, yüksek seviyeye çok yakın olarak gerçekleşmiştir. Genel anlamda faaliyet süresi arttıkça rekabet seviyesinin de arttığı görülmektedir.

Firmalar bulundukları il ve kümeye göre ele alındıklarında; doğu kümesinde bulunan Giresun, Ordu, Samsun ve Trabzon illerinin bulunduğu doğu kümesinin rekabet ortalamasının, içinde diğer illerin bulunduğu batı kümesinden yüksek olduğu ve işletmeler genelinin rekabet ortalamasına eşit olduğu görülmektedir (Tablo 5.22).

Doğu kümesinde en yüksek rekabet ortalaması Trabzon ilindeki firmalarda olurken, en düşük ortalama Giresun ilindeki firmalarda olmuştur. Trabzon ve Samsun illerinin rekabet ortalaması, işletmeler genelinin ortalamasından ve doğu kümesi ortalamasından yüksek olmuştur.

Batı kümesindeki en yüksek rekabet ortalaması Düzce ilinde olurken, en düşük ortalama Ankara, Bartın İzmir, Konya ve Yalova illerinin bulunduğu grupta olmuştur. Düzce, İstanbul ve Zonguldak illerinin rekabet seviyesi ortalaması Türkiye genel ortalamasından yüksek olurken, Ankara, Bartın İzmir, Kocaeli, Konya ve Sakarya illerinin ortalaması Türkiye genel ortalamasının ve batı kümesi ortalamasının altında olmuştur.

Türkiye genelinde en yüksek rekabet seviyesine ortalamasına sahip iller; Düzce, Trabzon ve Samsun'dur. Birden fazla firmanın bulunduğu illerde en düşük rekabet ortalamasına Kocaeli, Giresun ve Sakarya illeri sahiptir. Sadece bir firma bulunan Ankara, Bartın İzmir, Konya ve Yalova illerinde genel rekabet seviyesi düşük olarak gerçekleşmiştir. Bu durum, firmaların kümelenme gerekliliğinin bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 5.22. İllere göre rekabet seviyesi

İller		Girdi Koşulları	Talep Koşulları	İlgili ve Destekleyici Sanayi	Firmanın Yapısı Stratejisi ve Rekabet	Devlet (Kamu)	Şans	Genel
Giresun	Ortalama	2,62	2,75	3,22	2,72	2,27	3,00	2,76
	Rekabet Düzeyi	(Orta)	(Orta)	(Orta)	(Orta)	(Düşük)	(Orta)	(Orta)
Ordu	Ortalama	2,55	2,75	3,04	3,07	2,36	3,00	2,80
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Samsun	Ortalama	2,87	2,84	3,25	3,02	2,62	3,00	2,93
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta	Orta
Trabzon	Ortalama	2,71	3,54	3,06	3,18	2,54	3,00	3,01
	Rekabet Düzeyi	Orta	Yüksek	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Doğu Kümesi	Ortalama	2,66	2,89	3,14	2,98	2,41	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Düzce	Ortalama	2,76	3,59	3,78	3,48	2,76	3,00	3,23
	Rekabet Düzeyi	Orta	Yüksek	Yüksek	Yüksek	Orta	Orta	Orta
İstanbul	Ortalama	2,45	3,13	3,29	3,18	2,16	3,00	2,87
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Kocaeli	Ortalama	2,58	2,98	2,53	3,20	2,02	3,00	2,72
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Düşük	Orta	Düşük	Orta	Orta
Sakarya	Ortalama	2,52	2,91	3,14	2,88	2,25	3,00	2,78
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Zonguldak	Ortalama	2,92	3,23	2,97	2,92	2,20	3,00	2,87
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Diğer iller (Ankara, Bartın, İzmir, Konya, Yalova)	Ortalama	2,27	2,55	2,60	2,72	1,76	3,00	2,48
	Rekabet Düzeyi	Düşük	Düşük	Orta	Orta	Çok düşük	Orta	Düşük
Batı Kümesi	Ortalama	2,60	3,03	3,06	3,04	2,20	3,00	2,82
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta
Genel	Ortalama	2,64	2,93	3,11	2,99	2,35	3,00	2,84
	Rekabet Düzeyi	Orta	Orta	Orta	Orta	Düşük	Orta	Orta

5.4. Konu Bazında İş Birliği ve Kümelenme Eğilimi

Türkiye'nin fındık kırma ve işleme sanayisinde faaliyet gösteren firmaların konu bazında kümelenme eğilimleri ve iş birliği durumları anket formunda iki aşamalı olarak 14 başlık halinde ele alınmıştır. Birinci aşamada firmaların şu andaki mevcut iş birliği durumu ele alınırken, ikinci aşamada ileride olabilecek iş birliği ve kümelenme durumu ele alınmıştır.

5.4.1. Mevcut İş Birliği ve Kümelenme Eğilimi

Mevcut durumda fındık kırma ve işleme sanayisinde faaliyet gösteren firmalar, kümelenme ve iş birliği eğilimleri açısından incelenmiştir. Oluşturulan anket formunda bu bölüm 14 başlıkta ele alınmış ve Beşli Likert ölçeğine göre 1 (çok düşük), 2 (düşük), 3 (orta), 4 (yüksek) ve 5 (çok yüksek) olarak ölçeklendirilmiş; frekansları, frekans yüzdeleri, ortalama değerleri ve standart sapmaları hesaplanmıştır (Tablo 5.23).

Firmalar arasında mevcut kümelenme ve iş birliği durumunda en yüksek ortalama orta (2,77) ile fındık hammaddesi temininde iken, ikinci en yüksek iş birliği ortalaması orta (2,75) ile ürün satışı başlığında, üçüncü en yüksek ortalama orta (2,60) ile taşıma ve lojistik hizmet alımlarında, en düşük iş birliği yapılan başlıklar ise düşük ortalama ile diğer konular (1,96), araştırma ve geliştirme çalışmaları (2,03) ve pazarlama ve reklam hizmetleridir (2,09).

Firmaların kümelenmenin önemli amaçlarından olan diğer firmalar ile araştırma geliştirme çalışmaları, yeni teknoloji kullanımı konusunda iş birliği, yeni ürünlerin geliştirilmesi ve yenilikçi yaklaşımlar başlıklarında düşük seviyede bir iş birliği olduğu görülmüştür. Bu durum sektörde yeni teknolojilerle katma değerli yeni ürünleri geliştirilmesini olumsuz yönde etkilemektedir.

Firmaların mevcut iş birliği ve kümelenme eğilimlerinde 14 başlıktan 3 başlığın ortalama seviyesi orta olurken, 11 başlıkta ortalama seviyesi ise düşük olmuştur. Bu bölümde genel ortalama ise 2,33 olurken, kümelenme ve iş birliği seviyesi ise “düşük” olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 5.23. Firmalar arasında mevcut iş birliği durumu ve kümelenme eğilimi

Mevcut İş Birliği Durumu		Ölçek Değeri					Ortalama	Standart Sapma	Ortalama Seviyesi
		1	2	3	4	5			
Fındık hammaddesi temini	Frekans	20	23	47	18	9	2,77	1,14	Orta
	%	17,1	19,7	40,2	15,4	7,7			
Ürün satışı	Frekans	18	25	46	24	4	2,75	1,05	Orta
	%	15,4	21,4	39,3	20,5	3,4			
Taşıma ve lojistik hizmetleri alımı	Frekans	23	28	42	21	3	2,60	1,07	Orta
	%	19,7	23,9	35,9	17,9	2,6			
Makine- ekipman temini	Frekans	23	32	39	21	2	2,55	1,05	Düşük
	%	19,7	27,4	33,3	17,9	1,7			
Bakım onarım hizmetleri alımı	Frekans	29	29	39	17	3	2,45	1,09	Düşük
	%	24,8	24,8	33,3	14,5	2,6			
Yan sanayi ürünleri temini	Frekans	30	34	38	14	1	2,33	1,01	Düşük
	%	25,6	29,1	32,5	12,0	0,9			
Yeni teknoloji kullanımı	Frekans	35	32	34	14	2	2,28	1,07	Düşük
	%	29,9	27,4	29,1	12,0	1,7			
Bilişim malzemesi temini	Frekans	40	26	34	16	1	2,25	1,09	Düşük
	%	34,2	22,2	29,1	13,7	0,9			
Yenilikçi yaklaşımlar	Frekans	43	23	34	13	4	2,25	1,16	Düşük
	%	36,8	19,7	29,1	11,1	3,4			
Destek ve hibelerden faydalanma	Frekans	37	37	32	7	4	2,18	1,05	Düşük
	%	31,6	31,6	27,4	6,0	3,4			
Yeni ürünlerin geliştirilmesi	Frekans	39	36	27	14	1	2,16	1,05	Düşük
	%	33,3	30,8	23,1	12,0	0,9			
Pazarlama ve reklam hizmetleri	Frekans	45	28	32	12	0	2,09	1,03	Düşük
	%	38,5	23,9	27,4	10,3	0,0			
Ar-Ge çalışmaları	Frekans	47	31	29	9	1	2,03	1,02	Düşük
	%	40,2	26,5	24,8	7,7	0,9			
Diğer konular	Frekans	55	22	31	8	1	1,96	1,04	Düşük
	%	47,0	18,8	26,5	6,8	0,9			
Ortalama	Frekans	484	406	504	208	36	2,33	1,07	Düşük
	%	29,5	24,8	30,8	12,7	2,2			

(1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek)

5.4.2. İlerde Olabilecek İş Birliği ve Kümelenme Eğilimi

Bu bölümde fındık kırma ve işleme sanayisinde faaliyet gösteren firmaların ilerde olabilecek ya da olmasını istedikleri iş birliği başlıkları ele alınarak kümelenme eğilimleri incelenmiştir. Oluşturulan anket formunda bu bölüm 14 başlıkta ele alınmış ve Beşli Likert ölçeğine göre 1 (çok düşük, çok gereksiz), 2 (düşük, gereksiz), 3 (orta), 4 (yüksek, gerekli) ve 5 (çok gerekli, çok yüksek) olarak ölçeklendirilmiş; frekansları, frekans yüzdeleri, ortalama değerleri ve standart sapmaları hesaplanmıştır (Tablo 5.24).

Tablo 5.24. Firmalar arasında ileride olabilecek iş birliği ve kümelenme eğilimi

İleride Olabilecek İş Birliği Durumu ve Kümelenme Eğilimi		Ölçek Değeri					Ortalama	Standart Sapma	Ortalama Değeri
		1	2	3	4	5			
Ürün satışı	Frekans	9	7	30	50	21	3,57	1,09	Yüksek
	%	7,7	6,0	25,6	42,7	17,9			
Yeni teknoloji kullanımı	Frekans	11	13	22	44	27	3,54	1,22	Yüksek
	%	9,4	11,1	18,8	37,6	23,1			
Yenilikçi yaklaşımlar	Frekans	14	9	23	42	29	3,54	1,27	Yüksek
	%	12,0	7,7	19,7	35,9	24,8			
Fındık hammaddesi temini	Frekans	7	7	44	40	19	3,49	1,14	Yüksek
	%	6,0	6,0	37,6	34,2	16,2			
Yeni ürünlerin geliştirilmesi	Frekans	12	17	18	45	25	3,46	1,26	Yüksek
	%	10,3	14,5	15,4	38,5	21,4			
Ar-Ge çalışmaları	Frekans	11	16	27	45	18	3,37	1,17	Orta
	%	9,4	13,7	23,1	38,5	15,4			
Destek ve hibelerden faydalanma	Frekans	13	18	28	37	21	3,30	1,24	Orta
	%	11,1	15,4	23,9	31,6	17,9			
Makine- ekipman temini	Frekans	9	16	36	45	11	3,28	1,06	Orta
	%	7,7	13,7	30,8	38,5	9,4			
Taşıma ve lojistik hizmetleri alımı	Frekans	12	11	42	37	15	3,27	1,12	Orta
	%	10,3	9,4	35,9	31,6	12,8			
Bakım onarım hizmetleri alımı	Frekans	16	13	47	29	12	3,07	1,15	Orta
	%	13,7	11,1	40,2	24,8	10,3			
Yan sanayi ürünleri temini	Frekans	12	20	46	32	7	3,02	1,05	Orta
	%	10,3	17,1	39,3	27,4	6,0			
Pazarlama ve reklam hizmetleri	Frekans	20	18	38	33	8	2,92	1,18	Orta
	%	17,1	15,4	32,5	28,2	6,8			
Bilişim malzemesi temini	Frekans	22	15	37	36	7	2,92	1,19	Orta
	%	18,8	12,8	31,6	30,8	6,0			
Diğer konular	Frekans	15	15	63	17	7	2,88	1,01	Orta
	%	12,8	12,8	53,8	14,5	6,0			
Ortalama	Frekans	183	195	501	532	227	3,26	1,15	Orta
	%	11,2	11,9	30,6	32,5	13,9			

(1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek)

Firmalar arasında ileride olabilecek ya da olması istenilen iş birliği ve kümelenme eğilimi bölümünde en yüksek ortalama yüksek (3,57) ile ürün satışında iken, ikinci ve üçüncü en yüksek ortalamalar yüksek (3,54) yeni teknoloji kullanımı ve yenilikçi yaklaşımlar başlıklarında olmuştur.

Bu bölümde en düşük ortalamanın gerçekleştiği başlıklar ise orta (2,88) ile diğer konular başlığında olurken, ikinci ve üçüncü en düşük ortalamalar ise orta (2,92) ile bilişim malzemesi ve pazarlama ve reklam hizmetlerinde gerçekleşmiştir.

Bu bölümde iş birliği ve kümelenme eğilimi ortalamasının yüksek olduğu diğer başlıklar ise fındık hammaddesi temini ve yeni ürünlerin geliştirilmesi başlıkları olmuştur. Araştırma ve geliştirme çalışmalarında ortalama rekabet düzeyi orta seviyede (yükseğe yakın) gerçekleşmiştir. Yani; firmaların yarısından fazlası bu başlıkta iş birliği ve kümelenme isteğinde olduğu görülmüştür. Bu durum sektörün gelişmesi açısından önem arz ettiği düşünülmektedir.

Firmaların anket formunda verdiği ileride olabilecek iş birliği ve kümelenme eğilimi bölümünde, 14 başlıktan 5 tanesinde “yüksek” düzeyde iş birliği yapmak istedikleri görülmüştür. Geride kalan 9 başlıkta ise “orta” seviyede iş birliği yapmak istedikleri görülmüştür. Bu bölümde genel ortalama 3,26 olurken, rekabet düzeyi “orta” olmuştur.

5.4.3. Mevcut ve İleride Olabilecek İş Birliği ve Kümelenme Eğiliminin Karşılaştırılması

Fındık kırma ve işleme firmalarının ileride olabilecek iş birliği ortalaması ile mevcut durum ortalaması arasındaki fark, firmaların gelecekteki iş birliği yapma isteğini ortaya koymaktadır. Aradaki fark ne kadar büyük ise iş birliği yapma isteği o kadar fazla olacaktır (Tablo 5.25.).

Firmalar arasında en yüksek iş birliği yapma isteği 1,34 ortalama farkı ile araştırma geliştirme çalışmalarında olduğu görülmektedir. Mevcut durumda düşük (2,03) ortalamaya sahip araştırma geliştirme çalışmalarının ileride olabilecek ortalaması ile orta (3,37) düzeydedir. Firmalar araştırma geliştirme çalışmalarında gelecekte ortak hareket etme istekleri orta seviyede olmasına rağmen yüksek (3,40 ve üzeri) seviyeye yakın bir ortalamaya sahiptir. Bu başlıkta ileride olabilecek iş birliğini gerekli ve çok gerekli olarak belirten firma oranı %53,8 olmuştur. Araştırma geliştirme çalışmaları kapsamında firmaların bu iş birliği ve kümelenme isteği fındık kırma ve işleme sektöründe yeniliklerin ortaya çıkmasına olumlu katkı sağlayacaktır. Firmaların araştırma ve geliştirme çalışmaları kapsamındaki isteği, fındık destekleme politikaları kapsamında ele alınarak teşvik edilmelidir.

Tablo 5.25. Mevcut ve ileride olabilecek iş birliğinin karşılaştırılması

Mevcut ve İleride Olabilecek İş Birliği Durumu	Mevcut Durum		İleride Olabilecek		Ortalama Farkı
	Ortalama	Ortalama Seviyesi	Ortalama	Ortalama Değeri	
Ar-Ge çalışmaları	2,03	Düşük	3,37	Orta	1,34
Yeni ürünlerin geliştirilmesi	2,16	Düşük	3,46	Yüksek	1,30
Yenilikçi yaklaşımlar	2,25	Düşük	3,54	Yüksek	1,29
Yeni teknoloji kullanımı	2,28	Düşük	3,54	Yüksek	1,26
Destek ve hibelerden faydalanma	2,18	Düşük	3,30	Orta	1,12
Diğer konular	1,96	Düşük	2,88	Orta	0,92
Pazarlama ve reklam hizmetleri	2,09	Düşük	2,92	Orta	0,83
Ürün satışı	2,75	Orta	3,57	Yüksek	0,82
Makine- ekipman temini	2,55	Düşük	3,28	Orta	0,74
Fındık hammaddesi temini	2,77	Orta	3,49	Yüksek	0,72
Yan sanayi ürünleri temini	2,33	Düşük	3,02	Orta	0,68
Bilişim malzemesi temini	2,25	Düşük	2,92	Orta	0,68
Taşıma ve lojistik hizmetleri alımı	2,60	Orta	3,27	Orta	0,67
Bakım onarım hizmetleri alımı	2,45	Düşük	3,07	Orta	0,62
Ortalama	2,33	Düşük	3,26	Orta	0,93

(1: Çok düşük, 2: Düşük, 3: Orta, 4: Yüksek, 5: Çok yüksek)

İkinci en yüksek iş birliği yapma isteği 1,30 ortalama farkı ile yeni ürünlerin geliştirilmesi başlığında olmuştur. Bu başlıkta mevcut iş birliği ortalaması düşük (2,16) iken, ileride olabilecek iş birliği ve kümelenme ortalaması yüksek (3,46) olmuştur. Bu başlıkta ileride olabilecek iş birliğini gerekli ve çok gerekli olarak belirten firmaların oranı ise %59,8 olmuştur. Yeni ürünlerin geliştirilmesi hep iç piyasa hem de dış piyasada için gerekli olsa da özellikle dış piyasaya katma değerli ürün ihracı için oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Nitekim dış piyasaya satılan katma değerli ürün miktarı oldukça düşük kalmaktadır. Yeni ürünlerin geliştirilmesi kapsamındaki firmaların iş birliği ve kümelenme isteği, fındık destekleme politikaları kapsamında ele alınarak teşvik edilmelidir.

Üçüncü en yüksek üçüncü iş birliği yapma isteği 1,29 ortalama farkı ile yenilikçi yaklaşımlar başlığında gerçekleşmiştir. Bu başlıkta mevcut iş birliği ortalaması düşük (2,25) iken, ileride olabilecek iş birliği ve kümelenme isteği yüksek (3,54) olmuştur.

Bu başlıkta ileride olabilecek iş birliğini gerekli ve çok gerekli olarak belirten firmaların oranı %60,7'dir.

Fındık kırma ve işleme sektörünün yenilikçi bir bakış ile alınması, inovasyon ve teknoloji odaklı yatırımların yapılması önem arz etmektedir. Bu kapsamda yol almak isteyen firmaların özellikle sanayi ve teknoloji alanında desteklenmesi, fındık kırma ve işleme sektörüne yeni bir bakış açısı kazandıracak ve diğer bütün başlıkların gelişmesine de olumlu bir katkı sağlayacaktır.

Yeni teknoloji kullanımı başlığında ortalama farkı 1,26 olmuştur. Mevcut durumda iş birliği ve kümelenme eğilimi ortalaması düşük (2,28) seviyede iken, ileride olabilecek iş birliği ve kümelenme ortalaması ise yüksek (3,54) seviyede gerçekleşmiştir. Bu başlıkta ileride olabilecek iş birliğini gerekli ve çok gerekli olarak belirten firmaların oranı ise %60,7 olmuştur. Yeni teknoloji kullanımı konusunda firmalar çeşitli programlarla TOB, STB, TKDK ve DOKAP tarafından desteklenmiş olsalar da bu desteklerin yetersiz kaldığı araştırma sonuçlarında da anlaşılmaktadır. Firmaların sadece yarısı bir programdan destek alabilmiştir. Bu desteklerinde yarısı yatırım ve makine ekipman desteği iken diğer yarısı ise ofis kurulumu, istihdam desteği, kira desteği gibi destekleri kapsamaktadır. Bu konuda desteklerin kapsamının geliştirilerek artırılması gerekmektedir.

Destek ve hibelerden faydalanma başlığında ortalama farkı 1,12 olmuştur. Mevcut durumda destek ve hibelerden faydalanma başlığında iş birliği ve kümelenme ortalaması düşük (2,18) iken, bu başlıkta ileride olabilecek iş birliği ve kümelenme eğilimi ortalaması ise orta (3,30) seviyede gerçekleşmiştir. Bu başlıkta ileride olabilecek iş birliğini gerekli ve çok gerekli olarak belirten firma oranı ise %49,6 olmuştur. Firmaların yarısına yakını destek ve hibelere ulaşmada sorun yaşamaktadır. Bu kapsamda gerek yurt içi gerekse yurt dışı kaynaklı destek ve hibelere erişimin sağlanması için proje hazırlama ofisleri oluşturularak destek ve hibelerden faydalanma oranının artırılması gerekmektedir.

Anket sonuçlarına göre firmalar özellikle fındık hammadde temini ve ürün satışı konusunda da orta seviyede olan iş birliği seviyelerini yüksek seviyeye taşınmak istediklerini belirtmektedirler. Bu konuda da yeni politikaların geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Fındık hammadde temininde üreticiler düşük fındık fiyatlarından yakınırken, firmalarda düşük kaliteli fındıktan yakınmaktadırlar. Fındık veriminin ve kalitesinin artırılması, her iki taraf içinde olumlu bir politika olacaktır. Bu anlamda fındık politikalarının belirlenirken kalite ve verimi artırıcı tedbirlerin desteklenmesi faydalı olacaktır.

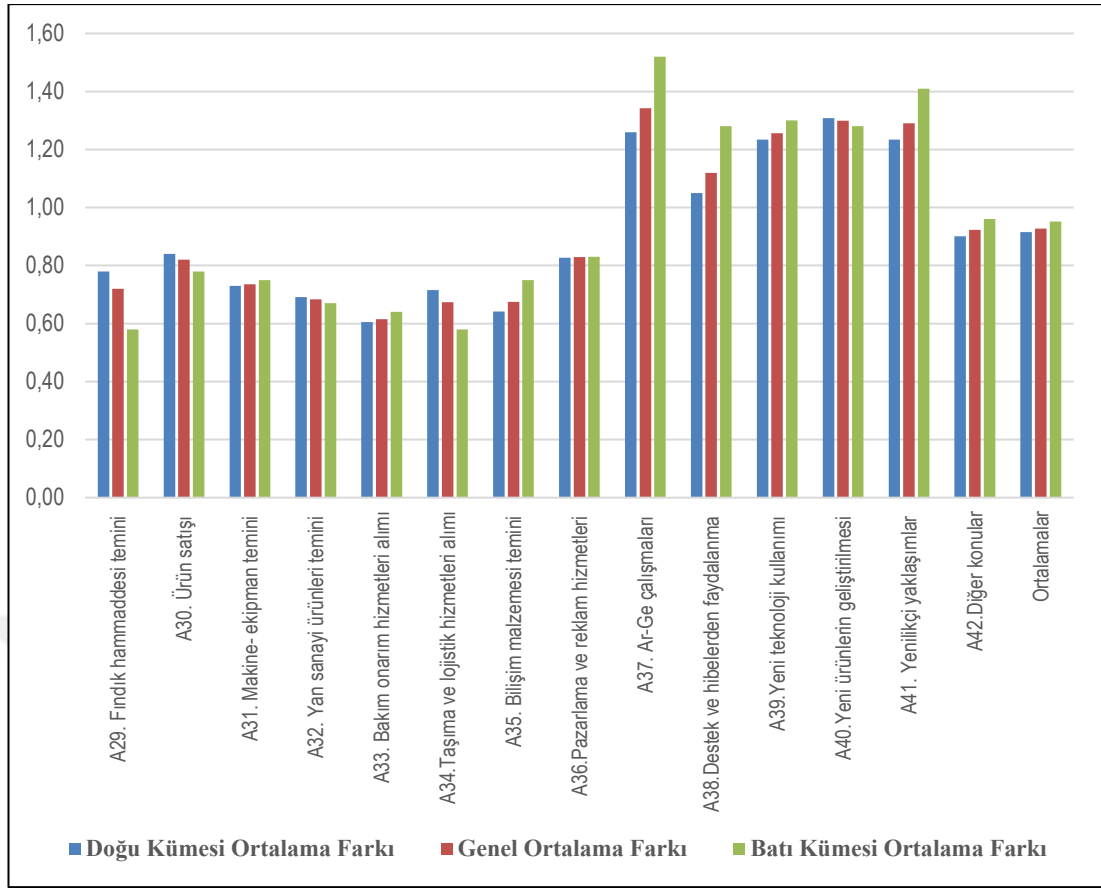
Firmaların ürün satışı konusunda da iş birliği orta seviyede olmasına rağmen özellikle dış piyasaya verilen fındık fiyatlarında aşırı farklılıklar söz konusudur. Firmaların bu konudaki iş birliğinin artırması, olası döviz kayıplarının önüne geçecektir.

Firmaların özellikle iş birliği ve kümelenme isteklerini yüksek düzeyde ortaya koydukları araştırma geliştirme çalışmaları, yeni ürünlerin geliştirilmesi, yenilikçi yaklaşımlar, yeni teknoloji kullanımı, destek ve hibelerden faydalanma, hammadde temini ve ürün satışı konularında iş birliğinin desteklenmesi konularında yeni politikaların geliştirilmesi, üreticiler, fındık sanayicileri ve ülke açısından oldukça önem arz etmektedir.

Firmaların bulundukları bölgeye göre doğu kümesi (Trabzon, Giresun Ordu, Samsun) ile batı kümesi (Ankara, Bartın, Düzce, İstanbul, İzmir, Konya, Kocaeli, Sakarya, Yalova, Zonguldak) dikkate alınarak mevcut iş birliği durumu ve kümelenme isteği ele alındığında; Batı kümesinin araştırma geliştirme çalışmaları, yenilikçi yaklaşımlar, destek ve hibelerden faydalanma, yeni teknoloji kullanımı, bilişim malzemesi temini gibi başlıklarda daha çok işbirliği talebi varken, doğu kümesinin ise fındık hammaddesi temini, ürün satışı, taşıma ve lojistik hizmeti alımı ve yeni ürünlerin geliştirilmesi gibi başlıklarda daha çok işbirliği ve kümelenme isteği olduğu görülmektedir.

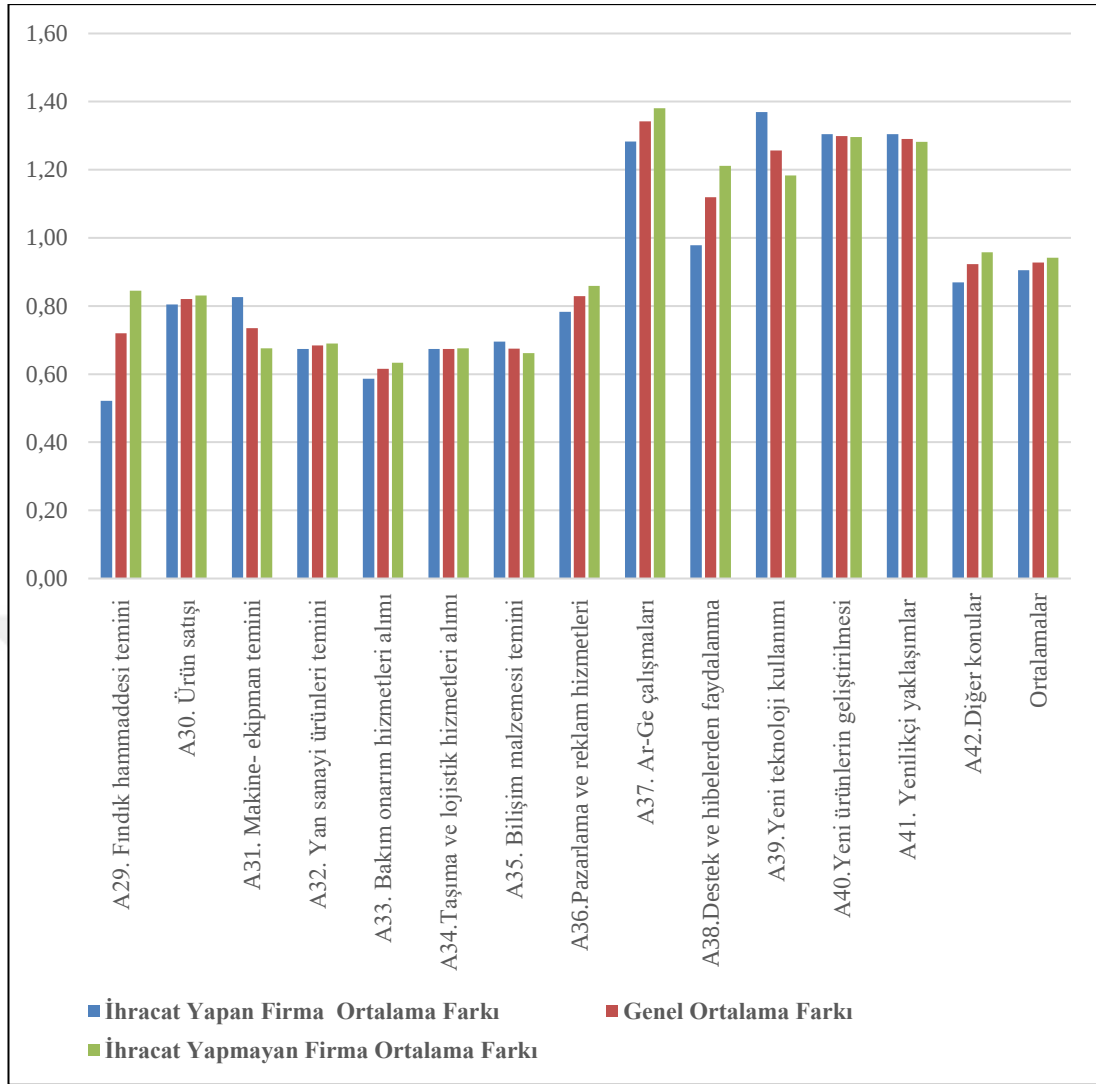
Firmaların, makine ekipman temini, yan sanayi ürünlerinin temini, bakım ve onarım hizmet alımları, pazarlama ve reklam hizmetleri gibi konularda iş birliği ve kümelenme istekleri birbirine çok yakın olarak gerçekleşmiştir.

Fındık kırma ve işleme firmaları Türkiye geneli iş birliği ve kümelenme eğilimi ile kıyaslandığında, batı kümesindeki firmaların doğu kümesindeki firmalara göre kümelenme ve iş birliğine daha istekli oldukları görülmüştür (Şekil 5.12).

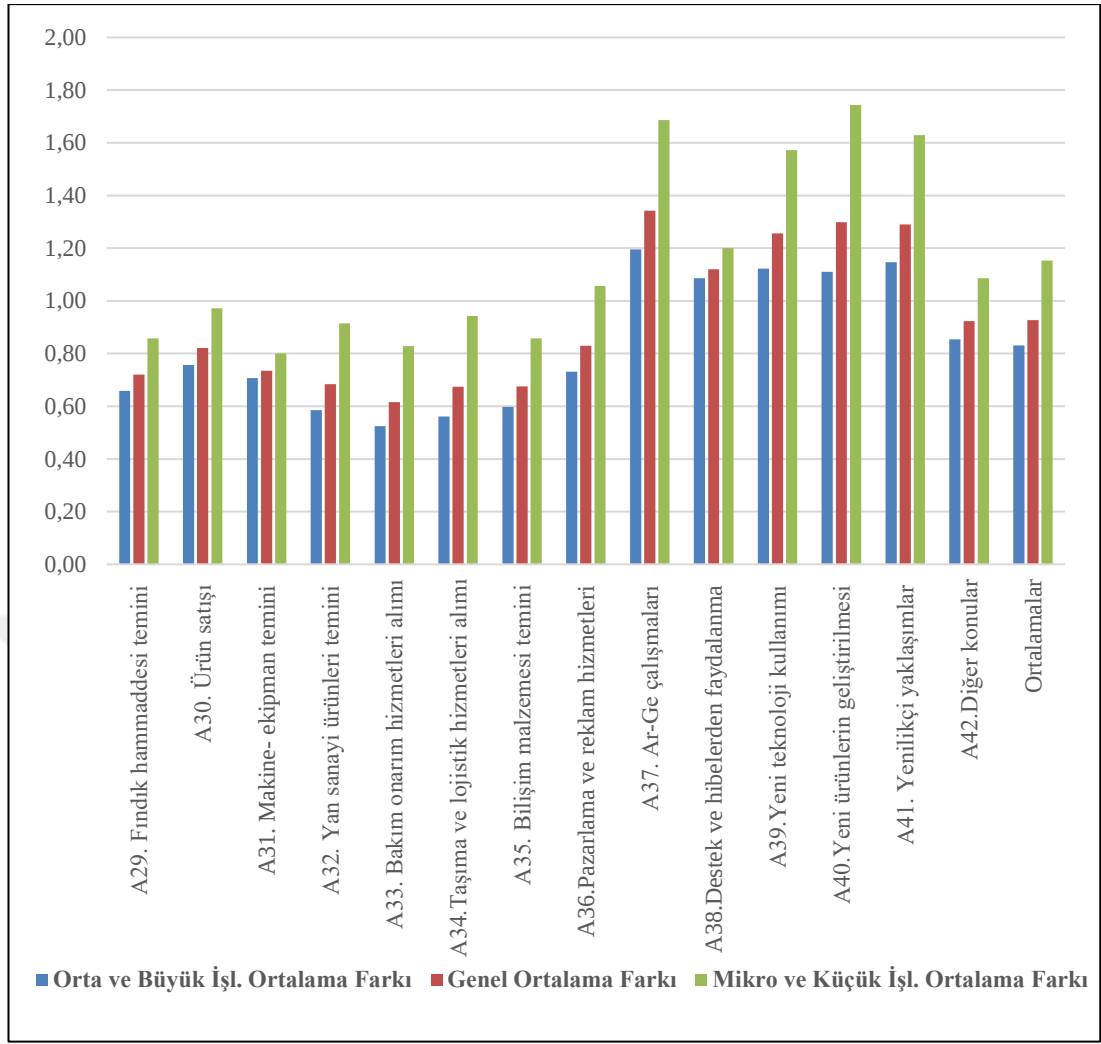
Şekil 5.12. Doğu ve batı kümelerinin iş birliği isteklerinin karşılaştırılması

Firmalar ihracat yapma durumlarına göre iş birliği ve kümelenme istekleri karşılaştırıldığında; ihracat yapan firmalar yeni teknoloji kullanımı, yenilikçi yaklaşımlar, makine ekipman temini, bilişim malzemesi temini gibi konularda iş birliğine daha istekli iken, ihracat yapmayan firmalar ise araştırma geliştirme çalışmaları, destek ve hibelerden faydalanma, pazarlama ve reklam hizmetleri, fındık hammaddesi temini, ürün satışı gibi başlıklarda iş birliği daha istekli olmuşlardır. Yeni ürünlerin geliştirilmesi, taşıma ve lojistik hizmetleri gibi konularda ihracat yapan ve yapmayan firmaların iş birliği istekleri birbirine çok yakın olarak gerçekleşmiştir. Fındık kırma ve işleme firmalarının Türkiye geneli iş birliği ve kümelenme eğilimi ile kıyaslandığında; ihracat yapmayan firmaların, ihracat yapan firmalara göre kümelenme ve iş birliğine daha istekli oldukları görülmüştür (Şekil 5.13).

Şekil 5.13. Firmaların iş birliği isteklerinin karşılaştırılması

Firmalar büyüklüklerine göre orta ve büyük işletmeler ile mikro ve küçük işletmeler olarak sınıflandırıldığında; iş birliği ve kümelenme isteğinin bütün başlıklarda küçük ve mikro işletmelerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Özellikle yeni ürünlerin geliştirilmesi, yenilikçi yaklaşımlar, araştırma ve geliştirme çalışmaları, yeni teknoloji kullanımı başlıklarında orta ve büyük işletmeler ile mikro ve küçük işletmeler arasında iş birliği ve kümelenme isteği yönünden büyük fark olduğu görülmüştür. Burada mikro ve küçük işletmelerin rekabet düzeyinin de düşük olmasının etkili olduğu değerlendirilmektedir (Şekil 5.14).

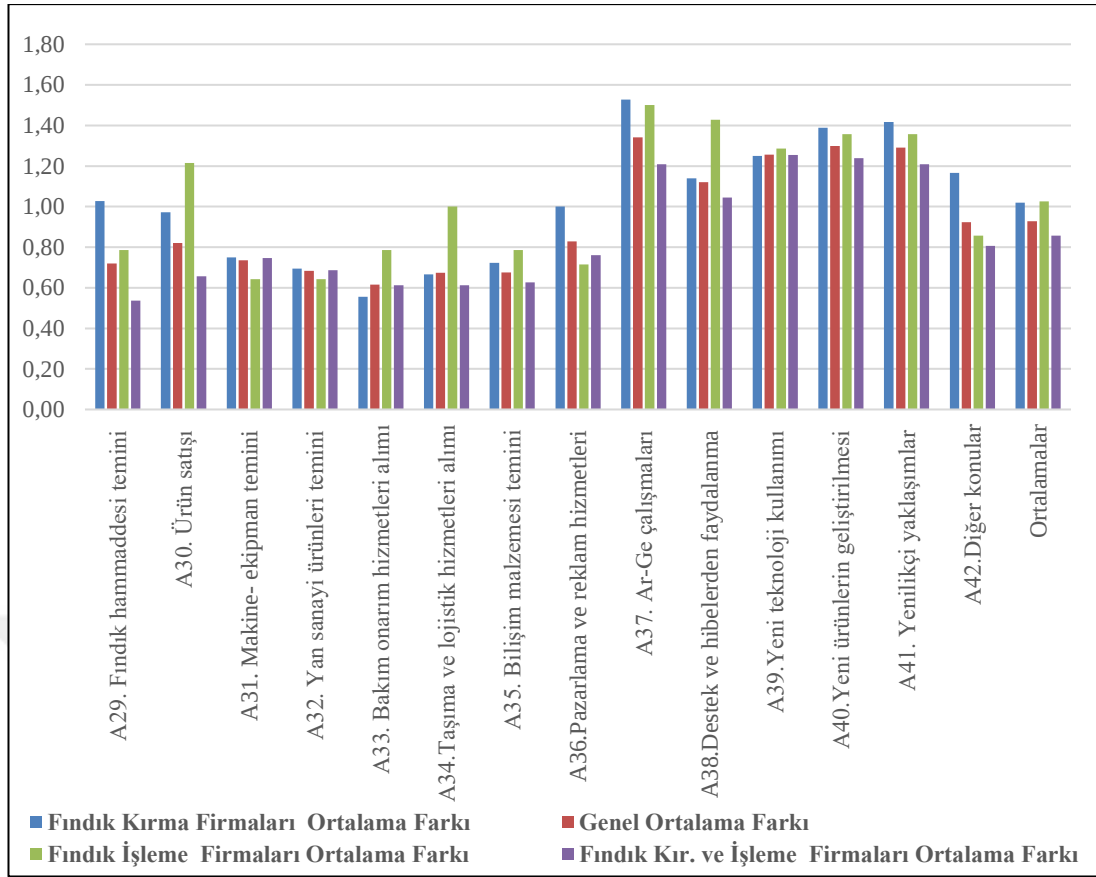

Şekil 5.14. İşletme büyüklüğüne göre iş birliği isteklerinin karşılaştırılması

Firmalar faaliyet alanlarına göre fındık kırma, fındık işleme ve fındık kırma ve işleme firmaları olarak sınıflandırıldığında; en yüksek iş birliği ve kümelenme isteği fındık işleme ve fındık kırma firmalarında. Fındık kırma ve işleme firmalarının iş birliği isteği ise Türkiye geneli iş birliği ve kümelenme eğilimi ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

Fındık işleme firmalarının ürün satışı, bakım ve onarım hizmet alımı, taşıma ve lojistik hizmet alımı, yeni teknoloji kullanımı, destek ve hibelerden faydalanma, bilişim malzemesi temini başlıklarında yüksek iş birliği isteği olmuştur.

Fındık kırma firmalarının ise fındık hammaddesi temini, pazarlama ve reklam hizmetleri, araştırma geliştirme çalışmaları, yeni ürünlerin geliştirilmesi, yenilikçi yaklaşımlar ve diğer konularda iş birliği isteği daha yüksek olmuştur. (Şekil 5.15).

Şekil 5.15. Faaliyet alanına göre iş birliği isteklerinin karşılaştırılması

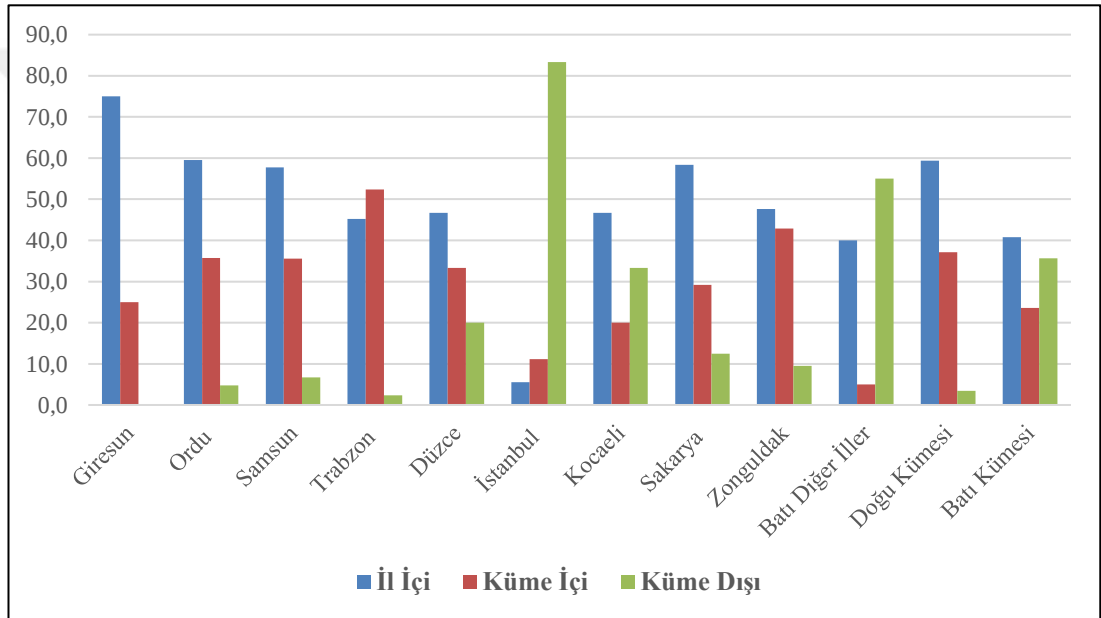
Fındık kırma ve işleme firmalarında en yüksek iş birliği isteği makine ekipman temini, yan sanayi ürünleri temini ve yeni teknoloji kullanımı başlıklarında olmuştur. Bu başlıklarda fındık kırma ve işleme firmalarının iş birliği ve kümelenme isteği Türkiye geneli ortalaması üzerinde olurken, diğer başlıkların tamamında iş birliği ve kümelenme isteği Türkiye ortalamasının altında gerçekleşmiştir.

5.5. Coğrafi İş Birliği ve Kümelenme Eğilimi

Çalışma kapsamında coğrafi kümelenme ve iş birliği eğilimi değerleri oluşturulan anket formunda A21, A22, A23, A24, A25, A26, A27 ve A28 numaralı sorular kapsamında ele alınarak değerlendirilmiştir. Bu sorular işletmelerin belirli konu başlıklarında mal veya hizmet aldıkları firmaların bulundukları illere yönelik sorulardan oluşmaktadır. Bu sorularla firmalara ihtiyaç duydukları ürünleri satın aldıkları ilk üç il sorulmuş ve alınan cevaplar il içi, küme içi ve küme dışı olarak değerlendirilmiştir. Değerlendirme anket formunda belirtilen il sayılarının oransal değeri olarak yapılmış ve konu başlıklarında illerin ve kümelerin oransal değerleri

hesaplanmıştır. Doğu kümesi Giresun, Ordu, Samsun ve Trabzon illerinden oluşurken, batı kümesi Ankara, Bartın, Düzce, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Sakarya, Yalova ve Zonguldak illerinden oluşmaktadır. Batı kümesi içinde bulunan ve bir firmanın bulunduğu Ankara, Bartın, İzmir, Konya ve Yalova illeri, Diğer iller olarak ele alınmıştır.

Fındık hammaddesi temini başlığında Giresun ilinin tüm fındık hammaddesini il içinden karşılarken, İstanbul ilinin fındık hammaddesinin büyük bir kısmının küme dışından karşıladığı görülmektedir. Fındık hammaddesini çoğunu il içinden karşılayan iller Giresun, Ordu, Samsun, Kocaeli, Sakarya ve Zonguldak olmuştur (Şekil 5.16).

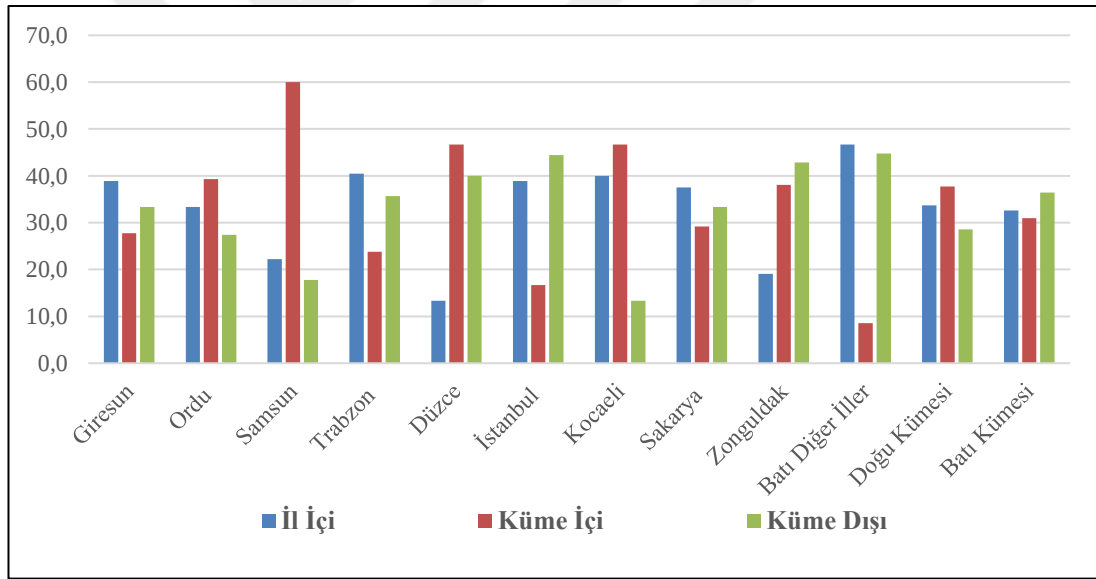

Şekil 5.16. Fındık hammaddesi temini

Fındık hammaddesini il dışından daha çok karşılayan iller ise İstanbul, Trabzon ve diğer batı kümesi illeri olmuştur. İstanbul ve diğer batı illerinde fındık hammaddesi teminini daha fazla oranda küme dışından yapılırken, Trabzon ilinde fındık hammaddesi temini daha çok küme içinden yapılmıştır. İllerin büyük bir kısmı hem küme içinden hem küme dışından fındık hammaddesi alımı yaptığı görülmektedir. Doğu kümesinin fındık hammaddesini küme dışından karşılama oranı %3,5 iken, batı kümesinde %35,6 olmuştur. Firmaları en çok fındık hammaddesi satın aldıkları iller batı kümesinden Sakarya, Düzce ve Zonguldak illeri olurken, doğu kümesinde Giresun, Ordu ve Samsun illeri olmuştur.

Fındık ürün satışı başlığında il içine ürün satışı daha fazla olan iller Giresun, Trabzon ve Sakarya olurken, en düşük olan iller ise Samsun, Düzce ve Zonguldak olmuştur. Küme içine en çok ürün satan iller Samsun, Düzce ve Kocaeli olurken, küme dışına en çok ürün satan iller ise diğer batı illeri, İstanbul ve Zonguldak olmuştur. Doğu kümesinin ürün satışı küme içine daha yüksek oranda olurken, batı kümesinin ürün satışı küme dışına daha yüksek oranda olmuştur.

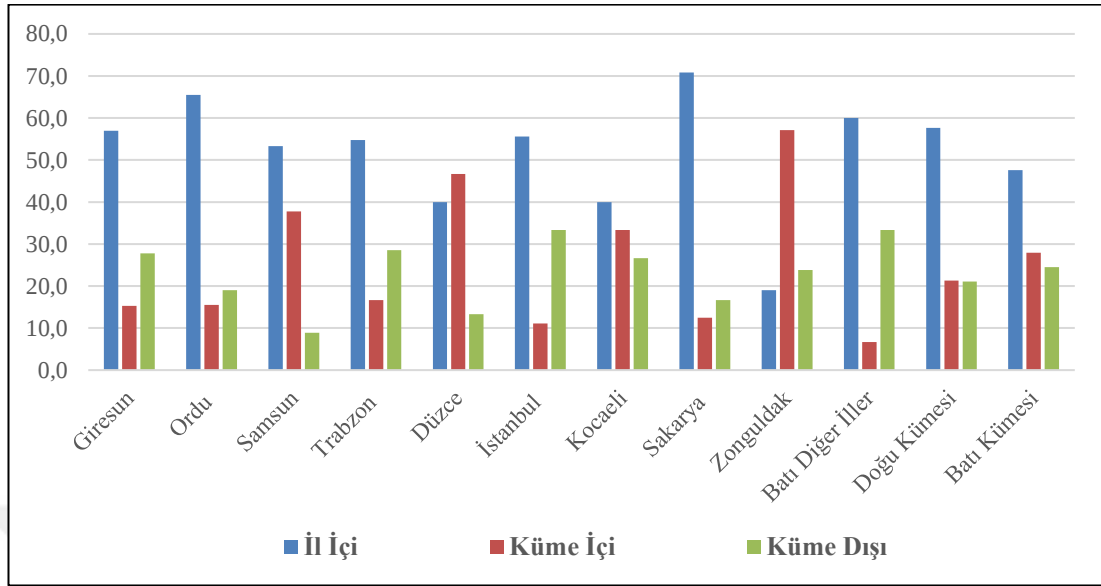
Firmaların en çok fındık ürünü sattıkları iller ise Batı Kümesinde İstanbul, Sakarya ve Kocaeli olurken, Doğu Kümesinde Giresun, Trabzon ve Ordu olmuştur. Türkiye genelinde en çok fındık ürünleri satılan firmaların bulunduğu iller Giresun, Trabzon ve Ordu illeri olmuştur. Türkiye genelinde ise 32 il anket formunda yer alan en çok satış yapılan ilk üç il arasında yer almıştır. Fındık ürünü en çok satılan diğer iller sırasıyla; Antalya, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Konya ve Mersin illeri olmuştur (Şekil 5.17).

Şekil 5.17. Ürün satışı

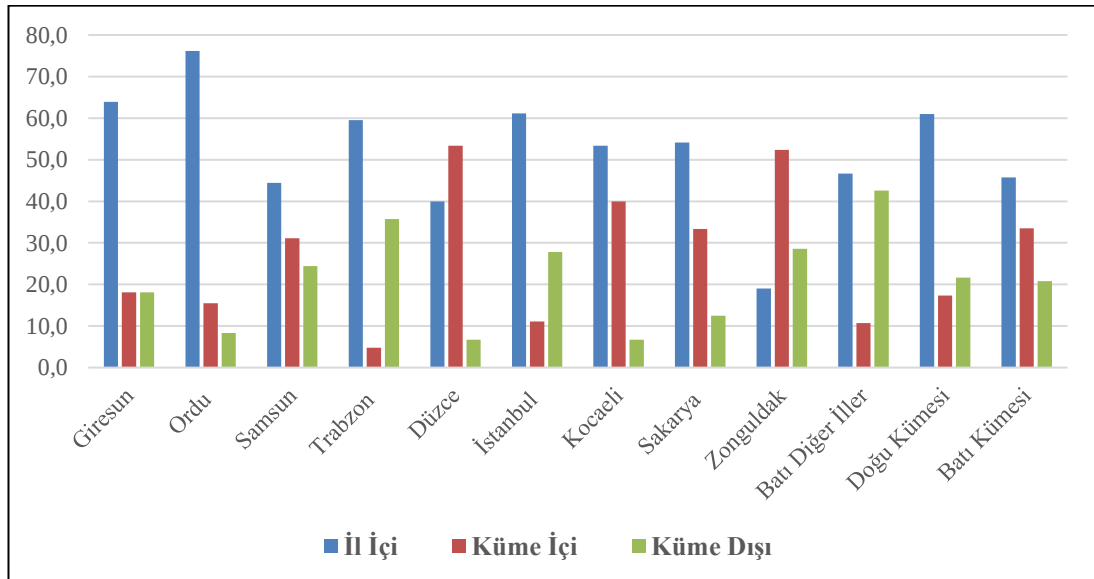
İl içinden en yüksek oranda makine ekipmanın temin edildiği iller Sakarya, Ordu ve Giresun iken, il içinden en az oranda temin eden iller Zonguldak, Kocaeli ve Düzce olmuştur. Küme içerisinden en yüksek oranda makine ekipman temini yapan iller Zonguldak, Düzce ve Samsun iken, küme dışından en yüksek oranda temin eden iller diğer batı illeri İstanbul ve Trabzon olmuştur. Hem doğu Kümesi hemde batı kümesi makine ekipman teminini yüksek oranda il içinden yapmakta olup, doğu

kümesinde bu oran batı kümesinden daha yüksek olarak gerçekleşmiştir (Şekil 5.18).

Şekil 5.18. Makine ekipman temini

Yan sanayi ve destekleyici ürün teminini il içinden en yüksek oranda gerçekleştiren iller Ordu, Giresun ve İstanbul iken, en düşük oranda gerçekleştiren iller Zonguldak, Düzce ve Samsun olmuştur. (Şekil 5.19).

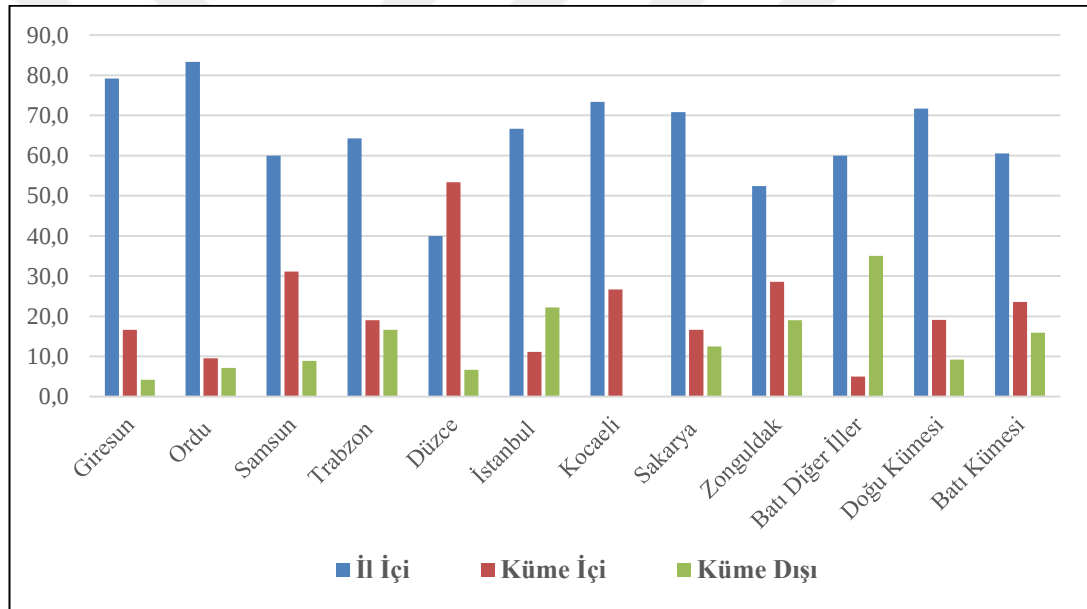

Şekil 5.19. Yan sanayi destekleyici ürün temini

Yan sanayi ve destekleyici ürünleri küme içinden en çok temin eden iller Düzce, Zonguldak ve Kocaeli iken, küme dışından en çok karşılayan iller ise diğer batı illeri,

Trabzon ve Zonguldak olmuştur. Yan sanayi ve destekleyici ürün temininde doğu kümesinde il içi karşılama oranı, batı kümesine göre daha yüksek olarak gerçekleşmiştir.

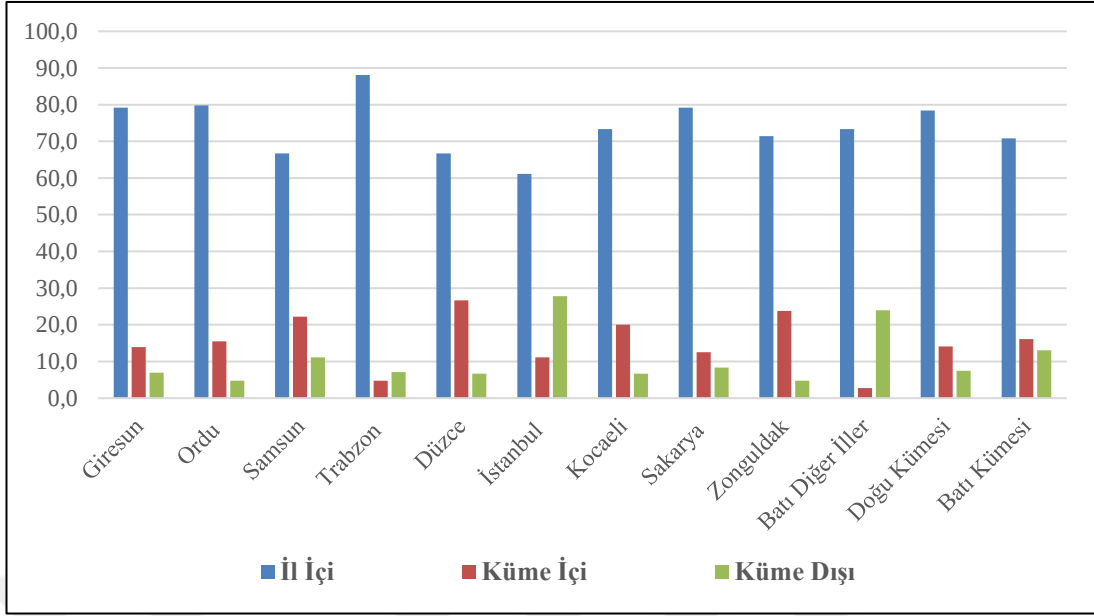
Bakım ve onarım hizmeti temininin il içinden en yüksek oranda karşılayan iller Ordu, Giresun ve Kocaeli iken, küme içinden en yüksek oranda karşılayan iller Düzce, Samsun ve Zonguldak olmuştur. Küme dışından en yüksek oranda bakım ve onarım hizmeti sağlayan iller ise diğer batı illeri, İstanbul ve Zonguldak olmuştur. Genel anlamda bakım ve onarım hizmeti en çok il içinden karşılanırken sadece Düzce ilinde en yüksek oranda küme içinden karşılanmıştır. Bakım onarım hizmeti temini il içinden karşılanma oranı, hem doğu hemde batı illerinde yüksek oranda olmasına rağmen, doğu kümesinden daha yüksek oranda olmuştur (Şekil 5.20).

Şekil 5.20. Bakım ve onarım hizmeti temini

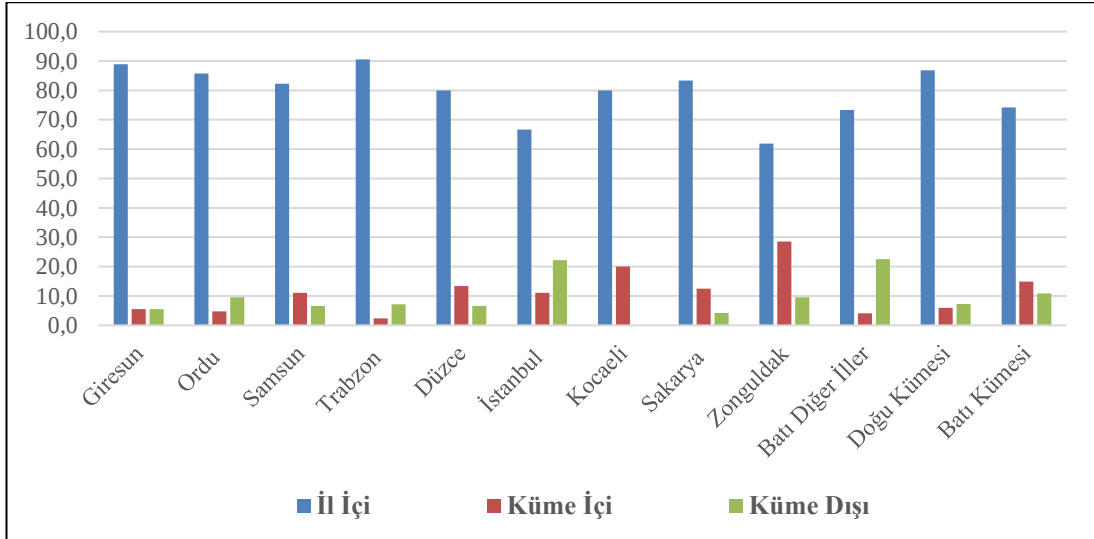
Taşıma ve lojistik hizmetini il içinden en yüksek oranda temin eden iller Trabzon, Ordu, Sakarya ve Giresun iken, küme içinden en çok temin eden iller Düzce, Zonguldak ve Samsun olmuştur. Küme dışından en yüksek oranda taşıma ve lojistik hizmeti temin eden iller ise İstanbul ve diğer batı iller olmuştur (Şekil 5.21).

Taşıma ve lojistik hizmeti bütün illerde en yüksek oranda il içinden temin edilmiş olup, en düşük oranda il içinden temin edilen İstanbul olmuştur. Hem doğu kümesinin hem de batı kümesinin il içinden temin oranı yüksek olmasına rağmen doğu kümesinde bu oran daha yüksek olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 5.21. Taşıma ve lojistik hizmeti temini

Pazarlama ve reklam hizmetleri teminini il içinden en yüksek oranda yapan iller Trabzon, Giresun ve Ordu iken, küme içinden en yüksek oranda yapan iller ise Zonguldak, Kocaeli ve Samsun olmuştur. Küme dışından en yüksek oranda pazarlama ve reklam hizmeti temin eden iller ise diğer batı illeri ve İstanbul olmuştur (Şekil 5.22).

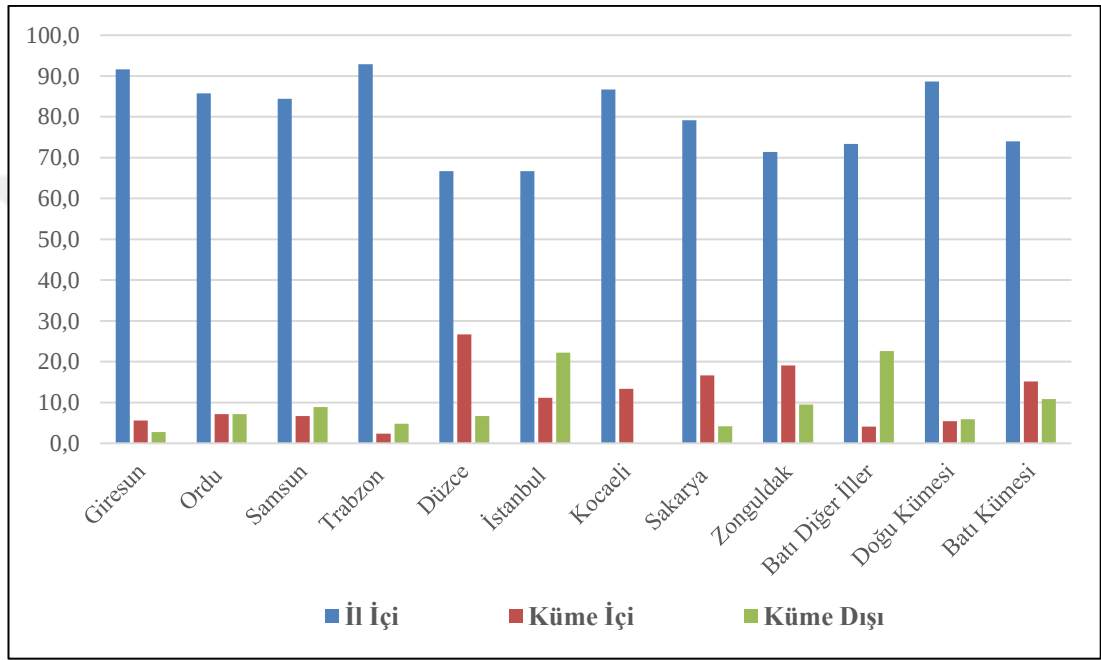

Şekil 5.22. Pazarlama ve reklam hizmetleri temini

Kocaeli ilinde ise pazarlama ve reklam hizmeti küme dışından hiç temin edilmemiştir. Pazarlama ve reklam hizmetleri hem batı kümesinde hem de doğu

kümesinde yüksek oranda il içinden temin edilmiş olup, doğu kümesinde bu oran daha yüksek olarak gerçekleşmiştir.

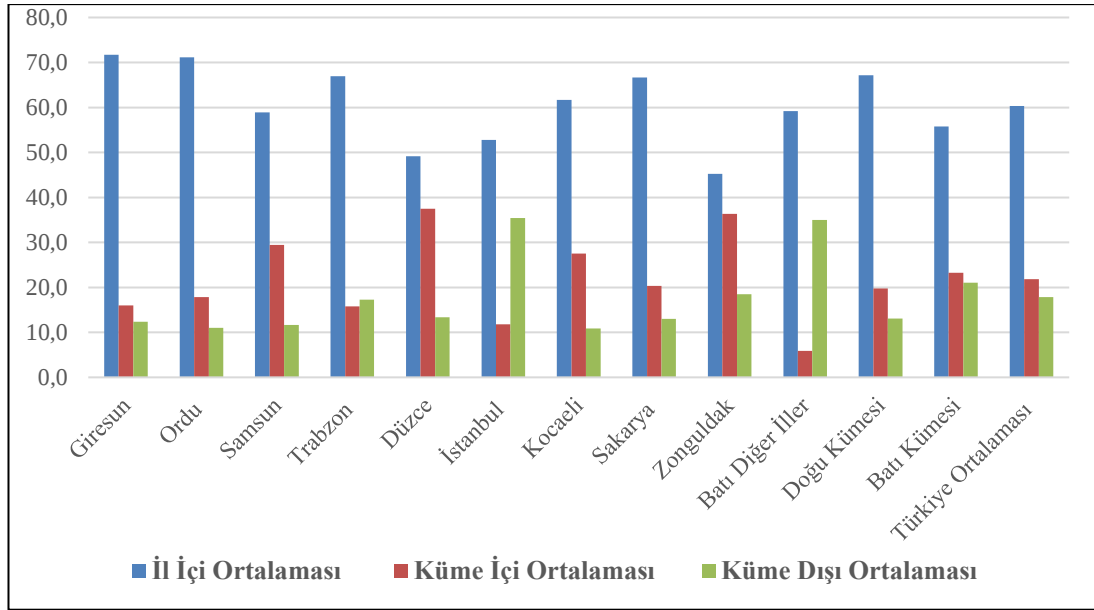
Bilişim malzemesi teminini il içerisinde en yüksek oranda yapan iller Trabzon, Giresun ve Kocaeli iken, küme içinden en yüksek oranda yapan iller Düzce, Zonguldak ve Sakarya olmuştur. Küme dışından en yüksek oranda bilişim malzemesi temini yapan iller ise diğer batı illeri ve İstanbul olmuştur. Kocaeli ilinde bilişim malzemesi küme dışından hiç temin edilmemiştir (Şekil 5.23).

Şekil 5.23. Bilişim malzemesi temini

Hem doğu kümesinde hem de batı kümesinde bilişim malzemesi temini yüksek oranda il içinden gerçekleşmiş olup, doğu kümesinde bu oran daha yüksek olmuştur. Bilişim malzemesi temini, il içi teminde en yüksek oranda gerçekleştiği başlık olmuştur.

Fındık kırma ve işleme tesislerinin fındık hammadde temini, ürün satışı, makine ekipman temini, yan sanayi ve destekleyici ürün temini, bakım ve onarım hizmeti temini, taşıma ve lojistik hizmeti temini, pazarlama ve reklam hizmetleri temini ile bilişim malzemesi temini başlıklarında; illerin il içi, küme içi ve küme dışı mal ve hizmet alımı oranları Şekil 5.24’de verilmiştir.

Şekil 5.24. İl ve kümelerin mal veya hizmet alımı karşılama ortalamaları

Fındık kırma ve işleme firmalarının il içi mal veya hizmet alım oranı en yüksek %71,7 ile Giresun, %71,1 ile Ordu, %67,0 ile Trabzon illeri olmuştur. Küme içi mal veya hizmet alımı en yüksek olan %37,5 ile Düzce, %36,3 ile Zonguldak ve %29,4 ile Samsun illeri olmuştur. Küme dışından mal veya hizmet alımı en yüksek %35,4 ile İstanbul olurken, %35,0 ile diğer batı illeri ve %18,5 ile Zonguldak ili olmuştur.

Doğu kümesinde il içi mal veya hizmet alımı oranı %67,2 olurken, batı kümesinde %55,8'dir. Doğu kümesinde küme içi karşılama oranı %19,8 olurken, batı kümesinde %23,2 olmuştur. Doğu kümesinde küme dışı karşılama oranı %13,1 iken, batı kümesinde %21,0 olmuştur.

Fındık kırma ve işleme firmalarının bütün başlıkların ağırlığı eşit olarak değerlendirildiğinde Türkiye geneli mal ve hizmetlerin il içinden karşılama oranı %60,4 olurken, küme içinden karşılama oranı %21,8 olmuştur. Türkiye geneli küme dışından karşılama oranı ise %17,8 olarak gerçekleşmiştir.

Fındık kırma ve işleme firmalarında kümelenme ve iş birliği il içinde daha yoğun olarak olmakla birlikte küme içi ve küme dışı da gerçekleşmektedir. İl içi karşılama oranının doğu kümesinde yüksek olmasının ana nedenleri; doğu kümesi illerinde fındık hammaddesinin daha fazla olması ve doğu illerinde işletme sayısının fazla olmasının etkisi bulunmaktadır. Keza doğu kümesi ve batı kümesi arasında en büyük farklılıklar hammadde temini ve ürün satışı başlıklarında gerçekleşmiştir. Doğu

kümesindeki illerdeki işletmeler büyük oranda fındık hammaddesi teminini il içerisinde karşılayabilmişlerdir. Ürün satışında da aynı şekilde il içinde çok sayıda işletme olduğu için fındık ürününü bu firmalara gerek ihraç edilmek üzere gerekse işlenmek üzere satmışlardır. Bu durum il içi mal veya hizmet alım oranının yüksek olmasını sağlamıştır.

Küme içi mal ve hizmetlerin karşılanması başlığında fındık kırma ve işleme firmalarında doğu ve batı kümesi ortalamaları karşılaştırıldığında ise batı kümesinin oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu farkın özellikle makine ekipman temini, bakım onarım hizmetleri, taşıma ve lojistik hizmetleri, pazarlama ve reklam hizmetleri ile bilişim malzemesi temininde yüksek oranda gerçekleşmiştir. Batı kümesi illerin bu konu başlıklarında mevcut potansiyellerinin düşük olması, komşu küme içi illerden temini artırmış, bu sayede de küme içi mal veya hizmet alışverişi daha yüksek olmuştur.

Küme dışı mal veya hizmet alımı başlığında fındık kırma ve işleme firmaları doğu kümesi ve batı kümesi olarak karşılaştırıldığında batı kümesinde küme dışı bu oranının daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu fark yine en belirgin olarak fındık hammaddesi temini ve ürün satışı başlıklarında olmasına rağmen, yan sanayi ve destekleyici ürünler başlığı dışındaki bütün başlıklarda batı kümesinde küme dışı mal veya hizmet alımı daha yüksek olarak gerçekleşmiştir. Batı kümesinde fındık hammaddesini yetersiz olması, fındık ürün satışı için daha az firma olması ve diğer başlıklardaki firmaların daha yetersiz olması, küme dışı mal veya hizmet alım oranını artırmıştır.

Yukarıda belirtilen oranlar, hammadde temini, ürün satışı, makine ekipman temini, yan sanayi ve destekleyici ürün temini, bakım onarım hizmetleri, pazarlama ve reklam hizmetleri ile bilişim malzemesi temini konu başlıklarının ağırlıkları eşit kabul edilerek bulunan sonuçları yansıtmaktadır. Ağırlıkların değişmesi halinde il içi, küme içi ve küme dışı mal veya hizmet alımı oranlarında daha farklı sonuçlar ortaya çıkabileceği aşîkârdır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Fındık, dünyada en çok üretimi yapılan üçüncü sert kabuklu meyve iken Türkiye’de en çok üretimi yapılan sert kabuklu meyvedir. Dünya fındık üretiminin de yaklaşık üçte ikisi Türkiye’de yapılmaktadır. Dünya fındık üretiminde lider durumda olan Türkiye, yaptığı fındık ihracatıyla da her yıl ortalama 2 milyar ABD Doları civarında bir döviz elde ederek ihracatta da liderliğini sürdürmektedir. Ülke ekonomisine sağladığı katkı ve oluşturduğu istihdam ile fındık, Türkiye’nin en önemli tarım ürünlerinden biridir.

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’deki fındık kırma ve işleme sanayisinin rekabet gücünün analiz edilmesidir. Araştırmanın birincil verileri Türkiye genelinde 14 ilin 48 ilçesinde faaliyet gösteren 117 fındık kırma ve işleme firmasının yetkilileri ile yapılan anketlerden elde edilmiştir.

6.1.1. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Yapısal Özelliklerine Ait Sonuçlar

Fındık sanayindeki firmaların %39,6’sı sadece fındık kırma, %60,4’ü ise fındık kırma ve/veya işleme yapmaktadırlar.

Fındık kırma ve işleme firmalarının %81’i limited veya anonim şirket olarak faaliyet göstermekte olup, sermaye ve kurumsal olarak elverişli şartlara sahiptirler. Fındık Kırma ve işleme sanayinde kooperatiflerin payı ve etkisi oldukça düşüktür.

Fındık kırma ve işleme sanayindeki firmaların yaklaşık 3/4’ü mikro, küçük ve orta büyüklükteki işletmelerden oluşurken, 1/4’ü büyük işletmelerden oluşmaktadır.

Fındık kırma ve işleme firmalarının büyük çoğunluğu aile veya şahıs şirketlerinden oluşmaktadır. Yabancı veya yabancı ortaklı firmalar çok düşük orandadır. Buna karşın, araştırmaya katılmayan firmaların büyüklükleri dikkate alındığında yabancı firmaların fındık kırma ve işleme sanayindeki pay ve etkilerinin oldukça fazla olduğu ifade edilebilir.

Sektörde faaliyet gösteren firmalar köklü bir yapıya ve fındık işleme konusunda uzmanlığa sahiptirler.

Fındık kırma ve işleme sanayindeki firmaların yarıdan azı fındık ihracatı yapmaktadır. Fındık kırma ve işleme sanayindeki firmaların ihracat yaptıkları ülke ve

ürün çeşidi yetersiz olup, bu açıdan geliştirilmesi gereken büyük bir potansiyel bulunmaktadır.

Fındık kırma ve işleme sanayindeki firmaların çoğunluğu sadece fındığın kabuğunu kırarak iç fındık elde etmektedir. Firmaların yarısından azı fındığı ileri düzeyde (kavrulmuş fındık, fındık furesi, kavrulmuş kıyılmış iç fındık, beyazlatılmış fındık, fındık unu, fındık ezmesi, kıyılmış iç fındık vb) işlemektedir. Firmaların üretim ve ihracattaki ürün çeşitliliği oldukça azdır.

Fındık kırma ve işleme işletmeleri mevcut kapasitelerinin ancak yarısından biraz fazlasını kullanmakta, sektörün yapısı nedeniyle önemli bir atıl kapasite mevcut olup bu da sabit maliyetleri artırmaktadır.

Fındık kırma ve işleme firmaları önemli düzeyde (10.425 kişi) istihdam sağlamakta ve istihdamın yaklaşık 1/3'ü daimî çalışanlar ve kadınlardan oluşmaktadır.

6.1.2. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Rekabet Analizine Ait Sonuçları

Porter'in Elmas Modeline göre fındık kırma ve işleme firmalarının; girdi koşulları, talep koşulları, ilgili ve destekleyici sanayi, firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu ile şans faktörü unsurları açısından orta düzeyde bir rekabet gücüne sahiptirler. Fakat devlet (kamu) faktörü unsuru açısından ise bu firmaların düşük düzeyde rekabet gücüne sahiptirler. Rekabet gücü skoru ana unsurlarda en yüksek ilgili ve destekleyici sanayi unsurunda olurken, en düşük girdi koşulları unsurunda olmuştur.

Fındık kırma ve işleme firmalarının girdi koşulları açısından rekabet gücü değerinin en yüksek olduğu alan yüksek teknik altyapı varlığı ile insan kaynağı ve yetiştirilmiş işgücü varlığı ve sermaye varlığıdır. Firmalar insan kaynağı varlığı, fındık işleme konusunda teknik altyapı varlığı ve firmaların sermaye varlığı başlıklarında rekabet açısından yüksek düzeydedirler. Bu başlıkların yüksek düzeyde olması genel rekabet seviyesini olumlu yönde etkilemiştir.

Fındık kırma ve işleme firmalarının girdi koşulları bakımından en düşük rekabet değerine sahip başlıkları ise; uygun maliyetli enerjiye erişim, uygun maliyetli yatırım faktörlerine erişimdir. Firmaların makine-ekipman vb. yatırım araçlarına erişimlerini kolaylaştırmaya yönelik çeşitli programlar çerçevesinde sağlanan desteklere rağmen

erişimleri düşük seviyelerdedir. Uygun enerjiye erişim başlığında devletin herhangi bir desteklemesinin olmaması, bu başlığın ortalamasını düşürmüştür.

Fındık kırma ve işleme firmalarının talep koşulları bakımından rekabet değerlerinin en yüksek olduğu alanlar fındık ve fındık ürünleri dış talebi, fındık ve fındık ürünleri iç talebi ve iç talep çeşitliliği konusundadır. Fındık kırma ve işleme firmalarının talep koşulları bakımından rekabet değerlerinin en düşük olduğu alanlar ise dış pazarın markalı ürün talebi, diğer talep koşulları ve dış pazarın katma değerli işlenmiş ürün talebi alanlarıdır. Buradan firmaların fındığa yönelik dış talepleri rekabet koşulları elverişli olmasına rağmen, markalı ürün dış talebi ve dış pazarın katma değerli ürün talebi alanlarında rekabet değerleri düşüktür. Ayrıca dış pazar ülke çeşitliliğinde ihracat yapılan ülke sayısı fazla olmasına rağmen, ihracatın büyük bir kısmının AB ve AK ülkelerine yapılmaktadır.

Fındık kırma ve işleme firmalarının ilgili ve destekleyici sanayi koşulları bakımından rekabet değerlerinin en yüksek olduğu alanlar fındık hammaddesinin bölgede varlığı, fındık hammaddesi tedarik eden firmaların varlığı ve fındık işleme sektöründeki firmaların bölgede varlığı iken, en düşük olduğu alanlar fındıkla ilgili araştırma kuruluşlarının bölgede varlığı, diğer fındık işleme firmaları ile ortak hareket etme durumu ve bakım ve onarım firmalarının bölgede varlığıdır. İlgili ve destekleyici sanayi koşullarında fındık hammaddesinin bölgede varlığı, fındık hammaddesi tedarik eden firmaların varlığı ve fındık işleme sektöründeki diğer firmaların bölgede varlığı firmaların rekabet düzeyini olumlu yönde etkilerken, fındıkla ilgili araştırma kuruluşlarının yetersiz olması, bakım onarım firmalarının yetersiz olması ve diğer fındık kırma ve işleme firmaları ile düşük seviyedeki iş birliği firmaların rekabet düzeyini olumsuz yönde etkilemiştir.

Fındık kırma ve işleme firmalarının firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu bakımından firma yöneticilerinin eğitim seviyesi çok yüksek, firma sahiplerinin eğitim seviyesi yüksek ve firmanın stratejik bir plana göre yönetilme durumu orta düzeyde rekabet gücüne sahiptir. Firma yöneticisi ve firma sahiplerinin eğitim seviyesinin yüksek olması ile firmaların stratejik bir plana göre yönetilme durumu fındık kırma ve işleme firmalarının rekabet düzeyini olumlu yönde etkilediği görölmüştür.

Fındık kırma ve işleme firmalarının firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu bakımından rekabet değerlerinin en düşük olduğu alanlar firmaların araştırma

kuruluşları ile iş birliği başlığı, firmanın sivil toplum ve diğer kuruluşlarla iş birliği durumu ve firmanın araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ayırdığı bütçe miktarıdır. Firmaların araştırma kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerinin düşük seviyede olması, rekabet koşullarını olumsuz yönde etkilemiştir. Araştırma geliştirme faaliyetlerine yüksek miktarda bütçe ayıran firma sayısının düşük olması, rekabet koşullarını olumsuz yönde etkilemiştir. Araştırma geliştirme faaliyetlerine bütçe ayırma konusunda firmalar çok yetersiz kalmalarına rağmen, bu başlık en çok iş birliği yapmak istedikleri başlıklar arasında yer almıştır.

Fındık kırma ve işleme firmalarının devlet (kamu) faktörü bakımından düşük düzeyde rekabet gücüne sahip olup, rekabet değerlerinin en yüksek olduğu alanlar firmanın verilen aynı desteklerden faydalanma durumu, firmanın verilen nakdi desteklerden faydalanma durumu ve devlet desteklerinin firmanın rekabet yapısına olumlu etkisidir. Firmalar aynı desteklerden (vergi indirimi, sosyal güvenlik primi indirimi vb.) yeterince yararlanamamaktadır. Firmaların yaklaşık yarısı nakdi desteklerden faydalanmış olmasına rağmen verilen nakdi destekler yetersiz görülmektedir. Ayrıca nakdi desteklerin firmanın rekabet yapısına olumlu etkisinin de düşük seviyede olması, verilen desteklerin nitelik ve nicelik yönünden de yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Devlet faktöründe rekabet değerlerinin en düşük olduğu alanlar; firmanın yer tahsislerinden faydalanma durumu, devlet desteklerinin firmanın markalı ürün üretmesine olan etkisi ile devlet desteklerinin firmanın ürettiği ürün çeşitliliğine olan etkisidir. Firmalar devletin yer tahsisinden yararlanma oranının düşük olması, firmaların rekabet düzeylerini olumsuz yönde etkilemiştir. Devletin nakdi desteklerinin firmaların markalı ürün üretimine ve firmanın ürettiği ürün çeşitliliğine etkisinin çok düşük olması, verilen desteklerin nitelik ve nicelik yönünden yetersiz olduğunu göstermektedir.

Şans faktörü firmaların ve genellikle de hükümetlerin kontrolü dışında vuku bulan olaylar olduğu için bu çalışma kapsamında şans faktörü ile ilgili sonuçlar üzerinde durulmamıştır.

Faaliyet konularına göre rekabet düzeyleri; fındık kırma ve işleme firmaları, fındık işleme firmaları ve fındık kırma firmalarında orta düzeydedir.

Firmaların hukuki yapısına göre rekabet düzeyleri; anonim şirketler, limited şirketler, şahıs şirketleri, gerçek kişiler ve kooperatif şirketlerde orta düzeydedir.

Firmaların ihracat yapıp yapmama rekabet düzeyleri; ihracat yapmayan firmalar, ihracat yapan firmalar, üç ve daha fazla ülkeye ihracat yapan firmalar, üç ve daha fazla ürün ihracatı yapan firmalarda orta düzeydedir.

Firmaların nakdi destek alma durumlarına göre rekabet düzeyleri; destek almayan firmalar, destek alan firmalar, iki ve daha fazla destek alan firmalarda orta düzeydedir. Nakdi destekler, firmaların rekabet düzeyini olumlu yönde etkilemektedir.

Firmaların işletme sayılarına göre rekabet seviyeleri; bir işletmesi olan firmalarda, iki işletmesi olan firmalarda, üç işletmesi olan firmalarda, dört ve beş işletmesi olan firmalarda orta düzeydedir.

Firmaların faaliyet süresine göre rekabet düzeyleri, kırk yıl ve daha az süredir faaliyet gösterenlerde orta iken, 41 ve üzeri yıldır faaliyet gösteren firmalarda yüksek düzeydedir. Genel olarak firmaların faaliyet gösterdiği süresi arttıkça rekabet düzeyleri artmaktadır.

Firmaların coğrafi konumlarına göre ortalama rekabet düzeyleri değerlendirildiğinde; Doğu kümesinin ve doğu kümesinde bulunan Trabzon, Samsun, Ordu ve Giresun ve illerinin orta düzeydedir. Trabzon ve Samsun illeri rekabet ortalaması doğu kümesi ve Türkiye genel rekabet ortalamasının üzerinde gerçekleşmiştir.

Ankara, Bartın, Düzce, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya Sakarya, Zonguldak ve Yalova illerinin oluşturduğu batı kümesinde ise ortalama orta ile Türkiye geneli ortalamasından düşük olmuştur. Batı kümesinde bulunan Düzce İstanbul, Sakarya ve Zonguldak illerinde de orta düzeydedir. Batı kümesinde Düzce, İstanbul ve Zonguldak illerinin ortalamaları batı kümesinin ortalamasından ve Türkiye genel ortalamasından yüksek olmuştur.

6.1.3. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Kümelenme ve İş Birliğine Ait Sonuçları

Fındık kırma ve işleme firmaları arasında mevcut kümelenme ve iş birliği düzeyi düşüktür. Fındık kırma ve işleme firmaları arasında mevcut kümelenme ve iş birliği başlığı altındaki fındık hammaddesi temini, ürün satışı ve taşıma ve lojistik hizmet alımı konularındaki kümelenme ve iş birliği orta düzeyde iken, geride kalan diğer 11 alanda düşük seviyededir. Firmaların en düşük düzeyde kümelenme ve iş birliği

yaptıkları alanlar ise; diğer konular, araştırma ve geliştirme çalışmaları ile pazarlama ve reklam hizmetleridir. Araştırma ve geliştirme çalışmaları ile pazarlama ve reklam hizmetlerinde mevcut iş birliği ortalamasının düşük olması, yeni ürünlerin geliştirilmesi ve yeni pazarlara ulaşma noktasında firmaları olumsuz yönde etkilemektedir.

Fındık kırma ve işleme firmaları arasında ileride kümelenme ve iş birliği yapma eğilimi orta düzeydedir. Firmalar arasında ileride kümelenme ve iş birliği yapma eğilimi 14 başlıktan 5'inde yüksek düzeyde, 9'unda ise orta seviyede olmuştur. İleride olabilecek kümelenme ve iş birliği isteği ortalamasının mevcut kümelenme ve iş birliği ortalamasından yüksek olması, firmaların iş birliği ve kümelenme konusunda istekli olduklarını göstermektedir.

Firmalar arasında ileride yapılabilecek en yüksek iş birliği ve kümelenme faaliyetleri ürün satışı, yeni teknoloji kullanımı ve yenilikçi yaklaşımlar başlıklarıdır. Firmaların ileride yapabilecekleri en düşük kümelenme ve iş birlikleri ise diğer konular, bilişim malzemesi temini ile pazarlama ve reklam hizmetleri konularıdır.

Fındık kırma ve işleme sanayisinde firmaların birbirleriyle iş birliği yapma isteklilikleri oldukça önemli olup, kümelenme açısından da bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırma ve geliştirme çalışmaları ile yeni ürün geliştirme konularında iş birliğinin artırılmasının firmaların katma değerli ve markalı ürün üretimine olumlu katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Yenilikçi yaklaşımlar konusunda iş birliğinin artırılması ile firmaların, fındık kırma ve işleme sanayisine yeni bir bakış açısı ortaya koyabilecektir. Ayrıca yeni teknoloji kullanımı başlığı ile destek ve hibelerden faydalanma başlığında da iş birliği yapma isteği ortalama farkı genel ortalama farkından yüksek olmuştur. Bu başlıklarda da yeni teknolojiye yatırım yapılması ile maliyetlerde düşüş sağlanabileceği gibi yeni ürünlerin gelişmesine de olumlu katkı sağlayacaktır. Destek ve hibelerden faydalanma için ortak hareket edilmesi ise daha çok firmanın mevcut desteklerden faydalanmasını sağlayacak ve rekabetçi yapıyı olumlu yönde etkileyecektir.

Fındık kırma ve işleme firmaları Türkiye geneli iş birliği ve kümelenme eğilimi ile kümelerin iş birliği ve kümelenme eğilimi kıyaslandığında, batı kümesindeki firmaların doğu kümesindeki firmalara göre kümelenme ve iş birliğine daha istekli oldukları görülmüştür.

Fındık kırma ve işleme firmaları Türkiye geneli iş birliği ve kümelenme eğilimi ile kıyaslandığında, ihracat yapmayan firmaların, ihracat yapan firmalara göre kümelenme ve iş birliğine daha istekli oldukları görülmüştür. Firmalar ihracat yapma durumlarına göre iş birliği ve kümelenme istekleri karşılaştırıldığında ihracat yapan firmalar yeni teknoloji kullanımı, yenilikçi yaklaşımlar, makine ekipman temini, bilişim malzemesi temini gibi konularda iş birliğine daha istekli iken, ihracat yapmayan firmalar ise araştırma geliştirme çalışmaları, destek ve hibelerden faydalanma, pazarlama ve reklam hizmetleri, fındık hammaddesi temini, ürün satışı gibi başlıklarda iş birliği daha istekli olmuşlardır.

Firmalar büyüklüklerine göre orta ve büyük işletmeler ile mikro ve küçük işletmeler olarak sınıflandırıldığında iş birliği ve kümelenme isteğinin bütün başlıklarda küçük ve mikro işletmelerde daha yüksek olduğu görülmüştür. Yani mikro ve küçük işletmelerin iş birliği ve kümelenme konusunda daha istekli oldukları görülmüştür.

Firmalar faaliyet alanlarına göre fındık kırma, fındık işleme ve fındık kırma ve işleme firmaları olarak sınıflandırıldığında en yüksek iş birliği ve kümelenme isteği fındık işleme ve fındık kırma firmalarında olmuştur. Fındık kırma ve işleme firmalarının iş birliği isteği ise Türkiye geneli iş birliği ve kümelenme eğilimi ortalamasının altında gerçekleşmiştir. Fındık kırma ve işleme firmaları coğrafi olarak iki kümeye ayrıldığında doğu kümesi Giresun, Ordu, Samsun ve Trabzon illerinden oluşurken, batı kümesi Ankara, Bartın, Düzce, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Konya, Sakarya, Yalova ve Zonguldak illerinden oluşmaktadır. Coğrafi olarak firmaların mal veya hizmet alımları il içi, küme içi ve küme dışı olarak değerlendirildiğinde sonuçlar aşağıdaki gibi olmuştur.

Fındık kırma ve işleme firmalarının il içi mal veya hizmet alımı oranı en yüksek olan iller Giresun, Ordu, Trabzon illeri olmuştur. Küme içi mal veya hizmet alımı oranı en yüksek olan iller ise Düzce, Zonguldak ve Samsun illeri olmuştur. Küme dışından mal veya hizmet alımı oranı en yüksek iller İstanbul, diğer batı illeri ve Zonguldak ili olmuştur.

Fındık kırma ve işleme firmalarının mal veya hizmet alımlarının il içinden karşılanma oranı Doğu Kümesinde daha yüksek olurken, mal veya hizmet alımlarının

küme içinden ve küme dışından karşılanma oranı Batı Kümesinde daha yüksek olmuştur.

6.2. Öneriler

Fındık kırma ve işleme firmaları ile ilgili araştırma sonucunda ortaya konulan öneriler başlıklar halinde aşağıda verilmektedir.

6.2.1. Fındık Kırma ve İşleme Firmaları ile İlgili Genel Öneriler

Fındık kırma ve işleme firmaları faaliyet gösterebilmeleri için yürürlükte olan 5996 Sayılı Veteriner Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu kapsamında TOB'tan İKB almakta ve Gıda Güvenliği Bilgi Sistemi (GGBS)'ne kayıt edilmektedirler. Fakat bu kayıtların faaliyet alanı sisteme “*entegre fındık, fıstık ve benzeri ürünleri işleme*” şeklinde kayıt edilmektedir. Yani fındık kırma, fındık işleme, fıstık işleme, çam fıstığı işleme, ceviz işleme gibi işletmeler aynı kategoride yer almakta ve işletmelerin sınıflandırılması ve kategorilere ayrılması zor olmaktadır. Türkiye için önemli bir ürün olan fındığın ayrı bir kategoride “*fındık kırma, fındık işleme, fındık kırma ve işleme, fındık ve diğer ürün işleme*” şeklinde sisteme kaydedilmesinin işletmeler hakkında istatistik ve bilgi edinilmesi ile bilgilerinin güncellenmesini kolaylaştırılacağı düşünülmektedir.

Fındık kırma ve işleme sanayinde kooperatif ve diğer çiftçi örgütlerinin payı ve etkisi düşüktür. Kooperatif ve diğer çiftçi örgütlerinin fındık kırma ve işleme sektöründe payı ve etkisinin artırılması için, onlara sağlanan hibe ve desteklerin artırılması gerekmektedir. Ayrıca kooperatif ve birliklerin vergi, sosyal güvenlik indirimlerinden faydalanma oranlarının daha da artırılması ve bu işletmelerde teknik eleman istihdamının da teşvik edilmelidir.

Fındık kırma ve işleme sanayisinde ülkede üretilen tüm fındığın kırılması ve işlenmesini sağlayacak bir kapasite olduğundan devlet yeni yatırımlara teşvik vermemelidir. Bunun yerine işletmelerin modernizasyonunu ve işletmelerin yatay ve dikey entegrasyonlarını sağlayacak iş birliklerini ve rekabet düzeylerini artıracak destekler vermelidir. Özellikle fındık üreticilerinin eline geçen fiyatlar ve gelirin artırılabilmesi için aracılar yerine örgütleri vasıtasıyla ürünlerini yüksek katma değerli ürünlere dönüştürecek ve kendi örgütleri vasıtasıyla doğrudan tüketicilere

pazarlayabilecekleri alt ve üst yapıların kurulmasını ve yaygınlaşmasına yönelik etkin destekleme sistemi uygulanmalıdır.

Yerli ve yabancı firmaların piyasa hareketlilerinin yeterli ve etkin bir şekilde izlenerek, rekabeti bozucu yapıları ve davranışlarının yeterli ve etkin yaptırımlarla engellenmesi gerekli görülmektedir. Fındık kırma ve işleme fabrikalarının ithalatçı firmalara tedarikçi olmaktan ziyade gerekli pazarlama zinciri ve ağlarını oluşturarak doğrudan perakendecilere sürekli ürün sunabilecek bir yapıya dönüştürülmelidirler.

Bununla birlikte, orta ve uzun vadede fındık kırma ve işleme sanayindeki firmaların iç piyasa ve dış piyasalara fındık ham maddesi veya ara malı ihracatı yapmaları yerine, çok daha yüksek katma değerli fındıklı nihai ürünleri (çikolata vb) üreten ve doğrudan tüketicilere pazarlayan firmalar haline dönüştürülmesi büyük önem arz etmektedir.

Dünyadaki ülkelerin halen yarısına ve tüketicilerin çok büyük bir bölümüne fındık ihraç edilememektedir. İstikrarlı fiyat ve etkin pazarlama stratejisiyle firmaların çok daha fazla ülkeye ve tüketiciye daha yüksek katma değerli fındık ürünlerinin pazarlanması mümkün olabilecektir. Fındık kırma ve işleme fabrikalarında daha yüksek katma değerli fındıklı ürünlerin üretimine geçilmesi ve yaygınlaştırılması, toplam ve kadın istihdamının yıla yayılmasını sağlayabilecektir. Bununla birlikte, fındık işletmelerinin kırma ve işleme sanayisi ve tüketicilerin taleplerine uygun nicelik ve nitelikte fındığı üreterek temin etmeleri büyük önem arz etmektedir.

6.2.2. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Rekabet Analizi ile İlgili Öneriler

Fındık kırma ve işleme sanayisinde faaliyet gösteren firmalar girdi koşulları alanında; fındık kırma ve işleme ile ilgi teknik altyapı varlığı, insan kaynağı ve yetişmiş işgücü varlığı ve firmaların sermaye varlığı konularında daha yüksek rekabet düzeyine sahip olmaları, firmaların rekabet yapısını olumlu yönde etkilemektedir. Özellikle insan kaynağı ve yetişmiş işgücü varlığının daha da geliştirilmesi için araştırma kuruluşları, TOB il müdürlükleri, ticaret borsaları ve ihracat yapan firmalar için ihracatçı birlikleri ile ortak eğitimler düzenlenmesi sektörün insan kaynağının

gelişmesine önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca teknik eleman istihdamının kamu tarafından da teşvik edilmesi, rekabet seviyesini olumlu yönde etkileyecektir.

Firmaların girdi koşulları alanında en düşük rekabet seviyesine sahip oldukları konu uygun maliyetli enerjiye erişimdir. Zira elektrik, doğal gaz ve akaryakıt maliyetlerinde son yıllardaki artışlar, işletmelerin rekabet yapısını olumsuz yönde etkilemektedir. Bu yüksek fiyatlar, aynı zamanda ulaştırma ve lojistik maliyetlerinin de artmasına sebep olmuştur. Firmaların uygun maliyetle enerjiye erişimi konusunda kamu tarafından desteklenmesi ve taşıma ve lojistik maliyetleri konusunda akaryakıt desteğinin verilmesi rekabet yapısını olumlu yönde etkileyecektir.

Firmalar fındık kırma ve işleme tesisi yatırım maliyetleri ve makine-ekipman maliyetlerine uygun fiyatla erişim başlıklarında da ortalamaların çok düşük olduğu tespit edilmiştir. Firmalar makine ekipman ve yatırım maliyetleri konularında çeşitli programlar çerçevesinde desteklenmelerine rağmen, bu desteklerin yetersiz kalmaktadır. Bu desteklerinde artırılması, mikro ve küçük işletmelerinde bu programlardan faydalanması için işletmelere yeterli bir destekleme bütçesinin ayrılması gerekli görülmektedir.

Ayrıca fındık kırma ve işleme sektörüne makine ekipman üreten işletmelerinde desteklenmesi, yurt dışından alınan birçok makine ekipmanında ülkemizde üretimine katkı sağlayacak ve verilen desteklerin yurt dışına gitmesinin de önüne geçilecektir.

Firmaların talep koşullarında fındık ve fındık ürünleri dış talebi yüksek ortalamaya sahip olmasına rağmen, çok yüksek ortalamaya çıkabilecek potansiyeli bulunmaktadır. Bu talebin artırılması için öncelikli olarak tanıtım faaliyetlerinin ve ürün çeşitliliğinin artırılması gerekmektedir. Firmaların tanıtım faaliyetleri yapan sivil toplum kuruluşları ile düşük olan iş birliğini geliştirmeleri faydalı olacaktır. Ayrıca fındık ürünlerinin tanıtımı için kamunun uluslararası spor faaliyetleri, kültürel ve sanatsal faaliyetler ve turizm faaliyetlerinde fındık ile ilgili tanıtım ve aktivite düzenlenmesi fındığın tanıtımına olumlu katkı sağlayacaktır. Zira ülkemiz fındık ürünlerini yüzden fazla ülkeye ihraç etmesine rağmen ihraç edilen fındığın %70'e yakın kısmı ilk on ülkeye ihraç edilmekte bu on ülkenin de dokuz tanesi AK'da yer almaktadır. Diğer kıtalara da satışların artırılması için yukarıda belirtildiği gibi iş birliği içinde tanıtım ve reklam faaliyetlerinin artırılması gerekmektedir.

Fındık ve fındık ürünleri iç talebi ve iç talep çeşitliği de orta seviyede olup bu seviyenin yüksek ve çok yüksek seviyeye çıkması için yurt içerisine de fındık ve fındık ürünleri tanıtımının artırılması gerekmektedir. Firmaların fındık tanıtımı yapan sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin geliştirilmesi, pazarlama ve reklam hizmetlerine ayrılan bütçenin artırılması ve faydalı olacaktır. Ayrıca araştırma geliştirme faaliyetlerine önem verilerek fındığın kullanım alanlarının geliştirilmesi fındık iç talebi ve iç talep çeşitliliğine olumlu katkı sağlayacaktır.

Talep koşullarında dış pazarın markalı ürün talebi ve dış pazarın katma değerli değerli ürün talebini koşullarının da artırılması gerekmektedir. Kamu desteklerinin yeni işletme kurmak yerine, markalı ürün üretimi ve katma değerli ürün üretimini teşvik edecek şekilde verilmesi daha faydalı olacaktır. Bunun yanında kamu tarafından araştırma ve geliştirme çalışmalarının desteklenmesi ve firmaların araştırma ve geliştirme çalışmalarına daha fazla bütçe ayırması yeni ürünlerin geliştirilmesi ve katma değerli üretimin artırılmasına olumlu katkı sağlayacaktır.

İlgili ve destekleyici sanayi koşullarında fındık hammaddesinin bölgede varlığı konusunda rekabet durumu yüksek seviyede olmasına rağmen çok yüksek seviyeye çıkarılması için potansiyel mevcuttur. Fındık hammaddesi bölgede olmasına rağmen verim ve kalite yönünden düşük seviyede bulunmaktadır. Verim ve kalitenin artırılması için özellikle çiftçi eğitim ve yayım faaliyetlerine ağırlık verilmesi, destekleme politikalarının üretimi ve kaliteyi artırıcı şekilde yeniden belirlenmesi ve fındık üretimi için verilen desteklerin artırılması gerekmektedir. Zira verilen ABGD 2014 yılından beri artırılmamıştır. Fındık işleme de tedarikçi firmaların bölgede varlığı ve diğer fındık işleme firmalarının bölgede varlığı konusunda da ortalama yüksek olarak gerçekleşmesine rağmen diğer fındık işleme firmaları ile ortak hareket etme durumunda ise ortalama düşük olarak gerçekleşmiştir. Firmalar coğrafi olarak birbirlerine yakın olmalarına rağmen ortak hareket etme konusunda mevcutta düşük bir ilişkiye sahiptirler. Ortak hareket etme bilicinin geliştirilmesi ve iş birliğinin artırılması için bölgesel ve konu bazlı kümelenme desteklerinin verilmesi faydalı olacaktır.

Fındıkla ilgili makine ekipman üreten firmaların bölgede varlığı, fındık işleme sanayinde kullanılan destekleyici sanayi ürünleri üreten firmalarının bölgede varlığı, diğer ilgili sanayi kuruluşlarının bölgede varlığı konularında orta olan rekabet seviyesini yüksek seviyeye çıkarmak için fındık kırma ve işleme firmalarının yanında

bu işletmelerinde desteklenmesi gerekmektedir. Bu desteklemelerin özellikle fındık işleme firmalarının yoğunlaştığı Ordu, Giresun, Samsun, Trabzon ve Sakarya illerinde yapılması gerekli olup sektörün çok yönlü kalkınmasına önemli bir katkı sağlayacaktır.

Kamu kurumlarının bölgede varlığı orta seviyede iken, araştırma kurumlarının bölgede varlığı düşük seviyede gerçekleşmiştir. Fındık kırma ve işleme ile ilgili kamu kurumları olan ticaret borsaları, il tarım ve orman müdürlükleri, ticaret odaları, gıda kontrol laboratuvarları gibi kurumlar hemen hemen her ilde bulunmaktadır. Kamu kurumları sayısı yeterli görülse de etkinliğinin daha da artırılması gerekmektedir. Fındıkla ilgili ihracatçı birlikleri ise sadece Giresun ve İstanbul illerinde bulunmakta ve yetersiz kalmaktadır. Fındıkla ilgili araştırma kuruluşları ise bölgede yetersiz seviyededir. Fındığın ağırlıklı olarak yetiştirildiği ve işlendiği illerden Giresun ilinde Fındık Araştırma Enstitüsü, Ordu, Samsun, Düzce ve Kocaeli illerinde Ziraat Fakültesi bulunurken, Trabzon, Zonguldak, Bartın, Sakarya, Yalova gibi illerde fındıkla ilgili herhangi bir araştırma kuruluşu bulunmamaktadır. Bu illerde de fındıkla ilgili araştırma kurumlarının açılması iş birliğinin geliştirilmene olumlu katkı sağlayacaktır.

Firma yapısı, stratejisi ve rekabet durumu koşullarında firma yöneticilerinin eğitim seviyesi çok yüksek, firma sahiplerinin eğitim seviyesi ise yüksek seviyede gerçekleşmiştir. Bu durum kamu tarafından desteklenmeleri halinde, firmaların fındık kırma ve işleme sektöründe yenilik yapma ve yenilikçi yaklaşımlar geliştirilmesi konusunda bir avantaj olarak karşımıza çıkmaktadır. Fındık politikalarının geliştirilmesinde de eğitim seviyesi yüksek olan bu grup ile iş birliğinin artırılması daha gerçekçi politikaların belirlenmesinde önemli rol oynayacaktır.

Firmaların stratejik bir plana göre yönetilme durumu ise orta seviyede olmasına rağmen yüksek seviyeye yakın olarak gerçeklemiştir. Stratejik yönetimin daha da geliştirilmesi için ticaret borsaları, ihracatçı birlikleri, araştırma kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları iş birliğinde firma yönetici ve firma sahiplerine yönelik eğitimlerin düzenlenmesi faydalı olacaktır.

Firmaların araştırma kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları ile olan iş birliği düşük seviyede olup bu ilişkilerin geliştirilmesi için öncelikle araştırma kuruluşlarının ve fındık konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının sayısının artırılması gerekmektedir. Sayıları az olmasının yanında Türkiye’de fındıkla ilgili araştırma yapan kuruluşların araştırma konuları içerisinde fındık kırma ve işleme sektörü ile

ilgili araştırmalar oldukça sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bu durumun iyileştirilmesi için özellikle fındık kırma ve işleme ile ilgili gerek ziraat fakülteleri gerekse tarımsal araştırma enstitüleri bünyesinde araştırma yapılması teşvik edilmelidir.

Fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren firmaların sivil toplum kuruluşları ile iş birliği durumu oldukça düşük seviyededir. Kamunun desteği ile firmaların bir araya gelerek ulusal ve uluslararası alanda faaliyet gösteren etkin yeni sivil toplum kuruluşlarının kurulmasının teşvik edilmesi artık kaçınılmaz olarak görülmektedir. Mevcut sivil toplum kuruluşlarının da etkinliğinin artırılması ve yeni bir bakış açısıyla ortak amaçlara yönelik faaliyetleri geliştirmeleri gerekmektedir. Fındık kırma ve işleme sektöründe faaliyet gösteren aktörler arasında iş birliğinin geliştirilmesi için sivil toplum kuruluşları, araştırma kuruluşları ve firmaların ortaklığı ile erişim sağlanabilecek yeni hibe programlarının kamu tarafından geliştirilmesi faydalı olacaktır.

Firmaların araştırma ve geliştirme faaliyetlerine ayırdıkları bütçe miktarı genel olarak düşük seviyede gerçekleşmiştir. Araştırma geliştirme çalışmalarından netice alabilmek için araştırmacı, bütçe ve zamana ihtiyaç bulunmaktadır. Bunların hepsinin özellikle mikro ve küçük işletmelerde firmalar tarafından karşılanması oldukça zor bir durumdur. Firmalar bu zorluktan dolayı bütçe ayırma konusunda çok yetersiz kalmalarına rağmen, bu başlığı en çok iş birliği yapmak istedikleri başlıklar arasında belirtmişlerdir. Firmaların araştırma kuruluşları ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini birlikte yürütebilmesi için teşvik edilmesi gerekmektedir. Bunun için fındık kırma ve işleme firmalarının yoğun olduğu Giresun, Ordu, Samsun, Trabzon ve Sakarya illerinde araştırma kuruluşları bünyesinde fındık araştırma geliştirme merkezleri kurulması faydalı olacaktır. Bu araştırma ve geliştirme çalışmalarının desteklenmesi ile firmaların ürün çeşitliliğinin ve markalı ürün satış tutarlarının artmasına olumlu katkı sağlayacaktır.

Devlet (Kamu) faktöründe firmanın verilen ayni desteklerden faydalanma durumu başlığında ortalama orta seviyede iken diğer bütün başlıklarda düşük seviyede gerçekleşmiştir. Yani verilen devlet destekleri firmalar tarafından hem nicelik yönünden hem de nitelik yönünden yetersiz görülmektedir. Firmaların rn çeşitliliğini ve markalı ürün üretimini artıran bir destekleme modeli geliştirilmelidir. Fındık ile ilgili çiftçilere verilen desteklerde kaliteli hammadde üretimini artırmada çok fazla etkili olmamaktadır. Çiftçilere alan bazlı destek vermek yerine kaliteli

hammadde üretimine artırmaya yönelik desteklerin hayata geçirilmesi gerekmektedir. Ülkemizdeki enflasyon ve tarımsal girdi fiyatlarının artış hızı da dikkate alınarak 2014 yılından 2021 yılına kadar artırılmayan ABGD miktarının da artırılması fındık üretiminin sürdürülebilirliği açısından oldukça önem arz etmektedir. Ayrıca oluşturulacak yeni destekleme modelinde fındık bahçelerinin ortalama eğimleri, bulundukları yükseklik ve bulundukları il ve ilçeler de dikkate alınarak belirlenmesi faydalı olacaktır.

Fındık kırma ve işleme firmalarının yer tahsisinden faydalanma oranları Ordu, Giresun, Trabzon illerinde düşük seviyede iken diğer illerde çok düşük seviyede gerçekleşmiştir. Bunun için illerin tamamında firmaların organize sanayi veya gıda ihtisas bölgeleri gibi yerlerde yer tahsisi yapılması ya da yeni fındık kırma ve işleme sanayi bölgeleri oluşturulması firmaların maliyetlerinin düşürülmesi suretiyle rekabetçiliklerinin artırılması açısından oldukça önem arz etmektedir.

Şans faktörü firmaların ve genellikle de hükümetin kontrolü dışında vuku bulan olaylar olduğu için bu çalışma kapsamında şans faktörü ile ilgili öneride bulunulmamıştır.

6.2.3. Fındık Kırma ve İşleme Firmalarının Kümelenme ve İş Birliği ile İlgili Öneriler

Fındık kırma ve işleme firmaları arasında mevcut kümelenme ve iş birliği durumunda rekabet ortalaması düşük seviyede iken firmaların ileride yapmak istedikleri iş birliği seviyesi ise orta seviyede olmuştur. Bu mevcut durum firmaların iş birliği ve kümelenme konusunda farkındalığının olduğunu gösterse de aynı zamanda farkındalığın artırılmasına da ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Firmaların kümelenme konusunda farkındalığının artırılması için kamu kurumları, araştırma kuruluşları ve sivil toplum kuruluşları iş birliğinde eğitimlerin yapılması faydalı olacaktır. Birbirine rakip olan firmaların kümelenme ile bir araya gelerek iş birliği yapması ve birbirine destek olması günümüz koşullarındaki rekabet şartları için oldukça önem arz etmektedir. Bunu firmaların devlet desteği olmadan bunu başarması oldukça zor görünmektedir. Bunun için kümelenme konusunda devlet desteklerinin artırılması gerekmektedir.

Fındık kırma ve işleme firmaları arasında mevcut durum ile ileride olabilecek kümelenme ve iş birliği durumu karşılaştırıldığında en çok iş birliği ve kümelenme isteği artışı olan başlıklar; araştırma geliştirme çalışmaları, yeni ürünlerin geliştirilmesi başlığı, yenilikçi yaklaşımlar başlıklarında gerçekleşmiştir. Fındık kırma ve işleme sanayisinde bu başlıklarda firmaların iş birliği yapma isteği oldukça önemli olup kümelenme açısından da bir fırsat olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun için bu başlıklarda firmaların kamu tarafından açılacak hibe programları ile desteklenmesi, yeni ve katma değerli ürünlerin geliştirilmesi, markalı ürün üretiminin artırılması ve fındık kırma ve işleme sanayisine yeni bir bakış açısı ortaya koyulması gibi konularda sektöre olumlu katkılar sağlayacaktır. Bu desteklemeler yapılırken firmaların faaliyet alanları, işletme büyüklükleri, ihracat yapıp yapmamama durumları, coğrafi konumları gibi faktörlerde göz önüne alınırsa desteklerin amaçlarına ulaşması daha çok mümkün olacaktır. Burada da mikro ve küçük işletmelerin geliştirilmesi için ayrı bir bütçe ayrılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Aghdaie, S. F. A., Seidi, M., and Riasi, A. (2012). Identifying the barriers to iran's saffron export by using porter's diamond model. *International journal of marketing studies*, 4(5), 129.
- Akombo, A. O., (2010). *Analyzing Kenya's sugar industry competitiveness through Porter's diamond model Doctoral dissertation*, University of Nairobi, Kenya.
- Aktaş, A. R., Öztürk, E. ve Hatırlı, S. A. (2009). Dünya Fındık Piyasasında Türkiye'nin Rolü. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 1(1), 36-54.
- Altunpala, B. ve Bozoğlu, M. (2018). Fındık İşletmelerinin Destekleme Düzeyine Bağlı Yetiştirme İstekliliği. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 21, 161-167.
- Bayramoğlu, Z. ve Gündoğmuş, E. (2007). Dünya Fındık Piyasasının Analizi. *Ekonomik Yaklaşım*, 18(65), 71-89.
- Bozoğlu, M. (1999). *Türkiye'de Fındık Piyasalarını Geliştirmeye Yönelik Alternatif Politikalar Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi, s.209, Ankara,
- Bozoğlu, M., Başer, U., Topuz, B. K., Eroğlu, N. A. (2019). An overview of hazelnut markets and policy in Turkey. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tarım ve Doğa Dergisi*, 22(5), 733-743.
- Bulu, M., Eraslan, İ. H.ve Barca, M. (2007). Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 311-335.
- Chavleishvili, M. (2015). Consumer Market for Georgian Hazelnut and the Strategy to Improve Its Competitiveness. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 9(5), 1479-1482.
- Çağlar, E. (2006). *Türkiye 'de Yerelleşme ve Rekabet Gücü: Kümelenmeye Dayalı Politikalar ve Organize Sanayi Bölgeleri*, TR Ekonomi Araştırmaları Vakfı.
- Çamoğlu, S. M. (2017). Türkiye Fındık Üretici Fiyatlarındaki Dalgalanmaların Analizi. *Ünye İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 54-62.
- Doğanay, S. (2005). Trabzon ilinde fındık tarımı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 233-252.
- DPT (2001). *Devlet Planlama Teşkilatı Sekizinci Beş Yıllık alınma Planı 2001-2005: Gıda Sanayii Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Fındık İşleme Sanayii Alt Komisyon Raporu*, DPT Yayın No:2634 ÖİK-642, Ankara.
- FAO (2022). FAOSTAT. *Gıda ve Tarım Örgütü Resmi İstatistik Portalı*, Erişim: 25 Aralık 2022, <https://www.fao.org/faostat/en/#data>,
- Filiz, A., (2019). *Sebze Tohumu Dış Ticaretinde Rekabet Analizi: Antalya İli Örneği*, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Antalya.
- GTB (2022). *Giresun Ticaret Borsası*, Erişim 25 Aralık 2022, <http://www.giresuntb.org.tr/FındıkTicaretTarihi>
- Gültekin, S. (2011). Küreselleşme Çağında Dış Ticarete Rekabet İçin Kümelenme Stratejisi: Türkiye'nin Tarım Kümelenmesi Gerekliliği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 29-40.
- Gültekin, S. (2017). Türk Fındığının Uluslararası Rekabet Gücü: M. Porter'ın Diamond Elmas Modeline Göre Bir Değerlendirme. *Kesit Akademi Dergisi*, (11), 129-149.

- Gürpınar, K. ve Sandıkçı, M. (2008). Uluslararası Rekabetçilik Analizinde Michael E. Porter'in Elmas Modeli Yaklaşımı: Türkiye'deki Bazı Endüstrilerdeki Uygulanabilirliğinin ve Sonuçlarının Araştırılması. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8(15), 105-125.
- Hekimoğlu, B. ve Altındağ, M. (2019). Fındık Sektörünün Mevcut Durumu. Erişim: 05 Kasım 2022, <https://samsun.tarimorman.gov.tr/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=34>
- Kayalak, S. ve Özçelik, A. (2012). Türkiye'de ve Dünyada Fındık Politikaları. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 18(1 ve 2), 43-53.
- KİB (2022). *Karadeniz İhracatçıları Birliği*, Erişim:10 Aralık 2022, <https://kib.org.tr/tr/ihracat-istatistikler-findik-istatistikleri-1.html>
- KİB (2023). *Karadeniz İhracatçıları Birliği*, Erişim: 04 Ocak 2023, <https://kib.org.tr/tr/birlikler-findik-ve-mamulleri-ihracatcilar-birligi-findik-hakkinda-genel-bilgiler>
- Köksöy, N. (2018). *Konya yöresi süt ve süt ürünleri üretim işletmeleri arasındaki rekabet analizi Porter Elmas Modeli*, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2018.
- Kulaç, A., ve Bostan, S. Z. (2005). Türk Fındık Politikasında Alternatif Yaklaşımlar, Doğu Karadeniz Bölgesi Kalkınma Sempozyumu, 2005, Sorunlar, 19-34.
- Maharramov, M., Amirli, S.(2018). Regional Analysis of the Hazelnut Sector in Azerbaijan: *Requisites for Sustainable Development*. IURS ev, 125.
- Oğuztürk B.S. ve Sarıçoban K., (2013). Küresel rekabette kümelenme ve inovasyonun rolü. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 94-104.
- Öztürk, D., Yıldız, S., Topsakal, E. (2017). Ordu İlindeki Fındık İşleme Tesislerinin Mevcut Durum Analizi. *Türk Tarım-Gıda Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 5(12), 1651-1659.
- Porter, M., E., (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York: Free Press, (Republished with a new introduction, 1998.)
- Porter, M., E., (2015). Rekabetin Stratejisi, Gülen Ulubilgen (Çev.) Aura Kitapları 3. Baskı, Eylül 2015, İstanbul, s.6.
- RG (2009). *Resmi Gazete*, Erişim: 01 Aralık 2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090715-5.htm>
- RG (2013). *Resmi Gazete*, Erişim : 01 Aralık 2022 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/01/20130130-20.htm>
- RG (2015). *Resmi Gazete*, Erişim:01 Aralık 2022, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/02/2015-0207.htm>, (01.12.2022).
- RK (2022). *Rekabet Kurumu*, Erişim:10 Aralık 2022, <https://www.rekabet.gov.tr/tr/Sayfa/Rekabet-savunuculugu/rekabet-hukuku/genel-bilgiler>
- Rovira, M., Romero, A. and Batlle, I. (2019). Hazelnut production and prospects in Spain. *International Journal of Anatolia Agricultural Engineering*, 1(5), 86-95. IJAAES
- Şentürk, E. ve Kılınç, İ.(2020).Düzce Fındık Sektörünün Rekabet Gücü Üzerine Bir Araştırma. *Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 1-18.
- Şimşek G. ve Selvi K.C. (2017). Samsun İlindeki Kabuklu Fındık İşleme Tesislerinin Yapısal Özellikleri ve Bazı İşletme Parametrelerine Genel Bir Bakış, 3. Uluslararası Tarım ve Çevre Kongresi Bildiriler Kitabı, 2017, Antalya ISBN: 978-605-83551-7-0
- TB (2019). *Ticaret Bakanlığı*, 2018 Yılı Fındık Raporu, Erişim: 05 Kasım 2022, <https://ticaret.gov.tr/data/5d41e59913b87639ac9e02e8/5c41e34d540794faaa011bdfa3466ff3.pdf>

- TDK (2022). *Türk Dil Kurumu*, Türkçe Sözlük, Erişim: 10 Aralık 2022, <https://sozluk.gov.tr/>
- TEPGE (2021). *Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü*, Fındık Ürün Raporu 2021, Erişim. 01 Aralık 2022, <https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Menu/37/Urun-Raporlari>
- TİM (2023). *Türkiye İhracatçılar Meclisi*, Erişim 02 Ocak 2023, <https://tim.org.tr/tr/ihracat-rakamlari>
- TKV (2022). *Türkiye Kalkınma Vakfı*, Fındık Özet Raporu 2022, Erişim. 10 Aralık 2022, http://www.tkv-dft.org.tr/medya/media/219_1661508990.pdf
- TMO (2020). *Toprak Mahsulleri Ofisi*, 2020 Yılı Fındık Sektör Raporu, Erişim. 05 Kasım 2022, <https://www.tmo.gov.tr/Upload/Document/sektorraporlari/findik2020.pdf>
- TOB (2022). *Tarım ve Orman Bakanlığı*, Fındık Değerlendirme Raporu, Erişim 05 Kasım 2022, <https://www.tarimorman.gov.tr/BUGEM/Belgeler>
- TÜİK (2022). *Türkiye İstatistik Kurumu*, Erişim: 05 Kasım 2022, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?locale=tr>
- UN Comtrade (2022). *BM Ticaret Veri Tabanı*. Erişim : 08 Aralık 2022, <https://comtrade.un.org/data>
- Yıldız, S., ve Salih, A. (2014). Bir kümelenme örneği olarak Kars kaşar peyniri endüstri kümesi, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32(1), 249-272.
- ZMO (2018). *TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası*, Fındık Raporu 2018, Erişim: 05 Kasım 2022, https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=30070&tipi=

EKLER

Ek.1 Anket Formu

A. FİRMA / İŞLETMEYLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER

Firma / Şahıs İşletmesi Adı	
-----------------------------	--

A1. Firma / Şahıs İşletmesinin Merkezi

İl	İlçe	Mah./Köy

A2. Firmanın/İşletmenin Hukuki Statüsü (Uygun olanı √ işaretleyiniz)

☐	Anonim Şirket	☐	Kolektif Şirket	☐	Kooperatif Şirket	☐	Gerçek Kişi
☐	Limited Şirket	☐	Komandit Şirket	☐	Şahıs Şirketi	☐	Diğer

A3. Firmanın/İşletmenin mülkiyet yapısı (Uygun olanı √ işaretleyiniz)

☐	Aile Şirketi	☐	Çok Ortaklı Yerli Şirket	☐	Çok Ortaklı Yabancı Şirket
☐	Şahıs İşletmesi	☐	Yabancı Aile Şirketi	☐	Yerli ve Yabancı Ortaklı Şirket

A4. Firmanın/ İşletmenin ortak sayısı (.....Kişi)

A5. Firmanın/ İşletmenin faaliyet konusu (Uygun olanı √ işaretleyiniz)

☐	Fındık kırma	☐	Fındık kırma ve işleme	☐	Fındık Paketleme
☐	Fındık İşleme	☐	Fındık ve diğer ürün işleme	☐	Diğer

A6. Firma/İşletme sektörde kaç yıldır faaliyet göstermektedir? (.....Yıl)

A7. Firmanın sektörde kaç işletmesi bulunmaktadır? (.....Adet)

A8. Diğer İşletmelerin bulunduğu yerler ve faaliyet konuları (İşletme sayısı 2 ve daha fazla ise cevaplanacaktır, Faaliyet Konusu A5' e göre yazınız.)

1.İşletme	İli		İlçesi		Faaliyet Konusu	
2.İşletme	İli		İlçesi		Faaliyet Konusu	
3.İşletme	İli		İlçesi		Faaliyet Konusu	
4.İşletme	İli		İlçesi		Faaliyet Konusu	

A9. Firmanın / İşletmenin toplam çalışan sayısı*(Tüm şube ve işletmelerdeki toplam çalışan sayısını yazınız)*

Daimî Kadın		Daimî Teknik		Geçici Kadın	
Daimî Erkek		Daimî İdari		Geçici Erkek	
Daimî Toplam		Daimî Toplam		Geçici Toplam	

A10. Firmanın Şube/İşletmelere göre çalışan sayısı*(İşletme sayısı 2 ve daha fazla ise cevaplayınız.)*

1.İşletme	Daimî Kadın		Daimî Teknik		Geçici Kadın	
	Daimî Erkek		Daimî İdari		Geçici Erkek	
2.İşletme	Daimî Kadın		Daimî Teknik		Geçici Kadın	
	Daimî Erkek		Daimî İdari		Geçici Erkek	
3.İşletme	Daimî Kadın		Daimî Teknik		Geçici Kadın	
	Daimî Erkek		Daimî İdari		Geçici Erkek	
4.İşletme	Daimî Kadın		Daimî Teknik		Geçici Kadın	
	Daimî Erkek		Daimî İdari		Geçici Erkek	

A11. Firmanın Fındık Kırma/İşleme Kapasitesi*(Bir işletmesi olan firmalar sadece 1. İşletmeyi dolduracaktır.)*

İşletme	Fındık Kırma			Fındık İşleme		
	Kurulu kapasite (ton/yıl)	Kullanılan kapasite (ton/yıl)	Kurulu güç (Beygir gücü)	Kurulu kapasite (ton/yıl)	Kullanılan kapasitesi (ton/yıl)	Kurulu güç (Beygir gücü)
1.İşletme						
2.İşletme						
3.İşletme						
4.İşletme						

A12. Firmanın /İşletmenin ürettiği toplam fındık ve fındık mamulleri *(Tüm şube ve işletmelerde üretilen ürünlerin başındaki kutucuğu ✓ ile işaretleyiniz ve miktarlarını yazınız.)*

Üretilen Ürün (Geçen Yıl)		Miktarı (Ton)	Üretilen Ürün (Geçen yıl)		Miktarı (Ton)
	Kabuklu fındık			Kavrulmuş kabuklu fındık	
	İç fındık (naturel, kabuğu kırılmış)			Beyazlatılmış fındık	

	Kavrulmuş iç fındık			Kıyılmış iç fındık	
	Kavrulmuş kıyılmış iç fındık			Dilinmiş iç fındık	
	Öğütülmüş İç fındık (fındık unu)			Yağda kavrulmuş /tuzlanmış iç fındık	
	Organik Fındık (sertifikalı)			Fındık ezmesi	
	Fındık füresi			Diğer	

A13. Firmanın ihrac ettiği ürünler

(Sadece ihracat yapan firmalar dolduracaktır. Tüm şube ve işletmelerden ihrac edilen ürünleri √ işaretleyiniz ve miktarlarını yazınız)

İhrac edilen ürün (Geçen Yıl)	Miktarı (Ton)	İhrac edilen ürün (Geçen yıl)	Miktarı (Ton)
Kabuklu fındık		Kavrulmuş kabuklu fındık	
İç fındık (naturel, kabuğu kırılmış)		Beyazlatılmış fındık	
Kavrulmuş iç fındık		Kıyılmış iç fındık	
Kavrulmuş kıyılmış iç fındık		Dilinmiş iç fındık	
Öğütülmüş İç fındık (fındık unu)		Yağda kavrulmuş /tuzlanmış iç fındık	
Organik Fındık (sertifikalı)		Fındık ezmesi	
Fındık füresi		Diğer	

A14. İhracat yapılan ülkeler (Sadece ihracat yapan firmalar dolduracaktır. Tüm şube ve işletmelerden yapılan ihracat miktarına göre ülke isimlerini çoktan aza doğru sıralayarak yazınız.)

1.Ülke		2.Ülke		3.Ülke	
4.Ülke		5.Ülke		6.Ülke	

A15 .Firma/İşletme Muhasebe / Bilanço Bilgileri

Firmanın geçen yıl net satış hasılatı (TL)	
Firmanın geçen yıl mali bilanço toplamı (TL)	

A16. Firma / İşletme sınıfı (Uygun olanı √ işaretleyiniz)

Mikro İşletme	Küçük İşletme	Orta Büyüklükte İşletme	Büyük İşletme
---------------	---------------	-------------------------	---------------

İşbirliği yapılan kurum ve kuruluşların isimlerini yazınız.
(Çoktan aza doğru sıralayınız.)

	1.	2.	3.
A17. Kamu kurumları			
A18. Araştırma kurumları			
A19. Sivil toplum örgütleri ve diğer kuruluşlar			
A20. Nakdi ve aynı destek alınan kurumlar			

Firmanızın mal veya hizmet satın aldığı firmaların bulunduğu illeri yazınız.
(Çoktan aza doğru sıralayarak il adlarını yazınız.)

	1. İl	2. İl	3. İl
A21. Hammadde (findık) temin edilen iller			
A22. Ürün satılan firmaların bulunduğu iller			
A23. Makine-ekipman temin edilen firmaların bulunduğu iller			
A24. Yan sanayi destekleyici ürün satın alınan firmaların bulunduğu iller (yedek parça, ambalaj, palet vb.)			
A25. Bakım onarım hizmeti satın alınan firmaların bulunduğu iller			
A26. Taşıma ve lojistik hizmeti satın alınan firmaların bulunduğu iller			
A27. Pazarlama ve reklam hizmetleri satın alınan firmaların bulunduğu iller			
A28. Bilişim malzemesin satın alınan iller (Bilgisayar ve Bilgi sistemleri vb.)			

Sektördeki diğer firmalarla şu an ortak hareket ettiğiniz ve ileride ortak hareket edebileceğiniz konuları önem derecesine göre işaretleyiniz.

(Uygun olanı √ ile işaretleyiniz)

1-Mevcut Durum : <i>Bu bölümde firmanızın bölgedeki diğer firmalarla <u>mevcut</u> ortak hareket etme durumunu değerlendiriniz.</i> 2-Gelecekte olabilecek : <i>Bu bölümde firmanızın daha rekabetçi bir yapıya ulaşması için gelecekte bölgedeki diğer firmalarla ortak hareket etme durumunu değerlendiriniz.</i>	1-Mevcut Durum (Ortak hareket etme)					2-Gelecekte Olabilecek (Ortak hareket etme)				
	1.Çok düşük	2.Düşük	3.Orta	4.Yüksek	5.Çok yüksek	1. Çok gereksiz	2.Gereksiz	3. Orta	4.Gerekli	5. Çok gerekli
A29. Fındık hammaddesi temini										
A30. Ürün satışı										
A31. Makine- ekipman temini										
A32. Yan sanayi ürünleri temini										
A33. Bakım onarım hizmetleri alımı										
A34.Taşıma ve lojistik hizmetleri alımı										
A35. Bilişim malzemesi temini										
A36.Pazarlama ve reklam hizmetleri										
A37. Ar-Ge çalışmaları										
A38.Destek ve hibelerden faydalanma										
A39.Yeni teknoloji kullanımı										
A40.Yeni ürünlerin geliştirilmesi										
A41. Yenilikçi yaklaşımlar										
A42.Diğer konular										

B. İŞLETMENİN GİRDİ KOŞULLARI (Uygun olanı ✓ ile işaretleyiniz)

	1.Çok düşük	2.Düşük	3.Orta	4.Yüksek	5.Çok yüksek
B1. Uygun maliyetli iş ş gücüne erişim*					
B2. İnsan kaynağı ve yetişmiş iş gücü varlığı (usta, yetişmiş eleman vb.)					
B3. Uygun hammaddeye erişim*					
B4. Uygun maliyetli enerjiye erişim*					
B5. Uygun maliyetli makine- ekipmana erişim*					
B6. Uygun maliyetli ulaştırma ve lojistik hizmetine erişim*					
B7. Uygun maliyetli fındık işleme tesisine erişim*					
B8. Uygun maliyetli pazarlama ve satış hizmetine erişim*					
B9. Fındık kırma ve işleme ile ilgili teknik altyapı varlığı (teknik eleman, laboratuvar vb.)					
B10. Firmanın sermaye varlığı					
B11. Diğer girdi maliyetleri					

* Anket formunda farklı şekilde ifade edilmiştir.

C. İŞLETMENİN TALEP KOŞULLARI

(Uygun olanı ✓ ile işaretleyiniz)

	1.Çok yetersiz	2.Yetersiz	3.Orta	4.Yeterli	5.Çok yeterli
C1. Fındık ve fındık ürünleri iç talebi					
C2. Fındık ve fındık ürünleri iç talep çeşitliliği (Değişik ürünlere olan talep)					
C3. Fındık ve fındık ürünleri dış talebi					
C4. Fındık ve fındık ürünleri dış talep çeşitliliği (Değişik ürünlere olan talep)					
C5. Fındık ve fındık ürünleri dış pazar ülke çeşitliliği (Değişik ülkeler)					
C6. Dış pazarın katma değerli işlenmiş ürün talep miktarı					
C7. Dış pazarın markalı ürün talep miktarı					
C8. Diğer talep koşulları					

D). İŞLETMEYİ DESTEKLEYİCİ FAKTÖRLER*(Uygun olanı √ ile işaretleyiniz)*

	1.Çok yetersiz	2. Yetersiz	3.Orta	4.Yeterli	5.Çok yeterli
D1. Fındık hammaddesi bölgede varlığı					
D2. Fındık hammaddesi tedarik eden firmaların varlığı					
D3. Fındıkla İlgili kamu kurum ve kuruluşlarının bölgede varlığı					
D4. Fındıkla ilgili araştırma kuruluşlarının (fakülte, enstitü vb.) bölgede varlığı					
D5. Fındık işleme sektöründeki diğer firmaların bölgede varlığı					
D6. Fındık işleme makine ve ekipmanı üreten firmaların bölgede varlığı					
D7. Fındık işleme sanayinde kullanılan destekleyici sanayi ürünleri (ambalaj, ahşap palet vb.) üreten firmalarının bölgede varlığı					
D8. Fındık işleme sanayinin ihtiyaç duyduğu bakım onarım firmalarının bölgede varlığı					
D9. Ürün nakliyesi için taşıma ve lojistik firmalarının bölgede varlığı					
D10. Diğer ilgili sanayi kuruluşlarının bölgede varlığı					
D11. Diğer Fındık işleme firmaları ile ortak hareket etme durumu (girdi temini, pazarlama vb.)					

E). FİRMANIN YAPISI, STRATEJİSİ VE REKABET DURUMU*(Uygun olanı √ ile işaretleyiniz)*

	1.Çok yetersiz	2. Yetersiz	3.Orta	4.Yeterli	5.Çok yeterli
E1. Firmanın öz sermaye miktarı					
E2. Firmanın stratejik bir plana göre yönetilme durumu					

E3. Firma yöneticisi / yöneticilerinin eğitim seviyesi (İlkokul 1, Ortaokul 2, Lise 3, Ön lisans 4, Lisans ve Üzeri 5) (Birden çok ise sayısal ortalamaya göre yazınız)					
E4. Firma sahibi / sahiplerinin eğitim seviyesi (İlkokul 1,Ortaokul 2, Lise 3, Ön lisans 4, Lisans ve Üzeri 5) (Birden çok ise sayısal ortalamaya göre yazınız)					
E5. Firmanın Ar-Ge çalışmalarına ayırdığı bütçe miktarı					
E6. Firmanın markalı ürün satış tutarı					
E7. Firmanın ürettiği ürün çeşitliliği					
E8. Firmanın yeni teknoloji kullanımı					
E9. Firmanın tedarik zinciri kapasitesi					
E10. Firmanın kamu kurumlarıyla iş birliği durumu					
E11. Firmanın araştırma kuruluşları ile iş birliği durumu					
E12. Firmanın sivil toplum ve diğer kuruluşlar ile iş birliği durumu					

F). DEVLET FAKTÖRÜ

(Uygun olanı √ ile işaretleyiniz)

	1.Çok yetersiz	2.Yetersiz	3.Orta	4.Yeterli	5.Çok yeterli
F1. Firmanın verilen nakdi devlet desteklerinden faydalanma durumu					
F2. Firmanın aynı desteklerden (vergi indirimi, sosyal güvenlik vb.) faydalanma durumu					
F3. Fındık üretimine verilen devlet desteklerinin (alan bazlı ve organik tarım destekleri) kaliteli hammadde teminine etkisi					
F4. Devlet desteklerinin firmanın rekabet yapısına olan olumlu etkisi					
F5. Devlet desteklerinin firma teknolojisinin yenilenmesine olan etkisi					
F6. Devlet desteklerinin firmanın ürettiği ürün çeşitliliğine olan etkisi					

F7. Devlet desteklerinin firmanın markalı ürün üretmesine olan etkisi					
F8. Devlet desteklerinin firma nitelikli işgücü (teknik eleman) istihdamına olan etkisi					
F9. Uygulanan fındık politikalarının firma rekabet yapısına etkisi					
F10. Firmanın devletin yer tahsisinden faydalanma durumu (Organize San. Böl, ihtisas bölgesi vb.)					

Anketi Cevaplayanın:

Adı ve Soyadı:					
Eğitim Durumu: (Uygun olanı ✓ ile işaretleyiniz)	İlkokul		Lise		Lisans
	Ortaokul		Ön lisans		Yüksek Lisans ve Doktora
Firmadaki Pozisyonu:					
Tarih:					
Cep Telefonu No:					
E-posta:					

Katılımınız için teşekkür ederiz.

ETİK KURULU KARARI

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
20.06.2023	6	2023-554

KARAR NO: 2023-554 Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Şeref KABAOĞLU'nun Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında “Türkiye'nin Fındık İşleme Sanayisinin Rekabet Analizi” isimli doktora tezine ilişkin anket çalışmasını içeren 12090 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim Enstitüsü öğrencisi Şeref KABAOĞLU'nun Prof. Dr. Mehmet BOZOĞLU danışmanlığında “ Türkiye'nin Fındık İşleme Sanayisinin Rekabet Analizi” isimli doktora tezine ilişkin anket çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ÖZ GEÇMİŞ

Şeref KABAOĞLU Trabzon'da Çaykara İnönü Lisesi'ni bitirdikten sonra Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bitki Koruma bölümünden 25.06.1998 tarihinde mezun oldu. 2016 yılında KTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans programını bitirdi. 2017 yılında OMÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarım Ekonomisi Doktora programına başladı. Çalışma hayatı boyunca değişik kurumlarda değişik görevlerde bulundu. Halen Tarım ve Orman Bakanlığı'nda Müdür olarak görev yapan Şeref KABAOĞLU, iyi derecede ingilizce bilmektedir (YDS:65, YÖKDİL:86,25). Temel ilgi alanları, bitki koruma, zirai karantina, kırsal kalkınma, rekabet analizi ve tarım politikalarıdır. (20.06.2023).

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0003-1866-3710

Yayınlar:

1. Kabaoğlu, Ş., & Bozoğlu, M. (2023) Türkiye'deki Fındık Kırma ve İşleme Sanayinin Yapısı. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 68-80.
2. Kabaoğlu, Ş. & Bozoğlu, M. (2023). Hazelnut Export Structure and Developments of Türkiye. In: Alpağut, S. (ed.), *Economics and Finance Studies*. Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub138.c721>